

กระบวนการขยับบ้านหลังย้ายขึ้นจากคลองพิชัยของเคหะชุมชนเพชรคลองจั่น เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร

นางสาววิศรา ตั้งจิตเจริญพงศ์

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเคหะพัฒนศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาเคหการ ภาควิชาเคหการ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2545

ISBN 974-17-2886-7

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

SLUM REBLOCKING PROCESS AT KLONG-PICHAH FOR FORMAL HOUSING

Miss Warisara Tangchitcharoenpong

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Housing Development in Housing

Department of Housing
Faculty of Architecture
Chulalongkorn University
Academic Year 2002
ISBN 974-17-2886-7

วริศรา ตั้งจิตเจริญพงศ์ : กระบวนการขยับบ้านหลังย้ายขึ้นจากคลองพิชัยของเคหะชุมชน
เพชรคลองจั่น เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร (SLUM REBLOCKING PROCESS AT
KLONG PICHAH FOR FORMAL HOUSING) อาจารย์ที่ปรึกษา : รองศาสตราจารย์
ดร.ชวลิต นิตยะ, 173 หน้า.ISBN 947-17-2886-7

ชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นชุมชนนุกรุกที่สาธารณประโยชน์ริมคลองพิชัยในความดูแลของกรุงเทพมหานคร จึงมีปัญหา
ความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย โดยได้รับโอกาสจากการเสนอแนวคิด "คนกับคลอง" ร่วมกับเครือข่ายสลัม 4 ภาคแก่ผู้ว่าราชการ
กรุงเทพมหานคร นายพิชิต รัตตกุล ในวันที่ 1 กันยายน พ.ศ.2541 ในการชะลอการไล่อื้อ ทำให้ชาวชุมชนเพชรคลองจั่นมีส่วนร่วม
ในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยในที่ดินเดิมจนได้เป็นชุมชนนำร่อง การวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษากระบวนการ
การขยับบ้านขึ้นจากคลองพิชัย กรณีศึกษาเคหะชุมชนเพชรคลองจั่นโดยชาวชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาสภาพ
เศรษฐกิจ กายภาพ และสังคม ก่อนและหลังการรวมตัวด้วยวิธีช่วยกันสร้างปรับปรุงชุมชน ตลอดจนทัศนคติของชาวชุมชนเพชร
คลองจั่น ชุมชนข้างเคียง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น เพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดหาที่อยู่
อาศัยที่ถูกต้องสำหรับชุมชนเพชรคลองจั่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยการสัมภาษณ์ชาวชุมชนเพชรคลองจั่นและหน่วยงานที่
เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งแจกแบบสอบถามแก่ชาวบ้านข้างเคียง ร่วมกับการสังเกต ถ่ายภาพ และวาดผังพื้นที่ใช้สอยภายในที่พักอาศัย
ของชาวเพชรคลองจั่น

ผลการศึกษาพบว่า มีจำนวนบ้าน 61 หลังคาเรือน คิดเป็นจำนวนประชากร 237 คน รวมตัวกันแก้ไขโดยเริ่มจากปัญหา
สิ่งแวดล้อม คือ การลอกคลอง และขยับบ้านขึ้นจากคลองโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพชรคลองจั่น เครือข่ายเพื่อการพัฒนา
ชุมชน สมาคมร่วมกันสร้าง และมูลนิธิชุมชนไทซึ่งใช้งบประมาณเป็นกลไกในการพัฒนา เกิดจากปัจจัยภายนอก คือ 1) การได้รับ
โอกาสจากหน่วยงานของรัฐในการชะลอการไล่อื้อและประสานงานช่วยเหลือชุมชน 2) การประสานงานกับองค์กรเอกชน (NGOs)
ในการจัดระบบและงบประมาณ 3) การสร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือกันในระดับองค์กรชุมชน และปัจจัยภายใน คือ
1) การเผชิญปัญหาไล่อื้อซึ่งเป็นปัญหาระดับส่วนรวม 2) การถูกปิดทางเข้าออกซึ่งเป็นปัญหาระดับชุมชน 3) กระบวนการเรียนรู้
4) การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนเพชรคลองจั่น 5) การมีกลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่อง ซึ่ง
ยังมีการพัฒนาโดยกระบวนการพึ่งพาตนเองอยู่ แต่ขาดการแก้ไขด้านเศรษฐกิจ ส่วนสาเหตุที่ชาวบ้านไม่ย้ายไปโครงการคลองกรุง
ที่การเคหะแห่งชาติจัดให้ คือ ไกลจากแหล่งงานเดิม ทั้งนี้ทัศนคติของชาวบ้านข้างเคียงและหน่วยงานส่วนใหญ่ทราบถึงการพัฒนา
ของชุมชนเพชรคลองจั่นแต่เห็นควรรื้อย้ายชุมชนโดยหน่วยงานรัฐ ขณะที่องค์กรเอกชนและองค์กรชุมชนให้ความเห็นขอเช่าที่ดิน
โดยผู้เช่ารายบางท่านให้ความเห็นเพิ่มเติมว่าควรเตรียมความพร้อมให้กับชุมชนก่อนการรื้อย้าย ทำให้ได้แนวทางในการจัดหาที่
อยู่อาศัยที่ถูกต้องตามกฎหมาย 3 แนวทาง คือ 1) การย้ายไปอยู่ที่ใหม่ 2) การประสานประโยชน์การใช้ที่ดินและการปรับผังชุมชน
ใหม่ทั้งหมดโดยการเช่า 3) การประสานประโยชน์การใช้ที่ดินและการปรับผังชุมชนบางส่วนโดยการเช่า

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย เมื่อพิจารณาถึงความเป็นไปได้โดยเฉพาะด้านงบประมาณและการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน จึง
เสนอทางเลือกเพื่อนำไปสู่การได้มาซึ่งการจัดหาที่อยู่อาศัยที่ถูกต้องตามกฎหมายโดยการเช่าชั่วคราวด้วยการประสานประโยชน์
การใช้ที่ดินและการปรับผังชุมชนบางส่วน โดยเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจด้วยการออมทรัพย์ก่อนรื้อย้าย และต้องเป็น
กระบวนการที่มีชาวบ้านเป็นหลักโดยหน่วยงานรัฐเป็นเพียงผู้กระตุ้นและประสานงาน เพื่อเสริมความเข้มแข็งแก่ชาวชุมชน
เพชรคลองจั่น

ภาควิชา.....เคหการ.....ลายมือชื่อนิติ.....

สาขาวิชา.....เคหการ.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ปีการศึกษา.....2545.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

##4474208025 : MAJOR HOUSING

KEY WORD : SLUM / REBLOCKING / KHLONG PICHAI

WARISARA TANGCHITCHAROENPONG : SLUM REBLOCKING PROCESS AT KHLONG PICHAI
FOR FORMAL HOUSING, THESIS ADVISOR : ASSOC.PROF.CHAWALIT NITAYA, Ph.D., 180 pp.
ISBN 974-17-2886-7

The Petch Khlong Chan Community is a community that has encroached on the public areas of Khlong Pichai (Pichai Canal), which is administered by the Bangkok Metropolitan Administration. This has led to uncertainty for those residing here. It has therefore been offered solutions in the concept, "People and Slums" that includes 4 slum networks that was initiated by the former Bangkok governor, Phichit Rattakul, on September 1, 1998. The ideas included moving the community or having residents of Petch Khlong Chan joining to improve the environment to make it habitable as a pilot community. The objectives of this research are to study the process of moving the homes back from Khlong Pichai, study the housing, residents and relevant agencies of Petch Khlong Chan. This includes the study of economic, physical and social conditions of the community before and after the adjustments to the community, taking into account the viewpoints of community members, nearby community residents and members of the relevant agencies. Data was collected by conducting interviews with Petch Khlong Chan residents and relevant agencies' personnel, questionnaires distributed to members of nearby communities, observation, photography and measurements of homes of Petch Khlong Chan residents.

Research results found the community consisted of 61 homes with 237 residents. Environmental problems included encroachment on the khlong, or canal. Residents then wanted to develop the community and established a building association and community foundation with a budget for development. These evolved because of the following external factors: 1) the government granting the community the chance to either move or join in improving the communities conditions with the assistance of government agencies. 2) the cooperation and support of NGOs in establishing a system and budget. 3) the establishment of a network for assistance at the community level as well as the following internal factors: 1) Problems in coordination. 2) closure of access ways, which is a community problem. 3) education. 4) cooperation between community residents 5) necessary communication mechanisms, which the community had to develop themselves. Still, there were economic hardships, and community members would also not agree to move to the Chalong Krung housing project built by the National Housing Authority, which is far from areas of employment. The nearby communities and government agencies saw the development of the community but still felt they should move. Government agencies, NGOs and community groups they should be allowed to lease the same areas, while some experts felt the community needed assistance to prepare themselves before they could be moved. Therefore, a site needed to be located that would fit 3 required criteria, 1) relocation, 2) land sharing and reblocking of public areas and 3) land sharing and allocation of rental properties.

Recommendations following this research are that the community must acquire the necessary funds, or budget, and develop strong cooperation in order to find a location that meets all government laws and requirements. This could mean temporarily leasing the property, and then initiating a sharing and reblocking policy acceptable by all. They must prepare themselves economically before making any move as well. The process must have the community members at its core with government agencies and experts assisting to strengthen Petch Khlong Chan community enough to succeed in their goals.

Department of ..... Housing ..... Student's signature .....

Field of study ..... Housing ..... Advisor's signature .....

Academic year ..... 2002 ..... Co-advisor's signature .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความเมตตาของอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ชวลิต นิตยะ และ อาจารย์ ดร.กฤษณทิพย์ พานิชภัคดี ซึ่งท่านทั้งสองได้ให้คำแนะนำในการทำวิจัยมาด้วยดี ขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่กรุณาให้คำแนะนำตลอดจนข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

ขอขอบคุณคณาจารย์ภาควิชาเคหการทุกท่านที่ให้ความรู้ คำแนะนำในการเรียนและการทำวิทยานิพนธ์ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ภาควิชาเคหการที่ให้ความช่วยเหลือในการตรวจรูปเล่มวิทยานิพนธ์

ขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อและคุณแม่ที่เป็นกำลังใจและสนับสนุนในการทำวิจัย ขอบพระคุณพี่ชาย คือ คุณวิชรุจน์ ตั้งจิตเจริญพงศ์ ที่ให้ยืมอุปกรณ์การพิมพ์งาน และคุณชัยยุทธ์ ตั้งจิตเจริญพงศ์ ที่เป็นผู้ช่วยวิจัยในการลงสำรวจภาคสนาม ตลอดจนเพื่อนๆ C 14 คือ พันตรีหญิง ลาวัญญ์ จุลพัลลภ คุณศุภเชษฐ์ อึ้งอร่าม และคุณณัฐวุฒิ ทาสวรรณ ที่ให้ความช่วยเหลือและเป็นที่กำลังใจ

ที่สำคัญยิ่งคือ ขอขอบพระคุณชาวชุมชนเพชรคลองจั่นที่ให้ความร่วมมือ ทำให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วง

วริศรา ตั้งจิตเจริญพงศ์

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่ออังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
สารบัญภาพ.....	ฏ
สารบัญแผนผัง.....	ณ
สารบัญแผนภูมิ.....	ด

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	2
1.4 ข้อจำกัดของการวิจัย.....	3
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	3
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	4

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนแออัด.....	5
2.1.1 คำนิยามชุมชนแออัด.....	5
2.1.2 เกณฑ์พื้นฐานที่ใช้ในการพิจารณาความเป็นชุมชนแออัด.....	6
2.1.3 ประเภทของชุมชนแออัด.....	7
2.1.4 ปัจจัยการเกิดสลัมริมคลอง.....	8
2.2 การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์และการเลือกที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย.....	10
2.2.1 การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ (Human Settlement).....	10
2.2.2 การเลือกที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย.....	11
2.2.3 สาเหตุของการย้ายที่อยู่อาศัย.....	13

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาคัญที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย.....	15
2.3.1 พัฒนาการการแก้ไขปัญหาคัญที่อยู่อาศัย สำหรับผู้มีรายได้น้อยในประเทศไทย.....	15
2.3.2 การจัดสร้างที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในประเทศไทย.....	18
2.4 แนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วม.....	19
2.5 ทฤษฎีการวางแผนเชิงปฏิบัติการ.....	25
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	26
2.6.1 รายงานการสำรวจและศึกษาโครงการสำรวจและศึกษา แนวทางการแก้ไขปัญหาคัญที่อยู่อาศัยผู้บุกรุกกรมคลอง.....	26
2.6.2 การติดตามการดำเนินงานโครงการเคหะชุมชนรัฐ : กรณีศึกษาโครงการพื้นนครคลองกรุง.....	28
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	
3.1 ประชากร.....	29
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	31
3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	31
3.3.1 การแนะนำตัวและบอกวัตถุประสงค์ในการศึกษา.....	31
3.3.2 สร้างความคุ้นเคยกันคนในชุมชน.....	32
3.3.3 ข้อมูลเอกสารรายงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง.....	32
3.3.4 การเข้าไปเก็บข้อมูลตามหลังคาเรือน.....	33
3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	34
บทที่ 4 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเพชรคลองจั่น	
4.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนเพชรคลองจั่น.....	35
4.1.1 ที่มาของชื่อชุมชนเพชรคลองจั่น.....	35
4.1.2 ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อของชุมชนเพชรคลองจั่น.....	36
4.2 พัฒนาการของชุมชนเพชรคลองจั่น.....	38
4.2.1 สภาพชุมชนเพชรคลองจั่นและการใช้พื้นที่โดยรอบเมื่อ พ.ศ.2522.....	38
4.2.2 สภาพชุมชนเพชรคลองจั่นและการใช้พื้นที่โดยรอบเมื่อ พ.ศ.2530.....	39

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

4.2.3 สภาพชุมชนเพชรคลองจั่นและการใช้พื้นที่โดยรอบเมื่อ พ.ศ.2543.....	40
4.3 การปกครอง.....	42
4.4 การตั้งถิ่นฐาน.....	43
4.4.1 ภูมิลำเนาเดิม.....	43
4.4.2 การรู้จักหรือชักชวนเข้าอยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น.....	44
4.4.3 สาเหตุที่เข้ามาอยู่ในชุมชนเพชรคลองจั่น.....	45
4.4.4 แสดงระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น.....	46
4.4.5 การชวนเพื่อนหรือญาติมาอยู่อาศัยเพิ่มในชุมชนเพชรคลองจั่น.....	48
4.5 ข้อมูลทั่วไป.....	49
4.5.1 ลักษณะประชากร.....	49
4.5.2 ระดับการศึกษา.....	51
4.5.3 แหล่งชื่อของเพื่อการอุปโภคบริโภค.....	55
4.5.4 สถานพยาบาล.....	57
4.6 ข้อมูลด้านกายภาพ.....	59
4.6.1 ลักษณะการครอบครองที่อยู่อาศัย.....	59
4.6.2 ลักษณะบ้านพักอาศัย.....	61
4.7 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ.....	71
4.7.1 อาชีพ.....	71
4.7.2 รายได้.....	72
4.7.3 รายจ่าย.....	73
4.7.4 เงินออมและการกู้ยืม.....	75
4.8 ความสัมพันธ์ทางสังคม.....	77
4.8.1 ความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวบ้านในชุมชนเพชรคลองจั่น.....	77
4.8.2 ความสัมพันธ์ทางสังคมกับชุมชนภายนอก.....	81
4.8.3 ความสัมพันธ์ทางสังคมกับหน่วยงาน หรือองค์กรรัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้อง.....	81
4.8.4 ความสัมพันธ์ทางสังคมกับเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนา.....	82
4.8.5 วัดกับชุมชนเพชรคลองจั่น.....	83

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

4.9	ทัศนคติของชาวชุมชนเพชรคลองจั่นต่อการทำงาน ของคณะกรรมการชุมชนเพชรคลองจั่น.....	85
4.9.1	การทราบข่าวการรับสมัครเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชน.....	85
4.9.2	คณะกรรมการชุมชนเพชรคลองจั่น.....	85
4.9.3	กฎระเบียบ	86
4.9.4	กิจกรรม.....	86
4.10	ทัศนคติของชาวบ้านต่อการอยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น.....	86
4.11	ทัศนคติของชาวบ้านข้างเคียงต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น.....	88
4.12	ทัศนคติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น.....	90
บทที่ 5	กระบวนการย้ายที่อยู่อาศัยออกจากคลองพิชัย	
5.1	ประเด็นการตั้งถิ่นฐาน.....	94
5.1.1	ก่อนการรวมตัว.....	94
5.1.2	จุดเปลี่ยนของชาวชุมชนเพชรคลองจั่น.....	95
5.2	หลังขยับบ้าน.....	96
5.2.1	การรวมตัวเป็นเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนา.....	96
5.2.2	ร่วมกันคิดร่วมกันแก้ไข.....	97
5.2.3	เริ่มขยับบ้าน.....	98
5.2.4	ขยายสู่กิจกรรมการพัฒนาด้านอื่นๆ.....	103
บทที่ 6	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
6.1	สรุปผลการวิจัย.....	106
6.2	อภิปรายผล.....	109
6.2.1	แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนแออัด.....	109
6.2.2	ปัจจัยที่ทำให้เกิดชุมชนเพชรคลองจั่น.....	109
6.2.3	เกณฑ์พื้นฐานที่ใช้ในการพิจารณาชุมชนแออัด.....	110
6.2.4	ที่อยู่อาศัยของคนจนเมือง.....	112
6.2.5	ประเภทของชุมชนแออัด.....	112

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

6.2.6 การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์และการเลือกที่อยู่อาศัย ของผู้มีรายได้น้อย.....	113
6.2.7 กระบวนการย้ายที่อยู่อาศัยออกจากคลองพิซัย.....	113
6.3 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	118
6.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป.....	122
รายการอ้างอิง.....	123
ภาคผนวก.....	126
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	173

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญญัตินำ

ตารางที่		หน้า
3.1	แสดงจำนวนบ้านของชาวบ้านข้างเคียงชุมชนแบ่งตามประเภทที่อยู่อาศัย.....	30
3.2	แสดงขั้นตอนในการดำเนินงานวิจัย.....	34
4.1	แสดงที่ตั้งเขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร.....	36
4.2	แสดงจำนวนผู้ที่อาศัยในบ้านหนึ่งหลัง.....	50
4.3	แสดงอายุของหัวหน้าครัวเรือน.....	50
4.4	แสดงสถานภาพทางการศึกษา.....	51
4.5	แสดงระดับการศึกษาของคนในชุมชน.....	52
4.6	แสดงแหล่งซื้ออาหารและของสดเพื่อการบริโภค.....	55
4.7	แสดงแหล่งซื้อของใช้เพื่อการอุปโภค.....	56
4.8	แสดงวิธีการรักษาพยาบาล.....	57
4.9	แสดงการครอบครองที่อยู่อาศัย.....	59
4.10	แสดงค่าใช้จ่ายในการเข้าอยู่อาศัยต่อจากผู้อื่น.....	60
4.11	แสดงลักษณะบ้านพักอาศัยและจำนวนชั้น.....	61
4.12	แสดงการเปรียบเทียบพื้นที่บ้านและจำนวนสมาชิก.....	62
4.13	แสดงการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในบ้าน.....	63
4.14	แสดงระบบไฟฟ้า.....	65
4.15	แสดงระบบน้ำประปา.....	65
4.16	แสดงลักษณะอาชีพ (แยกตามผู้อยู่อาศัยในบ้าน).....	71
4.17	แสดงแหล่งงานและการเดินทางไปทำงาน.....	72
4.18	แสดงรายได้รวมต่อหลังคาเรือน.....	73
4.19	แสดงค่าน้ำประปาและไฟฟ้า.....	74
4.20	แสดงค่าอาหาร.....	74
4.21	แสดงทัศนคติของชาวบ้านต่อการอยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น.....	87
4.22	แสดงความเห็นชาวบ้านในการจัดหาที่อยู่อาศัย.....	87
4.23	แสดงการเตรียมจัดหาที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน.....	88
4.24	แสดงทัศนคติของชาวบ้านข้างเคียง ต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น.....	88

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.25	แสดงรายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์จากหน่วยงานรัฐ.....91
4.26	แสดงรายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์จากองค์กรเอกชนและองค์กรชุมชน.....92
4.27	แสดงรายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญ.....92
6.1	แสดงการเปรียบเทียบก่อนขยับบ้านปีพ.ศ.2540 และหลังขยับบ้านปีพ.ศ.2540-พ.ศ.2546.....107
6.2	แสดงความสามารถในการจ่ายของผู้มีรายได้น้อย.....118

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญภาพ

รูปภาพที่	หน้า
4.1	แสดงสภาพถนนเสรีไทย.....36
4.2	แสดงภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนเพชรคลองจั่นปีพ.ศ.2522.....38
4.3	แสดงภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนเพชรคลองจั่นปีพ.ศ.2530.....39
4.4	แสดงภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนเพชรคลองจั่นปีพ.ศ.2543.....40
4.5	แสดงสภาพบึงแพงพวย.....45
4.6	แสดงผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมในชุมชนเพชรคลองจั่น.....45
4.7	คู่มือรถข้างโรงหนังเพชรคลองจั่น.....46
4.8	แสดงสภาพด้านหน้าชุมชนเพชรคลองจั่น.....47
4.9	ร้านขายไอ้เงี้ยวป้ายประกาศห้องให้เช่า.....47
4.10	แสดงบ้านเช่ามีลักษณะเป็นห้องแถวให้เช่า.....47
4.11	แสดงแผ่นป้ายกฎข้อปฏิบัติของชุมชน.....48
4.12	แสดงระยะทางจากชุมชนถึงโรงเรียนพิชัยพัฒนา.....54
4.13	แสดงโรงเรียนพิชัยพัฒนา.....54
4.14	แสดงทางเดินเท้าลอดใต้สะพานถึงชุมชนวัดพิชัย.....54
4.15	แสดงโรงเรียนวัดพิชัย.....54
4.16	แสดงแหล่งซื้อหาอาหารในชุมชนเพชรคลองจั่น.....55
4.17	แสดงร้านค้าภายนอกชุมชน.....56
4.18	แสดงศูนย์สุขภาพชุมชนเพชรคลองจั่น.....54
4.19	แสดงสภาพภายในศูนย์สุขภาพชุมชน.....54
4.20	แสดงตุ๊ยาสามัญประจำบ้าน.....54
4.21	แสดงบ้านชั้นเดียวและบ้านสองชั้น.....62
4.22	แสดงการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยโดยใช้ตู้กันห้อง.....63
4.23	แสดงการใช้พื้นที่ตากผ้าบริเวณระยะห่างระหว่างบ้าน.....64
4.24	แสดงระบบประปา.....66
4.25	แสดงระบบป้องกันอัคคีภัย.....66
4.26	แสดงการเคหะแห่งชาติสร้างทางเดินคอนกรีตบริเวณด้านหน้าชุมชน.....68
4.27	แสดงชุมชนเพชรคลองจั่นอยู่ติดกับโรงหนังเพชรคลองจั่น.....70

สารบัญญภาพ (ต่อ)

รูปภาพที่	หน้า
4.28	แสดงลานจอดรถของโรงหนังเพชรคลองจั่น.....70
4.29	แสดงเด็กๆเล่นโดดหนังยางตามทางเดินในชุมชน.....70
4.30	แสดงเด็กๆเล่นหมากรุกฮอสที่สวนหย่อม.....70
4.31	แสดงสนามเด็กเล่น.....70
4.32	แสดงสนามเด็กเล่นถูกยึดพื้นที่เพื่อเก็บวัสดุก่อสร้าง 70
4.33	แสดงร้านตัดผม.....76
4.34	แสดงอาชีพเย็บเสื้อผ้า.....76
4.35	แสดงกลุ่มเด็กเล็กมาวิ่งเล่นบริเวณสวนหย่อมหลังศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้หลังชุมชน 78
4.36	แสดงกลุ่มแม่บ้านรับจ้างปักเลื่อมลูกปักบนเสื้อผ้า..... 79
4.37	แสดงการสังสรรค์(กินส้มตำ)ในหมู่เพื่อนบ้าน.....80
4.38	แสดงที่ตั้งวัดพิชัย..... 83
4.39	แสดงวัดพิชัย..... 83
4.40	แสดงการรื้อจัดแถวเตรียมงานรณรงค์ด้านยาเสพติดในลานวัดพิชัย..... 84
5.1	แสดงสภาพคลองพิชัยก่อนการดูแลคลอง.....97
5.2	แสดงสภาพคลองพิชัยหลังการดูแลคลอง.....97
5.3	แสดงก่อนการขยับบ้านขึ้นจากคลองพิชัย.....98
5.4	แสดงหลังการขยับบ้านขึ้นจากคลองพิชัย.....98
5.5	แสดงภาพจำลองเหตุการณ์ในอดีตที่ใช้บันไดพาคนข้ามรั้วโรงหนัง.....99
5.6	แสดงผังที่ชาวชุมชนเพชรคลองจั่นต้องการในอนาคต..... 99
5.7	แสดงชาวบ้านร่วมกันจัดสวนหย่อม 101
6.1	แสดงชั้นบันไดของกระบวนการขยับบ้านออกจากคลอง..... 117

สารบัญแผนผัง

แผนผังที่	หน้า
4.3	แสดงที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อของชุมชนเพชรคลองจั่นปีพ.ศ.2546.....37
4.4	แสดงตำแหน่งที่ตั้งโรงเรียน.....53
4.5	แสดงตำแหน่งไฟทางเดินและถังดับเพลิง.....69
5.1	แสดงผังชุมชนเพชรคลองจั่น: ก่อนขยับบ้าน.....94
5.2	แสดงผังชุมชนเพชรคลองจั่น : หลังขยับบ้าน.....97
5.3	แสดงผังชุมชนเพชรคลองจั่นปีพ.ศ.2546.....100
6.1	แสดงผังการประสานประโยชน์การใช้ที่ดิน และปรับปรุงชุมชนทั้งหมดด้วยการเช่า.....120
6.2	แสดงผังบ้านพักอาศัย 1 และ 2 ชั้น... ..120
6.3	แสดงผังแสดงผังการประสานประโยชน์การใช้ที่ดิน และปรับปรุงชุมชนบางส่วนด้วยการเช่า.....121

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
4.1	แสดงภูมิลำเนาเดิมของผู้ให้สัมภาษณ์.....43
4.2	แสดงการรู้จักหรือชักชวนเข้าอยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น.....44
4.3	แสดงสาเหตุที่เข้ามาอยู่ในชุมชนเพชรคลองจั่น.....45
4.4	แสดงระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น.....46
4.5	แสดงอายุของคนที่อยู่ในบ้าน 51

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นหนึ่งในชุมชนบุกรุกที่สาธารณะริมคลอง ที่มีปัญหาด้านความมั่นคงในที่อยู่อาศัย เนื่องด้วยกรุงเทพมหานคร (หมายถึงหน่วยงานปกครองท้องถิ่น) ให้เหตุผลในการรื้อย้ายชุมชนริมคลองว่าการรื้อย้ายริมคลองกีดขวางทางระบายน้ำมีส่วนทำให้น้ำท่วม จึงเกิดเครือข่ายคลองที่เกิดจากการรวมตัวของชุมชนที่เผชิญปัญหาการถูกไล่รื้อจากกรุงเทพมหานคร เพื่อเสนอข้อเรียกร้องต่อผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ดร.พิจิตต์ รัตตกุล ในวันที่ 1 กันยายน 2541 จนนำไปสู่นโยบาย “คนอยู่กับคลองได้” จนส่งผลให้ชุมชนเพชรคลองจั่นทั้ง 61 หลังคาเรือนปรับปรุงชุมชน เพื่อแก้ไข 2 ปัญหาหลัก คือ ปัญหาไม่มีทางเดินในชุมชน และการสร้างบ้านลำแนวคลอง ดังนั้นจึงแก้ปัญหาด้วยการจัดผังชุมชนใหม่โดยการขยับบ้านออกจากแนวคลอง การปรับปรุงกายภาพและสิ่งแวดล้อม เช่น ทางเดินคอนกรีต สวนหย่อม การรักษาสุขภาพแม่น้ำในคลองโดยการจัดเวรเก็บขยะ ฯลฯ และชุมชนเพชรคลองจั่นได้เป็น 1 ในชุมชนนำร่อง 10 ชุมชน ในรอบปีงบประมาณ 2545 ของสำนักพัฒนาชุมชน ซึ่งได้จัดทำโครงการชุมชนรักษาคองขึ้น รวมถึงการเป็นชุมชนนำร่องในการพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมและที่อยู่อาศัยของพี่น้องชาวเครือข่ายชุมชนริมคลองทั้ง 60 ชุมชนด้วย

ต่อมาวันที่ 13 มกราคม 2546 ชาวชุมชนเพชรคลองจั่นร่วมกับเครือข่ายสลัม 4 ภาค ได้เรียกร้องให้หยุดการไล่รื้อชุมชนแออัดทั่วประเทศและระงับการดำเนินคดีต่อชาวชุมชนลำประโดง กรุงเทพมหานครจึงรับข้อเสนอเพียงบางประการโดยนายประพันธ์ กิติสิน รองผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร จึงให้สำนักงานเขตแจ้งรื้อย้ายให้ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครทราบก่อนเข้าดำเนินการรื้อย้าย และระงับการดำเนินคดีต่อชาวชุมชนลำประโดง จะเห็นได้ว่าการดำเนินการพัฒนาที่ผ่านมานั้นในด้านการรับรองสิทธิและจดทะเบียนให้แก่ชุมชนที่เกิดการรวมตัวได้แล้วถึงแม้จะเป็นชุมชนบุกรุก ซึ่งที่ผ่านมาก็ให้การสนับสนุน ประสานงานในการช่วยเหลือในด้านต่างๆ แต่ในท้ายที่สุดหากรัฐต้องการใช้ประโยชน์ในพื้นที่นั้นชาวชุมชนเพชรคลองจั่นก็ต้องรื้อย้าย ถึงแม้รัฐจะจัดเตรียมที่อยู่อาศัยรองรับโดยการเสนอโครงการคลองกรุงให้ก็ตาม แต่ชุมชนเพชรคลองจั่นอยากอยู่อาศัยในที่เดิม โดยให้เหตุผลว่าไกลจากแหล่งงานเดิม การคมนาคมไม่สะดวก

เป็นการสมควรที่จะศึกษากระบวนการย้ายที่อยู่อาศัยออกจากคลองพิชัย กรณีศึกษาเคหะชุมชนเพชรคลองจั่น เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร ซึ่งนโยบาย “คนอยู่กับคลอง” เป็นจุดเริ่มที่ดี

ที่ชาวบ้านเริ่มพัฒนาดีกว่าไม่ทำอะไรเลย อย่างน้อยชาวบ้านก็ได้ร่วมกันทำ รวมตัวกันเริ่มจากจุดเล็กที่ไม่ใช่ปัญหาใหญ่อย่างการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย ในการแก้ไขปัญหาในชุมชนเพชรคลองจั่น ประสพการณ์ ความรู้ ศักยภาพในการแก้ปัญหา และการบริหารจัดการที่ผ่านมามีว่าจะสามารถต่อยอดการสร้างระบบและกระบวนการในการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย ซึ่งเกิดจากการร่วมคิด ร่วมสร้าง และร่วมจัดระบบโดยชาวชุมชนเพชรคลองจั่น ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 และ 9 ที่มุ่งเน้นให้คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เปลี่ยนสถานภาพจากผู้รับประโยชน์จากรัฐเป็นผู้ริเริ่มพัฒนาและรับผลแห่งการพัฒนาของตนเองได้หรือไม่ และยังคงไว้เพื่อต่อยอดในการแก้ปัญหาใหญ่ๆในด้านที่อยู่ได้ต่อไปหรือไม่ เพื่อมุ่งไปสู่แนวทางการจัดการที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมสำหรับชาวชุมชนเพชรคลองจั่นต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

วัตถุประสงค์หลัก: เพื่อศึกษากระบวนการย้ายที่อยู่อาศัยออกจากคลองพิซัย กรณีศึกษาเคหะชุมชนเพชรคลองจั่นโดยชาวชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องทั่วไปดังนี้

- 1) เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจ กายภาพ และสังคม ก่อนและหลังการรวมตัวด้วยวิธีช่วยกันสร้างปรับปรุงชุมชน
- 2) เพื่อศึกษาทัศนคติของชาวบ้านในชุมชนเพชรคลองจั่น ชุมชนข้างเคียง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาประชากรที่อยู่ในชุมชนเพชรคลองจั่น ริมคลองพิซัย ถนนเสรีไทย เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร และใช้ระยะเวลาในการศึกษาตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2545 – 16 กุมภาพันธ์ 2546 เนื่องจากประชากรมีจำนวน 60 หลังคาเรือน เมื่อลงสำรวจจริงพบว่าเพิ่มขึ้น 1 หลังคาเรือน ผู้วิจัยจึงสัมภาษณ์ทั้งหมดจำนวน 61 หลังคาเรือน โดยมีขอบเขตของการวิจัยดังนี้

- 1) มุ่งไปสู่การพัฒนากระบวนการพึ่งตนเอง เพื่อให้เกิดที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม
- 2) ในการออกแบบสำรวจ เพื่อการสังเกตและพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้านทั้ง 61 หลังคาเรือน พร้อมสังเกตสภาพ ถ่ายภาพ และสัมภาษณ์ทัศนคติของชาวบ้านในชุมชนเพชรคลองจั่น ชุมชนข้างเคียง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น

1.4 ข้อจำกัดของการวิจัย

- 1) การวิจัยนี้มีได้มุ่งที่จะศึกษาและสรุปว่า ชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นชุมชนอุดมคติหรือต้นแบบในการขยับบ้านทั้งๆที่เป็นชุมชนบุกรุก แต่มุ่งที่จะหาฐานความคิดเบื้องต้นว่า ปัจจัยอะไร ที่ทำให้ชุมชนเพชรคลองจั่นขยับบ้านได้โดยการมีส่วนร่วม เกิดความเข้มแข็ง และมีองค์กรหน่วยงานต่างๆช่วยทำให้เกิดปัจจัยดังกล่าวหรือไม่ มากน้อยเพียงใด
- 2) ถึงแม้ทำความเข้าใจกับผู้สัมภาษณ์ในระดับหนึ่งแล้ว ว่าเป็นการทำวิจัยนี้เป็นเพียงการศึกษา และไม่เกิดผลกระทบต่อการอยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น แต่ผู้ถูกสัมภาษณ์บางท่านก็ยังกลัวอยู่บ้าง ดังนั้นการสัมภาษณ์ในบางครั้งจึงต้องใช้เวลาในการเข้าไปทำความรู้จักและคลุกคลีกับชาวบ้าน โดยเฉพาะการเข้าถึงกลุ่มคณะกรรมการ กลุ่มญาติ กลุ่มละแวกบ้าน หรือกลุ่มเด็กๆก็ตาม เพื่อให้เกิดความคุ้นเคยให้มากที่สุด ทำให้ง่ายต่อการสัมภาษณ์ในเชิงลึกได้สะดวกยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการใช้เวลาเก็บข้อมูลลงชุมชนนาน
- 3) ในการสัมภาษณ์ต้อง ทราบเวลาการออกไปทำงานจากชาวบ้านด้วย เพื่อจะได้นัดวันเวลา หรือมาได้ถูกจังหวะในการตอบรับการให้สัมภาษณ์
- 4) เนื่องจากการเข้าถึงข้อมูลในช่วงชะลอการเลือ้อชุมชน ทางภาคเหนือแห่งชาติได้จัดหาที่อยู่อาศัยโครงการคลองกรุงแต่ชาวบ้านไม่ไป อาจมีความคลาดเคลื่อนได้

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

- 1) การรวบรวมข้อมูล
  - ข้อมูลปฐมภูมิ การสำรวจชุมชน เน้นการสังเกตพร้อมสเกตช์แบบละเอียด การถ่ายภาพ และการสัมภาษณ์ ซึ่งเก็บข้อมูลด้านกายภาพ สังคม และเศรษฐกิจ
  - ข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลเอกสารรายงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง คือ สมาคมร่วมกันสร้าง มูลนิธิชุมชนไท กรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตบึงกุ่ม การเคหะแห่งชาติ กรมแผนที่ทหาร สำนักผังเมือง
- 2) เครื่องมือที่ใช้ ใช้แบบสัมภาษณ์โดยทดลองใช้จำนวน 5 ชุด เพื่อตรวจสอบข้อบกพร่องและนำมาแก้ไข โดยสัมภาษณ์ หัวหน้าครอบครัวหรือผู้แทนหัวหน้าครอบครัว ชุมชนข้างเคียง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์ด้วยความจริงใจ

- 3) การวิเคราะห์ข้อมูล ตรวจสอบความสมบูรณ์ของคำตอบก่อนการวิเคราะห์ เพื่อ
บรรยาย และใช้การวิเคราะห์ทางสถิติร่วมด้วยบางส่วนในการหาค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) เพื่อทราบสภาพเศรษฐกิจ กายภาพ และสังคม ก่อนและหลังการรวมตัวด้วยวิธีช่วย
กันสร้างปรับปรุงชุมชน
- 2) เพื่อทราบกระบวนการย้ายที่อยู่อาศัยออกจากคลองพิชัย กรณีศึกษาเคหะชุมชนเพชร
คลองจั่นโดยชาวชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 3) เพื่อทราบทัศนคติของชาวบ้านในชุมชนเพชรคลองจั่น ชุมชนข้างเคียง และหน่วยงาน
ที่เกี่ยวข้องต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น
- 4) เพื่อเป็นข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมสำหรับชาวชุมชนเพชร
คลองจั่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนแออัด

2.1.1 คำนิยามชุมชนแออัด

“ชุมชนแออัด” เป็นคำที่บัญญัติขึ้นในปีพ.ศ.2525 ขึ้นมาใช้แทนคำว่า “แหล่งเสื่อมโทรม” หรือที่เรียกกันว่า “สลัม” ในการให้นิยามและเกณฑ์ในการพิจารณาความเป็นชุมชนแออัดนั้น จะให้นำหนักกับเกณฑ์พิจารณาแตกต่างกันไปตามลักษณะงานที่องค์กร กลุ่ม หรือบุคคลนั้นๆ เข้าไปเกี่ยวข้องกับชุมชน

พระราชบัญญัติชุมชนแออัด

“ชุมชนแออัด หมายความว่า บริเวณพื้นที่ที่มีสภาพไม่ถูกสุขลักษณะ มีน้ำขัง อับชื้น หรือสกปรกอันอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัย ความปลอดภัยหรือเป็นแหล่งที่อาจก่อให้เกิดการกระทำที่ขัดต่อกฎหมาย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ทั้งในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ปริมณฑล และจังหวัดต่าง ๆ ในภูมิภาค”

การเคหะแห่งชาติ

การเคหะแห่งชาติ (2533) ได้นิยาม “ชุมชนแออัด หมายความว่า บริเวณพื้นที่ที่มีสภาพไม่ถูกสุขลักษณะ มีน้ำขัง อับชื้น หรือสกปรก มีอาคารและผู้อยู่อาศัยอย่างแออัด อันอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัย ความปลอดภัย หรือเป็นแหล่งที่อาจก่อให้เกิดการกระทำที่ขัดต่อกฎหมาย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ทั้งนี้จำนวนอาคารที่อยู่อาศัยในชุมชนอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 30 หลังคาเรือนต่อพื้นที่ 1 ไร่ ไม่ว่าจะอยู่ในบริเวณที่ดิน ของเจ้าของที่ดินรายเดียวกันหรือไม่ก็ตาม”

กรุงเทพมหานคร

จากระเบียบกรุงเทพมหานครว่าด้วย กรรมการชุมชน พ.ศ.2534 กรุงเทพมหานคร (2544) ให้คำจำกัดความของชุมชนแออัดไว้ ดังนี้

“ชุมชนแออัด หมายถึง ชุมชนส่วนใหญ่ที่มีอาคารหนาแน่นไร้ระเบียบ และชำรุดทรุดโทรม ประชาชนอยู่อย่างแออัด มีสภาพแวดล้อม ไม่เหมาะสม อันอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยและความปลอดภัยของผู้อยู่อาศัย โดยให้ถือเกณฑ์ความหนาแน่นของบ้านเรือน อย่างน้อย 15 หลังคาเรือนต่อพื้นที่ 1 ไร่ เป็น 1 ชุมชน”

สรุปนิยามกว้างๆว่า "ชุมชนแออัด" หมายความว่า บริเวณพื้นที่ที่มีสภาพไม่ถูกสุขลักษณะ มีน้ำขัง อับชื้น หรือสกปรกอันอาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัย ความปลอดภัย มีจำนวนอาคารที่อยู่อาศัยในชุมชนมากกว่า 15 หลังคาเรือนต่อพื้นที่ 1 ไร่

กรุงเทพมหานครจะเน้นถึงสภาพอาคารที่มีอาคารหนาแน่นไร้ระเบียบ และชำรุดทรุดโทรม ประชาชนอยู่อย่างแออัด ขณะที่การเคหะแห่งชาติได้กำหนดเกณฑ์ความหนาแน่นของจำนวนอาคารที่อยู่อาศัยในชุมชนอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 30 หลังคาเรือนต่อพื้นที่ 1 ไร่ และกรุงเทพมหานครได้กำหนดเกณฑ์ความหนาแน่นของบ้านเรือนไว้อย่างน้อย 15 หลังคาเรือนต่อพื้นที่ 1 ไร่ เป็น 1 ชุมชน ส่วนพระราชบัญญัติชุมชนแออัดและการเคหะแห่งชาติเน้นประเด็นด้านสังคมว่าเป็นแหล่งที่อาจก่อให้เกิดการกระทำที่ขัดต่อกฎหมาย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และเพิ่มเติมในส่วนพระราชบัญญัติชุมชนแออัดได้ระบุที่ตั้งของชุมชนว่าทั้งในพื้นที่กรุงเทพมหานคร ปริมณฑลและจังหวัดต่างๆในภูมิภาค ส่วนการเคหะแห่งชาติให้ความสนใจในกรรมสิทธิ์ที่ดินไม่ว่าจะอยู่ในบริเวณที่ดินของเจ้าของที่ดินรายเดียวกันหรือไม่ก็ตาม

2.1.2 เกณฑ์พื้นฐานที่ใช้ในการพิจารณาความเป็นชุมชนแออัดมี 4 ประการดังนี้

1) ความหนาแน่นแออัดของบ้านเรือน

ที่ตั้งอาคาร

- การพิจารณาความหนาแน่นการตั้งบ้านเรือน การเคหะแห่งชาติใช้เกณฑ์จำนวนอาคารที่อยู่อาศัยในชุมชนอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 30 หลังคาเรือนต่อพื้นที่ 1 ไร่ ในขณะที่กรุงเทพมหานคร ใช้เกณฑ์อย่างน้อย 15 หลังคาเรือนต่อพื้นที่ 1 ไร่ เป็น 1 ชุมชน หรือ 80 คนต่อพื้นที่ 1 ไร่
- สืบสนไม่เป็นระเบียบ ไม่มีผัง

สภาพอาคาร

- ทรุดโทรม ขาดการดูแล ต่อเติมอย่างไม่เป็นระเบียบ
- ไม่ได้สร้างตามแบบแผน ผิดจากจากบ้านทั่วไป ใช้วัสดุเก่า ใช้วัสดุผิดประเภท

2) สภาพแวดล้อมและสุขาภิบาล

- ไม่มีทางระบายน้ำหรือท่อระบายน้ำไม่ได้มาตรฐาน ไม่ทั่วถึงทำให้มีน้ำขัง
- มีขยะมูลฝอยเกลื่อนกลาด อับชื้น
- การระบายอากาศไม่ดี
- ทางเดินภายในชุมชน หรือทางเข้าออกไม่สะดวก
- ขาดที่ว่างสาธารณะ

3) ระบบสาธารณูปโภค

- โดยทั่วไปชุมชนที่ตั้งอยู่ในที่บุกรุกมักไม่ได้รับการบริการสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า ประปา ยกเว้นเฉพาะกรณีที่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของที่ดินเท่านั้น

4) สิทธิในที่ดิน

- เป็นเกณฑ์สำคัญประการหนึ่งในการพิจารณาว่าชุมชนนั้นๆ เป็นชุมชนแออัดหรือไม่ สำหรับกรณีจังหวัดขอนแก่น ชุมชนที่อยู่ในที่บุกรุกไม่ว่าจะเป็นที่ดินของการรถไฟ ที่ดินสาธารณะประโยชน์ และที่ดินของทางราชการ ถือเป็นชุมชนแออัด ต่างจากโสภณ พรโชคชัย (2538: 3 อ้างถึงใน อคิน รพีพัฒน์, 2542: 128) ที่ไม่ได้กำหนดเกณฑ์สิทธิในที่ดินไว้ ในการพิจารณาว่าชุมชนใดเป็นสลัม ส่วนด้านอื่นๆ ก็เป็นไปตามเกณฑ์ข้างต้น

2.1.3 ประเภทของชุมชนแออัด

ชุมชนแออัดแบ่งตามลักษณะการตั้งถิ่นฐานออกได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

- 1) ชุมชนดั้งเดิม หมายถึงชุมชนเก่า
- 2) ชุมชนใหม่ หมายถึงชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ที่มีอายุการตั้งชุมชนต่ำกว่า 15 ปี และเป็นชุมชนที่มีการตั้งโดยไม่มีระเบียบ มีความเสื่อมโทรม หรือมีแนวโน้มที่จะมีความเสื่อมโทรมเพิ่มขึ้นในอนาคต
- 3) ชุมชนประเภทบุกรุก (Squatter Settlement) กุณชลทิพย์ พานิชภักดิ์และคณะ (2543) ได้ให้นิยามชุมชนบุกรุก ดังนี้
  - ชุมชนที่ผู้อยู่อาศัยเข้าไปครอบครองปลูกสร้างอาคารโดยไม่ได้รับคำยินยอม หรือการรับรู้ใดๆ จากเจ้าของที่ดิน หรืออยู่ระหว่างการไล่ที่จากเจ้าของที่ดิน
  - ชุมชนที่เข้าไปอยู่ในบริเวณที่เป็นบริเวณสาธารณะประโยชน์ เช่น ชุมชนที่เข้าไปตั้งอยู่ในบริเวณไฟไหม้ ชุมชนริมคลอง ชุมชนที่เรียวยาวริมทางรถไฟ เป็นต้น
  - ชุมชนที่ผู้อยู่อาศัยโดยไม่มีใบกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ไม่มีใบครอบครองที่ดิน โฉนดที่ดิน หรือไม่มีสัญญาเช่า เป็นต้น
  - ชุมชนที่ขาดความมั่นคงในที่อยู่อาศัย สามารถอยู่อาศัยในพื้นที่ได้เพียงชั่วคราว มักถูกไล่หรือและรื้อย้ายชุมชนอยู่เสมอ บางแห่งแม้จะมีสัญญาเช่าที่ดิน ก็เป็นสัญญาเช่าระยะสั้น ซึ่งโดยส่วนมากมักจะเป็นคนที่เพิ่งย้ายเข้ามาอยู่ใหม่ อพยพมาจากต่างจังหวัดและหาที่พักอาศัยชั่วคราว

- 4) ชุมชนที่ต้องรื้อล้างและการไล่อพยพ หมายถึงชุมชนที่กำหนดว่า จะต้องถูกรื้อล้างหรือมีแนวโน้มที่จะได้รับการพัฒนาเป็นอย่างอื่น

Charles Abrams อ้างถึงใน (พันธุดา บุญเหลือหล่อ, 2521: 26) ได้แยกประเภทของความ เป็นเจ้าของในสลัมบุกรุกที่ดิน ดังนี้

- 1) The Owner Squatter ผู้อยู่อาศัยเป็นเจ้าของที่อยู่เอง แต่ไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดิน
- 2) The Squatter Tenant เป็นพวกยากจนที่สุด ไม่ได้เป็นเจ้าของบ้าน แต่เช่าที่อยู่อาศัยต่อจากผู้บุกรุกคนอื่น
- 3) The Squatter Holdover เป็นผู้อยู่อาศัยที่เช่าอยู่ แต่ต่อมาไม่ได้จ่ายค่าเช่า
- 4) The Squatter Landlord เป็นผู้อยู่อาศัยที่มีห้องแบ่งให้ผู้อื่นเช่าที่หากำไร อีกต่อหนึ่ง
- 5) The Speculator Squatter เป็นพวกที่เห็นว่าการบุกรุกที่ดินเป็นธุรกิจอย่างหนึ่ง
- 6) The Store Squatter บุกรุกที่ดินเพื่อสร้างเป็นร้านค้าเล็กๆ
- 7) The Semi Squatter บุกรุกเพื่อสร้างบ้านก่อน ต่อมาจึงทำสัญญาเช่ากับเจ้าของ
- 8) The Floating Squatter อาศัยในแพหรือเรือเก่าๆตามท่าเรือของเมือง อาจเป็นเจ้าของหรือเช่าก็ได้ และอาจพักแบบถาวรหรือชั่วคราว

2.1.4 ปัจจัยการเกิดสลัมริมคลอง 5 ประการ คือ

กรูณา ภักดาภรณ์ และคณะ (2527: 9) สลัมริมคลองมีสภาพที่อยู่อาศัยคล้ายคลึงกับชุมชนแออัดโดยทั่วไป แต่มีลักษณะที่แตกต่างกันเด่นชัด คือ สภาพภาพการครอบครองที่ดิน กล่าวคือสภาพที่อยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยสลัมริมคลอง เป็นการบุกรุกที่สาธารณะบริเวณที่ดินว่างเปล่าริมฝั่งคลองต่างๆ และรुकล้าลงไปใ้ในแนวคลอง โดยปราศจากระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่ถูกต้องและความมั่นคงในการอยู่อาศัย

- 1) การขาดแคลนที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย เนื่องจากรัฐไม่สามารถจัดหาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยอย่างพอเพียง อีกทั้งภาคเอกชนสร้างที่อยู่อาศัยมุ่งไปยังกลุ่มเป้าหมายที่มีรายได้ปานกลางและสูงเป็นส่วนมาก ทำให้ผู้มีรายได้น้อยต้องรुकล้าคูคลองเพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัย ซึ่งบางแห่งได้ปลูกสร้างบ้านเรือนคร่อมคูคลองด้วย

- 2) หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ควบคุมดูแลคุ้มครองสาธารณะและที่ดินริมคูคลอง สาธารณะนั้น ได้ปล่อยปละละเลยโดยมิได้ควบคุมดูแลอย่างจริงจัง ทำให้ผู้ขาดแคลน ที่อยู่อาศัย เข้ายึดครองและปลูกสร้างที่อยู่อาศัยโดยง่าย และเพิ่มจำนวนมากขึ้นจน กลายเป็นชุมชน
- 3) ปัญหาที่ดิน เนื่องจากในกรุงเทพมหานครมีการกว้านซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร (รัฐบาลไม่ ได้มีกฎหมายหรือมาตรการอันใดที่จะควบคุมการกักตุนที่ดินเพื่อเก็งกำไร การกักตุน เพื่อเก็งกำไรจึงเกิดขึ้นมาก) ทำให้ผู้มีรายได้น้อยถูกกีดกันออกจากตลาดที่ดิน จึงต้อง ไปเช่าที่ดินจากนักเก็งกำไรที่ทิ้งที่ดินว่างเปล่าไว้ เพื่อปลูกสร้างบ้านชั่วคราวอยู่อาศัย จนกระทั่งราคาที่ดินสูงขึ้น เจ้าของที่ดินจึงขับไล่ผู้อยู่อาศัยนั้นออกไป ด้วยวิธีการขับไล่ ทั้งไม่อ่อนและไม่แข็ง ตั้งแต่การตัดน้ำตัดไฟ การปล่อยให้น้ำท่วม จนถึงการเผาไล่ที่ จนกลายเป็นแรงบีบให้ผู้มีรายได้น้อยต้องบุกรุกเข้าไปในที่ว่างเปล่าในเมืองที่ไม่ใช่ของ เอกชน ซึ่งก็ยังคงมีอยู่เฉพาะริมคลองนั่นเอง อคิน รพีพัฒน์ (2542)
- 4) ความต้องการอยู่ใกล้แหล่งงานและการคมนาคมสะดวก เนื่องจากกรุงเทพมหานครมี คูคลองอยู่มากมาย และสลัมริมคลองส่วนใหญ่ตั้งอยู่ใกล้ย่านความเจริญ ซึ่งเป็น แหล่งธุรกิจการค้าและอุตสาหกรรม จึงเป็นที่อยู่อาศัยที่สะดวกในด้านการคมนาคมและการเข้าถึงแหล่งงานของผู้มีรายได้น้อย
- 5) ความต้องการอยู่ใกล้แหล่งสาธารณูปโภค สลัมริมคลองส่วนใหญ่อยู่ในเมืองที่มีความพร้อมด้านสาธารณูปโภค ถึงแม้ผู้มีรายได้น้อยจะไม่มีมิเตอร์น้ำประปาและมีเตอรีไฟฟ้าของตนเอง แต่ก็สามารถขอฟ่วงจากชุมชนรอบข้างได้ ในราคาที่สูงกว่าปกติ อีกทั้ง บางแห่งก็ใช้น้ำในคลองเพื่อการอุปโภคและบริโภคด้วย

จากข้างต้นโสภณ พรโชคชัย (2538: 300 อ้างถึงใน อคิน รพีพัฒน์, 2542: 129) ได้กล่าว ถึงปัจจัยการเกิดสลัมเพิ่มเติมอีก 3 ประการ ดังนี้

- ด้านประชากร ประชากรเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่ทรัพยากรมีจำกัด
- ด้านสังคม ชุมชนแออัดช่วยให้คนปรับตัวเข้ากับเมืองได้โดยยังคงชุมชนแบบหมู่บ้านไว้
- ด้านการเมือง ผู้มีรายได้น้อยไม่มีส่วนร่วมทางการเมือง ไม่สามารถเรียกร้อง ทรัพยากรพื้นฐาน และความจำเป็นพื้นฐาน

2.2 การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ และการเลือกที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย

2.2.1 การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ (Human Settlement)

1) ลักษณะและระบบของการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ (Human Settlement)

การตั้งถิ่นฐานมนุษย์เกิดจากการที่ประชากรอพยพเข้าไปตั้งบ้านเรือนจับจองที่ดินทำมาหากินในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง โดยการริเริ่มของประชากรเหล่านั้นเอง อาจจะเริ่มจากหมู่บ้านเล็กๆ เพียงไม่กี่หลังคาเรือน แล้วค่อยๆ ขยายตัวมากขึ้นจนกลายเป็นหมู่บ้านใหญ่ เป็นตำบล อำเภอ หรือเมืองในภายหลัง

หน่วยการตั้งถิ่นฐานที่เล็กที่สุด คือ บ้าน เมื่อครอบครัวขยายเผ่าพันธุ์เพิ่มขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงของเวลาก็กลายเป็นสังคม โดยมีองค์ประกอบ คือ ธรรมชาติ มนุษย์ สังคม อาคาร และโครงข่ายระบบ การตั้งถิ่นฐานมนุษย์จะเป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่ง (Dynamic) มีการเปลี่ยนแปลงสัมพันธ์กับมิติเวลาของพื้นที่ทั้งในเชิงพฤติกรรมที่เน้นความสัมพันธ์การเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรม ส่วนการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ในเชิงกายภาพจะเน้นความสัมพันธ์การเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ แต่ในทางความเป็นจริงทั้งสองระบบจะเกิดขึ้นพร้อมกัน

การตั้งถิ่นฐานมนุษย์ในเชิงพฤติกรรมเป็นระบบที่มีองค์ประกอบหลัก คือ ประชากร ที่อยู่อาศัย โครงสร้างงาน การคมนาคม สาธารณูปโภค ที่ดิน ส่วนการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ในเชิงกายภาพจะเกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้งของถิ่นฐาน และภายในแต่ละตำแหน่งก็จะเป็นพื้นที่ ซึ่งพื้นที่นั้นจะถูกจัดแบ่งเพื่อกิจกรรมต่างๆของมนุษย์และสังคม โดยจัดสรรตามมูลค่าที่ดินและผลตอบแทนในการใช้พื้นที่เพื่อกิจกรรมต่างๆ

2) ลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบบเกิดขึ้นเอง (Spontaneous Settlement)

ขบวนการ Invasion และ Succession อาจจะมีอิทธิพลต่อการเลือกสถานที่ตั้ง การตั้งถิ่นฐานแบบเกิดขึ้นเองจะเกิดขึ้นในบริเวณที่มีความหนาแน่นสูง และการใช้ที่ดินหลายประเภทรวมกัน เพื่อโอกาสในการหางานทำ Turner (พินธุดา บุญเหลือหล่อ, 2521: 18) ได้แบ่งการตั้งถิ่นฐานแบบเกิดขึ้นเอง (Spontaneous Settlement) ของเมืองเป็น 3 แบบ คือ

- Early Transitional City ผู้มีรายได้น้อยทั้งหมดสามารถตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณใกล้ศูนย์กลางเมือง ได้แก่ เมืองที่มีอัตราการเพิ่มประชากรต่ำมาก
- Mid Transitional City พวกที่จนที่สุดมักรวมกันแน่นอยู่บริเวณในศูนย์กลางเมือง โดยพวกที่อยู่ใจกลางเมืองเดิมซึ่งฐานะเริ่มดีขึ้น จะอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่รอบนอกของเมือง เพราะสามารถจ่ายค่าเดินทางได้มากขึ้น

- Late Transitional City ที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยหรือสลัมจะขยายออกไปรอบนอกของเมืองอย่างรวดเร็ว เพราะคนยากจนที่เคยอยู่ใจกลางเมือง เมื่อ 10-20 ปีก่อนฐานะดีขึ้น จึงสามารถเดินทางได้ไกลขึ้นกว่าเดิม

สำหรับกรุงเทพมหานคร เมื่อพิจารณาตำแหน่งที่ตั้งสลัม พบว่าน่าจะอยู่ในชั้น Late Transitional City หากที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยอยู่บริเวณใกล้ศูนย์กลางเมืองจะมีแนวโน้มถูกรื้อร้าง เพื่อนำที่ดินไปใช้ประโยชน์ในทางอื่น เนื่องจากราคาที่ดินแพงมาก

2.2.2 การเลือกที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย

ดาร์ณี ธิวิลพิพัฒน์กุล (2544) ได้กล่าวถึงประเด็นสำคัญเรื่องที่อยู่อาศัยของคนจนเมืองในสวนที่เกี่ยวกับที่ดิน 5 ข้อ คือ

- 1) ที่ดินที่คนจนใช้เป็นที่ตั้งบ้านเรือน มักเป็นที่ที่ไม่เหมาะที่จะตั้งถิ่นฐาน เช่น ที่สูงชัน ที่น้ำท่วมถึง อยู่ใต้ทางด่วนยกระดับ อยู่ใกล้โรงงานหรือที่ทิ้งขยะ เป็นต้น
- 2) รัฐบาลมักจะมองว่าที่ดินส่วนใหญ่ที่คนจนใช้เป็นที่ตั้งบ้านเรือน ถูกครอบครองโดยผิดกฎหมาย ดังนั้น จึงทำให้เกิดความไม่มั่นคงในการครอบครองที่ดิน (Insecurity of Tenure) ในระดับสูง การไล่ที่และขู่ว่าจะไล่ที่เป็นของธรรมดาในเมืองใหญ่ของเอเชียตะวันออกเฉียงและเอเชียอาคเนย์ รัฐบาลมักจะเข้าข้างเจ้าของที่ดินและนักพัฒนาที่ดินเวลามีกรณีพิพาทเกี่ยวกับการครอบครองที่ดิน ความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยและการครอบครองที่ดินมีผลเสียต่อเนื่อง คือ ทำให้มีการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานในละแวกบ้านต่ำ
- 3) รัฐบาลปฏิเสธที่จะช่วยเหลือปรับปรุงสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ เพื่อให้ทำให้อยู่อาศัยของคนจนเมืองดีขึ้น เพราะกลัวว่าการกระทำเช่นนั้นจะเป็นการยอมรับว่าการบุกรุกเป็นสิ่งที่ถูกกฎหมาย การกระทำเช่นนี้บางครั้งเท่ากับเป็นการปฏิเสธที่จะให้บริการพื้นที่ส่วนใหญ่ของเมืองเลยทีเดียว คนจนจึงต้องช่วยตัวเองในเรื่องนี้ เช่น ต่อน้ำประปาและไฟฟ้าจากเพื่อนบ้าน เป็นต้น
- 4) ความไม่เต็มใจของรัฐบาลที่จะรับรู้การจัดตั้งองค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นในชุมชนยากจนเพื่อหาทางขอความช่วยเหลือจากรัฐบาลในการจัดหาบริการขั้นพื้นฐานในเมือง ซึ่งรัฐต้องจัดให้ทุกชุมชนที่ถูกกฎหมาย
- 5) สภาพเศรษฐกิจของคนจนเมือง ทำให้มีความจำเป็นที่ต้องมีที่อยู่ในใจกลางเมือง ซึ่งทำให้สามารถเข้าถึงรายได้ และการทำงานประจำวันได้สูงสุด แต่ที่ตั้งเหล่านี้มักเป็นที่ไม่มั่นคงในการครอบครองสูงสุด มีการเพิ่มขึ้นของราคาที่ดินอย่างรวดเร็ว และมีความขัดแย้งของการใช้ประโยชน์ที่ดินมากที่สุด ในกรุงเทพมหานครการพัฒนาที่ดินในศูนย์

กลางเมืองได้ขับไล่ให้คนจนไปสู่อำเภอที่ชานเมือง ทำให้ใช้เวลาเดินทางไปทำงานและกลับบ้านนานเกินสมควร หลายคนที่ไม่อยู่ในสภาพที่อยู่อาศัยที่ดีขึ้นในชานเมือง ต้องยอมแพ้และย้ายกลับมาอยู่ในชุมชนแออัด ซึ่งสามารถไปทำงานได้สะดวกกว่า ตรงกับ John F. Kain ที่กล่าวถึงปัจจัยด้านระยะทางไปแหล่งงาน ที่ผู้มีรายได้น้อยเลือกที่จะอยู่อาศัยใกล้แหล่งงาน

ที่ผ่านมารัฐบาลมองปัญหาการตั้งถิ่นฐานของคนจนเมืองแบบแคบๆว่าเป็นเรื่องที่อยู่อาศัย แทนที่จะมองว่าเป็นเรื่องที่ดินหรือที่ตั้งที่เกี่ยวกับการผลิตและการสร้างรายได้ ดังนั้นโครงการพัฒนาเมืองขึ้นมาใหม่ในรูปของการปรับปรุงที่อยู่อาศัย จึงทำในรูปของการโยกย้ายคนจำนวนมากออกจากชุมชนที่อยู่ใจกลางเมือง หน่วยที่อยู่อาศัยที่สร้างขึ้นส่วนมากตกอยู่ในมือของครอบครัวที่มีรายได้ระดับปานกลางแทนที่จะอยู่กับคนที่มีรายได้น้อย แม้แต่การจัดให้อยู่ในอาคารที่พักอาศัยแบบตึกสูงก็ไม่เอื้อต่อการเก็บรถเข็นหรืออุปกรณ์ที่ใช้ในการค้าขายเล็กๆน้อยๆของครอบครัว คนจนเหล่านี้ ดังนั้นการได้มาซึ่งที่ดินจึงเป็นประเด็นสำคัญมาก ไม่เพียงแต่เรื่องของการเป็นเจ้าของหรือการเช่า แต่จะต้องตั้งอยู่ในที่ซึ่งคนจนจะมีความมั่นคงในเรื่องรายได้ภายในเมือง

การศึกษาเมื่อไม่นานมานี้ ในประเทศที่มีรายได้น้อยและในเมืองขนาดกลางและขนาดเล็กพบว่าคนส่วนใหญ่มักเกิดในเมืองโดยมีพ่อแม่อยู่ในเมืองเป็นเวลาหลายปีแล้ว มิใช่เป็นผลจากการอพยพย้ายถิ่นจากคนชนบทมาสู่เมืองดังความเชื่อเดิม ยิ่งไปกว่านั้นบางคนยังย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนแออัดหลังจากถูกไล่ที่มาจากที่อื่นๆในเมืองอีกด้วย

ส่วน Carter อธิบายถึง ปัจจัยในการเลือกที่พักอาศัยมี 2 ประการ คือ

- 1) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ความสามารถในการจ่ายเป็นปัจจัยพื้นฐานอันดับแรกในการเลือกที่อยู่อาศัยส่วนระยะทางไปยังแหล่งงานและราคาที่ดินเป็นปัจจัยตามมาภายหลัง การตัดสินใจเลือกที่ตั้งที่แตกต่างกันย่อมขึ้นกับงบประมาณที่มีอยู่และระดับรายได้ของผู้อยู่อาศัย ซึ่งเป็นตัวกำหนดการกระจายตัวของบริเวณพักอาศัยของผู้มีรายได้ต่างกันในเมือง
- 2) ปัจจัยด้านสังคม จะแตกต่างกันในด้านคุณค่า ความต้องการ และความพอใจของประชาชน

Goodell กล่าวว่า โดยปกติผู้อยู่อาศัยจะพิจารณาคุณสมบัติของที่อยู่อาศัยจากลักษณะ 3 ประการ คือ

- 1) ลักษณะของบ้านซึ่งสัมพันธ์กับราคาบ้าน
- 2) ลักษณะชุมชนโดยรอบที่พำนักอาศัย

3) ความสัมพันธ์ระหว่างที่ตั้งของที่อยู่อาศัยกับพื้นที่โดยรอบ ได้แก่ ความสะดวกในการเข้าถึง กิจกรรม การบริการต่างๆ รวมถึงแหล่งงาน

ในทางปฏิบัติแล้วปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเลือกที่ตั้งของที่อยู่อาศัย มีดังนี้

- 1) รายได้ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับโอกาสในการเลือกที่ตั้ง ชนิด และขนาดบ้าน
- 2) การเข้าถึงแหล่งงาน ซึ่งการกระจายตัวของแหล่งงานอาจมีอิทธิพลต่อการกระจายตัวของที่อยู่อาศัยของประชาชนมากกว่าปัจจัยอื่นๆ
- 3) สภาพครอบครัว การมีเด็กอยู่ในครอบครัวมีผลต่อความต้องการพื้นที่ของครอบครัว ยิ่งมีจำนวนเด็กมากยิ่งจำเป็นต้องมีบ้านที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ นอกจากนั้นบริเวณที่มีโรงเรียนซึ่งมีมาตรฐานด้านการศึกษาดีตั้งอยู่ จะเป็นบริเวณที่ได้รับความสนใจในการเลือกอยู่อาศัยมากยิ่งขึ้น
- 4) ปัจจัยอื่นๆ เช่น การแบ่งแยกผิว เชื้อชาติ และชนชั้นก็มีผลต่อการเลือกที่ตั้งของที่อยู่อาศัยด้วย

สรุป องค์ประกอบที่สำคัญจากแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ในการเลือกที่อยู่อาศัย ดังนี้

- 1) ทำเลที่ตั้ง
- 2) สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ
- 3) ลักษณะของตัวอาคาร
- 4) สภาพแวดล้อมของชุมชน
- 5) ราคา

2.2.3 สาเหตุของการย้ายที่อยู่อาศัย

การย้ายที่อยู่อาศัยประกอบด้วย การตัดสินใจหาที่อยู่ใหม่และการค้นหาเลือกที่อยู่ใหม่ อาจขึ้นอยู่กับค่านิยมของคนเราเองหรือเกี่ยวกับวิถีชีวิต สภาพบ้านที่ต้องการหรือละแวกที่ต้องการอาศัย ดังนั้นการเลือกที่อยู่อาศัยใหม่มีมูลเหตุมาจาก

- 1) ความจำเป็นต้องย้ายออกจากที่เก่าด้วยเหตุผลนานาประการ เช่น ถูกไล่ที่ ถูกไล่ออกตลอดจนไม่สามารถเสียค่าเช่าได้
- 2) เกิดจากความจำเป็นในการปรับฐานะทางสังคม เช่น แต่งงาน ตาย หรือหย่าร้างเกิดขึ้นในครอบครัว หรือเกิดเปลี่ยนงานใหม่ หรือรายได้ของครอบครัวเปลี่ยนไป
- 3) ความต้องการในเรื่องที่อยู่อาศัยเปลี่ยนไป เนื่องจากสภาพแวดล้อมภายในบ้านเปลี่ยนไป เช่น ขนาดของครอบครัวใหญ่ขึ้น
- 4) เกิดจากแรงดึงดูดจากย่านที่อยู่อาศัยอันเกิดขึ้นในแถบชานเมืองเป็นตัวดึงดูด

สำหรับสาเหตุต่างๆใน 2 ข้อแรก อาจเรียกว่าเป็นการย้ายที่แบบถูกบังคับ (forced moves) ส่วนสองประการหลังเป็นแบบสมัครใจ (voluntary moves)

สาเหตุปัจจัยของการปรากฏเป็นปัญหาการไร้หรือแบ่งเป็นปัจจัยหลัก ๆ ดังนี้

- **ปัญหาขาดความมั่นคงในที่อยู่อาศัย** เนื่องจากชาวชุมชนแออัดไม่สามารถจัดหาที่อยู่อาศัยในราคาตลาดได้ จึงต้องหาที่อาศัยในที่ดินเช่าราคาถูกของภาครัฐและเอกชน รวมทั้งบุกรุกที่ดินสาธารณะ เช่น ริมคลอง ใต้สะพาน หรือในที่ดินของภาครัฐและเอกชนที่เจ้าของไม่ดูแลเอาใจใส่
- **ปัญหาการขาดแคลนสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ** เช่น ประปา ไฟฟ้า ทางเท้า ทางระบายน้ำ การกำจัดขยะ สภาพการอยู่อาศัยต่ำกว่ามาตรฐาน ผู้อยู่อาศัยต้องรับภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น ต้องซื้อน้ำบริโภคจากรถน้ำ หรือกระแสไฟฟ้าจากเพื่อนบ้านในอัตราที่สูงกว่าที่ได้รับบริการจากรัฐ หรือต้องรับภาระค่าใช้จ่ายไฟฟ้าทางเดินเข้าหมู่บ้าน เป็นต้น
- **ปัญหาความมั่นคงในอาชีพการงาน** แม้ปัจจุบันจะมีการสนับสนุนด้านออมทรัพย์จากองค์กรต่างๆดีขึ้น แต่ทว่าอาชีพของชาวชุมชนยังมีรายได้ต่ำ ละยังขาดการออมทรัพย์ นอกจากนี้ยังพบปัญหาว่า ชาวชุมชนเป็นแรงงานไร้ฝีมือ ขาดอาชีพที่เป็นแรงงานคุณภาพ เพื่อรองรับเศรษฐกิจโลกที่กำลังเปลี่ยนเข้าสู่ภาคบริการ ทำให้ไม่สามารถหางานที่มีความมั่นคงและมีรายได้สูง
- **ปัญหาเงินกู้และความสามารถในการค้า** สืบเนื่องจากลักษณะอาชีพที่ไม่มี ความมั่นคงดังกล่าว ทำให้ขาดความเชื่อถือจากสถาบันการเงินในระบบ และไม่สามารถกู้ยืมเงินได้ ชาวชุมชนจึงต้องกู้เงินนอกระบบที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง ทำให้เกิดภาวะหนี้สิน และในบางครั้งชาวชุมชนเองขาดประสบการณ์ด้านการจัดการ และการตลาด ทำให้ไม่สามารถค้าขายหรือประกอบธุรกิจขนาดย่อมให้อยู่รอดได้ในระบบตลาดแข่งขัน
- **ปัญหาขาดองค์ความรู้ท้องถิ่น ขาดโอกาสทางการศึกษา และขาดการ สร้างกระบวนการเรียนรู้โดยชาวชุมชนต่อองค์ความรู้ของท้องถิ่น** โดยเฉพาะความรู้ด้านการพัฒนาสัมมาอาชีพพื้นบ้านดั้งเดิม ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนมาแต่เดิม ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะช่วยแก้ปัญหาในอีกหลายด้าน เช่น ปัญหาคุณภาพชีวิต ปัญหาสังคม โสเภณี ยาเสพติด โรคเอดส์ อาชญากรรม และ ปัญหาเยาวชน เป็นต้น

- **ปัญหาการได้รับการบริการจากรัฐและทะเบียนบ้าน** เนื่องจากชาวชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้บุกรุกจึงไม่มีทะเบียนบ้าน ทำให้ไม่สามารถรับบริการจากรัฐได้อย่างเท่าเทียม ส่งผลต่อโอกาสทางการศึกษา การสาธารณสุข สิทธิในการคุ้มครองแรงงาน และสวัสดิการสังคมของชาวชุมชน
- **ปัญหาความห่างเหินจากหน่วยงานรัฐและสังคม** ภายใต้สังคมทุนนิยมเสรี ชุมชนแออัดบุกรุกถูกตัดขาดออกจากสังคม ต้องอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณชายขอบสังคม ไม่สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากร ขาดความรู้สึกรู้สึกว่าเป็นสมาชิกของสังคมอย่างเท่าเทียม ซึ่งสิ่งนี้อาจเป็นจุดอ่อนที่นำมาซึ่งปัญหาความขัดแย้งและการประท้วงด้วยความรุนแรงได้

แต่เดิมการแก้ไขปัญหาของหน่วยงานต่างๆ มองเพียงการจัดสร้างอาคารที่พักอาศัย หรือนำเนินการแก้ไขที่สภาพแวดล้อมภายนอกของชุมชนแออัดและชุมชนบุกรุกเป็นหลัก หากทว่าบ้านภายในขาดความมั่นคงเนื่องด้วยประสพแรงกดดันจากเศรษฐกิจและสังคมแล้ว ย่อมไม่สามารถแก้ปัญหาเหล่านั้นได้ ปัจจุบันจึงมิได้จำกัดอยู่ที่การสร้างอาคารที่พักอาศัยภายนอกเท่านั้น แต่มีการส่งเสริมและปลูกสร้างความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชนในทุกๆด้าน จะต้องรวมการพัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนาอาชีพ และการศึกษาเข้าไว้ด้วยกัน โดยสนับสนุนให้เขามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน สร้างองค์ความรู้และสัมมาอาชีพของชุมชน และเปิดโอกาสให้เขาได้รู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย

2.3.1 พัฒนาการการแก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในประเทศไทย

การดำเนินงานเกี่ยวกับการจัดทำโครงการที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในประเทศไทย มีพัฒนาการความเป็นมาตั้งแต่ยุคเริ่มต้นตามลำดับคือ (กรณิกิตติ พิเชษฐวิวัฒนา, 2539: 35)

1) การก่อตั้งหน่วยงานอาคารสงเคราะห์

มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัยแก่ผู้มีรายได้น้อย ดำเนินงานโดยกรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย มีการตราพระราชบัญญัติอาคารสงเคราะห์ขึ้น ในปี พ.ศ. 2485 ดำเนินงานด้านการจัดสร้างที่อยู่อาศัยราคาถูกลงานเชิงสะพานยมราช ให้แก่ผู้มีรายได้น้อยและในปี พ.ศ. 2486 ได้มีการจัดตั้ง “ธนาคารอาคารสงเคราะห์” เพื่อทำหน้าที่ให้กู้เงินซื้อบ้าน และที่ดินสำหรับประชาชนทั่วไป

2) การรื้อย้ายแหล่งเสื่อมโทรม

ก่อตั้งสำนักงานเพื่อแก้ปัญหาแหล่งเสื่อมโทรมขึ้นในปี พ.ศ. 2503 อยู่ในความดูแลของสำนักงานเทศบาลกรุงเทพ มีแนวคิดทั้งการป้องกันรักษาและบูรณะฟื้นฟูเมือง กิจกรรมส่วนใหญ่เป็นการรื้อย้ายเช่นการรื้อย้ายแหล่งเสื่อมโทรมหน้ากรมทางหลวงแผ่นดิน บริเวณท่าวาสุกรี บริเวณชุมชนคลองเตย เป็นต้น โดยมากเป็นการขจัดแหล่งเสื่อมโทรมให้หมดไปโดยมิได้จัดหาที่อยู่ใหม่ให้แก่ผู้ถูกย้ายแต่อย่างใด

3) การรื้อย้ายและสร้างแฟลต

ปี พ.ศ. 2508 มีการเปลี่ยนแปลงนโยบายการแก้ปัญหาชุมชนแออัดโดยการสร้างแฟลตรองรับผู้ที่ถูกรื้อย้าย เนื่องจากที่ดินในเมืองมีราคาสูงการขยายตัวของที่อยู่อาศัยในแนวราบทำได้ยากและยังเป็นการใช้ที่ดินอย่างไม่คุ้มค่า จึงได้มีการจัดสร้างที่อยู่อาศัยในแนวตั้ง อาคารหลังแรก ที่สร้างขึ้นตามนโยบายนี้เป็นเรือนไม้ ตั้งอยู่ที่ย่านดินแดง-ห้วยขวาง

ในปี พ.ศ. 2515 รัฐบาลได้รวมหน่วยงานต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่จัดการเรื่องที่อยู่อาศัยเข้าไว้ด้วยกันเรียกชื่อองค์กรใหม่นี้ว่า “การเคหะแห่งชาติ” เริ่มดำเนินงานในปี พ.ศ. 2516 โดยใช้รูปแบบเดิมคือ การรื้อย้ายและสร้างแฟลต โครงการระยะแรก ๆ คือ แฟลตดินแดง-ห้วยขวาง แฟลตบ่อนไก่และแฟลตคลองเตย

4) การปรับปรุงชุมชนแออัด (Slum Upgrading) ในที่อยู่อาศัยเดิม

นโยบายของการเคหะแห่งชาติ คือการรื้อย้ายและสร้างแฟลต พบว่าไม่สามารถแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดได้ สาเหตุเนื่องจากการที่ผู้มีรายได้น้อยไม่เคยชินต่อการอยู่อาศัยรูปแบบใหม่ จึงเกิดการขายสิทธิ์ให้ผู้มีรายได้สูงกว่าและกลุ่มผู้มีรายได้น้อยเหล่านี้ก็อพยพไปสร้างชุมชนแห่งใหม่ต่อไปเรื่อย ๆ การเคหะแห่งชาติจึงได้ตั้งหน่วยงานขึ้นมาเรียกว่า “สำนักงานปรับปรุงแหล่งเสื่อมโทรม” เมื่อวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2520 ทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลเพื่อใช้ในการออกแบบทางกายภาพ การควบคุมการก่อสร้าง การสำรวจสภาพแวดล้อม ทำการศึกษาทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจของกลุ่มผู้มีรายได้น้อย เพื่อทำการจัดระบบชุมชนใหม่ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดเรื่อง “การให้ความมั่นคงในการอยู่อาศัย”

5) โครงการพินนคร

เป็นแนวคิดที่เกิดจากข้อจำกัดในการปรับปรุงชุมชนแออัด ซึ่งไม่สามารถให้ความมั่นคงในการอยู่อาศัยตลอดจนการมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินหรือการอยู่อาศัยในระยะยาวแก่ผู้มีรายได้น้อยได้ การเคหะแห่งชาติจึงนำวิธีการแก้ปัญหาโดยผ่านกลุ่มหรือชุมชน ให้กลุ่มผู้อยู่อาศัยได้มีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆในโครงการ (People participation) โดยการขอแบ่งส่วนที่ดินที่อาศัยอยู่จากเจ้าของที่ดิน เพื่อให้เจ้าของที่ดินส่วนที่เหลือไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้กลายเป็นรูปแบบ

Land sharing ภายหลังมีการประเมินว่าแนวคิดนี้ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากเกิดปัญหาเรื่องเจ้าของที่ดินไม่ให้ความร่วมมือและปัญหาเรื่องการจัดซื้อที่ดินในเมืองซึ่งมีราคาสูงจนผู้อยู่อาศัยไม่สามารถรับภาระได้

โครงการฟื้นฟูนครประกอบด้วยรูปแบบต่างๆกัน คือ

- การปรับผังที่ดิน (Slum Reblocking) หมายถึง การปรับปรุงทางกายภาพ เช่น ทางเท้า ทางระบายน้ำ ฯลฯ ในที่เดิมให้เป็นระบบขึ้น ในด้านความมั่นคงจะมีการแบ่งแปลงที่ดินใหม่ และกรรมสิทธิ์ผู้อยู่อาศัยได้เป็นเจ้าของหรือเช่าในระยะยาว การรื้อย้ายเพื่อปรับผังใหม่จะกระทำน้อยที่สุด
- การรื้อย้ายและสร้างชุมชนใหม่ที่อยู่ในบริเวณเดิม (Slum Reconstruction) หมายถึง การปรับปรุงโดยให้อยู่ในที่เดิม แต่เป็นการสร้างใหม่ทั้งหมด คือ รื้ออาคารเดิมแล้วสร้างใหม่ในที่เดิม โดยการจัดผังโครงสร้างสาธารณูปโภคใหม่ พร้อมแบ่งแปลงที่ดินให้กรรมสิทธิ์ผู้อยู่อาศัยได้เป็นเจ้าของ
- การรื้อย้ายและสร้างชุมชนในที่ดินใหม่ (Slum Relocation) หมายถึง การย้ายผู้อยู่อาศัยทั้งหมดไปอยู่ในที่ใหม่ ซึ่งบริเวณใหม่นั้นจะอยู่ใกล้บริเวณเดิมหรือไกลจากเดิมก็ได้ แล้วปรับปรุงโดยการจัดทำแผนผังสาธารณูปโภค สาธารณูปการ แบ่งแปลงที่ดินให้ผู้ที่ย้ายไปอยู่ที่ใหม่สามารถผ่อนส่งราคาที่ดินได้ และมีกรรมสิทธิ์ในที่ดินหรือเช่าระยะยาว
- การประสานประโยชน์การใช้ที่ดินหรือการแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing) หมายถึง การแบ่งแปลงที่ดินโดยใช้ประโยชน์ระหว่างเจ้าของที่ดินและผู้อยู่อาศัยในกรณีที่ดินมีขนาดใหญ่ จำเป็นต้องมีการแบ่งให้เจ้าของที่ดินหาประโยชน์จากที่ดินส่วนหนึ่ง แม้ที่ดินจะมีขนาดเล็กก็จะต้องพยายามจัดผังให้ทุกคนครอบครัวสามารถอยู่ได้ โดยถือหลักว่าทุกคนครอบครัวจะอยู่ที่เดิมและมีความมั่นคงในการอยู่อาศัยโดยได้กรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นของตนเองหรือเช่าได้ในระยะยาว

6) โครงการจัดสรรที่ดินพร้อมสาธารณูปโภคและจัดหาบ้านแบบสร้างบางส่วน

จากการที่แนวคิดโครงการฟื้นฟูนคร ประสบปัญหาตามที่กล่าวมา จึงมีการมองย้อนกลับไป ที่กระบวนการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่เป็นมาตั้งแต่ในอดีตโดยธรรมชาติที่ว่า คนยอมมีหนทางหาที่อยู่อาศัยของตนเองได้ เพียงแต่ภาครัฐให้การสนับสนุนกิจกรรมบางส่วน โดยแบ่งภาระให้เจ้าของได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาที่อยู่อาศัยด้วยตนเองตามกำลังความสามารถที่มีอยู่ เรียกที่อยู่อาศัยลักษณะนี้ว่า บ้านสร้างบางส่วน (Core house) ซึ่งมักจะมีการจัดสร้างบ้านพร้อมกับการจัด

หาส่วนบริการบางส่วนที่จำเป็นในการดำรงชีวิตเช่น ไฟฟ้า น้ำประปา สถานพยาบาล โรงเรียน เป็นต้น

2.3.2 การจัดสร้างที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในประเทศไทย

พัฒนาการเรื่องการจัดสร้างที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในประเทศไทยในยุคเริ่มต้นพบว่าส่วนใหญ่เป็นการจัดสร้างที่อยู่อาศัยแบบสร้างเสร็จสมบูรณ์ (Conventional housing scheme) เช่น การสร้างแฟลตในเมืองหรือการสร้างบ้านเดี่ยว บ้านแถวย่านชานเมือง ซึ่งหลายต่อหลายโครงการไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ในอันที่จะสนองตอบความต้องการที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย เนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ พอจะสรุปได้คือ

- 1) ผลิตได้จำนวนหน่วยน้อยไม่เพียงพอเมื่อเทียบกับปริมาณความต้องการที่อยู่อาศัยที่มีอยู่
- 2) ผลิตด้วยมาตรฐานทางกายภาพที่ค่อนข้างสูงไม่สัมพันธ์กับระดับรายได้ของกลุ่มประชากร
- 3) เป้าหมาย ทำให้กลุ่มผู้มีรายได้น้อยซึ่งมีอำนาจในการซื้อมากกว่า เข้ามาแย่งผลผลิตคล้ายกับภาครัฐให้การอุดหนุนประชากรผิดกลุ่มเป้าหมาย
- 4) เมื่อรัฐต้องรับภาระการจัดสร้างในอัตราที่สูง อัตราคืนทุนจากผู้อยู่อาศัยมีจำกัด จึงไม่สามารถนำเงินมาผลิตโครงการที่อยู่อาศัยใหม่ ๆ ได้ ในขณะที่ความต้องการที่อยู่อาศัยยังคงสูงขึ้นเรื่อย ๆ
- 5) ที่ตั้งโครงการอยู่ไกลจากแหล่งงานทำ อันเป็นผลมาจากการหาที่ดินในเมืองที่มีราคาแพง ทำให้กลุ่มเป้าหมายไม่เลือกเข้าอยู่โครงการ

ด้วยสาเหตุดังกล่าวจึงเกิดแนวทางการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยคนจนแนวทางใหม่ โดยให้ท้องถิ่นและชุมชนเป็นแกนหลัก สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (2546).

- ให้ชุมชนและเครือข่ายชุมชนเป็น “เจ้าของโครงการ” ทำงานกับหน่วยงานในท้องถิ่น
- ปรับเปลี่ยนการทำงานที่ “หน่วยงาน” เป็นหลัก มาเป็นการดำเนินงานโดยชุมชน และท้องถิ่นเป็นหลัก (Demand Driven แทน Supply Driven)
- ปรับเปลี่ยนจากการทำโครงการโดยหน่วยงาน (Project Management) ที่ยึดหยุ่นตามโครงการของชุมชนร่วมกับท้องถิ่น โดยกำหนดเพดานงบประมาณสนับสนุนต่อหน่วย (ครอบครัว) จะเป็นงบประมาณให้ชุมชนร่วมกับเครือข่ายวางแผนดำเนินการพัฒนาเอง

- ให้ชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสมทบ เป็นเงื่อนไขในการสนับสนุนงบประมาณ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเพิ่มความสามารถในการบริหารจัดการของชุมชนและเครือข่าย
- ให้ชุมชนและท้องถิ่นร่วมกันจัดทำแผนและโครงการ และสามารถเลือกหน่วยงานหรือองค์กรที่ช่วยสนับสนุนการดำเนินงาน โดยให้หน่วยงานหรือองค์กรพี่เลี้ยงได้รับค่าบริหารจัดการ
- มีการทำงานที่เชื่อมโยงให้แผนพัฒนาที่อยู่อาศัยเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาชุมชนและเมืองน่าอยู่อย่างบูรณาการไปสู่เรื่องอื่นๆ
- เป็นแผนที่แก้ปัญหาชุมชนทั้งเมืองโดยมุ่งใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในเมือง เช่น ที่ดิน สิ่งแวดล้อมอย่างคุ้มค่า

2.4 แนวความคิดเรื่องการมีส่วนร่วม

Turner (1977) ได้กล่าวไว้ว่า เมื่อผู้อยู่อาศัยสามารถควบคุมการตัดสินใจที่สำคัญๆ และมีเสรีภาพในการมีส่วนร่วมในการออกแบบ การก่อสร้างหรือการบริหารการก่อสร้างที่พักอาศัยของพวกเขาเอง โดยตัวกระบวนการนี้กับทั้งสภาพแวดล้อมที่เป็นผลตามมา ล้วนแต่ส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งของแต่ละบุคคลและสังคม แต่ในขณะเดียวกัน เมื่อใดที่คนไม่มีส่วนในการควบคุมหรือไม่ต้องมาภาวะ รับผิดชอบต่อการตัดสินใจที่สำคัญๆ ในกระบวนการสร้างที่พักอาศัย สภาพแวดล้อมในที่อยู่อาศัยจะกลายเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาตนเองและจะกลายเป็นภาระต่อเศรษฐกิจด้วย

พบว่าผู้มีรายได้น้อยจำนวนมาก สามารถสร้างบ้านและปรับปรุงชุมชนของพวกเขาด้วยต้นทุนที่ต่ำกว่าเป็น 3 หรือ 5 เท่าของบ้านที่พวกเขาสร้างให้ ซึ่งต้องยอมรับว่า จะต้องเรียนรู้อีกมากจากนักก่อสร้าง และผู้มีส่วนช่วยเหลืออย่างพวกเขาเหล่านี้

เฮอร์เบิร์ต จีราเดต์ และ พิกพ อุดมอิทธิพงศ์ (2538:169) บทความของเขาได้กล่าวถึงประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายว่า ครึ่งหนึ่งถึง 3 ใน 4 ของบ้านหลังใหม่ที่ผุดขึ้น เกิดจากน้ำมือการก่อสร้างของผู้มีรายได้น้อยด้วยตนเอง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถและความมั่งคั่งของพวกเขาในยุคแห่งสังคมที่ใช้สิ่งของอย่างทิ้งขว้าง อันที่จริงก็ไม่มีทางเลือกอื่น โดยทั่วไปพวกเขาสามารถสร้างบ้านได้ดีกว่าเป็น 5 เท่าของจำนวนเงินก้อนเดียวกันกับที่รัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่เทศบาลสร้างให้ ทั้งนี้ตัวแปรสำคัญขึ้นอยู่ที่การตัดสินใจด้วยตนเอง และการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยพวกเขาย่อมรู้ดีถึงความต้องการของตนเองมากกว่าใคร และรู้ว่าจะทำให้สำเร็จได้อย่างไร

ไรโดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ ซึ่งเมื่อถึงเวลาอันเหมาะสมพวกก็จะเริ่มปรับปรุงบ้านให้ดีขึ้นได้ หากมีหลักประกันในการเช่าที่ดินที่มั่นคง และการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกลุ่มละแวกบ้าน อันเป็นกุญแจที่ไขไปสู่ความเป็นชุมชนเมืองที่เข้มแข็ง

การมีส่วนร่วมเกิดจากแนวคิดสำคัญ 3 ประการ คือ

- 1) ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลส่วนบุคคล ซึ่งบังเอิญพ้องต้องกันกลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม
- 2) ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกัน ที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่ ผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่มวางแผนและลงมือกระทำร่วมกัน
- 3) การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องร่วมกันจะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำที่สนองตามความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

การมีส่วนร่วมของประชาชน ยังมีเงื่อนไขอย่างน้อย 3 ประการ คือ

- 1) ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม
- 2) ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม
- 3) ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม

ซึ่งประชาชนต้องมีเวลา มีความสนใจ มีความสามารถในการสื่อสารรู้เรื่องกันทั้งสองฝ่าย ต้องไม่กระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่หรือสถานภาพทางสังคม และไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วมมากกว่าการประเมินค่าผลตอบแทนที่จะได้รับในการมีส่วนร่วม

ภาณี ชนาธิปกรณ (2544) ได้ให้รายละเอียดของการส่งเสริมสนับสนุนบทบาทของชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เพื่อชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้มากที่สุด หน่วยงานภาครัฐได้เน้นในเรื่อง “การพึ่งพาตนเอง” ของคนในชุมชนเป็นหลัก เพื่อกระตุ้นให้คนในชุมชนรู้จัก “คิดเอง ทำเอง” และ “ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ” โดยมีหน่วยงานรัฐคอยเป็น “พี่เลี้ยง” ที่ให้การสนับสนุนและเป็นที่ปรึกษาเท่านั้น

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานภาครัฐหน่วยงานหนึ่งที่เป็นหน่วยงานหลักในการพัฒนาชุมชน และได้กำหนดองค์ประกอบชุมชนเข้มแข็ง ดังนี้คือ การที่บุคคลหลากหลายมารวมตัวกันโดยมีเป้าหมายร่วมกัน คือ การดำเนินงานเพื่อประโยชน์ของสาธารณะและของสมาชิก สมาชิกของชุมชนต้องมีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ ตลอดจนการมีความรักและเอื้ออาทรต่อกัน นอกจากนั้นผู้นำของชุมชนจะต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการชุมชนให้เข้มแข็งอย่างต่อเนื่อง

เบญจวรรณ อารีสมาน (2530) การปรับปรุงชุมชนของผู้มีรายได้น้อยสามารถทำได้ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือองค์กรที่เหมาะสม จึงมีความสำคัญต่อการตัดสินใจครั้งสำคัญๆ ระหว่างขั้นตอนการก่อสร้างดำเนินอยู่ การตัดสินใจบางครั้งก็กลายเป็นข้อบังคับบ้าง ก็เพื่อสร้างความมั่นใจ ความเชื่อถือ และความร่วมมือของชาวชุมชน ซึ่งอาจสรุปได้ดังนี้ คือ

- 1) เลือกตัวสมาชิกชุมชนที่แท้จริง
- 2) เลือกผู้นำและแบ่งงาน
- 3) เจรจากับเจ้าของที่ดินและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 4) เจรจากตกลงเกี่ยวกับแบบบ้าน
- 5) วางผังที่ดิน
- 6) จัดระบบการก่อสร้าง
- 7) เคลียร์พื้นที่ สถานที่ก่อสร้าง และจัดสร้างบ้านพักชั่วคราว
- 8) สร้างบ้านด้วยตนเอง
- 9) ยุติข้อขัดแย้ง
- 10) คิตรีเริ่มจัดทำกิจกรรมในชุมชน

ดังที่กล่าวข้างต้น หากข้อใดมิได้หารือกับชุมชนแล้วมักเกิดผลเสียไม่น้อย และส่งผลกระทบต่อ การชะงักงันในการก่อสร้างอีกด้วย ดังนั้นการมีส่วนร่วมจึงต้องทำอย่างมีประสิทธิภาพยิ่ง ในการรู้จักใช้เวลาว่างของชุมชนให้เป็นประโยชน์ที่สุด ทั้งนี้การพัฒนาชุมชนควรได้รับการฝึกฝนอบรมเป็นพิเศษในด้านการมีความคิดริเริ่มและการนำไปปฏิบัติ ส่วนผู้นำชุมชนก็ต้องมีการฝึกอบรมและได้รับการสนับสนุน และชาวชุมชนควรได้รับแจ้งข่าวสาร ตลอดจนรับฟังความคิดเห็นเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจ เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีและหลีกเลี่ยงความแตกแยก

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (อ้างถึงใน วรรณิการ์ ภูมิวงศ์พิทักษ์, 2540: 10-11) ได้กล่าวถึงหลัก และแนวทางการพัฒนา โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนดังนี้

- 1) ต้องยึดหลักความต้องการและปัญหาของชุมชนเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรม หากกิจกรรมที่จะนำไปให้ประชาชนเป็นเรื่องใหม่ ย่อมต้องใช้เวลาในการกระตุ้นความสนใจ และให้ความรู้ จนประชาชนยอมรับความจำเป็นและประโยชน์ในการจัดกิจกรรมเหล่านั้น
- 2) กิจกรรมต้องดำเนินในลักษณะกลุ่ม เพื่อสร้างพลังกลุ่มในการรับผิดชอบ และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกกลุ่ม ในการปลูกฝังทัศนคติและพฤติกรรมที่มีการเสียสละเพื่อประโยชน์แก่ส่วนรวม

- 3) แนวทางในการพัฒนากิจกรรมต่างๆในชุมชน ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของประชาชน ที่สามารถรับดำเนินการต่อไปได้โดยไม่ต้องพึ่งพาทภายนอก ยิ่งในระยะเริ่มแรกต้องไม่ท่วมท้นในลักษณะการให้เปล่าโดยสิ้นเชิง แต่ต้องทำให้ประชาชนเกิดความสำนึกเป็นเจ้าของกิจกรรม และต้องสามารถทำต่อไปได้เองเมื่อการช่วยเหลือจากภายนอกสิ้นสุดลง ดังนั้นการช่วยตนเองและการพึ่งตนเองจึงต้องเริ่มตั้งแต่ต้น
- 4) กิจกรรมการพัฒนานำเข้าไปในชุมชนต้องสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อม ความพร้อมรับของชุมชน อีกทั้งสอดคล้องกับทรัพยากร วัฒนธรรมนิยมประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนด้วย
- 5) การเริ่มต้นกิจกรรมต้องอาศัยผู้นำชุมชน หมายรวมถึงผู้นำตามธรรมชาติที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำที่ได้รับการเลือกตั้ง หรือผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งจากราชการ และเป็นผู้ที่ชาวบ้านมีความศรัทธาในตัวอยู่แล้ว เพื่อเป็นที่ผู้บุกเบิกและชักนำชาวบ้านต่อไป ซึ่งการเริ่มจากผู้นำจะไปได้เร็วกว่าและได้รับการยอมรับมากกว่าประชาชนทั่วไป

ขั้นตอนการดำเนินงานต่างๆ ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นต้น กล่าวคือ ร่วมหาข้อมูล สาเหตุของปัญหา ปรีกษาและแก้ไขปัญหามา ร่วมตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติงาน ติดตามผลงาน จนถึงการร่วมบำรุงรักษาในระยะยาว

ชุมชนเข้มแข็ง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2541) กล่าวถึงชุมชนเข้มแข็ง มีลักษณะสำคัญ 4 ประการ คือ

- 1) ชุมชนเรียนรู้ โดยรู้จากการปฏิบัติ จากการลงมือทำ และทำร่วมกันหลายคนหรือเป็นกลุ่มก้อน ซึ่งการเรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติทำให้เกิดความรู้จริง ทำให้เกิดปัญญาสามารถใช้แก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนของตนให้ก้าวหน้าอย่างยั่งยืนถาวรต่อไป
- 2) ชุมชนที่รู้จักจัดการตัวเอง การจัดการตนเองได้ประกอบด้วยกิจกรรมสำคัญ 4 ประการ คือ การวางแผน การจัดกระบวนการลงมือดำเนินการตามแผน และการประเมิน
- 3) ชุมชนที่มีจิตวิญญาณ
- 4) ชุมชนที่มีสันติภาพ

ทฤษฎีการพึ่งตนเอง

การพึ่งพาตนเอง Galtung ได้ให้คำจำกัดความคำว่า การพึ่งพาตนเอง (Sel-Reliance) ไว้ว่า หมายถึงกลุ่มหรือสังคมที่มีการจัดระบบ เพื่อให้ประชาชนสามารถดำเนินการตอบสนองความต้องการของตนเองโดยวิธีการช่วยเหลือตนเอง ด้วยการร่วมมือกับคนอื่นที่อยู่ในสถานการณ์เดียวกัน

การพึ่งตนเองของชุมชนเกิดจาก BAN

BAN คือ กิจกรรมสามอย่าง B (balance) การสร้างความสมดุล A (ability) การสร้างความสามารถ และ N (networking) การสร้างเครือข่ายไม่จำเป็นต้องพึ่งแต่ตนเองแต่รวมถึงการพึ่งผู้อื่นเพื่อให้ตัวเองพึ่งตนเองได้ด้วย เครือข่ายจึงมีความสำคัญต่อการพึ่งตนเองของชุมชน

การพึ่งตนเองของชุมชนเกิดจาก PAR

PAR คือ P (participatory) ความร่วมมือ A (action) เป็นการสร้างความสามารถในการพึ่งตนเองและพัฒนา R (research) การทำวิจัย รวมหมายถึงทั้งนักพัฒนา นักวิชาการ ไม่ว่าจะ เป็นราชการหรือเอกชน รวมทั้งประชาชนชาวบ้าน จะต้องเข้าร่วมกันทำงานพัฒนาและวิจัยไปพร้อมกัน ทั้งปรึกษาหารือ วางแผน ดำเนินการประเมินผลไปด้วยกันตลอดเวลา

ปาริชาติ วลัยเสถียร (อ้างถึงในสุวิวัฒน์ คงแป้น 2544: 225-228) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมใน 2 ลักษณะว่า

ในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่ร่วมกันค้นหาปัญหา ร่วมวางแผนการตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการดังกล่าวจะต้องมีการสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

ประการถัดมา คือ การมีส่วนร่วมโดยความหมายทางการเมือง ซึ่งนอกจากจะเป็นการส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของประชาชน หรือเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มแล้ว ยังจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร และการต่อรองในการจัดการทรัพยากร หรือกล่าวได้ว่า “เป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้กับประชาชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตัวเอง” เช่นเดียวกับสุวิวัฒน์ คงแป้น, (2544: 224) ได้สรุปความหมายของ กระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม คือ โอกาสของประชาชนในการเข้าไปร่วมและเป็นหลักในการตัดสินใจ กำหนดความต้องการของตัวเอง เป็นโอกาสของประชาชนที่จะเสริมสร้างพลังอำนาจ ระดับขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร มีอำนาจในการควบคุมกิจกรรมต่างๆมากกว่าที่จะเป็นฝ่ายตั้งรับ

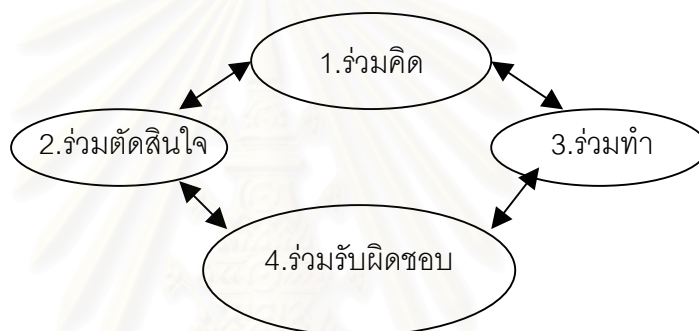
สรุปกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านไว้ว่า ต้องเป็นไปอย่างครบวงจรการพัฒนา ดังนี้
กระบวนการคิด คือ ร่วมกันค้นหาปัญหา พิจารณาปัญหา ค้นหาสาเหตุของปัญหา และ
จัดลำดับความสำคัญของปัญหา

กระบวนการตัดสินใจ คือ ต้องตัดสินใจร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาว่าจะต้องทำอะไร
ทำอย่างไร และมีแผนงานอย่างไร

กระบวนการทำ คือ จะต้องร่วมกันทำในสิ่งที่ร่วมกันตัดสินใจ มีการกำหนดแผนงานในการ
ทำร่วมกัน เพื่อให้งานบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

กระบวนการรับผิดชอบ คือ จะต้องร่วมกันรับผิดชอบในสิ่งที่ร่วมกันคิดร่วมกันทำ มีการ
ประเมินผลเป็นระยะ เพื่อแก้ไขจุดบกพร่องให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

กระบวนการมีส่วนร่วม

อย่างไรก็ตาม การที่ประชาชนเจ้าของปัญหาจะมีโอกาสได้คิดได้ทำ จัดการกับปัญหาของ
ตนเองนั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกๆฝ่าย มาส่งเสริมสนับสนุนในลักษณะพหุภาคี แต่
ละฝ่ายมีบทบาทที่แตกต่างกันไปตามหน้าที่ของตนเอง

ชาวบ้าน จะต้องเป็นผู้ตัดสินใจว่าอะไรคือปัญหา จะแก้ปัญหายังไง

นักพัฒนา จะต้องเตรียมตัวเองในการศึกษาชุมชน กระตุ้นให้ชาวบ้านมีความสามารถในการ
คิดและการทำโดยพวกเขาเอง รวมทั้งเอื้ออำนวยให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน

นักวิชาการ คือ ผู้กระตุ้นให้ชาวบ้านตระหนักถึงปัญหาที่พวกเขาประสบ ตั้งคำถามให้ชาว
บ้านได้คิด รวมทั้งให้ข้อมูลข่าวสารใหม่ๆแก่ชาวบ้าน

รัฐและข้าราชการ จะต้องเข้าใจพลังชุมชนและเชื่อมั่นว่าประชาชนสามารถแก้ปัญหากอง
ตัวเองได้ กำหนดนโยบายและทิศทางในการสนับสนุนการทำงานของชุมชนอย่างเหมาะสม
เพราะปัญหาส่วนใหญ่ที่พบจะเป็นปัญหาด้านนโยบายของรัฐ ปัญหาด้านโครงสร้างของสังคมไทย
ปัญหาเงินทุน กล่าวคือ เกิดการครอบงำโดยรัฐ ซึ่งให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่รัฐเป็นผู้
กำหนด ประชาชนเป็นเพียงผู้สนับสนุนและยินยอมตามที่รัฐกำหนดเท่านั้น ประชาชนไม่มีส่วนร่วม
คิดร่วมทำตามกระบวนการที่ควรจะเป็น

2.5 ทฤษฎีการวางแผนเชิงปฏิบัติการ

ปฐมา หรุ่นรัชวิทย์ (2542) กล่าวถึงลักษณะต่างๆของการวางแผนปฏิบัติการ (Characteristics of Action Planning)

- มีรากฐานจากปัญหา และมีโอกาสเป็นตัวผลักดัน problem based and opportunity driven
- มีฐานอยู่บน กระบวนการกิจกรรมต่างๆที่สามารถปฏิบัติให้ลุล่วงได้ based on achievable action
- ประกอบด้วย การมีส่วนร่วม การมีความสัมพันธ์แบบสมานฉันท์ และการเป็นหุ้นส่วนกัน participatory ,encouraging rapport and partnerships
- อาศัย ความรู้ ความชำนาญพื้นถิ่น และเทคโนโลยีที่เหมาะสม reliant on local knowledge and skills and transitional wisdom
- ไม่ขึ้นอยู่กับ ความครบถ้วนสมบูรณ์แบบของข้อมูล non reliant on complete information
- มีรากฐานบนชุมชน มีขนาดเล็ก small in scale ,community based
- มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปมากกว่าการเป็นการวางแผนแบบสมบูรณ์เบ็ดเสร็จ incremental rather than comprehensive plan
- เป็นจุดเริ่มต้นหลายๆจุดมากกว่าการเป็นผลสุดท้าย starting points rather than end states
- เป็นความรวดเร็ว แต่ไม่ใช่การรีบร้อน fast , not rush
- มีผลที่สามารถมองเห็นได้เป็นรูปธรรม visible , tangible outputs

จากตัวอย่างการวางแผนปฏิบัติการในหลายพื้นที่ พบว่าปัญหาเป็นตัวผลักดันให้เกิดโอกาสต่างๆขึ้นมากมาย เช่น การไล่อื้อชุมชนกระตุ้นให้เกิดการคิดหาทางแก้ปัญหาโดยชุมชนเอง และกลุ่มต่างๆที่เกี่ยวข้อง ทำให้เกิดการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา สร้างโอกาสในการเกิดโครงสร้างองค์กร เนื่องจากการกำหนดเป้าหมายต่างๆค้ำึงถึงการดำเนินการให้ลุล่วงเป็นสำคัญ ทำให้ค้นพบกระบวนการและวิธีการทำงานใหม่ๆ ที่ไม่ต้องอาศัยข้อมูลสมบูรณ์ครบถ้วน แต่เป็นการทำงานค้ำึงถึงการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าภายใต้สภาวะการและข้อจำกัดที่มีอยู่จริง เริ่มดำเนินการได้ทุกเมื่อ ไม่ต้องรอให้พร้อมที่สุด ให้ความสำคัญและอาศัยความรู้ความชำนาญพื้นถิ่น การเริ่มต้นจะเป็นเรื่องเล็กๆบนรากฐานของชุมชน ทั้ๆที่โครงการทั้งหมดอาจจะกว้างขวางมาก โดยจะดำเนินงานแบบค่อยเป็นค่อยไป(Incremental) ผ่านโครงการย่อยๆขนาดเล็กกร้อยเรียงประสานกันและสอดคล้องกับนโยบายระดับกลยุทธ์ (Strategic Policy)

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.6.1 รายงานการสำรวจและศึกษาโครงการสำรวจและศึกษาแนวทางการแก้ไข ปัญหาที่อยู่อาศัยผู้บุกรุกริมคลอง

ทรงจิต พูลลาภและคณะ (2542) ได้จัดทำโครงการสำรวจและศึกษาแนวทางการแก้ไข ปัญหาที่อยู่อาศัยผู้บุกรุกริมคลอง ตามโครงการแก้ปัญหาไล่ที่ อันเกิดจากความต้องการของคณะ บริหารของผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร นายพิจิตต รัตตกุล

วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อทราบปัญหา สภาพความเป็นอยู่ของชุมชนและความต้องการของผู้อยู่อาศัยริมคู คลอง
- 2) เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดแผน การแก้ไขปัญหารวมทั้งการพัฒนาในด้านอื่นๆ ควบคู่กันไป
- 3) เพื่อศึกษารูปแบบความร่วมมือที่เหมาะสมระหว่างภาครัฐ เอกชน และประชาชน ใน การพัฒนาและจัดการที่อยู่อาศัยริมคูคลอง

ในการสำรวจชุมชนริมคูคลองในกรุงเทพมหานครจำนวน 184 แห่ง 8,282 หลังคาเรือน โดยใช้แบบสอบถาม โดยคัดเลือกศึกษาเจาะลึกประเด็นต่างๆ ดังนี้

- ลักษณะทางกายภาพ ได้จัดทำแผนที่ชุมชนตามแนวคลองและการใช้ประโยชน์ที่ดิน
- ข้อมูลทางสังคมเศรษฐกิจของชุมชนด้านอาชีพ สถานบริการทางสังคมของภาครัฐ และเอกชนที่ชาวชุมชนใช้บริการเป็นประจำ โครงสร้างทางสังคม เช่น ผู้นำชุมชน องค์ กรชุมชน กิจกรรม และความสัมพันธ์กับองค์กรของรัฐและเอกชน
- ความต้องการและทัศนคติ ความคิดเห็นของชาวชุมชนในการแก้ไขและพัฒนาบริเวณ ลำคลองเป้าหมาย

ในการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ด้วยการเปิดเวทีให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมคิด และ ร่วมหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย ชาวบ้านมีความตื่นตัวต่อกระแสได้หรือ ชุมชนริมคู คลองจึงรวมตัวกันเป็นเครือข่ายประจุมร่วมมือกันและพัฒนาด้วยความร่วมมือจากหลายฝ่าย ไม่ว่าจะ เป็นชาวบ้าน รัฐ และองค์กรเอกชน

ผลการศึกษารายวิจัย ได้ข้อสรุปที่สะท้อนสภาพชุมชนริมคูคลองที่เผชิญปัญหาด้านเศรษฐกิจ และจำเป็นต้องหาที่อยู่อาศัยราคาถูก เพื่อลดภาระค่าครองชีพ ต้องการความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมที่ดี เหมือนกลุ่มคนอื่นๆในสังคม ซึ่งศึกษาเจาะลึกชุมชนริมคูคลองเปรมประชา กร 7 แห่งและชุมชนริมคูคลองบางบัว 7 แห่ง ทั้งนี้ชาวชุมชนริมคูคลองได้แสดงให้เห็นอย่างมีนัยยะ

สำคัญว่า มีศักยภาพและพร้อมต่อการร่วมกระบวนการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่ตรงกับความต้องการของชุมชน

สรุปข้อเสนอในการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยริมคูคลองได้ ดังนี้

1) หลักการ: คนกับคลอง

พบว่าการเผชิญปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ปัญหาด้านคุณภาพชีวิต และการไม่ได้รับบริการจากรัฐ ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาคูคลอง อีกทั้งชาวชุมชนริมคูคลองยังลุกขึ้นมาพัฒนาคูคลองเพื่อพิสูจน์ให้สาธารณชนได้ประจักษ์ว่าชาวชุมชนริมคูคลองสามารถฟื้นฟู ดูแลรักษาคลองให้ใสสะอาดได้

2) กระบวนการพัฒนา: ชุมชนเป็นศูนย์กลาง

การให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการดำเนินกิจกรรม โดยมีหน่วยงานภายนอก ได้แก่ หน่วยงานรัฐ องค์กรเอกชน หน่วยงานในระดับท้องถิ่นต่างๆ ตลอดจนเครือข่ายชุมชนอื่นๆ ทำหน้าที่สนับสนุนกระบวนการของชุมชนและเครือข่ายในสายคลองนั้นๆ

แนวทางการดำเนินการ

1) ระดับนโยบาย

ด้านหลักและนโยบาย

- งดการไล่รื้อชุมชนริมคูคลอง และเสนอมาตรการให้ผู้อยู่อาศัยริมคูคลอง ทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลและรักษาความสะอาดคลอง
- มีการรณรงค์และกำหนดแนวเขตคูคลองที่ชัดเจน
- กำหนดให้มีประชาคมผู้พิทักษ์คลอง ร่วมกันจากหลายๆ ฝ่าย เช่น นักวิชาการ กลุ่มผู้รักษาสิ่งแวดล้อม ผู้อยู่อาศัยริมคูคลอง โดยมีกระบวนการอย่างต่อเนื่อง ตั้งคณะกรรมการจากหลายฝ่ายจัดทำแผนพัฒนาคลองและผู้อยู่อาศัยริมคูคลอง ซึ่งมีแผนหลักในระดับกทม. และแผนรวมสำหรับแต่ละสายคลอง จัดตั้งกองทุนพิทักษ์คลอง การรับรองสิทธิชุมชน และการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน

ด้านกระบวนการ

- กำหนดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายเรื่องคลองและผู้อยู่อาศัยริมคูคลอง ให้มีการทำประชาพิจารณ์ในทุกโครงการของรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องหรือมีผลกระทบต่อคลองและผู้อยู่อาศัยริมคูคลอง

2) ระดับปฏิบัติ

- กำหนดให้มีหน่วยงานใหม่ดูแลเฉพาะเรื่องคลอง ดูแลคลองตลอดสาย โดยไม่แบ่งให้สำนักงานเขตหรือหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งดูแลเป็นช่วงๆดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทำหน้าที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องลักษณะทางกายภาพ คุณภาพน้ำ และผู้อยู่อาศัยริมคูคลอง เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนา
- สร้างเครือข่ายการดูแลคลอง
- จัดให้มีบริการด้านสาธารณสุขโรคแก่ชาวชุมชนให้ทั่วถึง ปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้เหมาะสม เช่น ปรับผังชุมชนใหม่ การย้ายส้วมให้พ้นแนวคลอง เป็นต้น
- กรุงเทพมหานครต้องทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องในการดูแลคลอง

2.6.2 การติดตามการดำเนินงานโครงการเคหะชุมชนรัฐ: กรณีศึกษาโครงการพื้นนครคลองกรุง

วิทยา อริยะสุนทร (2543) ศึกษาการติดตามการดำเนินงานโครงการเคหะชุมชนรัฐ: กรณีศึกษาโครงการพื้นนครคลองกรุง พบว่ามีผู้อยู่อาศัยในโครงการจำนวน 691 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 19.21 จากจำนวนแปลงที่ดินทั้งหมด 3,597 แปลง ส่วนใหญ่ขนาดที่ดินแปลงละ 20.25 ตารางวา ไม่คิดขายกรรมสิทธิ์ที่ดินและไม่คิดย้ายถิ่นอีกต่อไป แสดงว่าโครงการพื้นนครคลองกรุงให้ความรู้สึกมั่นคงในการอยู่อาศัยเข้าอยู่อาศัย แต่ประสบปัญหาการไม่สามารถเข้าถึงแหล่งเงินกู้ในระบบการเงินปกติได้ ต้องกู้เงินมาใช้ในการสร้างบ้านทำให้ผู้อยู่อาศัยร้อยละ 72.54 มีปัญหาหนี้สินจากการสร้างบ้าน และไม่พอใจต่อสภาพโครงการในเรื่องระยะทางจากเดิมใช้ระยะทาง 1-10 กิโลเมตรเปลี่ยนเป็นมากกว่า 30 กิโลเมตร การใช้เวลาเดินทางจากเดิมไม่เกิน 1 ชั่วโมงเปลี่ยนเป็น 1-2 ชั่วโมง และเพิ่มค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปทำงาน โดยต้องการให้ปรับปรุงสาธารณสุขโรคและสาธารณสุขการด้านการปรับปรุงระบบไฟฟ้าแสงสว่าง น้ำประปา และรถเมล์

กล่าวโดยสรุปภาพรวมโครงการที่ประสบความสำเร็จในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดด้านกายภาพได้ในระดับหนึ่ง แต่โครงการยังไม่บรรลุวัตถุประสงค์ เนื่องจากจากผู้อยู่อาศัยในโครงการกำลังประสบปัญหาในด้านเศรษฐกิจซึ่งคล้ายกับผลการศึกษาโครงการพื้นนครร่วมเกล้า

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

กระบวนการย้ายที่อยู่อาศัยออกจากคลองพิชัย: กรณีศึกษาเคหะชุมชนเพชรคลองจั่น เขต บึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเฉพาะกรณี (Case Study) ดังนั้นในการลงสำรวจ ชุมชนจึงใช้วิธีการสังเกต ถ่ายภาพ สเกตช์พื้นที่ใช้สอย และสัมภาษณ์ชุมชนข้างเคียง พร้อมกับ หน่วยงานรัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง ประกอบกันในการทำงานวิจัย

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ สามารถแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ

- ชาวชุมชนเพชรคลองจั่น สัมภาษณ์ทั้ง 61 หลังคาเรือน
- ชาวบ้านข้างเคียง

กลุ่มตัวอย่างชาวบ้านข้างเคียง ที่มีอาณาเขตติดต่อกับชุมชนเพชรคลองจั่น ภายในรัศมี 200 เมตร เนื่องจากในช่วงปีพ.ศ.2537-2538 ชาวบ้านข้างเคียงที่มีอาณาเขตติดต่อกับชุมชนเพชร คลองจั่น ได้ร้องเรียนไปยังสำนักงานเขตบึงกุ่ม ให้ดำเนินการไล่อื้อชุมชนเพชรคลองจั่นออกจากที่ สาธารณะริมคลองพิชัยโดยให้เหตุผลว่าได้รับผลกระทบจากการอยู่อาศัยของชาวชุมชนเพชรคลอง จั่น จึงควรศึกษาทัศนคติของชาวบ้านข้างเคียงชุมชนเพชรคลองจั่นด้วย โดยจำแนกกลุ่มตัวอย่าง ตามลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัยได้ 3 ประเภทดังนี้

จำนวนชุมชนในเขตบึงกุ่ม มี 35 ชุมชน แบ่งประเภทชุมชนที่ได้รับการจัดตั้งเป็นชุมชนตาม ระเบียบกรุงเทพมหานครได้ 3 ประเภท คือ ชุมชนแออัด ชุมชนหมู่บ้านจัดสรร ชุมชนชานเมือง มี จำนวนบ้านทั้งหมด 7,286 หลัง ทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถหาข้อมูลจำนวนบ้านของชุมชนที่ต้องการ ได้ จึงใช้การนับจำนวนบ้านจากแผนที่กรุงเทพมหานคร มาตราส่วน 1 : 4,000 หมายเลขระวาง 11-2-D บางกะปิ และวิธีสำรวจภาคสนามเพื่อประกอบการนับจำนวนบ้านให้ได้จำนวนบ้านตาม การอยู่อาศัยจริงในปัจจุบัน (จากการลงสำรวจด้วยตัวผู้วิจัยในวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ.2545 พบว่า อาคารพาณิชย์บางหลัง ไม่มีผู้อยู่อาศัย และกำลังประกาศขายดีกรีมนนเสรีไทยอยู่จำนวน 11 หลัง)

ตาราง 3.1 จำนวนที่บ้านของชาวบ้านข้างเคียงชุมชนโดยแบ่งตามประเภทที่อยู่อาศัย

ทิศ	บริเวณ	บ้านเดี่ยว	อาคารพาณิชย์	อาคารชุด
เหนือ	ซอยรودคอนันต์ 1	8	-	-
ใต้	ถนนเสรีไทย	-	31	-
ตะวันออก	คลองพิชัย ซอยรودคอนันต์ 2	5	-	78
ตะวันตก	ซอยตั้งเจริญ 1	-	-	-
	ซอยตั้งเจริญ 2 และ ซอยรودคอนันต์ 1	6	63	40
รวม (หน่วยพักอาศัย)		19	94	118

การกำหนดขนาดตัวอย่าง โดยการพิจารณาจากขนาดของประชากรเป้าหมายหรือการกำหนดโดยใช้เปอร์เซ็นต์ เกณฑ์ในการพิจารณา ถ้า $100 < N < 1000$ กำหนดให้ขนาดตัวอย่าง (N) ประมาณ 15-30% ของขนาดประชากร $100 < 231 < 1000$ กำหนดให้ $n = 15-30%$ ของ 231 หน่วยพักอาศัย

ถ้าใช้ 15% = $0.15 \times 231 = 34.7$ หน่วยพักอาศัย หรือประมาณ 35 หน่วยพักอาศัย

ถ้าใช้ 30% = $0.30 \times 231 = 69.3$ หน่วยพักอาศัย หรือประมาณ 70 หน่วยพักอาศัย

ดังนั้นจึงเลือกขนาดกลุ่มตัวอย่างที่มีจำนวนมากกว่า จะมีความคลาดเคลื่อนน้อยกว่า จึงได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด โดยใช้ 30% = $0.30 \times 231 = 69.3$ หน่วยพักอาศัย หรือประมาณ 70 หน่วยพักอาศัย

บ้านเดี่ยว = $0.30 \times 19 = 5.7$ หน่วยพักอาศัย

อาคารพาณิชย์ = $0.30 \times 94 = 28.2$ หน่วยพักอาศัย

คอนโดมิเนียมและอพาร์ทเมนท์ = $0.30 \times 118 = 35.4$ หน่วยพักอาศัย

รวมขนาดกลุ่มตัวอย่างทุกประเภทที่อยู่อาศัยได้ 70 หน่วยพักอาศัย

นอกจากนี้ยังสัมภาษณ์และพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับประธานของชุมชนข้างเคียง คือ ชุมชนวัดพิชัยและชุมชนสมหวัง ประธานของชุมชนที่เป็นสมาชิกเครือข่ายเพื่อการพัฒนาเครือข่ายเพื่อการพัฒนา คือ ชุมชนคลองน้ำแก้ว อีกทั้งได้สัมภาษณ์พระวัดพิชัย ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับชุมชน รวมถึงสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับทัศนคติและแนวทางการจัดการที่อยู่อาศัยที่ถูกต้องกฎหมาย

- หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน

การสัมภาษณ์บุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน จำนวนผู้บอกข้อมูลขึ้นอยู่กับระดับความมากพอของข้อมูลที่ได้รับ ต่อการสรุปคำตอบหรืออธิบายประเด็นที่กำหนดให้ครบถ้วนกระบวนการตั้งแต่ต้นเหตุถึงปลายเหตุ เช่น ความสอดคล้องหรือขัดแย้งกันโดยมีมูลเหตุหรือต้นตอเดียวกัน หลักฐานหรือร่องรอยที่เป็นรูปธรรม เป็นต้น

3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยใช้แบบสัมภาษณ์สอบถามชาวชุมชนเพชรคลองจั่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งแจกแบบสอบถามสำหรับชุมชนข้างเคียง จึงกำหนดตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

ชุมชนเพชรคลองจั่น

- ข้อมูลทั่วไป
- ข้อมูลกายภาพ
- ข้อมูลทางเศรษฐกิจ
- การตั้งถิ่นฐาน
- ทักษะคติของชาวชุมชนเพชรคลองจั่นต่อการทำงานของคณะกรรมการชุมชนเพชรคลองจั่น
- ทักษะคติของชาวบ้านต่อการอยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น

ชุมชนข้างเคียง

- ทักษะคติของชาวบ้านข้างเคียงต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น

หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

- ทักษะคติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล

กระบวนการย้ายบ้านออกจากคลองพิศัย เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนการเข้าศึกษาและลงสำรวจของผู้วิจัย ดังนั้นการศึกษานี้จึงย้อนอดีตของกระบวนการย้ายที่อยู่อาศัยออกจากคลอง ซึ่งจะแบ่งเป็นช่วงก่อนขยับบ้าน ก่อนปีพ.ศ.2540 และหลังขยับบ้าน ปีพ.ศ.2540 ถึงวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2546 โดยผู้วิจัยจะศึกษากระบวนการต่างๆที่เกิดขึ้นก่อนวันที่ 5 สิงหาคม 2545 (วันที่ลงสำรวจครั้งแรก) จากการสัมภาษณ์ เอกสาร และบุคคลที่ร่วมอยู่ในกระบวนการย้ายบ้านออกจากคลอง ส่วนในช่วงหลังจะทำการสัมภาษณ์และลงสำรวจด้วยตัวผู้วิจัย

3.3.1 การแนะนำตัวและบอกวัตถุประสงค์ในการศึกษา

ผู้วิจัยได้อ่านข่าวจากหนังสือพิมพ์ในหัวข้อข่าว “เพชรคลองจั่นคนอยู่กับคลอง” จึงทราบข้อมูลและที่ตั้งของชุมชนเพชรคลองจั่น ต่อมาจึงโทรศัพท์สอบถามข้อมูลและเส้นทางการเข้าถึงชุมชนจากนักพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตบึงกุ่ม เพื่อไปลงสำรวจครั้งแรกวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ.2545 ไม่พบประธานชุมชน แต่ได้เบอร์โทรศัพท์ของประธานชุมชนจากนักพัฒนาเอกชน สมาคมร่วมกันสร้างที่เป็นพี่เลี้ยงให้ชุมชนนี้อยู่ ผู้วิจัยจึงใช้การโทรศัพท์โทรไปแนะนำตัวกับประธานชุมชนก่อนลงชุมชนในครั้งถัดมา ก่อนลงชุมชนได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเบื้องต้น เพื่อทำความเข้าใจในการเก็บรวบรวมข้อมูลมาใช้ประกอบงานวิจัย

3.3.2 สร้างความคุ้นเคยกันคนในชุมชน

ประธานชุมชนแนะนำให้มาวันอาทิตย์พรายการโทรทัศน์ เพื่อผู้วิจัยจะได้ทราบข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนไปด้วย ผู้วิจัยได้วาดผังชุมชนจากการดูโมเดลที่ชาวบ้านช่วยกันทำ และเป็นการดึงดูดชาวบ้านกลุ่มหนึ่งเข้ามาหาโดยไม่รู้ตัว เพราะชอบใจที่ผู้วิจัยวาดผังชุมชนได้อย่างรวดเร็ว อีกทั้งชาวบ้านบางคนเข้าใจว่าผู้วิจัยเป็นเจ้าของพื้นที่ที่มากับรายการโทรทัศน์ จึงให้โอกาสนี้แนะนำตัวในฐานะนิสิตที่เข้ามาทำการวิจัยชุมชน พร้อมถ่ายรูปและพูดคุยกับชาวบ้านไปด้วย ประกอบกับมาได้ถูกจังหวะที่มีการอัดเทป การสำรวจชุมชนครั้งนี้จึงดำเนินไปได้ด้วยดี เนื่องจากผู้วิจัยคาดว่าการที่เป็นชุมชนบุกรุก ชาวบ้านย่อมระแวงในการให้ข้อมูล และพูดคุยกับคนแปลกหน้า

ผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยลงชุมชนสัปดาห์ละ 1-2 ครั้ง ทุกครั้งจะใช้การเดินตั้งแต่ด้านหน้าชุมชนจนถึงท้ายชุมชนเพื่อตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงสังเกตการณ์ พร้อมกับพูดคุยทักทายชาวบ้าน และทุกครั้งของการวาดผังพื้นที่ใช้สอยในบ้านและการถ่ายรูปจะดึงดูเด็กๆและชาวบ้านบางส่วนได้ดี พร้อมทั้งเข้าประชุมชนชาวบ้าน ประชุมเครือข่าย งานวันเด็ก และก่อม็อบ ในฐานะผู้สังเกตการณ์ รวมถึงเวลามีกิจกรรมต่างๆชาวบ้านและคณะกรรมการจะชวนให้มาร่วมงาน ทำให้เป็นที่รู้จัก เข้าถึงได้ง่าย และได้รับความร่วมมือในการสัมภาษณ์ รวมถึงการแนะนำต่อกันไปตามละแวกบ้าน และในหมู่บ้าน โดยชาวบ้านจะเชิญให้ไปนั่งในบ้านดื่มน้ำ เปิดพัดลมให้ผู้วิจัย รวมถึงทานอาหารมื้อเที่ยงฝีมือชาวบ้าน ส่วนบางบ้านที่ไม่เจอตัวหรือไม่ให้ความร่วมมือจะมีญาติหรือกรรมการแนะนำและพาไปสัมภาษณ์

3.3.3 ข้อมูลเอกสารรายงานจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังนี้

สมาคมร่วมกันสร้าง--เพื่อขอข้อมูลเอกสารรายงานในการปรับปรุงชุมชน

มูลนิธิชุมชนไท--เพื่อขอข้อมูลในการประสานงานปรับปรุงสิ่งแวดล้อมในชุมชนเพชรคลองจั่น

กรุงเทพมหานคร--เพื่อศึกษานโยบายในการปรับปรุงชุมชนแออัดที่มีผลกระทบต่อชุมชนเพชรคลองจั่น

สำนักงานเขตบึงกุ่ม--เพื่อขอข้อมูลการจดทะเบียนของชุมชนและแผนพัฒนาเขตบึงกุ่ม

การเคหะแห่งชาติ--เป็นหน่วยงานที่เป็นฝ่ายจัดหาที่ดินรองรับให้ชาวชุมชนไปอยู่ที่โครงการคลองกรุง (ตั้งอยู่ถนนคลองกรุง แขวงลำผักชี เขตหนองจอก กทม.)

กรมแผนที่ทหาร--เพื่อนำภาพถ่ายทางอากาศมาศึกษาผังชุมชนก่อนขยับบ้าน โดยนับหลังคาเพื่อดูการขยายตัวของชุมชน

3.3.4 การเข้าไปเก็บข้อมูลตามหลังคาเรือน

- **แบบสัมภาษณ์** ครั้งแรกของการสัมภาษณ์ 5 หลังคาเรือน จะนำแบบสัมภาษณ์ไปด้วย และใช้วิทยุบันทึกเสียงร่วมกับการจดบันทึก พบว่าชาวบ้านรู้สึกเกร็ง ภายหลังจึงใช้การจดบันทึกแทน
- **แบบสังเกต** ผู้วิจัยใช้แบบสังเกต เพื่อบันทึกข้อมูลทางกายภาพของที่อยู่อาศัย รวมถึงการวาดผังพื้นที่ และถ่ายภาพ
- **บันทึกประจำวัน** ผู้วิจัยจดบันทึกประจำวัน เกี่ยวกับรายละเอียดตัวแปรที่ต้องการศึกษา และประเด็นที่น่าสนใจที่เกิดขึ้น เพื่อเสริมความเข้าใจชุมชน

การสำรวจชุมชนเพชรคลองจั่น ใช้ทั้งการถ่ายภาพ และการสัมภาษณ์ โดยต้องการรวบรวมข้อมูลในส่วนต่างๆ ดังนี้

กายภาพ--ประวัติชุมชน ที่ตั้งชุมชน ผังชุมชน อาณาเขตติดต่อ การเข้าถึง ทางเข้า-ออก สภาพการคมนาคมขนส่ง สาธารณูปโภคและสาธารณูปการ การปรับปรุงผังชุมชน

สังคม--ลักษณะประชากร อายุ เพศ เชื้อชาติ การศึกษา สถานภาพ สุขภาพอนามัย กฎระเบียบที่ใช้ในชุมชน วัฒนธรรม ศาสนา ธรรมเนียมประเพณี ความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชน เพชรคลองจั่นต่อการย้ายไปอยู่โครงการคลองกรุง ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และความสัมพันธ์ของชุมชนกับองค์กรภายนอกและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

เศรษฐกิจ--การประกอบอาชีพ รายได้ของแต่ละครัวเรือน รายจ่าย การออม

การรวบรวมข้อมูลของการวิจัยนี้ เน้นข้อมูลเชิงคุณภาพมากกว่าข้อมูลเชิงปริมาณ เพื่อบรรยายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เช่น การขยับบ้าน ความคิดเห็นของชาวชุมชนเพชรคลองจั่นต่อการอยู่อาศัยที่สาธารณะวิมลคลอง เป็นต้น แบบสัมภาษณ์มีหัวข้อหรือประเด็นคำถามที่มีรายละเอียดกว้างและลึกทัน โดยศึกษาข้อมูลเบื้องต้นและพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการกับชาวบ้าน

- **การตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์และทดลองใช้**

การตรวจสอบแบบสัมภาษณ์ โดยปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษา ในครั้งแรกคำถามยังไม่ครอบคลุม ทั้งการจัดลำดับหัวข้อที่ใช้สัมภาษณ์ไม่เหมาะสม จึงกลับไปแก้ไขก่อนทดลองใช้

บทที่ 4

ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนเพชรคลองจั่น

4.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชนเพชรคลองจั่น

ในอดีตพื้นที่บริเวณชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นทุ่งนาและป่าโปร่งริมคลองพิชัย ซึ่งสมัยนั้นชาวบ้านได้ใช้น้ำจากคลองในการอุปโภคและบริโภค ชาวบ้านกลุ่มแรกได้เข้ามาปลูกสร้างบ้านประมาณ 4-5 หลังคาเรือน และเช่าที่ทำนาจากเจ้าของที่เอกชน (ที่ดินของยายหมอนต่อมาเสียชีวิตจึงยกให้กรมศาสนา) ในสมัยนั้นยังไม่ได้ตัดถนนเสรีไทย เป็นเพียงถนนดินลูกรังที่ชาวบ้านในละแวกนั้นใช้สัญจรเดินเท้าเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาจึงเริ่มมีคนเข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนมากขึ้น เนื่องจากกลุ่มคนดั้งเดิมขยายครอบครัว รวมถึงการขออนุญาตพี่น้องเพื่อนฝูง ทำให้มีการบุกรุกเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนมีสภาพแออัดไม่เป็นระเบียบ และมีบ้านบางหลังปลูกล้ำเข้าไปในคลองพิชัย

ก่อนขยับบ้าน (ก่อนปี พ.ศ.2540) มี 2 ปัญหาหลัก คือ ปัญหาไม่มีทางเดินในชุมชน ทำให้ต้องปีนกำแพงโรงหนังเพชรคลองจั่นออกไปทางซอยตั้งเจริญ และปัญหาการสร้างบ้านล้ำแนวคลอง ซึ่งเป็นเหตุในการไล่อีของกรุงเทพมหานคร เนื่องด้วยขวางทางระบายน้ำทำให้น้ำท่วม จึงเริ่มพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมโดยการลอกคลองก่อนเป็นอันดับแรก แล้วจึงพัฒนาปรับปรุงที่อยู่อาศัยโดยการขยับบ้านออกจากแนวคลอง (รายละเอียดดูบทที่ 5)

ช่วงหลังขยับบ้าน (ปี พ.ศ.2540-เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2546) ขยับบ้านพร้อมกับสร้างทางเดินคอนกรีต ปรับผังชุมชนใหม่โดยกำหนดความสูงของบ้าน 2 ชั้น สร้างศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชนเพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชน มีสวนหย่อม และสนามเด็กเล่น โดยเริ่มพัฒนาที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมด้วยการพึ่งตนเอง ซึ่งในระยะแรกใช้แรงงานและการเรียกรักกันภายในชุมชน ต่อมาจึงตั้งเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนา โดยมีสมาคมร่วมกันสร้างเป็นพี่เลี้ยง และมูลนิธิชุมชนไทให้งบประมาณสนับสนุนการพัฒนาสิ่งแวดล้อมโดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก DANCED ประเทศเดนมาร์ก

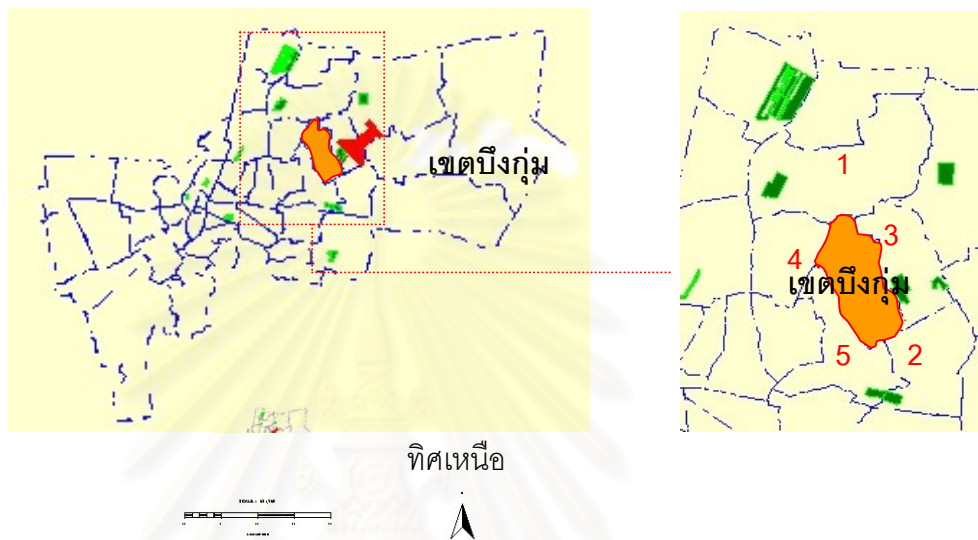
4.1.1 ที่มาของชื่อชุมชนเพชรคลองจั่น

ในอดีตชุมชนเพชรคลองจั่นใช้รั้วคอนกรีตบล็อกของโรงหนังเพชรคลองจั่นเป็นฝายบ้าน ต่อมาเกิดการจดทะเบียนชุมชนกับทางสำนักงานเขตบึงกุ่ม ชาวบ้านจึงตั้งชื่อชุมชนตามชื่อโรงหนังเพชรคลองจั่น (ปัจจุบันโรงหนังเพชรคลองจั่นเลิกกิจการ แล้วเปลี่ยนเป็นสถานบันเทิงครบวงจร) เนื่องจากคำว่า “เพชร” ให้ความหมายที่ดีว่าแกร่งเหมือนเพชรและมีค่า (สมชาย มินสาคร ประธานชุมชนเพชรคลองจั่น, สัมภาษณ์, 18 ส.ค. 2545)

4.1.2 ที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อของชุมชนเพชรคลองจั่น

ชุมชนเพชรคลองจั่นมีพื้นที่ประมาณ 2.6 ไร่ ติดคลองพิชัยซึ่งเป็นลำรางสาธารณะประโยชน์ ระบายลงคลองที่สำคัญ คือ คลองแสนแสบ และติดถนนเสรีไทย ซึ่งเป็นหนึ่งในถนนสายหลักของเขตบึงกุ่ม โดยถนนสายหลักของเขตบึงกุ่ม คือ ถนนนวมินทร์ และถนนเสรีไทย

แผนผัง 4.1 แสดงที่ตั้งเขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานครและภาพขยายเขตที่มีพื้นที่ติดต่อกับเขตบึงกุ่ม

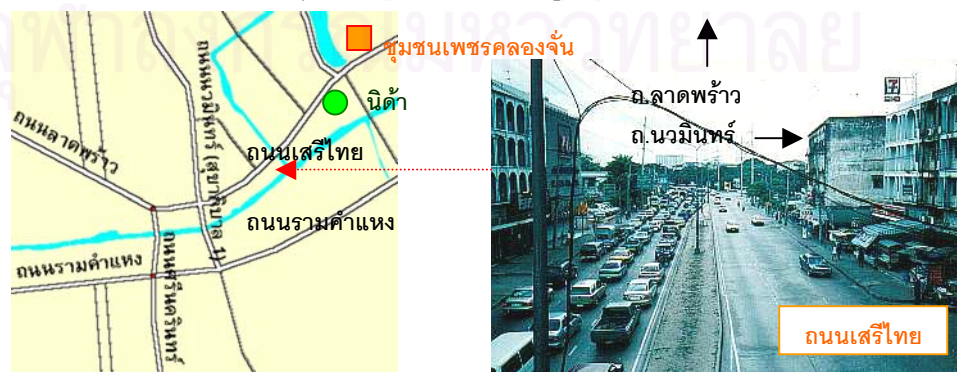
ที่มา: แผนผังจาก <http://www.thaimapguide.com>

สัญลักษณ์

 พื้นที่เขตบึงกุ่ม	1	เขตบางเขน	2	เขตสะพานสูง	
3	เขตคันนายาว	4	เขตลาดพร้าว	5	เขตบางกะปิ

เขตบึงกุ่มเป็นเขตต่อเมือง เมื่อมีการพัฒนาเมืองจากบริเวณชั้นใน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายตัวของย่านพาณิชยกรรมจากเขตบางกะปิและเขตลาดพร้าวซึ่งเป็นเขตต่อเนื่อง จึงมีการขยายตัวไปถึงพื้นที่เขตบึงกุ่มด้วย ทำให้เขตบึงกุ่มเกิดการพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว

แผนผัง 4.2 แสดงการเข้าถึงชุมชนเพชรคลองจั่น รูปภาพ 4.1 แสดงสภาพถนนเสรีไทย

ที่มา: แผนผังจาก <http://www.thaimapguide.com>

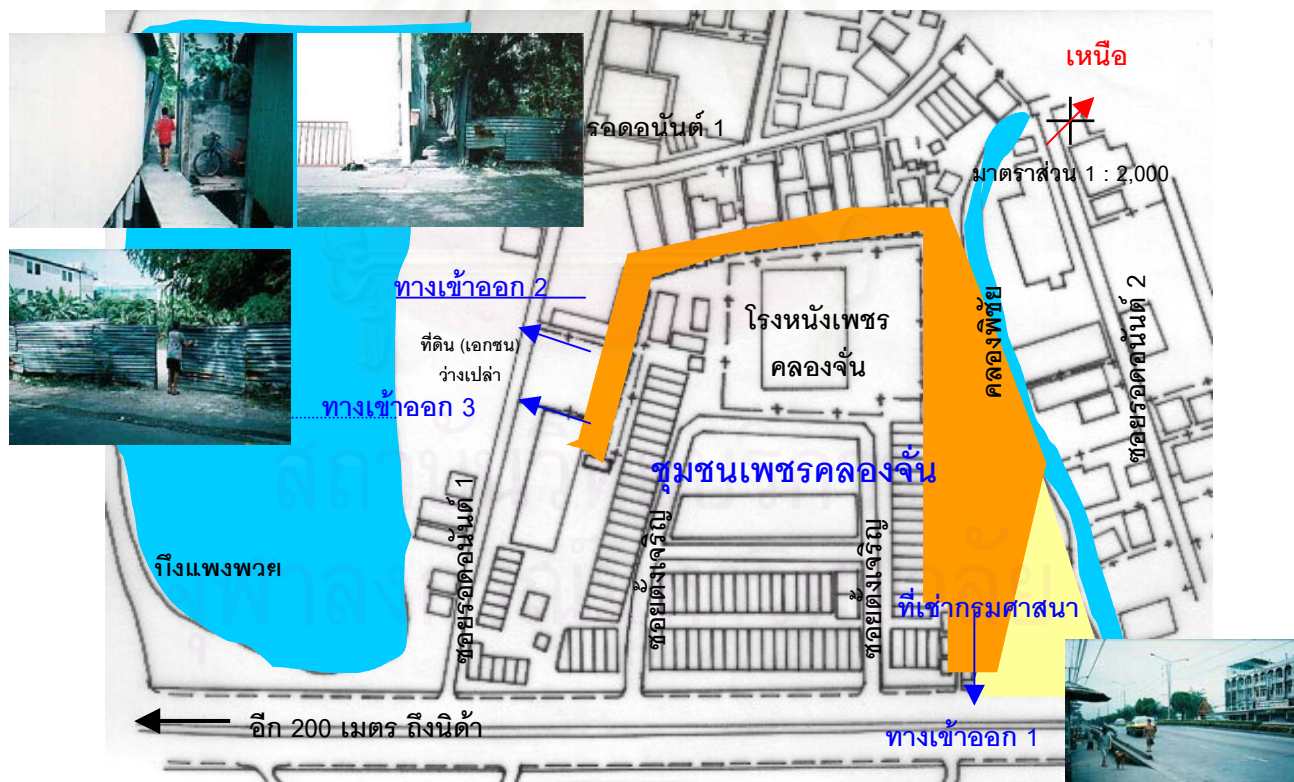
ชุมชนเพชรคลองจั่น หมู่ 1 ถนนเสรีไทย แขวงคลองกุ่ม เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร มีกลุ่มบ้านด้านหน้าติดถนนเสรีไทย ส่วนกลุ่มบ้านด้านในติดโรงหนังเพชรคลองจั่น (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นสถานบันเทิงครบวงจร) และตึกแถว

ชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นชุมชนบุกรุกที่สาธารณประโยชน์บึงกุ่มและลำรางสาธารณะประโยชน์คลองพิชัย ในความดูแลของกรุงเทพมหานคร คลองพิชัย เริ่มจากถนนสุขาภิบาล 2 หรือ ถนนเสรีไทย สิ้นสุดที่คลองแสนแสบ กว้าง 4.00-6.00 เมตร ยาว 450 เมตร โดยผ่าน 2 ชุมชน คือ ชุมชนเพชรคลองจั่นและชุมชนวัดพิชัย ซึ่งจะกล่าวถึงในการร่วมกันดูแลคลองของทั้งสองชุมชนต่อไปใน 4.8 ความสัมพันธ์ทางสังคม

อาณาเขตติดต่อ

- ทิศเหนือ ติดต่อกับ คลองพิชัย
- ทิศใต้ ติดต่อกับ ซอยรودอนันต์ 1
- ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ถนนเสรีไทย
- ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ซอยรودอนันต์ 1

แผนผัง 4.3 แสดงที่ตั้งและอาณาเขตติดต่อของชุมชนเพชรคลองจั่น ปี พ.ศ.2546

ที่มา: แผนผังชุมชนจากการสัมภาษณ์ ณ เดือน ธันวาคม 2545-กุมภาพันธ์ 2546 และเขียนผังใหม่อิงกับแผนที่กรุงเทพมหานคร (บางกะปิ)

- สัญลักษณ์**
- พื้นที่ชุมชนเพชรคลองจั่นในที่สาธารณประโยชน์บึงกุ่ม
  - ที่เช่ากรรมศาสนา

4.1.3 ทางเข้าออกชุมชนเพชรคลองจั่นมี 3 ทาง

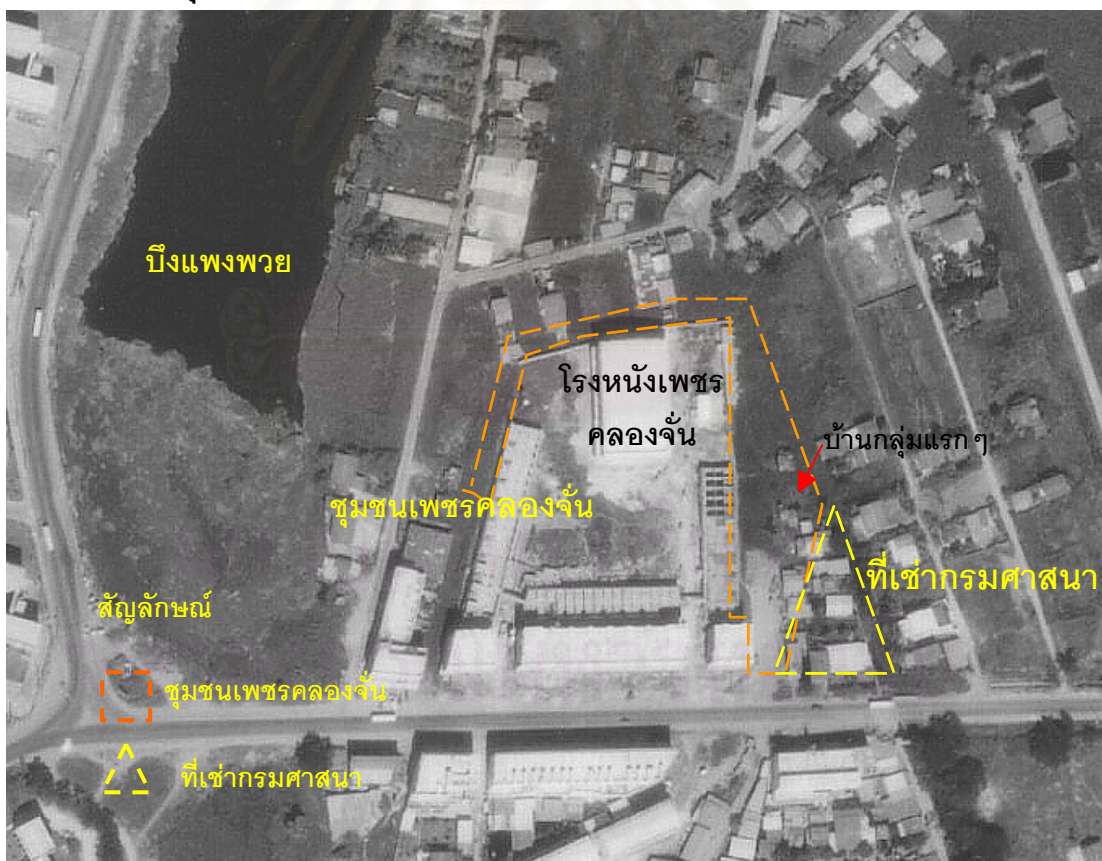
ทางเข้าออก 1 ทางเข้าหลักบริเวณด้านหน้าชุมชนติดถนนเสรีไทย มีจุดสังเกตคือมีป้ายชุมชนเพชรคลองจั่น ทางเดินกว้าง 1.20 เมตร รถเข็นสามารถเข้าออกสะดวกที่สุด

ทางเข้าออก 2 ทางเข้าออกรองทางเดินกว้าง 0.80 เมตรออกทางซอยรูดอนันต์ 1

ทางเข้าออก 3 ทางเข้าออกอย่างไม่เป็นทางการออกทางซอยรูดอนันต์ 1 ใกล้กับทางเข้าออก 2 เพียง 4 เมตร สามารถเดินลอดผ่านที่ดินเอกชนที่ล้อมรั้วสังกะสีไว้ จึงเป็นทางเข้าออกที่สะดวกสำหรับกลุ่มบ้านด้านในสุดที่อยู่ใกล้ทางเข้าออกนี้ ซึ่งจะใช้ที่ดินว่างเปล่าเอกชนเพื่อเก็บรถเข็น ตากผ้าและซักล้าง รวมถึงเป็นที่นั่งเล่น แต่ไม่ปลูกสร้างบ้านบริเวณที่ตั้งกล่าว เนื่องจากเจ้าของที่ดินบางส่วนของที่ดินบางส่วนสำหรับทำทางเข้าออก 3 แก่ชุมชนเพชรคลองจั่น ซึ่งเป็นผลมาจากการเจรจากับเจ้าของที่ดิน (ไม่ค่อยยินยอม) จึงช่วยกันดูแลเพื่อไม่ให้กระทบกระทั่งกันมากไป

4.2 พัฒนาการชุมชนเพชรคลองจั่น

4.2.1 สภาพชุมชนเพชรคลองจั่นและการใช้พื้นที่โดยรอบเมื่อ พ.ศ.2522

รูปภาพ 4.2 แสดงภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนเพชรคลองจั่นปี พ.ศ.2522

เขตบึงกุ่มแต่เดิมเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของเขตบางกะปิ ส่วนใหญ่เป็นทุ่งนาข้าว มีประชาชนปลูกบ้านเรือนตามแนวสองฝั่งคลองต่างๆ ได้แก่ คลองแสนแสบ คลองลาดพร้าว คลองจั่น คลอง

หัวหมาก คลองบางเตย ฯลฯ ได้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงโดยการตัดถนนลาดพร้าวในปี พ.ศ.2487 ซึ่งเป็นช่วงปลายสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงเกิดการอพยพของประชาชนที่หลบภัยจากการทิ้งระเบิดของฝ่ายสัมพันธมิตร ถนนในระยะแรกตัดมาถึงสามแยกสะพานคลองแสนแสบ ต่อมาในปี พ.ศ. 2497 ประชาชนในบริเวณนั้นได้ช่วยกันสร้างถนนเข้ามาถึงที่ว่าการอำเภอบางกะปิ และในปี พ.ศ. 2499-2500 ยังได้สร้างถนนสุขาภิบาล 1 หรือถนนนวมินทร์ในปัจจุบันไปจรดถนนรามอินทรา อีกทั้งในปี พ.ศ.2500-2504 ยังได้สร้างถนนสุขาภิบาล 3 หรือถนนรามคำแหงไปเชื่อมกับเขตมีนบุรี

จากภาพถ่ายทางอากาศ พบว่าการที่ประชาชนได้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับระยะเวลาการอยู่อาศัย ว่าชุมชนมีอายุ 40 ปี 70 ปี หรือ 80 ปีนั้น ไม่เป็นความจริง เพราะกลุ่มบ้านเรือนอยู่ในที่เช่ากรรมศานานั้นไม่นับเป็นชุมชนตั้งแต่แรก พบว่าบ้านเรือนกระจุกตัวเฉพาะด้านหน้าติดถนน โดยการขยายครอบครัวของตระกูลศรีวิเชียรและมินสาคร ส่วนด้านในก็เพิ่งมีคนมาสร้างบ้านห่างๆ กัน 2-3 หลังคาเรือน ในการถามระยะเวลาผู้วิจัยจะได้รับคำตอบคือ 10 กว่าปี แต่เมื่อเทียบกับภาพถ่ายทางอากาศแล้วไม่ตรงตามจำนวนหลังคาเรือดังกล่าว จึงต้องใช้วิธีระดมถามเพื่อเช็คระยะเวลาการอยู่อาศัย จากการสัมภาษณ์ชาวชุมชนเพชรคลองจั่นคนหนึ่งได้อธิบายไว้ว่า “ชาวบ้านบางคนเขาจะบอกระยะเวลาการอยู่อาศัยมากๆ ไว้ก่อน เพราะมันมีผลต่อการพิจารณาสิทธิในการอยู่อาศัย”

4.2.2 สภาพชุมชนเพชรคลองจั่นและการใช้พื้นที่โดยรอบเมื่อ พ.ศ.2530

รูปภาพ 4.3 แสดงภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนเพชรคลองจั่นปี พ.ศ.2530

กระทั่งปี พ.ศ.2532 กรุงเทพมหานครจัดตั้งเขตบึงกุ่มและเขตลาดพร้าวแยกออกจากเขตบางกะปิ บริเวณนี้การตั้งถิ่นฐานแต่เดิมในอดีตเป็นชุมชนเกษตรกรรมเกาะตัวอยู่ตลอดแนวสองฟากคลองแสนแสบ ภายหลังมีการตัดถนนเสรีไทย (ถนนสุขาภิบาล 2) และถนนรามคำแหง (ถนนสุขาภิบาล 3) ในแนวขนานกับคลองแสนแสบ ก่อให้เกิดการขยายตัวของชุมชนบริเวณพื้นที่ระหว่างถนนทั้งสองสายดังกล่าว การรองรับการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในเขตกรุงเทพมหานครเกิดการพัฒนายุทธศาสตร์ของเขตบึงกุ่ม ประกอบด้วยโครงการจัดสรรที่ดินขนาดปานกลางและขนาดใหญ่ในพื้นที่เกษตรกรรมเดิม โดยเฉพาะบริเวณด้านทิศเหนือของถนนเสรีไทย และบริเวณด้านทิศใต้ของถนนรามคำแหง ตลอดจนบริเวณสองฟากถนนนวมินทร์ (ถนนสุขาภิบาล 1) และถนนรามอินทรา สภาพการพัฒนาที่ปราศจากการควบคุมทางผังเมืองในอดีตเป็นผลให้มีการกระจายตัวของประชากรเป็นไปตามการจัดสรรที่ดินพื้นที่เมืองแบบกระจาย (Urban Sprawl) มีพื้นที่ว่างที่ปราศจากการใช้ประโยชน์ และพื้นที่ที่มีปัญหาการเข้าถึงแทรกตัวปะปนกับพื้นที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย และหนาแน่นปานกลาง

ดังข้างต้น ผลจากการตัดถนน มีการขยายตัวของชุมชน มีชาวบ้านบุกรุกเพิ่มบริเวณด้านหน้าชุมชนติดถนนเสรีไทย และเกาะตามกำแพงโรงงาน ยกเว้นทางทิศตะวันตกติดชอयरอดอนันต์ ยังไม่มีการบุกรุกใกล้โรงงานแต่อยู่ห่างจากบ้านเรือนคนอื่น เพราะมีการต่อพ่วงน้ำไฟไม่สะดวก จึงเกาะกันเป็นกลุ่มตามกลุ่มญาติและเพื่อน เพื่อสะดวกต่อการพ่วงน้ำไฟ ดังภาพ

4.2.3 สภาพชุมชนเพชรคลองจั่นและการใช้พื้นที่โดยรอบเมื่อ พ.ศ.2543

รูปภาพ 4.4 แสดงภาพถ่ายทางอากาศบริเวณชุมชนเพชรคลองจั่นปี พ.ศ.2543

การเปลี่ยนแปลงประชากรในระดับแขวงของเขตบึงกุ่ม ก่อนการแบ่งออกเป็นเขตบึงกุ่ม เขตสะพานสูง และเขตคันนายาวในปี พ.ศ.2540 นั้น แขวงคลองกุ่มซึ่งได้มีพัฒนาการของบริเวณที่อยู่อาศัยที่ต่อเนื่องกับเขตลาดพร้าวและเขตบางกะปินั้น เริ่มแสดงให้เห็นถึงความอึดตัวของพื้นที่ด้วยอัตราการเพิ่มของประชากรเฉลี่ยในปี พ.ศ.2530-2539 เท่ากับร้อยละ 6.73 ต่อปี ซึ่งต่ำกว่าอัตราการเพิ่มของประชากรในแขวงสะพานสูงและแขวงคันนายาว ซึ่งมีอัตราเฉลี่ยที่ใกล้เคียงกัน เท่ากับร้อยละ 7.24 และ 7.07 ต่อปีตามลำดับ อย่างไรก็ตามอัตราการเพิ่มของประชากรในเขตดังกล่าวทั้งหมดมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปี พ.ศ.2534 จนกระทั่งภายหลังจากที่ได้มีการแบ่งแยกเขตในปี พ.ศ.2540 แขวงคลองกุ่ม เขตบึงกุ่มมีอัตราการเพิ่มของประชากรโดยเฉลี่ยเพียงร้อยละ 0.76 ต่อปี ในปี พ.ศ.2540-2542 ในขณะที่แขวงสะพานสูง เขตสะพานสูง และแขวงคันนายาว เขตคันนายาว ยังคงมีอัตราการเพิ่มของประชากรโดยเฉลี่ยในระดับกลางค่อนข้างต่ำเท่ากับร้อยละ 2.86 และ 3.57 ต่อปีตามลำดับ อัตราการเพิ่มของประชากรในแขวงต่างๆ ดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน กล่าวคือ แขวงคลองกุ่มได้เริ่มมีพัฒนาการของบริเวณที่อยู่อาศัยขึ้นก่อน จากนั้นจึงเริ่มมีการขยายตัวเข้าสู่แขวงสะพานสูง และแขวงคันนายาว โดยลำดับจนถึงปัจจุบัน

เขตบึงกุ่มได้เริ่มแสดงให้เห็นถึงข้อจำกัด ในการรองรับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นของกรุงเทพมหานครด้วยราคาที่ดินที่เพิ่มสูงขึ้นตามการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศในช่วงเวลาที่ผ่านมา ประกอบกับแนวโน้มการพัฒนาที่ดินและสิ่งปลูกสร้าง ที่สามารถให้ผลตอบแทนการลงทุนที่สูงกว่าโดยศักยภาพทางเศรษฐกิจจากข้อได้เปรียบด้านที่ตั้ง และความสะดวกของระบบการคมนาคมที่ได้พัฒนาขึ้นในปัจจุบัน

เขตบึงกุ่มเป็นเขตต่อเมือง ซึ่งแต่เดิมพื้นที่ส่วนใหญ่ถูกใช้เพื่อการเกษตรกรรม เมื่อมีการพัฒนาเมืองจากบริเวณชั้นใน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายตัวของย่านพาณิชยกรรมจากเขตบางกะปิและเขตลาดพร้าวซึ่งเป็นเขตต่อเนื่อง ได้มีการขยายตัวไปถึงพื้นที่เขตบึงกุ่ม (ดูแผนผัง 4.1 ประกอบ) จึงได้เกิดการพัฒนารุดเร็วโดยโครงการอสังหาริมทรัพย์ประเภทที่อยู่อาศัยเป็นผลให้เกิดธุรกิจการค้าและบริการตามมา เพื่อให้บริการในระดับท้องถิ่น ส่วนด้านอุตสาหกรรมเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีบทบาทพอสมควร เนื่องจากพื้นที่โรงงานส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในแขวงหรือเขตคันนายาว ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของนิคมอุตสาหกรรมบางชันที่มีพื้นที่ต่อเนื่องในเขตมีนบุรี

จากการการขยายตัวของย่านพาณิชยกรรมจากเขตบางกะปิและเขตลาดพร้าวซึ่งเป็นเขตต่อเนื่องกับเขตบึงกุ่ม ดังภาพจะพบว่าในช่วงระยะเวลาประมาณ 10 ปี ทั้งในชุมชนเพชรคลองจั่นเองและสภาพพื้นที่โดยรอบมีความหนาแน่นมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ต่างจากภาพถ่ายทางอากาศในปี พ.ศ.2522-พ.ศ.2530 ที่ยังไม่พบความหนาแน่นของบ้านเรือนชัดเจนเท่านี้

4.3 การปกครอง

ก่อนหน้านั้น "เขตบึงกุ่ม" เดิม รวมอยู่ในพื้นที่ของเขตบางกะปิ ต่อมาได้แยกออกจากเขตบางกะปิตามประกาศของกระทรวงมหาดไทย เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2532 เป็นต้นมา ชุมชนเพชรคลองจั่นจึงอยู่ในความดูแลของสำนักงานเขตบึงกุ่ม

ในช่วงแรกยังไม่มี การรวมตัว และไม่มีคณะกรรมการชุมชน จนมีปัญหาการไล่อื้อชุมชนจึงตั้งคณะกรรมการชุมชนมาก่อนแล้วหนึ่งชุด โดยการจัดตั้งกันเองโดยชาวชุมชน เมื่อประกาศจัดตั้งชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นชุมชนตามระเบียบกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2540 จึงตั้งประธานชุมชน คือ นายสมชาย มินสาคร ให้ทำงานร่วมกับคณะกรรมการในชุดแรก และเป็นประธานชุมชนถึง 2 สมัย โดยมีการเลือกตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ 2 ปีต่อครั้ง

ในปัจจุบัน ปี พ.ศ.2546 มีคณะกรรมการชุมชนเพชรคลองจั่น 7 ท่าน ดังนี้

- นายสมชาย	มินสาคร	ประธานกรรมการ
- นายทองคุณ	เทพรักษ์	รองประธานกรรมการ
- นายบัญญัติ	ศรมณี	เลขานุการ
- นายประดง	กันหา	เหรัญญิก
- นายทองมี	ชัยยิ่ง	นายทะเบียน
- นายชมภู	จันทร์สา	ประชาสัมพันธ์
- นายปาน	โหรี	ปฏิคม

จากมติของสมาชิกในชุมชนได้กำหนดเกณฑ์ร่วมกันว่า สมาชิกที่จะมีสิทธิในการได้ที่อยู่อาศัยที่มั่นคง จะต้องมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ได้มีการจัดทำบัญชีรายชื่อให้ลงทะเบียนทุกครั้งที่มีกิจกรรมหรือการประชุม เพื่อตรวจสอบการมีส่วนร่วมอยู่ตลอดเวลา ทำให้สมาชิกส่วนใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้สมาชิกทุกคนในชุมชนยังได้ร่วมกันร่างกฎข้อปฏิบัติของชุมชน มีรายละเอียดดังนี้

กฎข้อปฏิบัติของชุมชนเพชรคลองจั่น

- 1) ห้ามมีบ้านเช่าหรือซื้อขายบ้านโดยเด็ดขาด
- 2) การต่อน้ำต่อไฟใหม่บ้านละ 1,500 บาท
- 3) จ่ายค่าน้ำไฟให้ตามกำหนดหลังจากใบเสร็จมาภายใน 3 วัน ถ้าเกินกำหนดจะตัดน้ำไฟ หากโดนตัดการต่อใหม่จะเสียค่าปรับ ครั้งที่ 1 ค่าปรับ 200 บาท ครั้งที่ 2 ค่าปรับ 300 บาท ครั้งที่ 3 งดใช้
- 4) ทำท่อน้ำไฟเสียหายต้องซื้ออุปกรณ์ชุดใช้
- 5) การไม่ร่วมกิจกรรมหรือเข้าประชุม ขาดการมีส่วนร่วม จะตัดสิทธิการเป็นสมาชิกชุมชน และจะตัดน้ำไฟ พร้อมรายเดือนเป็นทุนการออกดูงานข้างนอกและกิจกรรมในชุมชน

6) บุคคลหรือญาติที่อาศัยในชุมชนและเครือข่ายให้ร่วมบริจาคบ้านละ 20 บาท หากมีการเสียชีวิตของสมาชิกในชุมชน

7) ยาเสพติดห้ามมีในชุมชนโดยเด็ดขาด

กฎข้อปฏิบัติดังกล่าวเป็นความเห็นชอบของชาวบ้านในชุมชนว่าจะปฏิบัติตาม ในส่วนของกฎที่ห้ามมีบ้านเช่าหรือซื้อขายบ้านโดยเด็ดขาด ก็เพื่อความเรียบร้อยในชุมชน จะได้ไม่มีการแบ่งที่ว่างให้คนอื่นอีก และเพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ทำให้เกิดความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆในชุมชน

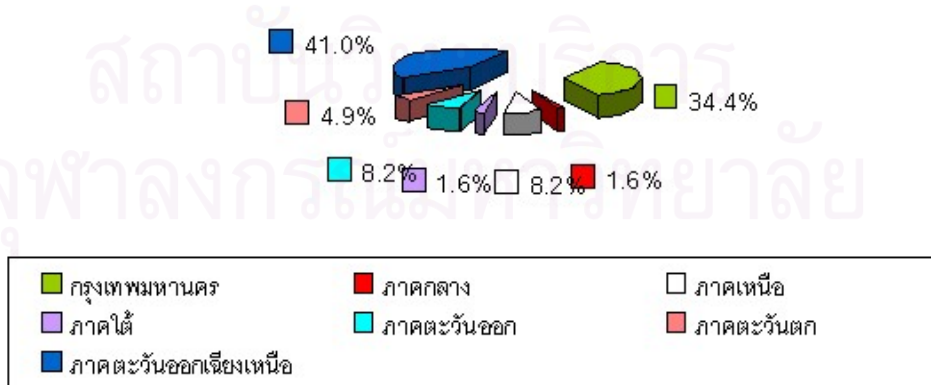
4.4 การตั้งถิ่นฐาน

4.4.1 ภูมิลำเนาเดิม

ผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่นมีภูมิลำเนาเดิมมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน 25 หลังคาเรือน (ร้อยละ 41.0) ส่วนใหญ่มาจากจังหวัดสุรินทร์ รองลงมาคือกรุงเทพมหานคร จำนวน 21 หลังคาเรือน (ร้อยละ 34.4) นอกนั้นมีทั้งภาคเหนือและภาคตะวันออกส่วนมากมาจากจังหวัดฉะเชิงเทรา ภาคละ 5 หลังคาเรือน (คิดเป็นร้อยละ 8.2 ของแต่ละภาค) ส่วนภาคตะวันตก จำนวน 3 หลังคาเรือน (คิดเป็นร้อยละ 4.9) ลำดับท้ายสุดเป็นภาคใต้และภาคกลาง ภาคละ 1 หลังคาเรือน (คิดเป็นร้อยละ 1.6 ของแต่ละภาค)

พบว่าผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นผู้อยู่อาศัยดั้งเดิม ไม่ได้เกิดในชุมชนเพชรคลองจั่นและมีบางส่วนเกิดในที่เข้ากรมศาสนาซึ่งเป็นพื้นที่ข้างเคียง ต่อมาจึงเข้ามาบุกรุกที่สาธารณประโยชน์บึงกุ่มหรือบริเวณชุมชนเพชรคลองจั่น รวมถึงการขยายครอบครัว

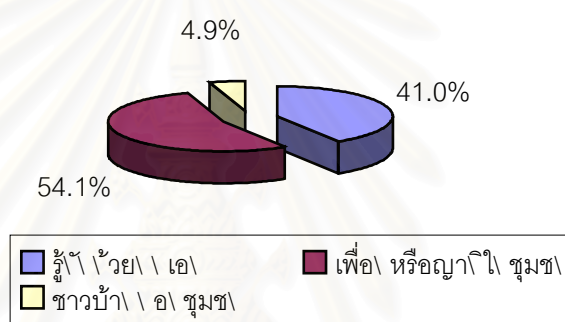
แผนภูมิ 4.1 แสดงภูมิลำเนาเดิมของผู้ให้สัมภาษณ์

4.4.2 การรู้จักหรือชักชวนเข้าอยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น

การรู้จักหรือชักชวนเข้าอยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น ส่วนมากเป็นการชักชวนจากเพื่อนหรือญาติที่อยู่อาศัยในชุมชนจำนวน 33 หลังคาเรือน (ร้อยละ 54.1) รองลงมาเป็นการรู้จักด้วยตนเองจำนวน 25 หลังคาเรือน (ร้อยละ 41) และชาวบ้านที่อยู่อาศัยนอกชุมชนแนะนำจำนวน 3 หลังคาเรือน (ร้อยละ 4.9) ซึ่งเป็นกลุ่มผู้อยู่อาศัยกลุ่มใหม่ที่มาซื้อบ้าน บางคนไม่ได้ซื้อบ้านกับเจ้าของโดยตรง แต่ซื้อบ้านผ่านตัวแทนที่เจ้าของบ้านฝากบ้านไว้ โดยการฝากบ้านไว้กับเพื่อนหรือญาติที่อยู่ในชุมชน หรือร้านขายของชำหน้าชุมชน

แผนภูมิ 4.2 แสดงการรู้จักหรือชักชวนเข้าอยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น

ตัวอย่าง: การรู้จักชุมชนด้วยตนเอง

ยายทองดีอายุ 76 ปี เป็นผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมในชุมชนเพชรคลองจั่น เล่าว่าแต่ก่อนสามีเป็นภารโรงของโรงเรียนพิบูลประชาสรรค์ เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร โดยพักอาศัยในบ้านพักภารโรง ต่อมาเลิกกับสามีจึงพาลูกๆ ย้ายมาเขตบึงกุ่มมาอยู่ใกล้ๆ มารดาซึ่งอยู่ในที่เช่าเอกชนของยายหอมอน (หลังจากยายหอมอนเสียชีวิตจึงยกที่ดินให้กรมศาสนา) สมัยนั้นเช่าที่ทำนาอยู่ละแวกนี้ แต่ไปสร้างบ้านอยู่บริเวณบึงแพงพวยเพราะลูกเยอะ ต่อมาเขาชุดบึงแพงพวยให้เลิกทำเป็นทะเลสาบ จึงย้ายมาอาศัยอยู่ในที่เช่ายายหอมอน สักพักเริ่มมีคนมาจับจองที่สาธารณประโยชน์บึงกุ่มหรือบริเวณชุมชนเพชรคลองจั่นในปัจจุบัน จึงพากันย้ายออกจากที่เช่ามาปลูกบ้านอยู่บ้าง สมัยก่อนเป็นทุ่งนาป่าหญ้ายังไม่เจริญไม่ค่อยมีคน ถนนก็ยังไม่ได้ตัดผ่าน กินใช้อบน้ำคลองได้ เดิมน้ำสกปรกอาบกินไม่ได้แบบแต่ก่อนแล้ว

รูปภาพ 4.5 แสดงสภาพบึงแพงพวย

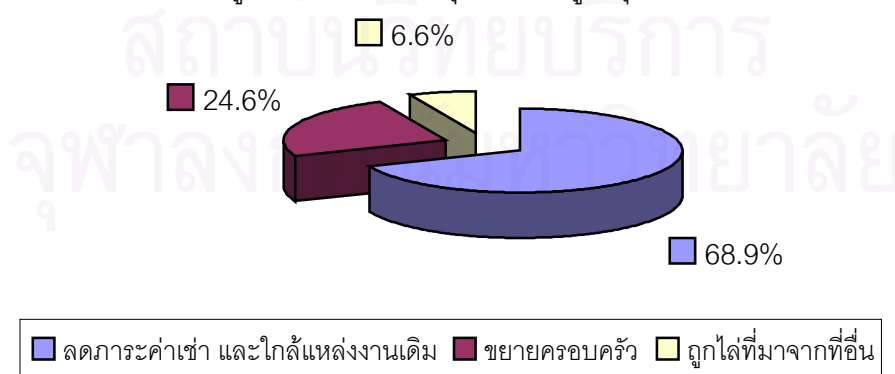
รูปภาพ 4.6 ผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมในชุมชนเพชรคลองจั่น

ตัวอย่าง: การรู้จักชุมชนเพชรคลองจั่นจากเพื่อนหรือชาวบ้านที่อยู่อาศัยในชุมชน จากคำบอกเล่าของป้าสมหมายเล่าว่าบ้านที่ตนอยู่ทุกวันนี้ เดิมยายแล่มปล่อยให้คนอื่นเช่าเพราะตัวแก่ไปอยู่กับลูกสาว ซึ่งหลังนั้นก็ไม่มีใครเช่าทำบ้านเช่ากัน ตอนหลังยายแล่มขายบ้าน จึงเข้าไปขอซื้อเพราะเป็นแม่ค้าด้วยกันและรู้จักกัน

4.4.3 สาเหตุที่เข้ามาอยู่ในชุมชนเพชรคลองจั่น

ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ตอบว่าต้องการลดภาระค่าเช่าบ้าน โดยมาจากห้องเช่าในซอยข้างเคียง ได้แก่ ที่เช่ากรมศาสนา ซอยรอดอนันต์ 1 ซอยไชยนิสิต และซอยตั้งเจริญ เป็นต้น อีกทั้งใกล้แหล่งงานเดิมเพราะค้าขายและทำงานอยู่แถวนี้จำนวน 42 หลังคาเรือน (ร้อยละ 68.9) ขณะที่บางส่วนต้องการขยายครอบครัวจะได้อยู่ใกล้ญาติพี่น้องจำนวน 15 หลังคาเรือน (ร้อยละ 24.6) ส่วนที่เหลือเป็นผู้ที่ถูกไล่ที่มาจากที่อื่นจำนวน 4 หลังคาเรือน (ร้อยละ 6.6)

แผนภูมิ 4.3 แสดงสาเหตุที่เข้ามาอยู่ในชุมชนเพชรคลองจั่น

ตัวอย่าง: สาเหตุที่เข้ามาอยู่ในชุมชนเพชรคลองจั่น

พี่หมอนแม่ค้าขายน้ำเต้าหู้เล่าว่า เดิมอาศัยอยู่ในห้องเช่าของคู่ออมรถข้างโรงหนังเพชรคลองจั่นในซอยตั้งเจริญติดชุมชนเพชรคลองจั่น ซึ่งต้องเสียค่าเช่าแพงชักหน้าไม่ถึงหลัง ไม่สะดวกในการเตรียมของขาย กระทั่งลูกชายเริ่มโตจึงย้ายออกมาอยู่ในชุมชนเพชรคลองจั่น

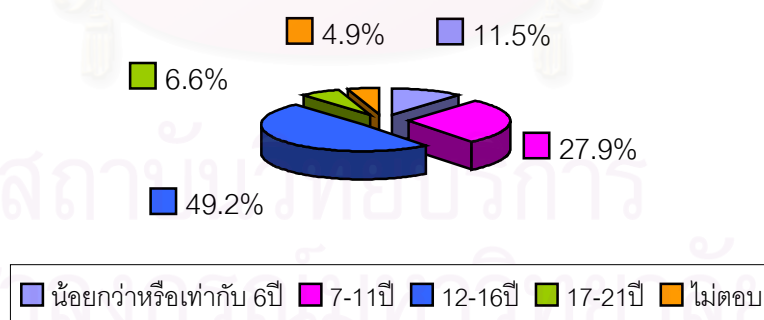

รูปภาพ 4.7 คู่ออมรถข้างโรงหนังเพชรคลองจั่น มีห้องแบ่งเช่าและให้พ่วงน้ำประปาและไฟฟ้า

4.4.4 แสดงระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น

ส่วนใหญ่มีระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น 12-16 ปีจำนวน 30 หลังคาเรือน (ร้อยละ 49.2) รองลงมามีระยะเวลาการอยู่อาศัย 7-11 ปีจำนวน 17 หลังคาเรือน (ร้อยละ 27.9)

แผนภูมิ 4.4 แสดงระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น

ต่อมาในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2546 ผู้วิจัยจึงพบว่า มีชาวบ้านเพิ่งย้ายเข้ามาใหม่ โดยมีระยะเวลาการเช่าอาศัยเพียง 2 อาทิตย์เท่านั้น โดยก่อนหน้านี้จะเข้ามาอยู่ที่นี้เคยอยู่ห้องแบ่งเช่าของร้านขายไอศกรีมหน้าชุมชนมาก่อน (ร้านขายไอศกรีมที่ดินกรรมศาสนาและสร้างบ้านเช่าเพื่อเก็บค่าเช่าเดือนละ 1,500 บาท) ภายหลังจากจึงมาซื้อบ้านในชุมชนเพชรคลองจั่นต่อจากเจ้าของเดิมในราคา 65,000 บาท โดยทยอยผ่อนเงินให้เจ้าของบ้านจนหมดจึงเช่าอยู่ได้

รูปภาพ 4.8 แสดงสภาพด้านหน้าชุมชนเพชรคลองจั่นใกล้ร้านขายของชำและร้านขายไอ้่งหน้า (ถ่ายจากหน้าชุมชนวัดพิชัยฝั่งตรงข้ามชุมชน)

รูปภาพ 4.9 ร้านขายไอ้่งเขียนป้ายประกาศห้องให้เช่า

รูปภาพ 4.10 แสดงบ้านเช่ามีลักษณะเป็นห้องแถวให้เช่า

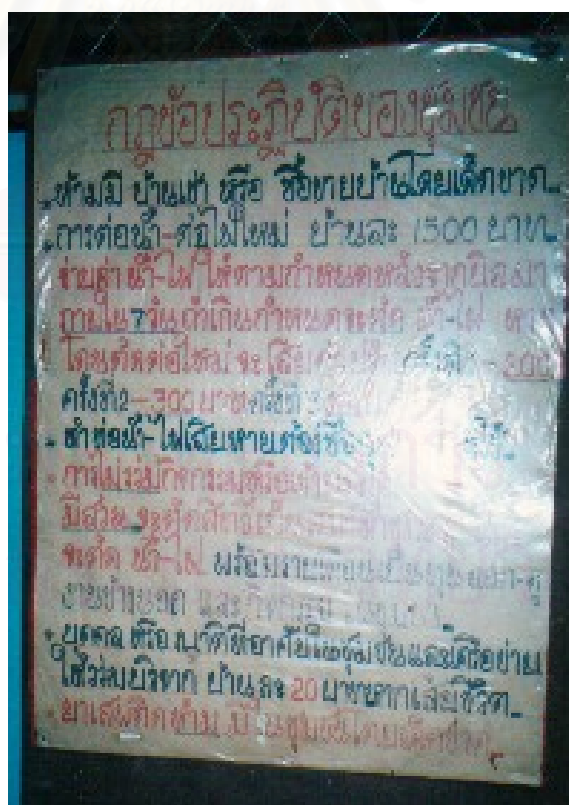
4.4.5 การชวนเพื่อนหรือญาติมาอยู่อาศัยเพิ่มในชุมชนเพชรคลองจั่น

ส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้ชวนเพื่อนหรือญาติมาอยู่เพิ่มภายหลังการเข้าอยู่ในชุมชนเพชรคลองจั่น จำนวน 47 หลังคาเรือน (ร้อยละ 77.05)

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านส่วนใหญ่ให้สาเหตุที่ไม่ได้ชวนเพื่อนหรือญาติมาอยู่อาศัยเพิ่มในชุมชนเพชรคลองจั่น ดังนี้

- เนื่องจากช่วงหลังขยับบ้าน (ปี พ.ศ.2540-เดือนกุมภาพันธ์ 2546) ชุมชนก็ไม่เหลือที่ให้ใครมาปลูกบ้านใหม่ได้ นอกเสียจากมาซื้อบ้านต่อจากเจ้าของเดิม
- ไม่มีใครขายบ้าน เพราะไม่มีที่ไป และใช้อยู่อาศัยกันเองจริงๆ
- เคารพกฎข้อปฏิบัติของชุมชน ที่ห้ามมีบ้านเช่าและซื้อขายเด็ดขาด

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเพิ่มเติมจากการสัมภาษณ์หัวหน้าชุมชนและนักพัฒนาชุมชน 5 ฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม สำนักงานเขตบึงกุ่ม ในการควบคุมดูแลการขายตัวของบ้านพักอาศัยว่าเป็นข้อตกลงระหว่างสำนักงานเขตบึงกุ่มและชุมชนเพชรคลองจั่น โดยจำกัดจำนวนบ้านพักอาศัยไว้ที่ 60 หลังคาเรือน เพื่อสุขภาพลักษณะที่ดีต่อการอยู่อาศัยและไม่ให้เกิดความแออัดหนาแน่นมากไปกว่านี้

รูปภาพ 4.11 แสดงแผ่นป้าย “กฎข้อปฏิบัติของชุมชน” ติดที่ศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชน (ที่ประชุม)

4.5 ข้อมูลทั่วไป

4.5.1 ลักษณะประชากร

จากการที่ผู้วิจัยสำรวจข้อมูลชุมชนเพชรคลองจั่นในระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ.2545 – 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2546 พบว่ามีจำนวนบ้านที่มีผู้อยู่อาศัยจริง 59 หลังคาเรือน ซึ่งก่อนหน้านั้นผู้วิจัยได้ข้อมูลชุมชนในเบื้องต้นจากรายงานการศึกษารวมชนในเขตกรุงเทพมหานครโดยกองวิชาการและแผนงาน สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร ณ เดือนกรกฎาคม พ.ศ.2543 มีจำนวนบ้าน 56 หลังคาเรือน

ในการลงสำรวจชุมชนทุกอาทิตย์โดยใช้การสังเกตและพูดคุยกับชาวบ้าน จึงพบว่าในเดือนธันวาคม พ.ศ.2545 และกุมภาพันธ์ พ.ศ.2546 มีการย้ายเข้าจำนวน 2 หลังคาเรือน และเนื่องจากข้อจำกัดของเวลาในการศึกษา ผู้วิจัยจึงขอสรุปเฉพาะข้อมูลที่ได้จากช่วงเวลาดังกล่าว โดยได้จำนวนบ้านที่มีผู้อยู่อาศัยจริงจำนวน 61 หลังคาเรือน จำนวนครอบครัว 75 ครอบครัว และมีจำนวนประชากรทั้งหมด 237 คน แบ่งเป็นเพศชาย 120 คน และหญิง 117 คน ทั้งนี้มีจำนวนผู้อยู่อาศัยที่เป็นเพศหญิงใกล้เคียงกับเพศชาย ส่วนสาเหตุที่สมาชิกในครอบครัวเพิ่มขึ้นในช่วงหลังขยับบ้านปี พ.ศ.2540-กุมภาพันธ์ พ.ศ.2546 เนื่องจากการขยายครอบครัวและอัตราการเกิดที่เพิ่มขึ้น

ตาราง 4.1 แสดงจำนวนครอบครัวที่อาศัยในบ้านเดียวกัน

จำนวนครอบครัว (ครอบครัว)	ความถี่	ร้อยละ
1	49	80.3
2	10	16.4
3	2	3.3
จำนวนบ้านที่สำรวจ (หลังคาเรือน)	61	100
รวมทั้งหมด (ครอบครัว)	75	

พบว่าส่วนใหญ่มีจำนวนครอบครัว 1 ครอบครัวต่อหลังคาเรือนโดยมีจำนวนบ้าน 49 หลังคาเรือน (ร้อยละ 80.3) รองลงมาเป็นบ้านที่มี 2 ครอบครัวอาศัยร่วมกันจำนวน 10 หลังคาเรือน (ร้อยละ 16.4)

ตาราง 4.2 แสดงจำนวนผู้ที่อาศัยในบ้านหนึ่งหลัง

สมาชิกในบ้าน (คน)	ความถี่	ร้อยละ
1-3	27.0	44.3
4-6	28.0	45.9
7-9	5.0	8.2
10	1.0	1.6
จำนวนบ้านที่สำรวจ (หลังคาเรือน)	61.0	100.0

พบว่าส่วนใหญ่มียู่อาศัย 4-6 คนต่อหลัง มีจำนวน 28 หลังคาเรือน (ร้อยละ 45.9) รองลงมาเป็นผู้อยู่อาศัย 1-3 คนต่อหลังเป็นจำนวน 27 หลังคาเรือน (ร้อยละ 44.3) ส่วนบ้านที่มีผู้อยู่อาศัยมากที่สุด คือ จำนวน 10 คนต่อหลัง พบเพียง 1 หลังคาเรือน

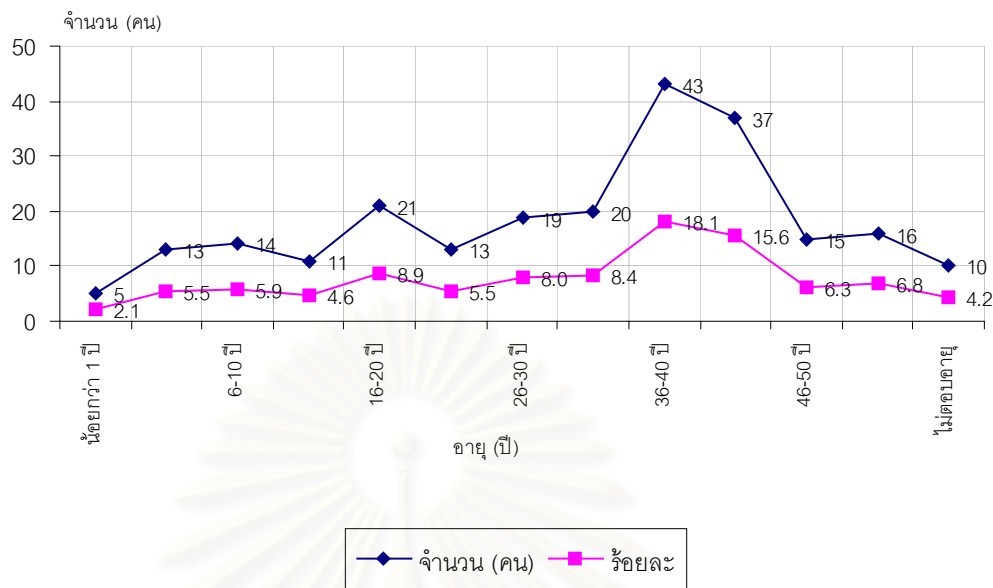
เมื่อพิจารณาตาราง 4.2 และ 4.3 ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน พบว่าบ้านที่มีจำนวนครอบครัวมากกว่า 1 ครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นการขยายครอบครัวของบุตร แสดงให้เห็นว่าผู้อยู่อาศัยในชุมชนมีลักษณะเป็นครอบครัวเดียวกัน

ตาราง 4.3 แสดงอายุของหัวหน้าครัวเรือน

อายุ (ปี)	ความถี่	ร้อยละ
23-36	14	23.0
37-50	37	60.7
51-64	6	9.8
65-78	4	6.6
จำนวนบ้านที่สำรวจ (หลังคาเรือน)	61	100.0

พบว่าหัวหน้าครัวเรือนส่วนใหญ่มียุ่ 37-50 ปี จำนวน 37 หลังคาเรือน (ร้อยละ 60.7) รองลงมาคืออายุ 23-36 ปี (ร้อยละ 23.0)

แผนภูมิ 4.5 แสดงอายุของคนที่อยู่ในบ้าน

พบว่าอายุของคนที่อยู่ในบ้านส่วนใหญ่อายุ 36-40 ปี จำนวน 43 คน (ร้อยละ 18.1) รองลงมาคืออายุ 41-45 ปี จำนวน 37 หลังคาเรือน (ร้อยละ 15.6) มีกลุ่มผู้ที่อยู่ในวัยทำงานอายุ 26-45 ปี รวม 119 คน (ร้อยละ 50.1)

4.5.2 ระดับการศึกษา

ตาราง 4.4 แสดงสถานภาพการศึกษา

สถานภาพการศึกษา	ความถี่	ร้อยละ
จบการศึกษา	147	62.0
กำลังศึกษา	68	28.7
เด็กก่อนวัยเรียน	18	7.6
ไม่เคยเข้าเรียน	3	1.3
ไม่ตอบ	1	0.4
รวมทั้งหมด (คน)	237	100.0

ส่วนมากจบการศึกษาแล้วจำนวน 147 คน (ร้อยละ 62.0) กำลังศึกษาอยู่ 68 คน (ร้อยละ 28.7) หรือคิดเป็น 1 ใน 3 ของคนทั้งหมดในชุมชนจึงเกิดการตั้งกลุ่มเยาวชนขึ้นมา และเด็กก่อนวัยเรียน 18 คน (ร้อยละ 7.6) ส่วนที่เหลือไม่เคยเข้าเรียน 3 คน (ร้อยละ 1.3) และไม่ตอบ 1 คน

ตาราง 4.5 แสดงระดับการศึกษาของคนในชุมชน

ระดับการศึกษา	ความถี่	ร้อยละ
อนุบาล	3	1.3
ป.1-7	158	66.7
ม.1-3	31	13.1
ม.4-6,ปวช	15	6.3
อนุปริญญาตรี,ปวส	2	0.8
ปริญญาตรี	4	1.7
เด็กก่อนวัยเรียน	18	7.6
ไม่เคยเข้าเรียน	5	2.1
ไม่ตอบ	1	0.4
รวมทั้งหมด (คน)	237	100.0

ส่วนมากมีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-7 จำนวน 158 คน (ร้อยละ 66.7) รองลงมาคือชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 จำนวน 31 คน (ร้อยละ 13.1) และกำลังศึกษาระดับปริญญาตรีอยู่ 4 คน (ร้อยละ 1.7) เรียนที่มหาวิทยาลัยเปิดและมหาวิทยาลัยเอกชนโดยกึ่งรัฐบาล

เด็กที่กำลังศึกษาในระดับชั้นอนุบาลถึงมัธยมศึกษา ส่วนใหญ่เรียนโรงเรียนใกล้บ้าน จำนวน 64 คน (ร้อยละ 94.1 ของคนที่กำลังศึกษาอยู่ 68 คน) ส่วนที่เหลือกำลังศึกษาในระดับปริญญาตรีจำนวน 4 คน (ร้อยละ 5.9) ใช้ระยะทางมากกว่า 5 กิโลเมตรในการเดินทางไปสถานศึกษา

ระยะทางจากบ้านไปโรงเรียนพิชัยพัฒนา (อนุบาล 1-ป.6) มีระยะทางประมาณ 0.03 กิโลเมตร โรงเรียนวัดพิชัย (ป.1-ป.6) มีระยะทาง 0.20 กิโลเมตร สถานรับเลี้ยงเด็กกลางวันใกล้ศูนย์สาธารณสุข 50 มีระยะทาง 0.30 กิโลเมตร โรงเรียนบางกะปิ (ม.1-ม.6) มีระยะทาง 0.80 กิโลเมตร ส่วนใหญ่ใช้การเดินเท้าไปโรงเรียนจึงไม่เสียค่าใช้จ่ายในการเดินทาง แต่สำหรับคนที่เรียนโรงเรียนบางกะปิสุขุม (ม.1-ม.6) ซึ่งมีระยะทาง 2.50 กิโลเมตร โดยส่วนมากเดินทางโดยรถเมล์และต่อด้วยรถสองแถว จะเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางเฉลี่ยไปกลับวันละ 20 บาทต่อคน และคนที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาตรีซึ่งใช้ระยะทางมากกว่า 5 กิโลเมตรในการเดินทาง โดยส่วนมากเดินทางโดยรถตู้หรือรถเมล์ และต่อด้วยรถสองแถว จะเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางเฉลี่ยไปกลับวันละ 50 บาทต่อคน

แผนผัง 4.4 แสดงตำแหน่งที่ตั้งโรงเรียน

ที่มา: ฝ่ายแผนที่ กองสำรวจและแผนที่ สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

สัญลักษณ์

- แสดงที่ตั้งชุมชนเพชรคลองจั่น
- 1 โรงเรียนบางกะปิ
- 2 สถานรับเลี้ยงเด็กกลางวัน
- 3 โรงเรียนพิชัยพัฒนา (ดูรูปภาพ 4.13)
- 4 โรงเรียนวัดพิชัย (ดูรูปภาพ 4.15)
- 5 โรงเรียนบางกะปิสุขุมนพพันธุ์อุปถัมภ์

รูปภาพ 4.12 ระยะทางจากชุมชนเพชรคลองจั่นถึงโรงเรียนพิชัยพัฒนา

รูปภาพ 4.13 โรงเรียนพิชัยพัฒนา

รูปภาพ 4.14 ทางเดินเท้าลอดใต้สะพานถึงชุมชนวัดพิชัย

รูปภาพ 4.15 โรงเรียนวัดพิชัย

4.5.3 แหล่งซื้อของเพื่อการอุปโภคบริโภค

ตาราง 4.6 แสดงแหล่งซื้อหาอาหารและของสดเพื่อการบริโภค

แหล่งซื้ออาหาร	ความถี่	ร้อยละ
รถเข็น	17	27.9
ร้านค้าภายนอกชุมชน	21	34.4
ตลาด	18	29.5
ห้าง	3	4.9
อื่นๆ	2	3.3
จำนวนบ้านที่สำรวจ (หลังคาเรือน)	61	100.0

ส่วนมากชาวบ้านจำนวน 21 หลังคาเรือน (ร้อยละ 34.4) จะซื้อหาอาหารจากร้านค้าภายนอกชุมชน โดยซื้ออาหารสำเร็จรูปหน้าปากซอยตั้งเจริญ ริมถนนเสรีไทย รองมาคือการไปตลาดจำนวน 18 หลังคาเรือน (ร้อยละ 29.5) โดยเฉพาะกลุ่มแม่ค้าที่ขายอาหารจะไปจ่ายของที่ตลาดบางกะปิ เพราะอยู่ใกล้ชุมชนในระยะ 1.50 กิโลเมตร บางส่วนจะไปที่ตลาดมีนบุรี (จตุจักร 2) ที่มีระยะทางไกลจากชุมชน 10 กิโลเมตร เพราะมีสินค้าหลากหลาย ถัดมาคือการซื้ออาหารและของสดจากรถเข็นหรือหาบเร่ที่เข้ามาขายของในชุมชนจำนวน 17 หลังคาเรือน (ร้อยละ 27.9) ได้แก่ พวงมาลัย ลูกชิ้น กาแฟเย็น ขนมจีนน้ำยา ไอศกรีม ผักสดและปลาหู เป็นต้น นอกนั้นไปห้างและจับจ่ายซื้อของเล็กๆน้อยๆที่ร้านขายของชำในชุมชน

รูปภาพ 4.16 แหล่งซื้อหาอาหารในชุมชนเพชรคลองจั่น

ตาราง 4.7 แสดงแหล่งซื้อของใช้เพื่อการอุปโภค

แหล่งซื้อของใช้	ความถี่	ร้อยละ
รถเข็น	0	0
ร้านค้าภายนอกชุมชน	19	31.1
ตลาด	16	26.2
ห้าง	9	14.8
อื่นๆ	17	27.9
จำนวนบ้านที่สำรวจ (หลังคาเรือน)	61	100.0

ส่วนใหญ่ซื้อของใช้จากร้านค้าภายนอกชุมชน 19 หลังคาเรือน (ร้อยละ 31.1) ทั้งสามารถผ่อนเฟอร์นิเจอร์กับร้านขายไอ้ซึ่งขายเตาแก๊ส ตู้ และชั้นวางของ รองลงมาคือการใช้จากที่อื่นๆ ซึ่งเป็นพนักงานขายของบริษัทเอกชนและพ่อค้าเร่หรือแขกที่นำสินค้าเข้ามาขายในชุมชนแบบผ่อนส่ง ได้แก่ ผ่านนม เสื้อผ้า เครื่องซักผ้า วีซีดี โทรทัศน์ 21 นิ้ว ตู้เย็น และเตารีด เป็นต้น โดยเฉพาะเครื่องกรองน้ำเป็นผลิตภัณฑ์ที่นิยมใช้ทุกบ้าน

รูปภาพ 4.17 ร้านค้าภายนอกชุมชน บริเวณหน้าปากซอยตั้งเจริญและซอยรอดอนันต์ 1 ถนนเสรีไทย ห่างจากชุมชนเพชรคลองจั่นในระยะไม่เกิน 80 เมตร

4.5.4 สถานพยาบาล

ตาราง 4.8 แสดงวิธีการรักษาพยาบาล

วิธีการรักษา พยาบาล		ชื่อยา	คลินิก	ศูนย์บริการ สาธารณสุข	โรงพยาบาล	ศูนย์สุข ภาพชุมชน	ไม่ตอบ	จำนวนบ้าน (หลังคาเรือน)
ก่อน	ความถี่	21	4	19	15	ไม่มี	2	61
	ร้อยละ	34.4	6.6	31.1	24.6	ไม่มี	3.3	100.0
หลัง	ความถี่	8	2	18	16	17	0	61
	ร้อยละ	13.1	3.3	29.5	26.2	27.9	0	100.0

พบว่าก่อนขยับบ้านปีพ.ศ.2540 ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่ชื่อยาตนเองจำนวน 21 หลังคาเรือน (ร้อยละ 34.4) รองลงมาคือการเข้ารับการรักษาที่ศูนย์บริการสาธารณสุข 50 จำนวน 19 หลังคาเรือน (ร้อยละ 31.1) ซึ่งก่อนขยับบ้านปีพ.ศ.2540 ยังไม่มีศูนย์สุขภาพชุมชน ต่อมาหลังขยับบ้านปีพ.ศ.2540-2546 สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร ร่วมกับศูนย์บริการสาธารณสุข 50 (ระยะทางห่างจากชุมชน 0.30 กิโลเมตร) จึงจัดอบรมอาสาสมัครสาธารณสุขให้แก่ตัวแทนชุมชนเพชรคลองจั่น 3 คน โดยจัดอบรมทุกเดือนเพื่อเผยแพร่ข่าวสารด้านสุขภาพอนามัยและให้ยาสามัญประจำบ้านฟรี ที่ผ่านมาทางศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชนก็ได้รับทุนสนับสนุนในด้านอุปกรณ์และเวชภัณฑ์เพื่อจัดตั้งศูนย์สุขภาพจากศูนย์บริการสาธารณสุข 50 เพื่อเป็นสวัสดิการแก่ชาวชุมชนเพชรคลองจั่น

หลังขยับบ้าน ปีพ.ศ.2540-2546 ส่วนใหญ่เข้ารับการรักษาที่ศูนย์บริการสาธารณสุข 50 จำนวน 18 หลังคาเรือน (ร้อยละ 29.5) ซึ่งเป็นผลมาจากการเผยแพร่ความรู้ของอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชนเพชรคลองจั่นจากศูนย์บริการสาธารณสุข 50 โดยนำป้ายประกาศและข่าวสารมาเผยแพร่ ทำให้ชาวบ้านได้รับความรู้และใส่ใจต่อสุขภาพอนามัยมากขึ้นและไม่ชื่อยากินเอง รองลงมาชาวบ้านจะใช้บริการศูนย์สุขภาพชุมชนจำนวน 17 หลังคาเรือน (ร้อยละ 27.9) ทั้งนี้ศูนย์สุขภาพชุมชนสามารถให้บริการเฉพาะการปฐมพยาบาลเบื้องต้นเท่านั้น ถ้าผู้ป่วยอาการหนักจึงนำส่งผู้ป่วยไปโรงพยาบาล โดยมีชาวบ้านไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลจำนวน 26.2 หลังคาเรือน (ร้อยละ 26.2) ส่วนใหญ่เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลนพรัตนราชธานี ซึ่งมีระยะห่างจากชุมชน 8 กิโลเมตร และบางส่วนไปที่โรงพยาบาลภูมิพล โดยชาวบ้านสามารถขับรถ 30 บาทรักษาทุกโรคได้ การที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไปศูนย์สาธารณสุขและศูนย์สุขภาพชุมชนมากกว่าการไปโรงพยาบาล เพราะชาวบ้านเจ็บป่วยไม่ร้ายแรง จึงนิยมรับการรักษาที่สถานพยาบาลใกล้บ้าน

รูปภาพ 4.18 ศูนย์สุขภาพชุมชนเพชรคลองจั่น

รูปภาพ 4.19 แสดงสภาพภายในศูนย์สุขภาพชุมชนเพชรคลองจั่นที่แบ่งการใช้พื้นที่ร่วมกันกับ
ศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชน

รูปภาพ 4.20 แสดงตู้ยาสามัญประจำบ้านภายในศูนย์สุขภาพชุมชนเพชรคลองจั่น

4.6 ข้อมูลด้านกายภาพ

4.6.1 ลักษณะการครอบครองที่อยู่อาศัย

เมื่อแรกเข้าไปสร้างความคุ้นเคยกับคนในชุมชนในเดือนสิงหาคม พ.ศ.2545 ได้ทำการสำรวจจำนวนบ้านที่มีผู้อยู่อาศัยจริงเป็นจำนวน 59 หลังคาเรือน จนเมื่อลงสัมภาษณ์ในระหว่าง การเก็บข้อมูลจึงพบว่ามี การย้ายเข้าในเดือนธันวาคม พ.ศ.2545 และเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2546 โดยการซื้อบ้านจำนวน 2 หลังคาเรือน ดังนั้นจึงมีจำนวนบ้านทั้งหมดที่มีผู้อยู่อาศัยจริง 61 หลังคา เรือน

บ้านทั้งสองหลังย้ายเข้ามาโดยการซื้อบ้านจึงไม่ได้ปลูกสร้างขึ้นใหม่ เพียงแต่ซ่อมแซมต่อ เต็มเล็กน้อย เนื่องด้วยสำนักงานเขตบึงกุ่มและชุมชนเพชรคลองจั่นได้ตกลงร่วมกันในการจำกัด จำนวนบ้านพักอาศัยโดยห้ามปลูกสร้างเกิน 60 หลังคาเรือน และถือเป็นกฎที่ชาวบ้านยอมรับโดย ทั่วกัน ยกเว้นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชนและห้องเก็บของซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนกลางของชุมชนจึงไม่ นับรวมใน 60 หลังคาเรือนนั้นด้วย แต่ประธานชุมชนได้ละเมิดกฎโดยการขายบ้านหมายเลข P 35 ให้กับผู้อยู่อาศัยใหม่ และใช้ห้องเก็บของที่อยู่บริเวณด้านหน้าชุมชนเป็นที่อยู่อาศัยและเปิดร้าน ขายของชำ ผู้วิจัยทราบตำแหน่งบ้านหมายเลข P 35 ของประธานชุมชนจากการบอกเล่าของเขา เองตั้งแต่แรกเข้าไปสำรวจ สิ่งที่ผิดปกติทุกครั้งเมื่อลงชุมชน พบว่าประธานชุมชนไม่เดินเข้าออกบ้าน ของตัวเอง ไม่พบภรรยาและลูกนั่งเล่นนอนเล่นในบ้าน และปิดตายบ้านไว้ทุกครั้ง จนเมื่อวันที่ 22 ธันวาคม 2545 มีชาวบ้าน 3 คนมาซ่อมแซมต่อเติมบ้านดังกล่าว จึงเข้าไปสอบถามได้ความว่า ประธานได้ขายบ้านให้ในราคา 80,000 บาท

ตาราง 4.9 แสดงการครอบครองที่อยู่อาศัย

การครอบครองที่อยู่อาศัย		ความถี่	ร้อยละ
บ้านตนเองที่ปลูก	เสียค่าใช้จ่ายหรือซื้อต่อ	31	50.8
	ไม่เสียค่าใช้จ่าย	26	42.6
บ้านตนเองที่เช่ากรมศาสนา		4	6.6
จำนวนบ้านที่สำรวจ (หลังเรือน)		61	100

ชาวชุมชนเพชรคลองจั่นส่วนใหญ่เป็นเจ้าของบ้านพักอาศัยของตนเอง แต่ไม่ได้เป็นเจ้าของ ที่ดิน และอาศัยอยู่โดยการบุกรุกที่ดินว่างเปล่าในบริเวณที่สาธารณประโยชน์บึงกุ่ม จำนวน 57 หลังคาเรือน (ร้อยละ 93.4) สามารถแบ่งเป็นจำนวนผู้ซื้อบ้านต่อจากเจ้าของเดิมจำนวน 31 หลัง คาเรือน และบุกเบิกสร้างบ้านเองหรืออยู่อาศัยต่อจากญาติโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายจำนวน 26 หลังคา เรือนที่น่าสนใจ คือ กลุ่มผู้อยู่อาศัยที่มีบ้านของตนเองแต่เช่าที่กรมศาสนาจำนวน 4 หลังคาเรือน

(ร้อยละ 6.6) ที่อยู่อาศัยอย่างถูกกฎหมายเข้าร่วมเป็นสมาชิกชุมชน เพชรคลองจั่นด้วย เพราะเป็นกลุ่มญาติเดิมของคนในชุมชนที่เข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนสม่ำเสมอ ส่วนกลุ่มบ้านเช่ากรรมศาสนาที่เหลือไม่นับเป็นสมาชิกและยังไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกของชุมชนวัดพิชัยหรือชุมชนเพชรคลองจั่น เนื่องจากเป็นพื้นที่คาบเกี่ยวระหว่าง 2 ชุมชน คือ ชุมชนเพชรคลองจั่นและชุมชนวัดพิชัย โดยเป็นบ้านเช่ากรรมศาสนาเหมือนกันกับชุมชนวัดพิชัย แต่ถูกตัดขาดด้วยถนนเสรีไทยที่ตัดขึ้นใหม่ถึงแม้พื้นที่ของกลุ่มบ้านเช่ากรรมศาสนาจะอยู่ติดกับชุมชนเพชรคลองจั่น ดูเผินๆจะคิดว่าเป็นชุมชนเดียวกัน เพราะไม่มีกำแพงกัน แต่ไม่ได้รับการยอมรับเป็นสมาชิกเพราะไม่เข้าร่วมกิจกรรมกับทางชุมชน ซึ่งชาวชุมชนเพชรคลองจั่นเคยชวนให้ร่วมทำกิจกรรมลอกคลอง แต่ผู้อยู่อาศัยกลุ่มบ้านเช่ากรรมศาสนาปฏิเสธไม่เข้าร่วมด้วยเหตุผลที่มาอยู่ชั่วคราว จึงไม่เห็นความสำคัญในการทำกิจกรรม ดังนั้น จึงมีเฉพาะกลุ่มญาติของคนในชุมชนเพชรคลองจั่นจำนวน 4 หลังคาเรือนเท่านั้นที่นับเป็นสมาชิกของชุมชนเพชรคลอง

ตาราง 4.10 แสดงค่าใช้จ่ายในการเช่าอยู่อาศัยต่อจากผู้อื่น

ค่าใช้จ่ายในการเช่าอยู่อาศัยต่อจากผู้อื่น	ก่อน	หลัง
15,000-27,999	3	0
28,000-40,999	2	0
41,000-53,999	3	2
54,000-66,999	1	2
67,000-79,999	1	0
80,000-92,999	0	2
จำไม่ได้ และไม่ตอบ	14	1
จำนวนบ้านที่เสียค่าใช้จ่ายหรือซื้อบ้าน (หลังคาเรือน)	24	7
รวมทั้งหมดจำนวน 31 หลังคาเรือนที่เสียค่าใช้จ่ายซื้อบ้าน		

ส่วนมากในตอนแรกชาวบ้านจะเลี่ยงการให้คำตอบเกี่ยวกับการซื้อขายบ้าน โดยอ้างว่าเป็นการอยู่ต่อจากญาติ แต่เมื่อมีการซักถามเพิ่มเติมจึงกล่าวถึงค่าใช้จ่ายในการเช่าอยู่อาศัยต่อจากผู้อื่นซึ่งไม่ได้เป็นญาติกันตามที่บอกไว้ในตอนแรก ดังนั้นผู้วิจัยจึงต้องซักถามเพิ่มเติมจากชาวบ้านคนอื่นประกอปกกันด้วย เพื่อจะได้ทราบว่าบ้านไหนขายบ้านหรือซื้อบ้าน

จากตาราง 4.10 พบว่ามีชาวบ้านจำนวน 31 หลังคาเรือน ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเช่าอยู่อาศัยต่อจากผู้อื่น โดยผู้ที่ซื้อบ้านก่อนขยับบ้าน ก่อนปีพ.ศ.2540 ซึ่งยังไม่มีทะเบียนบ้าน ระบบ

ไฟฟ้า และระบบประปา ราคาบ้านเฉลี่ย 40,000 บาท ส่วนผู้ที่ซื้อบ้านหลังขยับบ้าน ปีพ.ศ.2540-2546 ซึ่งมีทะเบียนบ้าน ระบบไฟฟ้า และระบบประปา ราคาบ้านเฉลี่ย 80,000 บาท

ขณะที่ชาวบ้านจำนวน 5 หลังคาเรือนที่ขายบ้านแล้วไม่ได้ย้ายไปอยู่ที่อื่น แต่ได้ซื้อบ้านในชุมชนอาศัยอยู่ต่อไปเพราะต้องการทำเลที่ตั้งใหม่ในชุมชน ส่วนสาเหตุในการขายซึ่งเป็นข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จากการสังเกต ประกอบกับการพูดคุยกับชาวบ้านที่ซื้อบ้านต่อจากชาวบ้านดังกล่าว หรือการให้เหตุผลของผู้ขายบ้านเอง ดังนี้

- ต้องการพื้นที่เก็บของเก่าเพราะมีอาชีพชาแล้ง หรือพื้นที่เตรียมสินค้าเพื่อนำออกไปขายข้างนอก เพราะบ้านเดิมที่อยู่ด้านในสุดจะถูกขนาบด้วยกำแพงและคับแคบ ไม่มีพื้นที่ให้ขยับขยายหรือเกิดความสะดวกในการประกอบอาชีพเท่าที่ควร
- ต้องการพื้นที่เนื่องจากมีจำนวนครอบครัวเพิ่มถึง 3 ครอบครัวต่อหลังคาเรือน
- ต้องการทำเลค้าขายด้านหน้าชุมชนติดถนนเสรีไทย เพื่อเปิดร้านตัดผม และร้านขายของชำ

การที่สามารถขายบ้านแล้วมีบ้านใหม่รองรับการซื้อได้ทันที เพราะชาวบ้านที่ขายบ้านส่วนใหญ่ย้ายออกไปนานแล้วแต่ฝากขายบ้านไว้ เนื่องจากต้องโทษจำคุกคดียาเสพติด กลับภูมิลำเนาเดิมเพราะชราภาพ และหย่าร้าง ตามลำดับ

4.6.2 ลักษณะบ้านพักอาศัย

ช่วงก่อนขยับบ้าน ก่อนปีพ.ศ.2540 มีลักษณะบ้านพักอาศัยเหมือนกันกับช่วงหลังขยับบ้าน นั่นคือเป็นบ้านเดี่ยวและห้องแถว บางหลังใช้ผนังทั้งสองด้านร่วมกัน ในขณะที่บางหลังใช้กำแพงโรงหนังเป็นฝาบ้าน (ดูรูปภาพ 4.21)

ตาราง 4.11 แสดงลักษณะบ้านพักอาศัยและจำนวนชั้น

ลักษณะบ้านพักอาศัย และจำนวนชั้น	1ชั้น	1.5ชั้น	2ชั้น	จำนวนบ้าน (หลังคาเรือน)	ร้อยละ
บ้านเดี่ยว	42	1	15	58	95.1
ห้องแถว	3	0	0	3	4.9
รวม	45	1	15	61	100
ร้อยละ	73.8	1.6	24.6	100	

ชุมชนเพชรคลองจั่นแบ่งลักษณะบ้านพักอาศัยได้เป็น 2 ประเภท คือ บ้านเดี่ยว และห้องแถว พบว่าส่วนใหญ่เป็นบ้านเดี่ยวจำนวน 58 หลังคาเรือน (ร้อยละ 95.1) และส่วนมากเป็นบ้านชั้นเดียวจำนวน 45 หลังคาเรือน (ร้อยละ 73.8) รองลงมาคือบ้าน 2 ชั้นจำนวน 15 หลังคาเรือน (ร้อยละ 24.6) และมีบ้านชั้นครึ่งจำนวน 1 หลังคาเรือน

รูปภาพ 4.21 แสดงบ้านชั้นเดียวและบ้านสองชั้นในชุมชนเพชรคลองจั่น

ตาราง 4.12 แสดงการเปรียบเทียบพื้นที่บ้านและจำนวนสมาชิก

กลุ่มพื้นที่ (ตาราง เมตร)	จำนวนหลัง		พื้นที่รวม (ตาราง เมตร)	พื้นที่เฉลี่ยต่อ หลัง (ตาราง เมตร)	จำนวนสมาชิกรวมของ แต่ละกลุ่มพื้นที่ (คน)	พื้นที่เฉลี่ยต่อคน (ตารางเมตร/คน)
	ความถี่	ร้อยละ				
9-14	9	14.8	99	11.0	29	3.4
15-20	23	37.7	392	17.0	85	4.6
21-26	19	31.1	468.8	24.7	74	6.3
27-32	8	13.1	232.6	29.1	40	5.8
33-38	2	3.3	73.5	36.8	9	8.2
รวม	61	100.0	1265.9	20.8	237	5.3

จากการศึกษาพื้นที่ใช้สอยโดยรวมทั้งหมด พบว่าขนาดที่อยู่อาศัยโดยเฉลี่ยทั้งหมดอยู่ที่ 20.8 ตารางเมตรต่อหลังคาเรือน แต่กลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดคือกลุ่มที่มีขนาดพื้นที่อยู่อาศัยระหว่าง 15-20 ตารางเมตรต่อหลังคาเรือน โดยมีพื้นที่เฉลี่ย 4.6 ตารางเมตรต่อคน

ในการสร้างบ้านชาวบ้านไม่ได้เสียค่าใช้จ่ายในการสร้างบ้านเป็นก้อนใหญ่ทีเดียว เพราะจะใช้วัสดุเดิมจากบ้านหลังเก่า ซ่อมไม้เก่า เก็บเศษวัสดุ ค่อยๆ ต่อเติมไปเรื่อยๆ หรือจำเป็นต้องซ่อมแซม ชาวบ้านจึงจำไม่ได้แต่ประมาณราคาค่าก่อสร้างและวัสดุไว้ไม่เกิน 5,000 บาท ส่วนมากใช้

แรงงานในครอบครัวมีญาติและเพื่อนฝูงมาช่วย ไม่ต้องจ้างวานเพียงแต่เลี้ยงเหล้ายาปลาปิ้งตบ
แทนน้ำใจ ขณะที่บางส่วนจ้างช่าง 1 คนเพิ่มเติม

ตาราง 4.13 การจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยภายในบ้าน

การจัดแบ่งพื้นที่ในบ้าน	ความถี่	ร้อยละ
ห้องโล่งไม้กั้น	18	29.5
ใช้เฟอร์นิเจอร์กั้นห้อง	21	34.4
ใช้ผนังกั้นห้อง	22	36.1
จำนวนบ้านที่สำรวจ (หลังคาเรือน)	61	100

ส่วนใหญ่นิยมจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยเป็นสัดส่วนโดยใช้ผนังกั้นห้อง จำนวน 22 หลังคาเรือน
(ร้อยละ 36.1) รองลงมาคือการแบ่งพื้นที่ใช้สอยใช้เฟอร์นิเจอร์กั้นเป็นสัดส่วนหรือใช้ตู้กั้นห้อง
จำนวน 21 หลังคาเรือน (ร้อยละ 34.4) เป็นที่น่าสังเกตคือบ้านที่กั้นห้องส่วนใหญ่จะมีมากกว่า 1
ครอบครัวต่อหลังคาเรือน ส่วนที่เหลือจะมีลักษณะเป็นห้องโล่งไม้กั้นห้อง เนื่องจากบางหลังมีพื้นที่
จำกัด จึงมีการซ้อนทับกันของกิจกรรมที่แบ่งไปตามช่วงเวลาในการจัดสรรและใช้พื้นที่ให้เกิด
ประโยชน์สูงสุด

รูปภาพ 4.22 แสดงการจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยเป็นสัดส่วนโดยใช้ตู้กั้นห้องแทนผนัง

การใช้งานที่อยู่อาศัย ก่อนขยับบ้าน ก่อนปีพ.ศ.2540 ส่วนใหญ่ใช้ที่อยู่อาศัยอย่างเดียว จำนวน 51 หลังคาเรือน (ร้อยละ 83.6) รองลงมาคือใช้ที่อยู่อาศัยและค้าขายจำนวน 4 หลังคาเรือน (ร้อยละ 6.6) ขณะที่การใช้ที่อยู่อาศัยและทำงานอื่น ๆ มีจำนวน 6 หลังคาเรือน (ร้อยละ 9.8) เพื่อประกอบกิจการภายในครัวเรือน ได้แก่ เย็บเสื้อผ้า บ้านเช่าเล็กที่กันพื้นที่สำหรับเก็บของ ร้านตัดผม เป็นต้น หลังขยับบ้านมีการเปลี่ยนการใช้งานที่อยู่อาศัยเป็นใช้ที่อยู่อาศัยและค้าขายเพิ่มมากขึ้นเป็นจำนวน 6 หลังคาเรือน (ร้อยละ 9.8) โดยมีร้านขายของเพิ่มขึ้นจำนวน 2 ร้าน บางส่วนได้เงินทุนมาจากการกู้เงินกองทุนเพื่อนำมาประกอบอาชีพ

ส่วนมากปรับปรุงบ้าน เพราะพื้นที่รุดเนื่องจากไม่มีฐานรากและใช้การตอกเสาเข็มที่ได้ถูกเป็นขยะน้ำครำ พออยู่นานๆจึงเป็นเหตุให้บ้านทรุดหรือบ่อล้มจม ส่วนใหญ่เป็นการปรับปรุงซ่อมแซมเปลี่ยนผนังและหลังคา เพราะผนังและหลังคาเป็นสังกะสี จึงผุกร่อนตามกาลเวลา และมีบ้านบางส่วนต้องซ่อมแซมเพราะใช้ไม้เก่าเป็นวัสดุ จึงมีปัญหาปลวกกินทำให้เสาะผุ

ชาวบ้านมีการใช้พื้นที่นอกบ้านร่วมกับผู้อื่น ได้แก่ พื้นที่ตากผ้าบริเวณระยะห่างระหว่างบ้านประมาณ 0.50-0.80 เมตร พื้นที่ว่างเปล่าของเอกชนที่ใช้ตากผ้าและซักล้าง ทางเดินหน้าบ้านที่บางหลังใช้เป็นที่นั่งคุยกันตามทางเดินหรือทำกับข้าว ในอดีตมีบางหลังใช้ผนังบ้านร่วมกัน ซึ่งในช่วงหลังขยับบ้านปีพ.ศ.2540-2546 ก็ยังมีบ้านจำนวน 3 หลังคาเรือนด้านหน้าที่ใช้ผนังร่วมกันอยู่ เพราะเป็นพี่น้องกัน

รูปภาพ 4.23 การใช้พื้นที่ตากผ้าบริเวณระยะห่างระหว่างบ้าน

ในการปรับปรุงตัวบ้านที่ทรุดโทรม บ้านที่หน้าบ้านติดทางเดินหรือหลังบ้านติดสวนหย่อมผนังทั้งสองด้านจะสวยกว่าด้านข้าง ด้านสวยผนังด้านนอกจะเป็นกระเบื้องแผ่นเรียบ ส่วนผนังด้านอื่นหรือด้านข้างที่อยู่ติดกับบ้านอื่น ซึ่งเป็นผนังด้านที่ไม่เห็นเด่นชัดจะใช้วัสดุเดิม ได้แก่ กระดาษอัด สังกะสีเก่า ป้ายบอร์ดหาเสียง เป็นต้น เพื่อประหยัดค่าวัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้าน

ก่อนขยับบ้านปีพ.ศ.2540 ชุมชนเพชรคลองจั่นยังไม่มีทะเบียนบ้าน ทำให้ไม่มีเลขที่บ้าน ไม่มีมิเตอร์ไฟฟ้าและน้ำประปาของตนเอง จึงต้องพ่วงใช้จากชาวบ้านข้างเคียง เช่น คู่มือมรดกติดโรงหนังเพชรคลองจั่น อพาร์ตเมนต์ และจากบ้านในที่เช่ากรมศาสนา โดยเสียค่าน้ำประปายูนิตละ 12 บาท และค่าไฟฟ้ายูนิตละ 6 บาท กระทั่งรวมตัวกันไปเรียกรื้อขอทะเบียนบ้านชั่วคราวจึงมีมิเตอร์น้ำประปาและไฟฟ้าแบบมิเตอร์รวม

ตาราง 4.14 แสดงระบบไฟฟ้า

ไฟฟ้า	ความถี่	ร้อยละ
มิเตอร์รวม	60	98.4
มิเตอร์ธรรมดา	1	1.6
พ่วง	0	0.0
จำนวนบ้านที่สำรวจ(หลังคาเรือน)	61	100.0

ตาราง 4.15 แสดงระบบน้ำประปา

น้ำประปา	ความถี่	ร้อยละ
มิเตอร์รวม	59	96.7
มิเตอร์ธรรมดา	1	1.6
พ่วง	1	1.6
จำนวนบ้านที่สำรวจ(หลังคาเรือน)	61	100.0

พบว่าส่วนใหญ่ใช้ระบบไฟฟ้าและน้ำประปาแบบมิเตอร์จำนวน 60 หลังคาเรือน (ร้อยละ 98.4) และจำนวน 59 หลังคาเรือน (ร้อยละ 96.7) ตามลำดับ ปัจจุบันปีพ.ศ.2546 ยังมีการพ่วงน้ำประปาเพียงหลังเดียวคือบ้านลุงทองสุข เนื่องจากมีอาชีพขับรถแท็กซี่จึงไม่ค่อยเข้าร่วมกิจกรรม จึงขัดใจกันกับชุมชน ทำให้ทางชุมชนไม่ต่อน้ำประปาให้ เช่นเดียวกับทางที่มีปัญหาเกี่ยวกับทางชุมชน จึงไม่ได้รับการต่อน้ำประปาและไฟฟ้า ทำให้ช่วงแรกๆต้องพ่วงน้ำประปาและไฟฟ้า ภายหลังจึงไปขอติดตั้งมิเตอร์ธรรมดาเพราะบ้านอยู่บริเวณด้านหน้าชุมชนซึ่งอยู่ติดถนนทำให้ติดตั้งสะดวก

รูปภาพ 4.24 แสดงระบบประปาภายในชุมชนเพชรคลองจั่น

รูปภาพ 4.25 แสดงระบบการป้องกันอัคคีภัยชุมชน โดยการติดตั้งถังดับเพลิงตามจุดต่างๆ

ก่อนขยับบ้านปีพ.ศ.2540 ยังไม่มีทางเดินเท้าคอนกรีตเหมือนในปัจจุบันนี้ ส่วนมากใช้เศษวัสดุวางตามทางเดินที่เออะแอะ หลังขยับบ้านปีพ.ศ.240-2546 จึงมีทางเดินเท้าที่สะดวกสบาย ทำให้ไม่ต้องเดินลุยโคลนเวลาฝนตก ซึ่งชาวบ้านกับเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาได้ช่วยกันสร้างทางเดินด้านใน ส่วนทางเดินตั้งแต่บ้านป่าอารีจนถึงป่าชุมชนด้านหน้าทางการเคหะแห่งชาตินำช่างมาสร้างให้

ระบบการสื่อสาร ก่อนหน้านั้นส่วนมากใช้การบอกต่อข่าวสารและเดินประกาศตามบ้าน แต่ปัจจุบันได้รับความสะดวกในการติดตั้งเครื่องกระจายเสียง จึงมีเสียงตามสายในการกระจายข่าวสารได้รวดเร็วขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนอุปกรณ์จากสำนักงานเขตบึงกุ่ม ทำให้สะดวกการสื่อสาร เรียกประชุมลูกบ้าน บอกเล่าข่าวสาร และเรียกลูกบ้านให้มารับจดหมาย เนื่องจากบุรุษไปรษณีย์จะข้ามมอเตอร์ไซค์เข้ามาส่งถึงบ้านแถบด้านหน้าเท่านั้น เนื่องจากทางเดินในชุมชนคับแคบรถเข้าออกลำบาก จึงใช้การฝากจดหมายไว้กับบ้านของประธานชุมชนที่ย้ายมาตั้งร้านขายของชำบริเวณด้านหน้าชุมชน โดยประธานชุมชนจะประกาศออกไมค์ให้ชาวบ้านมารับจดหมาย

ก่อนขยับบ้านก่อนปีพ.ศ.2540 ชาวบ้านยังไม่ได้รับการติดตั้งโทรศัพท์ ส่วนใหญ่จึงใช้โทรศัพท์สาธารณะที่อยู่นอกชุมชน หลังขยับบ้านปีพ.ศ.2540-2546 หลังจากมีทะเบียนบ้านจึงไปขอรับการติดตั้งจำนวน 34 หลังคาเรือน (ร้อยละ 55.7) ส่วนที่เหลือเป็นบ้านที่อยู่ด้านในติดกำแพงโรงหนังด้วยข้อจำกัดทางด้านที่ตั้งจึงไม่สามารถติดตั้งโทรศัพท์ได้เหมือนบ้านแถบด้านหน้าชุมชน

ระบบสุขาภิบาลและการระบายน้ำ ตั้งแต่ช่วงก่อนขยับบ้านชาวบ้านทุกหลังคาเรือนมีห้องน้ำของตนเองมานานแล้วโดยส่วนใหญ่ใช้ส้วมซึม ในทุกเดือนจะใช้น้ำหมักชีวภาพราดส้วมเพื่อบำบัดสภาพน้ำเสีย โดยได้รับการช่วยเหลือด้านอุปกรณ์ถังหมัก ส่วนวิธีการหมักได้มาจากการที่ชาวบ้านคนหนึ่งเป็นพนักงานโรงแรมจึงได้นำหัวเชื้อน้ำหมักชีวภาพจากโรงแรมเข้ามาใช้ในชุมชน โดยการซื้อกากน้ำตาลมาหมักเพื่อต่อเชื้อ

การกำจัดขยะมูลฝอย ชาวบ้านส่วนใหญ่จำนวน 45 หลังคาเรือน (ร้อยละ 73.8) จะนำขยะไปทิ้งเองที่หน้าชุมชนซึ่งเป็นจุดรวบรวมขยะ และรถขยะของกรุงเทพมหานครมาเก็บขยะไปที่ซึ่งขยะทั้งหมดจะผ่านการคัดแยกจากคนในชุมชนที่จะรวบรวมขยะไว้ให้ลูกหลานที่เข้าร่วมโครงการธนาคารขยะเก็บไปขาย ซึ่งตั้งขึ้นจากการที่นักศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒเข้ามาดูงานในชุมชนโดยเน้นการมีส่วนร่วมในการให้ชาวบ้านร่วมวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน โดยให้สอดคล้องกับงานด้านการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมที่ชุมชนดำเนินการอยู่ ในขณะที่ชาวบ้านบางส่วนจะนำขยะที่คัดแยกแล้วมาขายให้กับบ้านที่มีอาชีพซาเล้งในชุมชน

ระบบรักษาความปลอดภัย ชาวบ้านเคยจัดเวรยามในตอนกลางคืนต่อมาภายหลังได้เลิกล้มไป จนกระทั่งมีปัญหาเสพติดจึงให้ความร่วมมือกับสำนักงานปราบปรามยาเสพติดแห่งชาติ เข้าร่วมโครงการชุมชนสีขาว จึงได้งบประมาณในการติดตั้งประตูทางเข้าออกในชุมชน โดยมีโครงการในอนาคตให้จัดเวรยาม และมีภูมิปัญญาสำหรับการเข้าออกของคนในชุมชน ส่วนคนนอกที่ต้องการเข้ามาในชุมชนต้องมีการแลกบัตรประจำตัวประชาชน หรือแจ้งให้ญาติหรือเพื่อนที่อยู่ในชุมชนออกมารับ ช่วงที่ผู้วิจัยออกจากชุมชนเพชรคลองจั่นยังไม่ได้ทำการติดตั้งประตู ได้โทรศัพท์ติดต่อกับคนในชุมชน ซึ่งได้ข้อมูลเรื่องความไม่ชอบมาพากลของงบประมาณที่ได้รับมาสร้างประตู

เนื่องจากคณะกรรมการบางท่านบอกว่ากำลังจ้างช่างโดยกำลังทำอยู่ แต่ใช้เวลานานเกินจนผิดปกติ

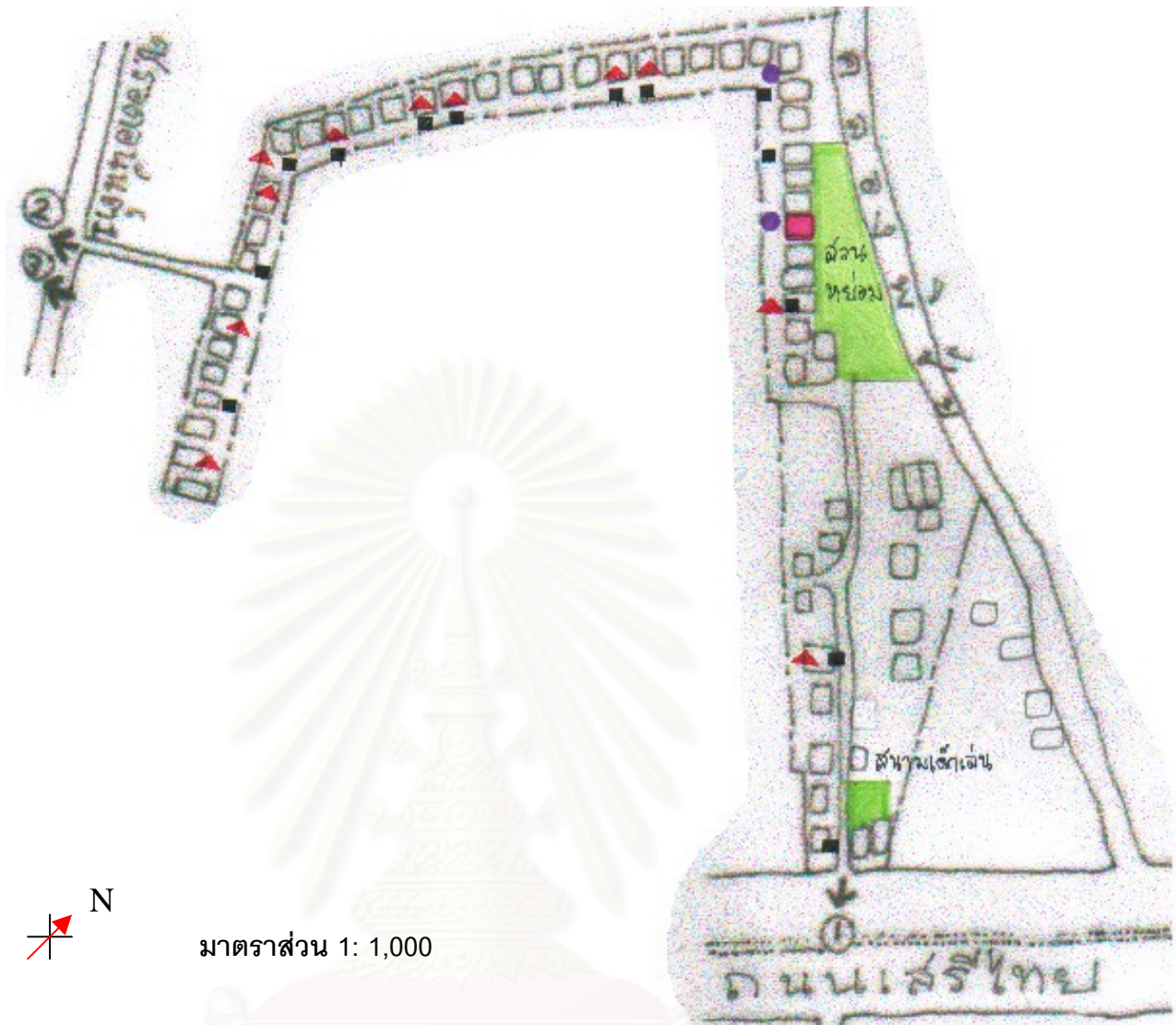
ก่อนขยับบ้านก่อนปีพ.ศ.2540 ชุมชนเพชรคลองจั่นไม่มีพื้นที่ส่วนกลาง เวลาจัดกิจกรรมวันเด็กจะยืมสถานที่บริเวณลานจอดรถของโรงเรียนเพชรคลองจั่นหรือสถาบันเทววิทยารามวชิราวุธในปัจจุบัน ในการจัดกิจกรรมรวมถึงการใช้เป็นที่วิ่งเล่นและนั่งคุยกันของคนในชุมชน ต่อมาช่วงหลังขยับบ้านปีพ.ศ.2540-2546 จึงมีพื้นที่ส่วนกลางของคนในชุมชน คือ ศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือที่ประชุมของชาวบ้านและเครือข่าย สวนหย่อม สนามเด็กเล่น

ระบบแสงสว่างและระบบการป้องกันอัคคีภัย ก่อนขยับบ้านก่อนปีพ.ศ.2540 เนื่องจากช่วงนั้นยังไม่มีระบบไฟฟ้าในชุมชน จึงไม่มีการติดตั้งไฟทางเดิน หลังขยับบ้านปีพ.ศ.2540-2546 จึงมีไฟทางเดินติดตั้งเป็นระยะตามทางเดิน พร้อมกับการสนับสนุนในการติดตั้งถังดับเพลิงจากมหาวิทยาลัยมหิดลในการจัดซื้อร่วมกับหน่วยงานอื่นๆที่เข้ามาดูงานในชุมชน

รูปภาพ 4.26 การเคหะแห่งชาติสร้างทางเดินคอนกรีตบริเวณด้านหน้าชุมชน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

มาตราส่วน 1: 1,000

แผนผัง 4.5 แสดงตำแหน่งไฟทางเดินส่วนรวมและถังดับเพลิง

ที่มา: สำรวจ ณ เดือนธันวาคม พ.ศ.2545-กุมภาพันธ์ พ.ศ.2546 โดย น.ส.วิศรา ตั้งจิตเจริญพงศ์

สัญลักษณ์

- ไฟทางเดิน
- ถังดับเพลิง
- ลำโพงกระจายเสียง
- ศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชน

รูปภาพ 4.27 ชุมชนเพชรคลองจั่นอยู่ติดกับโรงเรียนเพชรคลองจั่น

รูปภาพ 4.28 ลานจอดรถของโรงเรียนเพชรคลองจั่น

รูปภาพ 4.29 เด็กๆโดดหนังยางตามทางเดินในชุมชน

รูปภาพ 4.30 เด็กๆเล่นหมากรุกฮอสที่สวนหย่อม

รูปภาพ 4.31 สนามเด็กเล่น

รูปภาพ 4.32 สนามเด็กเล่นถูกยึดพื้นที่เพื่อเก็บวัสดุก่อสร้าง

4.7 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

4.7.1 อาชีพ

ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะแนะนำและชักชวนกันในการประกอบอาชีพ ได้แก่ อาชีพเก็บขยะ ขับรถเมล์ ขับแท็กซี่ ก๋วยเตี๋ยวปอกเปลือก ทำงานที่โรงเรียนนานาชาติ ทำงานโรงพยาบาล กลุ่มแม่บ้าน ปักเลื่อมเพื่อเป็นอาชีพเสริมโดยมีคนไปรับงานแล้วนำงานมากระจายให้คนในชุมชน เป็นต้น

ตาราง 4.16 แสดงลักษณะอาชีพ (แยกตามผู้อาศัยในบ้าน)

อาชีพ	ความถี่	ร้อยละ
รับจ้างทั่วไป	53	22.4
ลูกจ้าง	38	16.0
ค้าขายส่วนตัว	31	13.1
แม่บ้าน	19	8.0
ว่างงาน	3	1.3
กลุ่มชรา	7	3.0
กลุ่มวัยเรียน	86	36.3
รวมทั้งหมด (คน)	237	100.0

ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทั่วไป 53 หลังคาเรือน (ร้อยละ 22.4) ลูกจ้าง 38 หลังคาเรือน (ร้อยละ 16.0) และค้าขาย 31 หลังคาเรือน (ร้อยละ 13.1) นอกนั้นเป็นกลุ่มที่ไม่มีรายได้ จำนวน 115 คน (ร้อยละ 48.6) คือ ว่างงาน แม่บ้าน กลุ่มชรา และกลุ่มวัยเรียน

อาชีพรับจ้างทั่วไป เช่น ขับแท็กซี่มีคู่กะเป็นคนในชุมชนเดียวกัน ช่างก่อสร้าง ช่างเฟอร์นิเจอร์ ช่างซ่อมมอเตอร์ไซค์ มอเตอร์ไซด์คิว ขับรถเมล์ รับจ้างไม่แน่นอนจนถึงว่างงานเป็นระยะๆ เป็นต้น

รองลงมาคืออาชีพลูกจ้าง เช่น พนักงานขนถ่ายมูลฝอยตามสำนักงานเขตบางกะปิและวังทองหลาง พนักงานทำความสะอาดตามห้างสรรพสินค้า แม่ครัวประจำโรงเรียน พนักงานบริษัททำงานโรงงาน เป็นต้น ส่วนอาชีพค้าขายก็มีสัดส่วนพอกๆกับอาชีพลูกจ้างโดยส่วนมากขายอาหารทั้งในและนอกชุมชน เช่น เปิดร้านขายของชำ ก๋วยเตี๋ยวปอกเปลือก ขายน้ำพริกผักจิ้ม ส้มตำ น้ำตก เป็นต้น และมีอาชีพอื่นๆที่น่าสนใจ เช่น ซาเล้ง 2 หลังคาเรือน หมอดู สัปเหร่อวัดพิชัย เป็นต้น เนื่องจากแม่บ้านบางส่วนไม่มีรายได้จึงช่วยพ่อบ้านในการทำอาชีพเสริม ซึ่งได้ค่าจ้างเป็นรายชิ้น รายได้ไม่แน่นอนแล้วขึ้นงาน ถึงแม้ว่าแม่บ้านบางส่วนจะทำงานแต่ก็เป็นงานที่มีรายได้ไม่

แน่นอนและเป็นแรงงานไร้ฝีมือ เช่น การรับจ้างล้างจาน ทำความสะอาดบ้าน เจ้าหน้าที่ประจำรถโรงเรียน (รับส่งเด็กนักเรียน) เป็นต้น จึงสมควรยกระดับอาชีพ เพื่อให้มีรายได้ที่ดีขึ้น ทั้งนี้รวมถึงการยกระดับอาชีพของคนในชุมชนด้วย

ตาราง 4.17 แสดงแหล่งงานและการเดินทางไปทำงาน

แหล่งงาน/ระยะทาง	<1	1-5	>5	ความถี่	ร้อยละ
<u>นอกชุมชน</u>					
เดิน	34	4	0	38	31.1
รถเมล์	0	28	30	58	47.5
มอเตอร์ไซด์ส่วนตัว	0	4	4	8	6.6
อื่นๆ	0	1	5	6	4.9
<u>ในชุมชน</u>	0	0	0	12	9.8
จำนวนคนมีรายได้ (คน)	34	37	39	122	100.0
ร้อยละ	27.9	30.3	32.0	100.0	

ส่วนใหญ่ทำงานนอกชุมชนโดยใช้บริการรถประจำทางจำนวน 58 คน (ร้อยละ 47.5) ส่วนมากเป็นการเดินทางไปยังแหล่งงานที่อยู่ใกล้ชุมชนในระยะไม่เกิน 5 กิโลเมตรจำนวน 71 คน (ร้อยละ 58.2) โดยมีคนทำงานในชุมชนจำนวน 12 คน (ร้อยละ 9.8)

4.7.2 รายได้

ในชุมชนมีคนทำงานมีรายได้ 122 คน (จากทั้งหมด 237 คน) คิดเป็นร้อยละ 51.5 รายได้เฉลี่ย 9,211 บาทต่อหลังคาเรือน

ตาราง 4.18 รายได้รวมต่อหลังคาเรือน

รายได้ (บาทต่อเดือน)	จำนวนคนทำงาน (คน)							ความถี่	ร้อยละ
	0	1	2	3	4	5	7		
3,000-8,499	0	16	12	1	0	0	0	29	47.5
8,500-13,999	0	1	19	1	1	0	0	22	36.1
14,000-19,499	0	0	2	1	2	0	0	5	8.2
19,500-24,999	0	0	1	0	1	0	0	2	3.3
25,000	0	0	0	0	0	1	1	2	3.3
ไม่มีรายได้	1	0	0	0	0	0	0	1	1.6
จำนวนบ้านที่สำรวจ (หลังคาเรือน)	1	17	34	3	4	1	1	61	100.0
ร้อยละ	1.6	27.9	55.7	4.9	6.6	1.6	1.6	100.0	

พบว่าส่วนมาก 29 หลังคาเรือน (ร้อยละ 47.5) มีรายได้รวมต่อหลังคาเรือน 3,000-8,499 บาท รองลงมา 22 หลังคาเรือน (ร้อยละ 36.1) มีรายได้รวมต่อหลังคาเรือน 8,500-13,999 บาท ส่วนที่เหลือ 9 หลังคาเรือน (ร้อยละ 14.8) เป็นกลุ่มที่มีรายได้รวมต่อหลังคาเรือนมากกว่าหรือเท่ากับ 14,000 บาทต่อเดือน ส่วนรายได้รวมต่อหลังคาเรือนมากที่สุด 25,000 บาทต่อเดือนมีจำนวน 2 หลังคาเรือน

ประเด็นเกี่ยวกับจำนวนคนทำงาน พบว่าส่วนมากทำงาน 2 คนต่อหลังคาเรือน คิดเป็นจำนวน 34 หลังคาเรือน (ร้อยละ 55.7) รองลงมาเป็นการทำงานคนเดียวต่อหลังคาเรือน จำนวน 17 หลังคาเรือน (ร้อยละ 27.9) โดยมีบ้าน 1 หลังคาเรือนที่ไม่มีรายได้เลยเพราะชราภาพ แต่มีลูกชายหาเลี้ยงอยู่ โดยแยกครอบครัวออกไปปลูกบ้านอยู่ใกล้ๆกัน

4.7.3 รายจ่าย

ส่วนใหญ่มีรายได้พอดีกับรายจ่ายจำนวน 36 หลังคาเรือน (ร้อยละ 59) เพราะหัวหน้าครอบครัวมีงานทำ อีกทั้งดูจากการเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ที่มีสมาชิกขาดส่งในแต่ละเดือนเพียง 4 ราย แสดงถึงความคล่องตัวทางการเงิน โดยดูจากข้าวของเครื่องใช้ในบ้านประกอบกันด้วย โดยส่วนมากมีเครื่องซักผ้า เครื่องกรองน้ำ โทรทัศน์ 21 นิ้ว เครื่องเล่นวีซีดีโดยมีแผ่นหนังและเพลงคาราโอเกะเป็นตั้งๆ ตู้เย็น เครื่องเสียงสเตอริโอ เป็นต้น ซึ่งบางส่วนซื้อของผ่อนส่งแต่เป็นการ

ผ่อนส่งรายวันตั้งแต่ 25-100 บาท เช่น ผ่อนตู้ชั้นวางของวันละ 50 เครื่องเล่นวีซีดีวันละ 25บาท เป็นต้น แสดงถึงการมีรายได้พอที่จะผ่อนส่งรายวันได้

ตาราง 4.19 แสดงค่าน้ำประปาและไฟฟ้า

ค่าน้ำไฟต่อเดือน (บาท)	ความถี่	ร้อยละ
250-500	27	44.3
501-1000	28	45.9
1001-1500	4	6.6
1501-2000	2	3.3
จำนวนบ้านที่สำรวจ (หลังคาเรือน)	61	100.0

ส่วนใหญ่จ่ายค่าน้ำประปาและไฟฟ้า 501-1,000 บาทจำนวน 28 หลังคาเรือน (ร้อยละ 45.9) รองลงมาคือ 250-500 บาทจำนวน 27 หลังคาเรือน (ร้อยละ 44.3)

ตาราง 4.20 แสดงค่าอาหาร

ค่าอาหาร (บาท/เดือน)	ความถี่	ร้อยละ
501-1,000	2	3.3
1,001-1,500	3	4.9
1,501-2,000	14	23.0
2,001-2,500	25	41.0
2,501-3,000	17	27.9
จำนวนบ้านที่สำรวจ (หลังคาเรือน)	61	100.0

ส่วนใหญ่จ่ายค่าอาหาร 2,001-2,500 บาทต่อเดือนจำนวน 25 หลังคาเรือน (ร้อยละ 41) รองลงมาคือ 2,501-3,000 บาทต่อเดือนจำนวน 17 หลังคาเรือน (ร้อยละ 27.9)

รายจ่ายอื่นๆ

ค่าเชื้อเพลิงในการทำอาหาร ส่วนใหญ่จำนวน 41 หลังคาเรือน (ร้อยละ 67.2) จ่ายค่าเชื้อเพลิง 230 บาทต่อเดือน

ค่าโทรศัพท์ มีโทรศัพท์ 34 หลังคาเรือน (ร้อยละ 55.7) เฉลี่ยหลัง 400 บาทต่อเดือน บางหลังสูงสุดเดือน 800 บาทต่อเดือน ส่งผลให้ถูกตัดเพราะค้างชำระ

ค่าใช้จ่ายบุตรถึงแม้บางบ้านไม่ต้องเสียค่าเทอมบุตร ชุตนักเรียนฟรี 2 ชุด และแจกหนังสือเรียนด้วย จึงเรียนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล-ประถมศึกษาฟรี เพราะเป็นโรงเรียนของรัฐบาล แต่ถ้าเรียนในระดับมัธยมศึกษาต้องเสียค่าเทอมเอง มีจำนวน 8 หลังคาเรือน (ร้อยละ 13.1) ไม่มีภาระค่าใช้จ่ายบุตร โดยมีบ้าน 25 หลังคาเรือน (ร้อยละ 40.9) ที่มีค่าใช้จ่ายบุตร 10 บาทต่อวัน ส่วนบ้านที่มีบุตรเรียนชั้นประถมศึกษา ซึ่งเป็นโรงเรียนของรัฐบาลจึงเรียนฟรีไม่เสียค่าเทอม ขณะที่บ้านจำนวน 28 หลังคาเรือน (ร้อยละ 40.9) ที่มีบุตรเรียนชั้นมัธยมศึกษาจะมีค่าใช้จ่ายบุตร 50 บาทต่อวัน

ค่าเดินทาง พบว่าส่วนใหญ่จำนวน 72 คน (ร้อยละ 59) ส่วนเด็กที่กำลังศึกษาอยู่ 25 คน (ร้อยละ 36.8) จากทั้งหมด 68 คน ซึ่งเป็นเด็กที่เรียนชั้นอนุบาลถึงประถมศึกษาเดินทางไปโรงเรียนโดยการเดินเท้า จึงไม่เสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปโรงเรียน

พบว่าผู้อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่นจำนวน 57 หลังคาเรือน (ร้อยละ 93.4) ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเพชรคลองจั่นไม่เสียค่าเช่าที่ดินหรือค่าเช่าบ้านเพราะอยู่อาศัยโดยการบุกรุก เว้นแต่บ้านที่เช่าที่ดินกรมศาสนา 4 หลังคาเรือน (ร้อยละ 6.6) ต้องจ่ายค่าเช่าที่ปีละ 200 บาทต่อหลังคาเรือน

รายจ่ายเฉลี่ย 4,000 บาทต่อหลังคาเรือน ส่วนใหญ่หมดไปกับค่าอาหาร รองลงมาเป็นค่าน้ำไฟ เฉพาะค่าน้ำไฟตกหลังละ 1,000 บาท จึงค้างชำระค่าน้ำไฟบ่อยๆ ชาวบ้านจึงมีวิธีลดค่าใช้จ่ายเพื่อประหยัดค่าไฟ โดยการเลิกใช้ตู้เย็นชั่วคราว ไม่ใช้เตารีด บางบ้านที่วิกิไม่ดู กาน้ำร้อนก็ไม่เสียบ ขณะที่บางบ้านมีโทรทัศน์ แต่ถูกตัดเพราะใช้แล้วไม่มีเงินจ่าย บางส่วนจึงกู้เงินเพื่อมาจ่ายค่าน้ำประปาและไฟฟ้า ทั้งนี้ยังมีรายจ่ายด้านอื่นในการชำระหนี้สิน เนื่องจากการซื้อของผ่อนส่งซึ่งไม่ได้เป็นรายจ่ายประจำ

4.7.4 เงินออมและการกู้ยืม

ชาวบ้านส่วนมากยังมีหนี้สินเพราะรายได้ไม่มั่นคง และพฤติกรรมการบริโภคในการซื้อของผ่อน เช่น โทรทัศน์ 21 นิ้ว เครื่องเล่นวีซีดี เครื่องกรองน้ำ เครื่องซักผ้า โทรศัพทมือถือ เฟอร์นิเจอร์ ฟ่านวม เป็นต้น จึงมีหนี้สินไม่ค่อยมีเงินออม หากมีปัญหาทางการเงินจะเล่นแชร์ กู้ที่ทำงาน กู้เงินแขก ส่วนพนักงานขนถ่ายมูลฝอยจะกู้สหกรณ์ที่เขต เฉพาะชาวบ้านที่มีอาชีพค้าขายจะกู้มอเตอร์ไซค์ (ลักษณะของคนตามทวงหนี้ที่ขับมอเตอร์ไซค์เข้ามาทวงหนี้ จึงเรียกติดปากสั้นๆ ในหมู่ชาวบ้านว่า กู้มอเตอร์ไซค์) เพราะสามารถผ่อนส่งเงินทุกวันได้ และใช้แผงขายของประกันไว้ สำหรับคนที่ไม่มีการได้ประจำจะไม่กู้มอเตอร์ไซค์โดยให้เหตุผลว่าเป็นภาระในการส่งคืน กำหนดดอกเบี้ยร้อยละ 20 ต้องผ่อนเงินคืนรายวันให้หมดภายใน 24 วัน กรณีที่ขาดส่งนานจะหักเงินร้อยละ 5 บาทเป็นค่าแรงสำหรับการตามทวงหนี้ ซึ่งตามทวงหนี้โดยใช้กำลังรุนแรง จนถึงขั้นทำร้ายร่างกาย จำนวนบ้าน 28 หลังคาเรือนจากทั้งหมด 61 หลังคาเรือน (ร้อยละ 45.9) มีหนี้สินจึงมีที่มาของแหล่งเงินกู้ ได้แก่ กองทุนเงินล้านกู้จำนวน 5 หลังคาเรือน กู้เพื่อนที่ทำงาน ยืมเพื่อนญาติ

บ้าน เล่นแชร์ กู้สหกรณ์ เป็นต้น ส่วนเหตุผลในการกู้เงิน คือ บางส่วนกู้เพื่อประกอบอาชีพในการเปิดร้านขายของ กู้เพื่อใช้จ่ายในครอบครัวซื้อข้าวของอาหาร และกู้เพื่อปรับปรุงซ่อมแซมบ้าน

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัย มีสมาชิกเข้าร่วมกลุ่มออมทรัพย์ที่จัดตั้งครั้งแรก ในเดือนมีนาคม 2545 จำนวนสมาชิก 38 ราย ส่วนเดือนมกราคม 2546 มี 58 ราย โดยผู้ขาดส่งเงินเฉลี่ยต่อเดือน 4 ราย (ค้างไว้ 2-3 เดือนถึงมาฝากเงินทีเดียว) การออมนี้ไม่สามารถกู้ได้เนื่องจากมีเงินในกองทุน 47,618.23 บาท เพราะออมบ้านละ 110 บาทต่อเดือน แบ่งเป็นเงินออม 100 บาทเพื่อที่อยู่อาศัย อีก 10 บาทหักไว้เป็นค่าการจัดการ ถ้าเหลือจะฝากสมทบเข้าบัญชี หากเงินก้อนใหญ่ขึ้นจะเปิดให้กู้ชาวบ้าน ในเดือนมกราคม 2546 มีเงินค่าการจัดการในบัญชี 4,952.44 บาท)

ส่วนกองทุนเงินล้านให้กู้ในวงเงินไม่เกิน 20,000 บาท ชาวบ้านส่วนใหญ่ที่มีรายได้ไม่มั่นคง จะไม่กู้เพราะไม่อยากมีภาระในการผ่อนส่ง เงื่อนไขในกรณีที่กู้เงินกองทุนเงินล้าน ชาวบ้านต้องเข้ากลุ่มสัจจะออมทรัพย์ด้วยโดยออมเงิน 110 บาท ก้นเงินส่วนนี้ไว้เผื่อชาวบ้านไม่ส่งเงินคืน

สำหรับกองทุนสวัสดิการ (SIF) ชุมชนเพชรคลองใช้เงินจากกองทุนนี้ร่วมกับเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนา 10 ชุมชน เดิมนั้น ส่วนต่างของดอกเบี้ยจะปันเป็นส่วนเงินสวัสดิการผู้สูงอายุ (ทุนให้เปล่า) และทุนการศึกษา ปัจจุบันให้กู้ไปประกอบอาชีพเพียงอย่างเดียว แต่ได้ปิดงบการแจกจ่ายให้ผู้ด้อยโอกาสในชุมชนไปแล้ว เพราะกู้ไปแล้วไม่ค่อยส่งเงินคืน จึงไม่มีเงินปันผลให้ส่วนสวัสดิการ

โครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมชุมชน (DANCED) จากโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมืองจำนวน 992,600 บาท ใช้หมุนเวียนกันในเครือข่าย

รูปภาพ 4.33 ร้านตัดผม

รูปภาพ 4.34 อาชีพเย็บเสื้อผ้า

4.8 ความสัมพันธ์ทางสังคม

4.8.1 ความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวบ้านในชุมชนเพชรคลองจั่น

ความสัมพันธ์ทางสังคมของชาวบ้านในชุมชนเพชรคลองจั่น พบว่าก่อนขยับบ้าน (ก่อนปีพ.ศ.2540) ชาวบ้านต่างคนต่างอยู่ จะรู้จักกันเฉพาะในหมู่เครือญาติ อีกทั้งทางเข้าออกคนละทาง จึงไม่เอื้อต่อการสร้างมิตรสัมพันธ์กันในหมู่ผู้อยู่อาศัย ภายหลังจากขยับบ้าน ปีพ.ศ.2540-2545 เกิดการรวมตัวเพื่อเรียกร้องให้ชะลอการไล่อพยพได้อยู่ที่เดิม และร่วมกันทำกิจกรรมสร้างทางเดินคอนกรีต เจาะหาช่องทางเข้าออกบริเวณซอยรูดอนันต์ 1 กับเจ้าของที่ดินเอกชน ลอกคลอง จัดสวนหย่อม และขยับบ้าน ทำให้ชาวบ้านรู้จักกันเกือบทุกหลังคาเรือน ส่วนมากให้สัมภาษณ์ว่ารู้จักกันเวลาสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ทุกคนจะตอบว่านับถือเหมือนญาติ เนื่องจากเป็นเพื่อนบ้านที่อยู่ด้วยกันมานานและช่วยเหลือเกื้อกูลกันมาตลอด มีผู้ให้สัมภาษณ์เพียง 10 หลังคาเรือน (ร้อยละ 16.4) ไม่ค่อยรู้จักเพื่อนบ้านเพราะเพิ่งเข้าอยู่อาศัยไม่ถึง 2 ปี นอกนั้นรู้จักหน้าค่าตากันหมด

ความสัมพันธ์ของชาวบ้านเริ่มรู้จักกันมากขึ้น เพราะร่วมต่อสู้ปัญหาไล่อพยพร่วมกันมา ส่วนด้านกายภาพที่เห็นได้ชัดที่ทำให้ชาวบ้านได้รู้จักกันมากขึ้นเพราะทำทางเดินเชื่อมถึงกัน ไม่ได้ตัดขาดชุมชนเป็น 2 ส่วนเหมือนแต่ก่อน

กลุ่มต่างๆที่รวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือกันเองในชุมชนเพชรคลองจั่นดังนี้

1. กลุ่มญาติ ชุมชนเพชรคลองจั่นมีกลุ่มญาติ 2 ตระกูลใหญ่ๆ คือ ศรีวิเชียร และมินสาคร ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาทในกิจกรรมการพัฒนา

2. กลุ่มละแวกบ้านบางส่วน ถึงแม้ชาวบ้านบางส่วนที่ทำงานเป็นพนักงานเก็บขยะต้องออกไปทำงานตั้งแต่เช้ามืดและกลับมาบ้านอีกครั้งในตอนสาย หรือบางบ้านต้องขายของตั้งแต่เช้ายันค่ำ หรือบางส่วนทำงานขับแท็กซี่ พนักงานทำความสะอาด ซึ่งทำงานเป็นกะจึงกลับถึงบ้านตอนดึกหรือตอนเช้า แต่คนเหล่านี้ก็ยังมีความสัมพันธ์กัน เช่น หยิบยืมสิ่งของ ช่วยกันดูแลลูกเต้าเด็กเล็ก ช่วยลงแรงขยับบ้านโดยผลัดกันมาช่วย ถ้าไม่ว่างมาช่วยลงแรงก็ร่วมบริจาคทุนทรัพย์ ส่วนด้านงานบุญก็ช่วยค่ามาปนกิจศพ งานบุญงานประเพณีต่างๆ เป็นต้น

3. กลุ่มพัฒนา เป็นกลุ่มที่รวมกันเพื่อปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม รวมถึงการออมทรัพย์ ซึ่งปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ 57 คน

- กลุ่มผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ ได้แก่ คำผองเป็นนายท่า มีความรู้ทางบัญชี จบอนุปริญญา จึงเป็นที่นับถือในหมู่ญาติซึ่งทำอาชีพเดียวกัน อีกทั้งมีความรู้ทางบัญชี จึงช่วยกลุ่มออมทรัพย์ทำบัญชีได้ ส่วนบัญญัติเป็นกรรมการดูแลกลุ่มออมทรัพย์ เวลาพูดอะไรชาวบ้านจะรับฟังและให้ความเชื่อถือ เนื่องจากเป็นคนที่ใส่ใจในการทำงานเพื่อส่วนรวมในชุมชนไม่ทิ้งงาน ขณะที่ชาติชายถึงแม้ไม่ได้เป็นกรรมการ แต่ใจรักในการพัฒนาจึงเป็นผู้ดูแลกลุ่มเยาวชน พร้อมริเริ่มนำน้ำหมักชีวภาพเข้ามาใช้ในชุมชน เพชรคลองจั่น

ก่อนที่จะเกิดโครงการคนกับคลองซึ่งทางสำนักพัฒนาชุมชนกัทรณรงค์ให้ใช้ปุ๋ยชีวภาพเช่นกัน

- กลุ่มคณะกรรมการ ที่มีความสามัคคี ช่วยเหลือ และเกาะกลุ่มกันทำงานพัฒนาเรื่อยมา โดยล่าสุด เดือนกุมภาพันธ์ 2546 ช่วยเป็นแรงงานในการปรับปรุงบ้านขยายเตี้ย ป่าจวบ
- กลุ่มเยาวชน จัดตั้งเพื่อใช้กิจกรรมเป็นเครื่องมือไม่ให้เยาวชนออกนอกกลุ่มนอทาง และเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไข ที่น่าสนใจคือมีหัวหน้ากลุ่มอย่างไม่เป็นทางการที่เป็นคนนอกชุมชน มาร่วมกิจกรรมกับกลุ่มเยาวชน โดยประธานชุมชนเพชรคลองจั่นเล่าว่าเป็นเพื่อนกับลูกชาย ชอบตามเข้ามาเล่นในชุมชนตั้งแต่เล็กๆ และสนใจงานพัฒนาชุมชน อีกทั้งเป็นเด็กโตที่สุดในกลุ่มอายุ 18 ปี เพราะเป็นที่ยอมรับและเข้ากับเด็กๆที่นี่ได้ดี

จากข้อสังเกตเมื่อได้ลงสัมภาษณ์ชาวบ้าน ผู้วิจัยพบว่าวัยรุ่นบางคนเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3-ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ก็ออกมาทำงานโดยไม่ได้เรียนต่อ บางคนจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ก็แต่งงานมีลูก 1-2 คนแล้ว ส่วนเยาวชนที่เข้ากลุ่มส่วนมากกำลังศึกษาชั้นประถมศึกษา-ชั้นมัธยมศึกษา จึงยกให้ออฟเป็นผู้นำไปโดยปริยาย โดยให้เด็กๆร่วมรับรู้ปัญหาในชุมชนและพัฒนาด้วย เช่น เวลาที่มีประชุมชาวบ้านก็จะส่งตัวแทนมาจดบันทึกการประชุม อาสาสมัครรักษาคลอง จัดตั้งโครงการห้องสมุดชุมชน ธนาคารขยะ เป็นต้น มีสมาชิกกลุ่ม 35 คน

รูปภาพ 4.35 กลุ่มเด็กเล็กมาวิ่งเล่นบริเวณสวนหย่อมหลังศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชน

กลุ่มงานที่พบส่วนใหญ่จะเป็นการแนะนำกันในหมู่เพื่อน ชักชวนกันในหมู่ญาติพี่น้อง ซึ่งเป็นการช่วยเหลือกันของคนในชุมชน เช่น รับเย็บเสื้อผ้า โหล ปักเลื่อมลูกปิดบนเสื้อผ้า ชายก้วยเดี่ยว ปีกแป๊ก ชั้บรถเมล์ พนักงานเก็บขยะสำนักงานเขตบางกะปิและสำนักงานเขตวังทองหลาง ผู้ช่วยพยาบาลโรงพยาบาลนพรัตน์ราชธานี นยาม พนักงานทำความสะอาด ชั้บแท็กซี่ ลูกจ้างของโรงเรียนนานาชาติทำหน้าที่แม่ครัวหรือประจำโรงเรียนรับส่งเด็กนักเรียน เป็นต้น

รูปภาพ 4.36 กลุ่มแม่บ้านรับจ้างปักเลื่อมลูกปิดบนเสื้อผ้า

จากการดูสมุดทะเบียนสถิติที่บันทึกลายมือชื่อผู้เข้าประชุม มีจำนวนผู้เข้าประชุมเฉลี่ย 31 หลังคาเรือน จากทั้งหมด 61 หลังคาเรือน (ประชุม 17 ครั้ง ในช่วงวันที่ 17 มี.ค.2545-8 ก.พ.2546) พบว่าผู้หญิงและเด็กมีบทบาทในการร่วมประชุม และศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชนยังเป็นที่ประชุมของสมาชิกเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาด้วย

ชาวบ้านมีการหยิบยืมสิ่งของ เช่น จักรยาน แผ่นซีดีภาพยนตร์ เป็นต้น ต้มถั่วเขียวแบ่งกันกิน ที่พบบ่อยที่สุดคือตำส้มตำแบ่งกันกินในหมู่ผู้หญิงโดยน้ำเตียนเป็นคนตำ เพราะเป็นแม่ค้าส้มตำเก่า ส่วนเด็กๆก็ไปเที่ยวด้วยกันโดยส่วนมากไปสวนสยาม เวลาใครไปต่างจังหวัดก็ปิดบ้านแล้วฝากบ้านไว้กับบ้านข้างๆ บ้านไหนมีซีดีภาพยนตร์เรื่องใหม่ๆเด็กๆก็จะไปดูร่วมกันที่บ้านนั้น บ้างก็เอาเก้าอี้พลาสติกออกมานั่งคุยกันบริเวณทางเดิน ส่วนการกระจายรายได้ในชุมชน เช่น บุญช่วยรับซื้อรองเท้าในราคาคู่ละ 10 บาท จากชาวบ้านที่เป็นพนักงานเก็บขยะ โดยนำรองเท้าเก่ามาซ่อมแซมและนำออกขายคู่ละ 30 บาทขึ้นไปในตลาดประเวศ รับจ้างรายวันขายของหรือล้างจานตามร้านอาหาร เป็นต้น

รูปภาพ 4.37 แสดงการสังสรรค์ (กินส้มตำ) ในหมู่เพื่อนบ้าน

กิจกรรมในวันสำคัญ ก่อนขยับบ้าน จะจัดงานปีใหม่กันเองตามบ้านไม่ได้จัดรวมกันทั้งชุมชน ขณะที่ปัจจุบันจัดงานวันปีใหม่ วันเด็ก และกิจกรรมอื่นๆเพิ่มมากขึ้น โดยทำกิจกรรมร่วมกันทั้งชุมชน (ผู้วิจัยได้เข้าร่วมงานวันเด็กในฐานะผู้สังเกตการณ์ วันที่ 11 ม.ค.2546) มีนักการเมืองท้องถิ่น บริษัทเอกชนที่สมัยก่อนชาวบ้านส่วนใหญ่ไปสมัครเป็นยาม พนักงานทำความสะอาด ซึ่งบริษัทได้ส่งข่าวสาร ของขวัญวันเด็ก มาแจกให้ชาวบ้าน โดยในงานจะมีการขายพวงมาลัยคล้องคอสำหรับคล้องให้ลูกหลานที่ประกวดร้องเพลง เพื่อเป็นรายได้เข้ากองกลางชุมชน แต่ก่อนได้รับอนุญาตจากเจ้าของโรงหนังให้ยืมสถานที่บริเวณลานจอดรถเพื่อจัดกิจกรรมต่างๆ อีกทั้งเป็นที่วิ่งเล่นของเด็กๆและที่นั่งเล่นของคนในชุมชน ต่อมาหลังขยับบ้านจึงมีพื้นที่ส่วนกลางบริเวณสวนหย่อมและสนามเด็กเล่นในชุมชนจึงไม่ได้ขอใช้สถานที่

ปัจจุบันยังมีกิจกรรมการพัฒนาอื่นๆอีก ซึ่งได้มีการวางแผนและเตรียมดำเนินการ ได้แก่ การทำบ่อบำบัดน้ำเสียที่เคยปูโครงการไว้ว่าจะแล้วเสร็จในต้นปีพ.ศ.2546 แต่ติดขัดเรื่องการส่งงบประมาณที่ทางสำนักพัฒนาได้จัดส่งงบประมาณผ่านสำนักงานเขตบึงกุ่ม แต่งบประมาณดังกล่าวไม่ได้จัดส่งให้ชุมชน เนื่องจากการตกลงกันในการจัดซื้อวัสดุ ที่ชุมชนต้องการจัดซื้อเองโดยให้เหตุผลว่าสามารถจัดซื้อได้ในราคาถูก ส่วนทางสำนักงานเขตต้องการจัดซื้อวัสดุที่มีมาตรฐาน อีกทั้งไม่อยากจะทำการอันเป็นการส่งเสริมชุมชนบุกรุก ทำให้โครงการหยุดชะงักไป และกำลังจะจัดทำใหม่โดยหางบประมาณเองจากชาวบ้านและองค์กรเอกชน

ล่าสุดหลังจากที่ผู้วิจัยออกจากชุมชนเพชรคลองจั่น ทางชุมชนได้ประชุมหารือ เพื่อปรับปรุงสภาพบ้านเรือนอาคารให้เป็นระเบียบเรียบร้อย บ้านที่ทรุดโทรมก็ปรับปรุงซ่อมแซมเปลี่ยนผนังใหม่ และจัดเวรยามรักษาความปลอดภัยโดยทำประตูรั้วที่ทางเข้าออก 2 จุด เนื่องจากได้รับงบประมาณจากสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ด้วยกันไม่ให้คนภายนอกเข้าออกมากระทำการอันมิชอบ ได้แก่ การลักขโมย การเข้ามาซื้อขายและเสพยาเสพติด เป็นต้น

4.8.2 ความสัมพันธ์ทางสังคมกับชุมชนภายนอก

ในส่วนความสัมพันธ์กับชุมชนภายนอก จะสนิทสนมดีกับบ้านเช่ากรมศาสนาเนื่องจากผู้เช่าส่วนใหญ่เป็นญาติกับคนในชุมชน และไปมาหาสู่กับชุมชนวัดพิชัย ส่วนชุมชนรูดอนันต์ 1 มีกิจกรรมร่วมกันบ้างแต่แตกต่างกันตรงที่ชาวบ้านในชุมชนไม่ค่อยเข้าร่วมกิจกรรม เนื่องจากมีฐานะกับชุมชนสมหวังเข้าร่วมกิจกรรมกันบ้าง แต่ไม่สนิทสนมเท่าชุมชนวัดพิชัย เพราะเป็นมุสลิมมีความแตกต่างกันบ้างทางวัฒนธรรมประเพณี ชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นสมาชิกเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนา เดิมมี 13 ชุมชนเข้าร่วมเนื่องจากประสบปัญหาการได้รื้อเหมือนกัน ต่อมา มี 3 ชุมชนแยกตัวออกไป ส่วนชุมชนคลองตันถูกรื้อย้ายไปโครงการคลองกรุง เนื่องจากรัฐต้องการใช้ที่ดินเพื่อตัดถนน เพราะหัวหน้าชุมชนและกรรมการประสบปัญหาเศรษฐกิจในครอบครัวจึงไม่สามารถทุ่มเทงานเพื่อชุมชนได้ จึงขาดการประสานงานกับเครือข่ายและหายหน้าหายตาไป จึงเหลือ 10 ชุมชนที่ยังร่วมทำกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ โดยเข้าร่วมกับเครือข่ายสลัม 4 ภาคเพื่อร่วมแก้ไขปัญหาในระดับประเทศด้วย ล่าสุดไปมีอบที่กทม. โดยทางสำนักงานของทุกเขตไม่สามารถมาได้รื้อชุมชนตัวเองเช่นสมัยก่อน แต่ต้องผ่านความเห็นชอบหรือการสั่งการจากกทม.

ที่ผ่านมา ณ เดือนพฤศจิกายน 2545 ชุมชนเพชรคลองจั่นร่วมกับชุมชนในเขตบึงกุ่มร่วมเดินรณรงค์ด้านยาเสพติด โดยเป็นแกนนำร่วมกับชุมชนวัดพิชัย เพราะมีปัญหาเสพติดมากในชุมชน ถึงแม้ว่าชุมชนเพชรคลองจั่นจะไม่มีปัญหาเสพติด แต่จากการสัมภาษณ์คนในและนอกชุมชนบอกว่าคงมีอยู่บ้าง แต่ถูกผลักดันออกนอกชุมชนเพราะชาวบ้านต่อต้าน ถ้าใครเสพและซื้อขายจะถูกขับไล่ออกจากชุมชนตามกฎหมายของชุมชน ตรงกับที่คนนอกชุมชนบอกว่ามีบางส่วนเข้ามาที่ชุมชนอื่นแทน

4.8.3 ความสัมพันธ์ทางสังคมกับหน่วยงานหรือองค์กรรัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้อง

ในการแก้ปัญหาชุมชนแออัดและชุมชนบุกรุก พบว่า มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาชุมชนบุกรุก 5 หน่วยงานหลัก คือ

1. การเคหะแห่งชาติ มีบทบาทในฐานะเป็นผู้พัฒนาที่พักอาศัย และผู้สนับสนุนสาธารณูปโภค เข้ามาช่วยทำทางเดินคอนกรีตบริเวณกลุ่มชุมชนด้านหน้า
2. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (หรือสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง) มีบทบาทในฐานะเป็นผู้สนับสนุนด้านการเงิน และสินเชื่อเพื่อที่อยู่อาศัย เมื่อชาวชุมชนเพชรคลองจั่นเข้ากลุ่มสมาชิกออมทรัพย์กับ พอช. เมื่อรวบรวมเงินได้ 300,000 บาท สามารถกู้เงินไปซื้อที่ดินได้มากกว่า 10 เท่าของวงเงินเดิม
3. สำนักพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร มีบทบาทในฐานะเป็นผู้ประสานงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานต่างๆของรัฐ โครงการชุมชนรักษัคลอง พร้อมบสนับสนุนทำบ่อ

บำบัดน้ำเสีย (แต่งบประมาณดังกล่าวไม่ได้ลงในชุมชน เนื่องจากสำนักงานเขตบึงกุ่ม ระวังไว้เพื่อไม่ให้เป็นการส่งเสริมชุมชนบุกรุก)

4. กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน NGOs มีบทบาทในฐานะเป็นผู้ประสานงานชุมชน โดยมีสมาคมร่วมกันสร้างเป็นพี่เลี้ยงลงปฏิบัติงาน ส่วนมูลนิธิชุมชนไทสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม
5. องค์กรชุมชน มีบทบาทในฐานะที่เป็นผู้จัดการงานชุมชนในพื้นที่ ชุมชนเพชรคลองจั่น เข้าเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนา (มีปัญหาไร้รัฐริมคลองเหมือนกัน) และเป็นสมาชิกเครือข่ายสลัม 4 ภาค

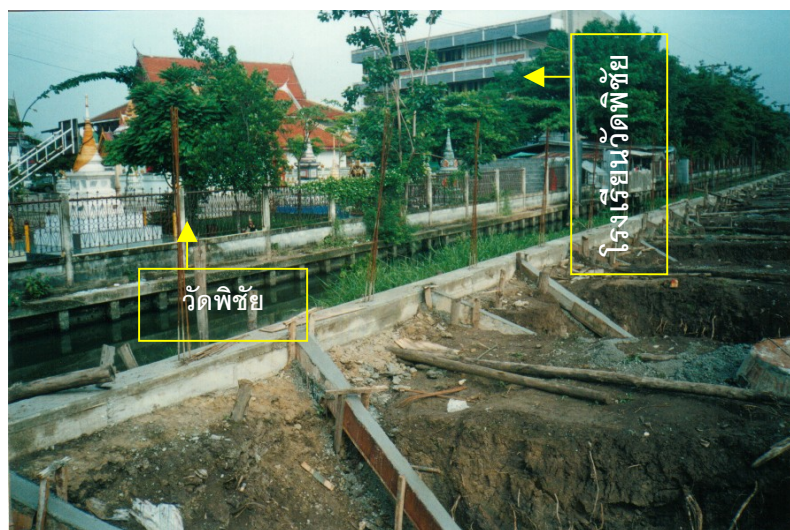
เมื่อชุมชนเริ่มพัฒนาจึงมีทั้งหน่วยงาน ราชการ วิศวกร อีกทั้งนักการเมืองเข้ามาสนับสนุน ด้านอุปกรณ์ในการพัฒนาด้วย เพราะช่วงหาเสียงตรงกับช่วงที่ชาวบ้านรวมตัวกันพอดี จึงได้รับการช่วยเหลือจากนักการเมือง การที่ชาวบ้านรวมตัวกันได้ ทำให้ง่ายต่อการหาเสียงในการทะเลาะแฉไปในทางใดทางหนึ่งชัดเจนไม่แบ่งเป็นหลายฝ่าย

4.8.4 ความสัมพันธ์ทางสังคมกับเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนา

รายชื่อเครือข่ายที่ช่วยกันผลักดันเปลี่ยนแปลงนเวียนแรงงาน รวมถึงการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหา ที่ผ่านมามีกิจกรรมที่ทำร่วมกัน คือ ปรับปรุงภูมิทัศน์ ปรับปรุงทางเท้า ชัยบ้าน ลอกคลอง เดินขบวน และร่วมกันทำกิจกรรมในวันสำคัญ โดยมีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนสรุปงานที่ผ่านมาเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาด้วย

1. ชุมชนรอดอนันต์
2. ชุมชนสมหวัง
3. ชุมชนวัดพิชัย
4. ชุมชนโรงหวาย
5. ชุมชนคลองหัวหมาก
6. ชุมชนหลังสถานีตำรวจทองหล่อ
7. ชุมชนคลองพญาเว็ก
8. ชุมชนคลองบางเตย
9. ชุมชนคลองไผ่
10. ชุมชนหลังหมู่บ้านกิตติ
11. ชุมชนหลวงวิจิตร
12. ชุมชนคลองตัน หนองกรุง
13. ชุมชนคลองน้ำแก้ว

4.8.5 วัดกับชุมชนเพชรคลองจั่น

รูปภาพ 4.38 แสดงที่ตั้งวัดพิชัยข้างในซอยวัดพิชัย ซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามชุมชนเพชรคลองจั่น

รูปภาพ 4.39 วัดพิชัย

ชาวบ้านจะไปทำบุญที่วัดพิชัยในวันสำคัญทางศาสนา แต่ถ้าช่วงไหนมีวันสำคัญทางศาสนาหยุดติดกันยาวๆ ก็จะกลับไปทำบุญที่ต่างจังหวัดบ้างเป็นบางโอกาส และยังได้ฟังฟังวัดในการใช้ลานวัดทำกิจกรรมต่างๆอีกด้วย เช่น จัดแถวเตรียมขบวนรณรงค์ด้านยาเสพติดในวันที่ 3 พฤศจิกายน 2545 ใช้ลานวัดเป็นสนามเตะบอล เป็นต้น

รูปภาพ 4.40 แสดงการรจัดแถวเตรียมขบวนรณรงค์ด้านยาเสพติดในลานวัดพิชัย

สมัยก่อนเวลามีป้ายประกาศ เพื่อเชิญชวนคนไปทำบุญหรือเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางวัดจัดขึ้น ก็จะมีป้ายประกาศมาติดตั้งหน้าชุมชนเพชรคลองจั่น ผลพลอยได้ของชาวบ้านก็คือ ได้วัสดุอย่างดี (ในมุมมองของชาวบ้าน) นำป้ายประกาศที่เป็นไม้อัดกับเสาไม้มาสร้างบ้าน

เด็กในชุมชนเพชรคลองจั่น ถ้าเรียนในระดับชั้นประถมศึกษา จะเข้ารับการศึกษจากโรงเรียนวัดพิชัย และโรงเรียนพิชัยพัฒนา เป็นโรงเรียนในเครือเดียวกัน เพียงแต่ขยายออกมาเพื่อรองรับนักเรียนได้มากขึ้น

ในเรื่องของการทอดผ้าป่า ชาวชุมชนเพชรคลองจั่นได้ร่วมกันกับชุมชนข้างเคียงทอดผ้าป่าหาเงินค่าเตาเผาศพพลดมพิษเข้าวัด เนื่องจากเตาเผาศพเดิมใช้ฟืนทำให้เกิดมลพิษ ทางสำนักงานเขตแนะนำให้ใช้เตาเผาศพพลดมพิษ เพื่อสภาพแวดล้อมที่ดี เนื่องจากอยู่ในย่านชุมชน

4.9 ทศนคติของชาวชุมชนเพชรคลองจั่นต่อการทำงานของคณะกรรมการชุมชนเพชรคลองจั่น

4.9.1 การทราบข่าวการรับสมัครเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชน

พบว่าชาวบ้านจำนวน 23 หลังคาเรือน (ร้อยละ 42.6) ทราบการประกาศข่าวรับสมัครเลือกตั้งจากเสียงตามสาย รองลงมาคือทราบจากป้ายประกาศที่ติดในชุมชนจำนวน 10 หลังคาเรือน (ร้อยละ 18.5) สุกสุดท้ายเป็นกลุ่มที่ไม่ทราบข่าวจำนวน 21 หลังคาเรือน (ร้อยละ 38.8) ซึ่งก่อนหน้านี้ผู้วิจัยได้ข้อมูลเกี่ยวกับการประกาศข่าวการรับสมัครเลือกตั้งว่าส่วนมากจะปิดประกาศไว้ที่สำนักงานเขต แต่การกระจายข่าวล่าช้าทำให้ผู้ที่ต้องการลงสมัครไม่ทราบข่าวและหาเสียงไม่ทันเป็นการปิดกั้นโอกาสของผู้สมัครรายอื่น เป็นผลให้เกิดการร้องเรียนกันในเรื่องนี้แก่ผู้ใหญ่บ้าน ในการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ตอบว่าได้ข่าวจากเสียงตามสาย เป็นการบอกข่าวเพื่อให้ไปเลือกตั้งหลังจากที่มีการรับสมัครเลือกตั้งเรียบร้อยแล้ว

4.9.2 คณะกรรมการชุมชนเพชรคลองจั่น

ในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับการทำงานของคณะกรรมการในรอบที่สองของผู้วิจัยนี้ ได้สมมติคำถามให้ผู้ตอบร่วมลงสมัครเลือกตั้งตำแหน่งที่ต้องการในการเข้าเป็นคณะกรรมการ ปรากฏว่ามีชาวบ้านซึ่งเป็นผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ต้องการเป็นคณะกรรมการเพียง 6 หลังคาเรือน (ร้อยละ 11.1) ที่อยากเข้ามาช่วยงานชุมชน จากการทบทวนของเพื่อนที่เข้าเป็นคณะกรรมการชุดปัจจุบัน นอกนั้นไม่พร้อมโดยให้เหตุผลในเรื่องของรายได้จากการทำงานประจำ ทำให้ไม่มีเวลาเพื่อส่วนรวม แต่เข้าร่วมทำกิจกรรมสม่ำเสมอ

ในการสัมภาษณ์ชาวบ้านจะจำชื่อคณะกรรมการไม่ได้ทุกคน แต่รู้จักหน้าค่าตากันดีจำนวน 14 หลังคาเรือน (ร้อยละ 25.9) ส่วนใหญ่จะทราบชื่อเฉพาะประธานกับกรรมการท่านอื่นๆที่ทำงานสม่ำเสมอ

สรุปข้อดีและข้อเสีย รวมถึงปัญหาในการทำงานของคณะกรรมการชุมชนเพชรคลองจั่นชุดปัจจุบันปีพ.ศ.2546 ที่ได้จากการลงสัมภาษณ์ ดังนี้

ข้อดี ปฏิบัติงานรวดเร็ว เขียนโครงการของบสนับสนุนเก่ง รวมตัวกันได้ดี ไม่มีข้อขัดแย้ง ชาวบ้านให้การยอมรับนับถือ

ข้อเสีย ไม่มีงบดำเนินงานหรือบริหารงานที่ดี ทำให้งานไม่กระจาย ภาระงานจึงตกไปที่ใครคนใดคนหนึ่งทำให้รับงานหนักเกินตัว กรรมการบางคนทำงานโดยไม่อธิบายให้ชาวบ้านเข้าใจหรือแจกแจงเหตุผล ในเรื่องของพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ได้แก่ การขายบ้านทั้งๆที่ร่วมกันออกกฎ เล่นการพนัน การเก็บค่าน้ำโดยไม่มีใบเสร็จต้นขั้วที่มาจากกรไฟฟ้ามาแสดงให้ดู เป็นต้น

จากสัมภาษณ์ชาวบ้านและการสังเกตกิจกรรมภายหลังการขยับบ้าน พบว่ากิจกรรมหลายกิจกรรมชาวบ้านมักให้ความร่วมมือเสมอ เพราะมีความเชื่อถือในการทำงานของประธานชุมชน เนื่องจากมีประสบการณ์ในงานพัฒนาที่ผ่านมา และเห็นผลในระดับหนึ่ง แต่ปัจจุบันเริ่มส่อเค้ามีปัญหาเรื่องผลประโยชน์ที่ได้จากการทำงานให้กับชุมชน

4.9.3 กฎระเบียบ

ในการสัมภาษณ์ชาวบ้านจำนวน 50 หลังคาเรือน (ร้อยละ 92.6) คิดว่ากฎระเบียบเหมาะสมดีแล้ว ส่วนที่เหลือจำนวน 4 หลังคาเรือน (ร้อยละ 7.4) มีข้อเสนอแนะให้ปรับปรุงเรื่องการยืดเวลาในการชำระค่าน้ำประปาและไฟฟ้า เนื่องจากเตรียมเงินไม่ทัน โดยบางส่วนให้ความเห็นเกี่ยวกับการซื้อขายบ้านของคนในชุมชน ล่าสุดก็คือการขายบ้านของประธานกรรมการ

4.9.4 กิจกรรม

ชาวบ้านได้รับผลประโยชน์ร่วมกันจากการพัฒนาปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมทางเดินเท้า ถนนหนทางที่สะดวกขึ้นจากการขยับบ้าน มีกิจกรรมการลอกคลองกระทำร่วมกันมากที่สุด และกล่าวถึงการเปิดปิดประตูทางเข้าออกชุมชนจะจัดทำขึ้นในเร็วนี้ โดยไม่พอใจในการปิดประตูด้านหลังตั้งแต่เวลา 21.00 น.

4.10 ทศนคติของชาวบ้านต่อการอยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น

ความคิดเห็นของชาวชุมชนเพชรคลองจั่นต่อการอยู่อาศัยที่สาธารณะริมคลองพิซัย คิดว่าเป็นการอยู่อาศัยที่ถูกต้องมีเพียง 3 หลังคาเรือน (ร้อยละ 4.9) โดยให้ความคิดเห็นตรงกันว่าการทำงานของงานเขตให้จดทะเบียนชุมชน ย่อมหมายถึงการยอมรับชุมชนว่าถูกต้องตามกฎหมาย ขณะที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ 58 หลังคาเรือน (ร้อยละ 95.1) เข้าใจดีว่าการบุกรุกริมคลองไม่ถูกต้อง เป็นเรื่องผิดกฎหมาย เนื่องจากเป็นที่สาธารณะประโยชน์ แต่เป็นการอยู่ที่ยังพัฒนาคลอง ซึ่งช่วยกันทำและดูแลอยู่ โดยรับไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจ้างคนมาดูแล โดยชาวบ้านจะอยู่อาศัยแล้วช่วยพัฒนาไปด้วย

ตาราง 4.21 แสดงทัศนคติของชาวบ้านต่อการอยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น

การอยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น	ความถี่	ร้อยละ
ถูกต้อง	3	4.9
ไม่ถูกต้อง	58	95.1
จำนวนบ้านที่สำรวจ (หลังคาเรือน)	61	100.0

ชาวบ้านทั้ง 61 หลังคาเรือนไม่เห็นด้วยต่อการย้ายชุมชนไปอยู่โครงการคลองกรุงที่รัฐจัดเตรียมให้ โดยให้เหตุผลตามลำดับดังนี้

1. ไม่มีทำเลค้าขายดีเท่าที่เก่า เนื่องจากมีลูกค้าอยู่แล้ว ถ้าไปที่ใหม่มีคนขายแต่ไม่มีคนซื้อ โครงการคลองกรุงมีคนไปอยู่น้อย ลูกค้าไม่มากเท่าที่นี้
2. ใกล้แหล่งงาน ใกล้โรงเรียน ส่วนใหญ่เดินเท้า หรือปั่นจักรยาน และนั่งรถเมล์ในระยะทางใกล้บ้าน แค่เดินลอดใต้สะพานไม่ถึง 5 นาที ก็ถึงโรงเรียนที่อยู่ฝั่งตรงข้ามชุมชน เพียงแต่คนละฝั่งถนนเท่านั้นเอง เด็กเล็กก็ส่งไปเรียนสถานรับเลี้ยงเด็กกลางวัน จ่ายค่าเลี้ยงเด็กวันละ 10 บาท
3. การคมนาคมสะดวก รถเมล์ผ่านหลายสาย ต่างจากโครงการคลองกรุง 3-4 ทุ่ม รถเมล์ก็หมดแล้ว เข้าออกตึกตื่นไม่สะดวก เพราะเราทำงานเป็นเข้าออกเป็นกะ
4. ใกล้ตลาด ค้าขายต้องซื้อผักสดผลไม้มำทำทุกวัน ตลาดบางกะปิใกล้นิดเดียวห่างชุมชนไม่เกิน 2 กิโลเมตร อยู่ตรงข้ามสำนักงานเขตบางกะปิ
5. ใกล้ญาติพี่น้อง อย่งไรก็อุ่นใจ ช่วยดูแลฝากบ้าน ฝากลูกหลาน ฟังพากันได้

ตาราง 4.22 แสดงความเห็นชาวบ้านในการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย

ความเห็นชาวบ้านในการแก้ปัญหาที่อยู่	ความถี่	ร้อยละ
ชาวบ้านคนอื่นว่าอย่างไรก็ตามกัน	14	23.0
เช่าที่เดิม	19	31.1
ไม่ค่อยรู้เรื่อง	7	11.5
ให้รัฐจัดที่ไม่เกิน 5 กิโลเมตร	6	9.8
ไม่ตอบ	15	24.6
จำนวนบ้านที่สำรวจ (หลังคาเรือน)	61	100.0

ความเห็นของชาวบ้านในการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่จะตอบว่าขอเช่าอยู่ที่เดิม 19 หลังคาเรือน (ร้อยละ 31.1) รองลงมาไม่ตอบถึง 15 หลังคาเรือน (ร้อยละ 24.6) ขณะที่บางคนให้ความเห็นในการเลือกทำเลที่ตั้งห่างจากชุมชนเดิมไม่เกิน 5 กิโลเมตร จำนวน 6 หลังคาเรือน (ร้อยละ 9.8) เพราะไม่อยากไปอยู่ไกลแบบโครงการคลองกรุง ความคิดเห็นต่อการย้ายชุมชนไปอยู่โครงการคลองกรุงที่รัฐจัดเตรียมให้

ตาราง 4.23 แสดงการเตรียมจัดหาที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน

การเตรียมจัดหาที่อยู่	ความถี่	ร้อยละ
มีที่เดิมอยู่บ้านนอก กลับบ้านเดิม	5	8.2
ไม่มีที่ไป	18	29.5
ยังไม่ได้คิด	23	37.7
ไปซื้อที่อื่นไว้	4	6.6
ไปเช่าที่อื่น	11	18.0
จำนวนบ้านที่สำรวจ (หลังคาเรือน)	61	100.0

การเตรียมจัดหาที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน ส่วนใหญ่ยังไม่ได้คิดเตรียมหาที่อยู่ใหม่ 23 หลังคาเรือน (ร้อยละ 37.7) ทั้งหมดที่ผู้ตอบส่วนใหญ่ได้ออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัยกับกลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัยไว้แล้ว รองลงมาคือกลุ่มคนไม่มีที่ไป 18 หลังคาเรือน (ร้อยละ 29.5) ที่น่าสนใจคือจะไปเช่าที่อื่นหากมีการรื้อย้ายโดยส่วนใหญ่ให้เหตุผลในเรื่องของทำเลค้าขาย

4.11 ทักษะคติของชาวบ้านข้างเคียงต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ซึ่งแจกเกินจริงจำนวน 150 ชุด และได้รับกลับมาจำนวน 83 ชุด ผู้ตอบส่วนมากทราบว่าชุมชนเพชรคลองจั่นมีการพัฒนาคุณภาพแวดล้อมริมคูคลอง จากการเดินผ่านหรือเข้าไปในชุมชน และเห็นดีด้วยต่อการอยู่อาศัยริมคลองแล้วช่วยพัฒนาคุณภาพคูคลอง โดยไม่สร้างความเดือดร้อนให้คนอื่น ขณะเดียวกันก็ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมด้วย

ตาราง 4.24 แสดงทัศนคติของชาวบ้านข้างเคียงต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น

ประเภทที่อยู่อาศัย	ควรย้าย		ไม่ควรย้าย		ไม่แสดงความเห็น	
	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ	ความถี่	ร้อยละ
บ้านเดี่ยว	5	6.0	2	2.4	2	0.0
อาคารพาณิชย์	20	24.1	13	15.7	6	7.2
คอนโดมิเนียมและ อพาร์ทเมนต์	10	12.0	15	18.1	10	12.0
รวม (หน่วยพักอาศัย)	35	42.2	30	36.1	18	21.7
รวมทั้งหมด (หน่วยพักอาศัย)					83	100.0

พบว่าควรรย้ายจำนวน 35 หน่วยพักอาศัย (ร้อยละ 42.2) ไม่ควรรย้าย 30 หน่วยพักอาศัย (ร้อยละ 36.1) และไม่ขอแสดงความคิดเห็น 18 หน่วยพักอาศัย (ร้อยละ 21.7)

ส่วนใหญ่ผู้อยู่อาศัยประเภทบ้านเดี่ยวและอาคารพาณิชย์ตอบว่าควรรื้อย้ายชุมชน มากกว่าผู้อยู่อาศัยประเภทคอนโดมิเนียมและอพาร์ทเมนต์ เนื่องจากบางส่วนตอบว่าเป็นผู้เช่า ซึ่งไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองเช่นกัน จึงเกิดความสงสารเห็นใจ

เหตุผลที่ควรรย้ายของชาวบ้านข้างเคียงต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น

-ควรรย้ายเพื่อส่วนรวม

เนื่องจากชาวชุมชนเพชรคลองจั่นบุกรุกที่หลวงซึ่งเป็นที่ดินส่วนรวม ถึงแม้ว่าจะมีการพัฒนา แต่ชาวบ้านข้างเคียงก็ไม่อยากอยู่ใกล้ส้วม เพราะเป็นที่สาธารณะประโยชน์ ถ้ารัฐจะใช้ประโยชน์จากคลองพิชัยเพื่อระบายน้ำ หรือจะทำสวนหย่อมชุมชนนี้ก็ควรรย้ายเพื่อส่วนรวม

-ควรรย้ายเพราะเกรงว่าจะได้รับความเดือดร้อนและไม่ปลอดภัย เมื่ออยู่ใกล้ชุมชนเพชรคลองจั่น

เนื่องจากบ้านอยู่ใกล้ชุมชนเพชรคลองจั่นแถบด้านใน เรื่องขโมยมีไม่ไม่รู้แต่กลัว เพราะในชุมชนเคยไฟไหม้และบ้านอยู่ติดกันยิ่งน่ากลัว บางวันก็มีเสียงตามสายรบกวน

-ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยสำหรับชุมชนเพชรคลองจั่น ชาวบ้านข้างเคียงบางส่วนได้เสนอแนะว่าหากย้ายรัฐควรจัดหาที่รองรับให้จำนวน 19 หน่วยพักอาศัย (ร้อยละ 22.9) หรือไม่ก็ให้ไปจองบ้านเอื้ออาทรจำนวน 4 หน่วยพักอาศัย (ร้อยละ 8.4)

เหตุผลที่ไม่ควรรย้ายของชาวบ้านข้างเคียงต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น

-ไม่ควรรย้ายเพราะสงสารและเห็นใจ เพราะเขาอยู่มานาน และเขาก็เดือดร้อนอยู่แล้ว และชุมชนมีการรวมตัวกันและช่วยกันพัฒนา

ชุมชนนี้ดีอย่างหนึ่งที่เขารวมตัวกันได้ และช่วยกันพัฒนา โดยผู้ตอบแบบสอบถามที่อยู่อาศัยในชุมชนวัดพิชัยบางคน ตอบว่าชุมชนเพชรคลองจั่นสะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อยดีกว่าชุมชนของตนเสียอีก อีกทั้งมาร่วมเวกคลองพิชัยร่วมกันด้วย

-ไม่ควรรย้ายเพราะมีความสัมพันธ์กันทางธุรกิจ

หลังจากแจกแบบสอบถามไปแล้ว ได้สังเกตและสอบถามเพิ่มเติมทั้งจากชาวชุมชนเพชรคลองจั่น และจากการสนทนาในวงของผู้ตอบแบบสอบถามเอง บางครั้งแจกแบบสอบถามแล้วเจอกลุ่มคนใหญ่ๆ จึงได้คำตอบเชิงลึกที่บางที่ผู้ตอบแบบสอบถามไม่ตอบโดยตรงในครั้งแรก แต่ทราบได้จากการสังเกตและสอบถามเพิ่มเติมทั้งจากตัวผู้ตอบเองและเพื่อนบ้าน ได้แก่ ร้านค้าภายนอกชุมชนที่มีชาวบ้านในชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นลูกค้าซื้อของซื้อและของผ่อน ชาวบ้านในชุมชนเพชร

คลองจั่นเป็นลูกหนี้กู้เงินจากชาวบ้านในชุมชนวัดพิชัย (ชุมชนข้างเคียง) หรือเล่นแชร์กับชาวบ้านในชุมชนเพชรคลองจั่น เป็นต้น

-ไม่ควรย้ายเพราะเป็นลูกค้าประจำของร้านอาหารที่ซื้ออาหารของชาวชุมชนเพชรคลองจั่น

ขณะที่บางส่วนให้ความเห็นว่าไม่ควรย้ายเพราะเป็นลูกค้าประจำของร้านอาหารด้านหน้าชุมชน (ขายส้มตำ ลาบ น้ำตก และอาหารตามสั่ง) หลัง 18.00 น.-22.00 น. ทำอาหารอร่อยและปิดร้านดึก ส่วนร้านอาหารตามสั่งอีกร้านหนึ่งก็ขายตั้งแต่ 6.00 น.-21.00 น. เพราะร้านนี้เปิดเช้าที่สุด

การลอกดูแลรักษาคลองเป็นบทพิสูจน์ที่เห็นผลได้ชัด เนื่องจากแต่ก่อนมีการร้องเรียนจากชุมชนข้างเคียงว่า ชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นสาเหตุให้น้ำเน่าเสีย ต่อมาเมื่อชาวบ้านลอกคลอง เก็บขยะ และปรับสภาพน้ำโดยใช้น้ำชีวภาพ จนน้ำในคลองมีสภาพดีขึ้น ชาวบ้านข้างเคียงส่วนใหญ่ก็รับรู้ถึงการพัฒนาตรงจุดนี้ ภายหลังจากชุมชนเพชรคลองจั่นจึงขยายการพัฒนาดูแลคลองไปสู่ชุมชนข้างเคียงด้วยการไปช่วยลอกคลองเก็บขยะ ร่วมกับชาวบ้านในชุมชนสมหวังและชุมชนวัดพิชัย

4.12 ทัศนคติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น

ชุมชนเพชรคลองจั่นอยู่อาศัยในที่สาธารณประโยชน์บึงกุ่ม ซึ่งอยู่ในความดูแลของกรุงเทพมหานคร (หน่วยงานท้องถิ่น) และมีหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องทั้งทางด้านนโยบายและปฏิบัติ ประสานงานลงสำรวจชุมชน ได้แก่ สำนักพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตบึงกุ่ม เป็นต้น อีกทั้งประสานงานกับการเคหะแห่งชาติในการจัดหาที่ดินรองรับการรื้อย้ายให้แก่ชาวชุมชนเพชรคลองจั่นที่โครงการคลองกรุง จึงสัมภาษณ์ทัศนคติของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น

ในส่วนของหน่วยงานหรือองค์กรเอกชน มีกลุ่มกฎหมายเพื่อสิทธิมนุษยชน จากสมาคมร่วมกันสร้าง เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงให้กับชุมชน ในการจัดระบบ และประสานงานกับหน่วยงานหรือองค์กรอื่นๆ โดยได้งบประมาณสนับสนุนด้านการพัฒนาสภาพแวดล้อมจากมูลนิธิชุมชนไท และจัดตั้งเครือข่ายในระดับองค์กรประชาชนเพื่อประสานงานในการพัฒนาชุมชน ซึ่งปัจจุบันชุมชนเพชรคลองจั่นเข้าร่วมในเครือข่ายเพื่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นเครือข่ายที่ประสบปัญหาได้หรือเหมือนกัน และเข้าร่วมกับเครือข่ายสลัม 4 ภาคในการร่วมกันแก้ไขปัญหาในระดับประเทศ

ตาราง 4.25 แสดงรายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์จากหน่วยงานรัฐ

หน่วยงานรัฐ		
สำนักงานเขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร		
นายนิคม	บุญพิทักษ์	ผู้อำนวยการเขตบึงกุ่ม
นายกมล	दानพิทักษ์	หัวหน้าฝ่ายพัฒนาชุมชน
นายบุญธรรม	หุยประเสริฐ	อดีตฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักพัฒนาชุมชน
สำนักพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร		
นายสมภพ	ระจับทุกษ์	รองผู้อำนวยการสำนักพัฒนาชุมชน
การเคหะแห่งชาติ		
คุณสุขุมาลัย	เตียประเสริฐ	รองผู้อำนวยการฝ่ายปรับปรุงชุมชน

ทัศนคติของหน่วยงานรัฐต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น ในส่วนที่แสดงความคิดเห็นว่าควรย้ายที่อยู่อาศัย ให้เหตุผลว่าเป็นที่สาธารณประโยชน์ เป็นที่ส่วนรวมที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน ในอนาคตหากรัฐต้องการใช้ประโยชน์ในที่ดินผืนนี้ ชาวบ้านก็ควรย้ายออก หากให้ชาวบ้านอยู่ที่ คนอื่นๆก็จะมาบุกรุกตามกัน โดยจัดที่รองรับไว้ให้ที่โครงการคลองกรุง ซึ่งยอมรับว่าไกลจากที่ทำมาหากินเดิมของชาวบ้าน แต่ในขณะเดียวกันเมื่อชาวบ้านเข้าเจรจาเพื่อขอชะลอการไล่รื้อ ก็ให้ชาวบ้านอยู่ที่เดิมได้ โดยช่วยพัฒนาดูแลรักษาสภาพแวดล้อมไปด้วย ถือว่าเป็นการช่วยกันแก้ไขปัญหาระยะสั้นในระดับหนึ่ง โดยมีข้อตกลงในการจำกัดที่อยู่อาศัยไว้ 60 หลังคาเรือน เพื่อไม่ให้เกิดความหนาแน่น ที่จะส่งผลเสียต่อสุขลักษณะในการอยู่อาศัย และชาวบ้านต้องรื้อย้ายออกไปเมื่อชาวบ้านมีความพร้อมในการจัดหาที่อยู่อาศัยใหม่ได้ หรือจะรวมตัวกันไปหาที่ดินที่ชาวบ้านพึงพอใจ ทางรัฐจะประสานงานในเรื่องการจัดหาน้ำไฟให้กับชาวบ้าน ซึ่งที่ผ่านมาค่อนข้างประนีประนอมโดยใช้หลักรัฐศาสตร์มากขึ้น ไม่เหมือนสมัยก่อนใช้หลักนิติศาสตร์ว่ากันด้วยกฎหมาย ถ้าไม่ไปก็ออกมาขายจับดำเนินคดี

มีบางส่วนให้ความเห็นในการจัดหาที่อยู่อาศัยว่า หากชาวบ้านต้องการที่อยู่ใหม่ที่ใกล้กับแหล่งงานเดิม ทางรัฐควรประสานงานขอความร่วมมือในการเช่าที่ดินจากส่วนราชการอื่นๆ ที่ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์อีกมาก ทั้งนี้เป็นเพราะในอดีตบางหน่วยงานเล็งเห็นถึงรายได้จากการเช่าที่ได้ผลตอบแทนน้อย

ตาราง 4.26 แสดงรายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์จากองค์กรเอกชนและองค์กรประชาชน

องค์กรเอกชนและองค์กรประชาชน		
สมาคมร่วมกันสร้าง		
ดร.จำเนียร	วรวรัตน์ชัยพันธ์	เลขาธิการสมาคมร่วมกันสร้าง
นายอนุชาติ	คลองแคล้ว	เจ้าหน้าที่ประสานงานชุมชน
นายสุทธิพงษ์	ลายทิพย์	เจ้าหน้าที่ประสานงานชุมชน
มูลนิธิชุมชนไทย		
นางปรีดา	คงแป้น	กรรมการและเลขานุการมูลนิธิชุมชนไทย
เครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนา		
นางลัดดา	ทิสานนท์	กรรมการบริหารด้านสิทธิที่อยู่อาศัยชุมชนคลองน้ำแก้ว

ทัศนคติของหน่วยงานหรือองค์กรเอกชนและองค์กรประชาชนต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น ในส่วนที่แสดงความคิดเห็นว่าไม่ควรย้ายที่อยู่อาศัย ให้เหตุผลว่า ควรให้ชาวบ้านได้อยู่ที่เดิมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต และการประกอบอาชีพ อย่างกรณีชุมชนคลองตันที่ย้ายไปอยู่โครงการคลองกรุง มีบางส่วนต้องเป็นหนี้สิน ไปอยู่ที่ใหม่ค้าขายไม่ได้ อีกทั้งมีรายจ่ายเพิ่มในเรื่องที่อยู่อาศัย ที่ต้องซื้อแบบแปลนจากการเคหะแห่งชาติ ถึงแม้ได้เงินค่ารื้อถอน 10,000 บาท แต่เมื่อไปอยู่โครงการคลองกรุงก็ต้องเสียเงินชำระล่วงหน้า 10,000 บาทด้วย จากปัญหานี้จึงเห็นว่าควรให้อยู่ที่เดิม โดยลัดดา ทิสานนท์ ให้ความเห็นเสริมว่า ชาวบ้านช่วยกันพัฒนาช่วยกันทำ ไม่ว่าจะลอกคลอง เก็บขยะ และดูแลคลอง ซึ่งรัฐไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายจ้างพนักงานมาเก็บกวาด ขอเพียงแต่รัฐช่วยส่งเสริมสนับสนุนไม่เปลี่ยนองบของรัฐด้วย

ตาราง 4.27 แสดงรายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์จากผู้เชี่ยวชาญ

ผู้เชี่ยวชาญ		
รองศาสตราจารย์ มานพ พงศทัต		คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร.บรรณโคภิชฐ์ เมฆวิชัย		คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ศาสตราจารย์ นาบีล ฮิมดี		มหาวิทยาลัยออกฟอร์ดบรุก ประเทศอังกฤษ
ศาสตราจารย์ เรย์ อาร์คเซอร์		สถาบันเอ ไอ ที่ จังหวัดปทุมธานี

ควรย้าย แต่ควรมีกลไกในการแก้ไขปัญหามาให้ตรงกับความต้องการและการทำมาหากินของชาวบ้าน การแก้ไขมีหลายวิธี แต่การไล่ออกโดยไม่หาที่รองรับไม่ใช่วิธีที่ดี เพราะชาวบ้านก็จะไปบุกรุกที่อื่นอีก โดยนาปีล ฮิมตีให้ความเห็นที่น่าสนใจว่ามีตั้งหลายวิธีในการแก้ไขโดยไม่ต้องใช้การขับไล่ออกโดยไม่จัดที่รองรับ แต่ควรใช้ใช้การตั้งถิ่นฐาน ซึ่งเป็นการวางแผนในการแก้ไขปัญหามาให้แก้ไขด้วยการทำอย่างไรให้การอยู่อาศัยที่ผิดกฎหมายเป็นการอยู่อาศัยที่ถูกกฎหมาย ในขณะที่เรย์ อาร์เซอร์ให้ความเห็นที่ต่างไปจากกลุ่มแต่เหมือนกับความเห็นของชาวบ้านว่าควรให้อยู่ที่เดิม เพราะเขาอยู่แล้วช่วยพัฒนาไม่เปลืองงบประมาณ โดยอาจใช้การปรับผังที่ดิน

มานพ พงศทัต ให้ความเห็นว่าควรรื้อย้ายโดยไม่จำเป็นต้องรื้อย้ายให้ไปอยู่ที่เดียวกันทั้งหมด แต่ควรดูถึงความพร้อม และความต้องการของแต่ละคน ดูโครงสร้างทางสังคมด้วย กรณีชุมชนเพชรคลองจั่น ที่ไม่ย้ายไปคลองกรุง เพราะไกลจากแหล่งงานเป็นเรื่องของที่ตั้ง (Location) เราจะมองการแก้ปัญหาด้วยกายภาพอย่างเดียวไม่ได้ เพราะมีปัญหาสังคมด้วย จึงควรเตรียมความพร้อมโดยการแก้ปัญหาเป็น 3 ระยะ โดยระยะสั้นต้องพัฒนาชุมชน ให้ความสำคัญกับเยาวชนในด้านการศึกษา ยกกระดับอาชีพให้มีรายได้มั่นคง มีการออม ระยะกลางจึงจัดหาที่เช่าที่ใกล้กับแหล่งงานเดิม ระยะยาวหากต้องการเป็นเจ้าของที่ดินเขาก็จะย้ายออกไป ทำให้สลัมค่อยๆหมดไป ส่วนมากจะแล้วแต่ความต้องการของแต่ละคน เพราะบางคนเข้ามาเพื่อหางานทำแต่มีที่ดินของตัวเองที่ต่างจังหวัด บางทีหากแก้ปัญหาด้วยการให้อาศัยไปอยู่ที่ใหม่ให้ฟรียังไม่เอาเลย เพราะไกลจากแหล่งงานเดิม ทำมาหากินไม่ได้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 5

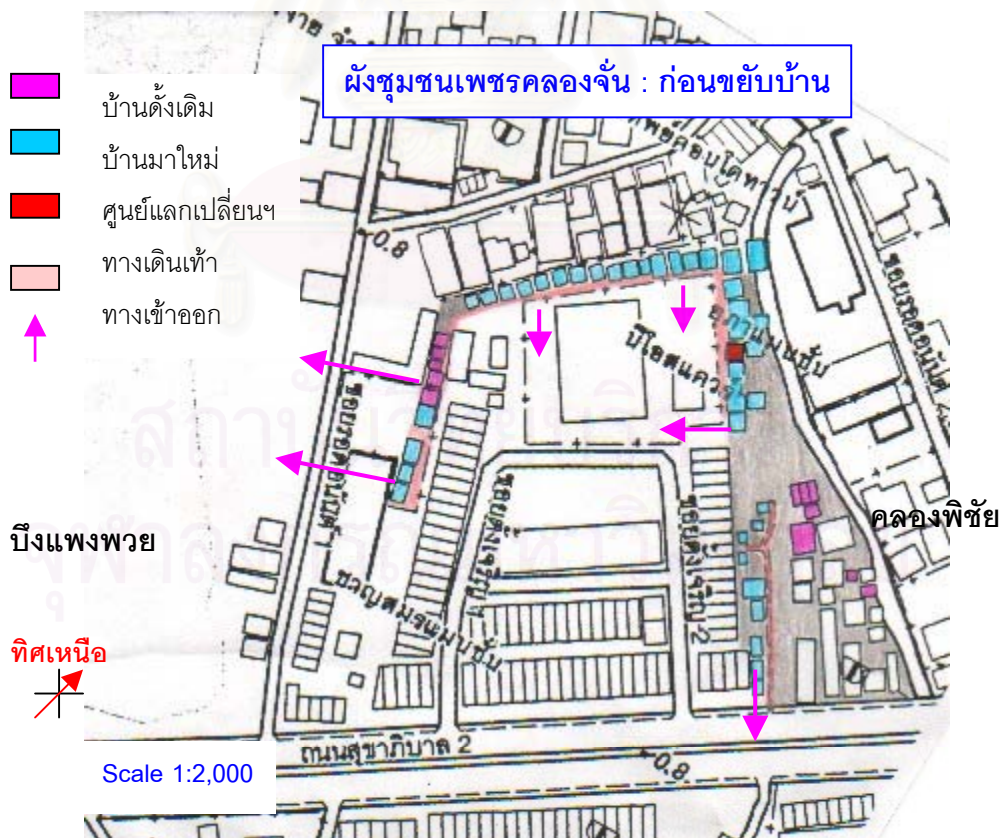
กระบวนการย้ายที่อยู่อาศัยออกจากคลองพิชัย

ชุมชนเพชรคลองจั่นตั้งอยู่บนที่ดินในความดูแลของกรุงเทพมหานคร (หมายถึงหน่วยงานปกครองท้องถิ่น) เดิมชุมชนเพชรคลองจั่นแบ่งเป็นกลุ่มด้านในติดริมรั้วโรงหนังกับกลุ่มด้านนอกติดถนนเสรีไทย กลุ่มที่อยู่ด้านในเป็นกลุ่มที่มีปัญหาในการเข้าออก ซึ่งแต่ละครั้งต้องป็นรั้วโรงหนังเพชรคลองจั่นออกมาทางซอยตั้งเจริญ ในอดีตรั้วโรงหนังเพชรคลองจั่น (ปัจจุบันเป็นแหล่งบันเทิงครบวงจร) คือ ฝ้ายบ้านด้านหนึ่งของชาวบ้าน ส่วนหลังบ้านบางหลังก็รุกล้ำเข้าไปในคลอง จนมองไม่ออกว่านี่คือคลองพิชัย ซึ่งกว่าจะมาเป็น "เพชรคลองจั่น" ในวันนี้มีความเป็นมาที่ยาวนาน

กระบวนการย้ายที่อยู่อาศัยออกจากคลองพิชัย สามารถแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ก่อนขยับบ้าน (ก่อนปี พ.ศ.2540) และหลังขยับบ้าน (ปี พ.ศ.2540-เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2546) ดังนี้

5.1 ก่อนขยับบ้าน (ก่อนปี พ.ศ.2540)

5.1.1 ก่อนการรวมตัว

แผนผัง 5.1 แสดงผังชุมชนเพชรคลองจั่น : ก่อนขยับบ้าน

ชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นหนึ่งในชุมชนบุกรุกที่สาธารณะริมคลอง ที่มีปัญหาด้านความมั่นคงในที่อยู่อาศัย เนื่องด้วยกรุงเทพมหานคร (หมายถึงหน่วยงานปกครองท้องถิ่น) ให้เหตุผลในการรื้อย้ายชุมชนริมคลองว่าการรื้อย้ายริมคลองกีดขวางทางระบายน้ำมีส่วนทำให้น้ำท่วมกระแสน้ำไหลเร็วมีเข้ามาเรื่อยๆตั้งแต่ปี พ.ศ.2536 - พ.ศ.2538 ชุมชนในช่วงแรกชาวบ้านยังไม่มี การรวมตัว และในช่วงนั้นชาวบ้านไม่มีบ้านเลขที่ ทำให้ไม่จ่ายประปาและไฟฟ้าใช้ ไม่มีทางเดินคอนกรีต และต้องเดินลุยโคลนเวลาฝนตก หากลูกจะเข้าโรงเรียนต้องจ่าย 2,500 บาท เพื่อฝากชื่อเข้าทะเบียนบ้านคนอื่น (ทองคุณ บุญรักษา, สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2546)

สมัยก่อนชุมชนถูกแบ่งเป็น 2 ส่วน ยังไม่ได้เปิดทางเดินเชื่อมถึงกันตลอดทั้งชุมชนเช่นในปัจจุบัน เพราะสมัยก่อนตรงกลางชุมชนมีบึงและปลูกบ้านซ้อนกันหรือปลูกบ้านทับพื้นที่ที่น่าจะเป็นทางเดินร่วมกัน ส่วนปัญหาทางเข้าออกที่เกเรินไว้ข้างต้น เป็นเพราะคนหนาแน่นขึ้น โรงหนังเพชรคลองจั่นจึงทำกำแพงรอบโรงหนังปิดหมดทุกด้านทำให้ไม่มีทางเข้าออก ทางด้านริมคลองพิชัยบ้านก็ล้ำเข้าไปในแนวคลอง คลองพิชัยด้านหลังชุมชนซึ่งมีสภาพเป็นแอ่งคล้าย ๆ บึงแต่เดิมที่เต็มไปด้วยบัว ก็เริ่มเน่าเสีย มีผักตบชวาขึ้นมาแทน ทำให้ความเป็นอยู่ของชาวบ้านในสมัยนั้นยากลำบากมาก ต่างคนต่างอยู่ไม่มีการรวมกลุ่มกันอย่างเช่นทุกวันนี้

5.1.2 จุดเปลี่ยนของชาวชุมชนเพชรคลองจั่น

จุดเปลี่ยนของชาวชุมชนเพชรคลองจั่นไปสู่กระบวนการย้ายที่อยู่อาศัยออกจากคลองพิชัยเริ่มขึ้นในปี พ.ศ.2538 เนื่องจากได้รับผลกระทบจากการไล่ออกจากฝ่ายโยธา สำนักงานเขตบึงกุ่ม ด้วยเหตุที่ชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นชุมชนบุกรุกบึงแพงพวย หรือที่สาธารณประโยชน์บึงกุ่ม รวมถึงการบุกรุกล้ำทางสาธารณประโยชน์คลองวัดพิชัย (รุจิโรจน์ ภาณุทัต, สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2545) ประกอบกับชาวบ้านในชุมชนเพชรคลองจั่นกล่าวถึงสาเหตุการไล่อีกส่วนหนึ่งว่า เป็นเพราะเจ้าของคอนโดมีเนียมเกรงว่าการอยู่อาศัยของชาวบ้านในชุมชนเพชรคลองจั่นจะส่งผลกระทบต่อการขายห้อง เมื่อผู้วิจัยได้มีโอกาสสอบถามทางสำนักงานเขตเกี่ยวกับเรื่องร้องเรียนดังกล่าว ซึ่งเป็นการร้องเรียนทางจดหมายส่งมาที่สำนักงานเขตบึงกุ่ม เกี่ยวกับการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่นทำให้สภาพน้ำในคลองพิชัยเน่าเสียและทำลายสภาพแวดล้อม ทางเขตจึงลงไปตรวจสอบ

ต่อมาจึงมีปัญหาไล่อ้อซึ่งเกิดจากบ้านที่ปลูกล้ำคลอง รวมถึงการให้เหตุผลของกรุงเทพมหานครในการรื้อย้ายชุมชนริมคลองว่า การรื้อย้ายริมคลองกีดขวางทางระบายน้ำมีส่วนทำให้น้ำท่วม การไล่อ้อช่วงนั้นค่อนข้างรุนแรง มีเจ้าหน้าที่มากระทุ้งบ้าน ในช่วงแรกๆ ชาวบ้านไม่ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายในการรื้อย้าย จึงเกิดความกลัวและออกไปจากชุมชนบางส่วน ภายหลังได้รับคำแนะนำจากชาวบ้านชุมชนอื่นที่เคยประสบปัญหาไล่อ้อ ให้ไปขอความช่วยเหลือที่

ต่อมาจึงมีปัญหาไล้รื้อซึ่งเกิดจากบ้านที่ปลูกล้ำคลอง รวมถึงการให้เหตุผลของกรุงเทพมหานครในการรื้อย้ายชุมชนริมคูคลองว่า การรื้อล้ำริมคูคลองกีดขวางทางระบายน้ำมีส่วนทำให้น้ำท่วม การไล้รื้อช่วงนั้นค่อนข้างรุนแรง มีเจ้าหน้าที่มากระทุ้งบ้าน ในช่วงแรกๆ ชาวบ้านไม่ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายในการรื้อย้าย จึงเกิดความกลัวและออกไปจากชุมชนบางส่วน ภายหลังได้รับคำแนะนำจากชาวบ้านชุมชนอื่นที่เคยประสบปัญหาไล้รื้อ ให้ไปขอความช่วยเหลือที่ชุมชนวัดสุวรรณประสิทธิ์ เพราะมีนักพัฒนาจากองค์กรพัฒนาเอกชนมาลงอยู่ จึงได้รับคำแนะนำเบื้องต้นให้รวมตัวกันและจัดหาผู้นำ จึงเริ่มรวมตัวกันขึ้นในระดับหนึ่ง และได้ติดต่อขอความช่วยเหลือจากโครงการกฎหมายเพื่อสิทธิมนุษยชน สมาคมร่วมกันสร้าง

ปลายปี พ.ศ.2538 โครงการกฎหมายเพื่อสิทธิมนุษยชน สมาคมร่วมกันสร้าง ได้ร่วมสำรวจข้อมูลและตัดสินใจลงทำงานกับชุมชนเพชรคลองจั่น ซึ่งกำลังประสบปัญหาการไล้รื้อ ในการให้ความรู้เรื่องกฎหมาย และให้ทราบถึงขั้นตอนการขับไล่แก่ชาวบ้านว่าจะต้องทำอะไรเมื่อมีผู้มาขับไล่ เช่น การได้รับการแจ้งข่าว การถูกยื่นฟ้อง การถูกออกหมายเรียกจากศาล การต่อรองกับเจ้าของที่ดิน สิ่งที่ต้องดำเนินการเพื่อต่อรองกับเจ้าของที่ดิน การขอความร่วมมือจากองค์กรต่างๆ เช่น NGOs สภานายความ สภาสังคมสงเคราะห์ สำนักงานช่วยเหลือประชาชนทางกฎหมายของอัยการ สื่อมวลชน เป็นต้น เพื่อทราบถึงข้อจำกัดและทางออกในการเจรจาต่อรอง ติดต่อบริษัทงานเพื่อเตรียมการย้ายชุมชนให้สอดคล้องกับช่วงเวลาที่ถูกบอกให้ย้ายออกได้

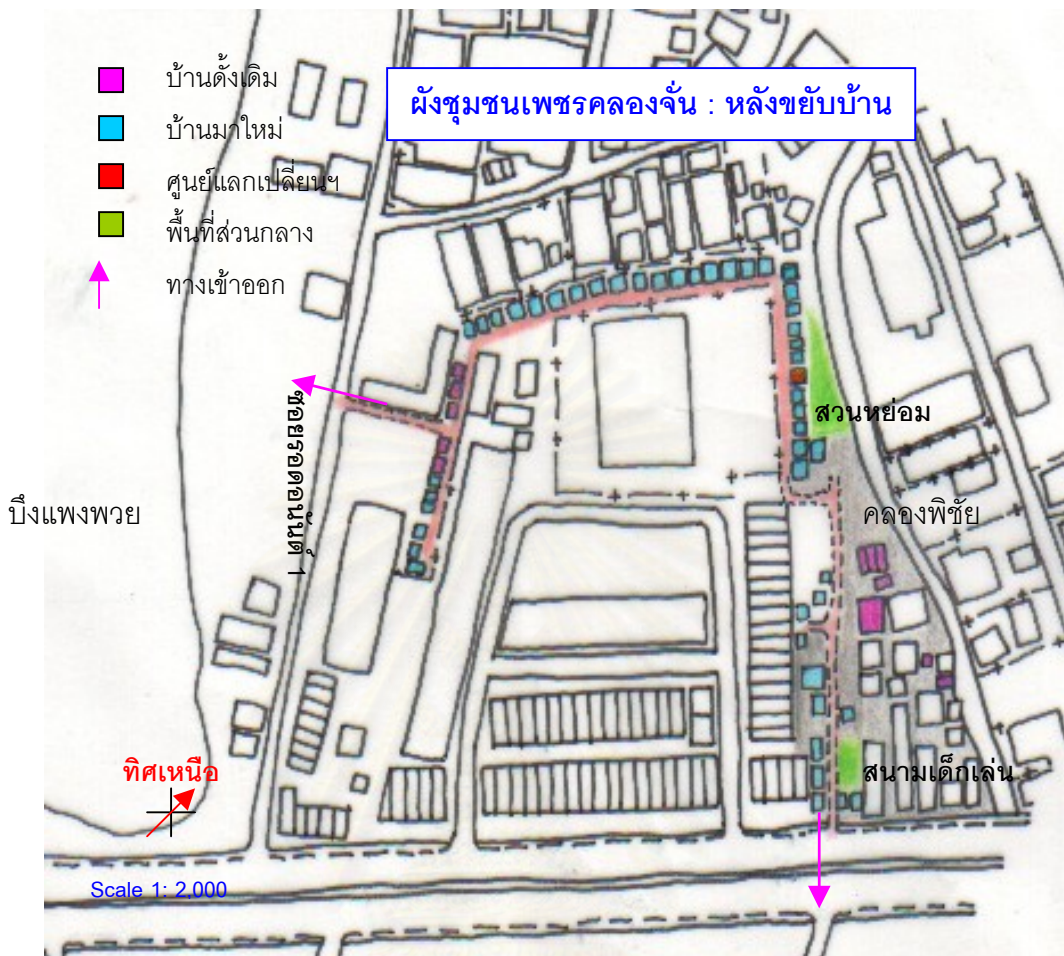
ชาวบ้านจึงรวมตัวกันไปเจรจากับผู้อำนวยการเขตบึงกุ่ม เพื่อชะลอการไล้รื้อ ขณะที่การเคหะแห่งชาติที่รองรับ โดยเสนอที่ดินโครงการคลองกรุงให้กับชาวบ้านและพาไปดูที่ดิน แต่ชาวบ้านไปดูโครงการคลองกรุงแต่ปฏิเสธข้อเสนอดังกล่าว เนื่องจากไกลจากแหล่งงานเดิม

5.2 หลังขยับบ้าน (ปี พ.ศ.2540-เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2546)

5.2.1 การรวมตัวเป็นเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนา

เครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาเกิดจากชุมชนแออัดในหลายพื้นที่ของกรุงเทพมหานคร ซึ่งประสบปัญหาที่อยู่อาศัย ได้รวมตัวกันเพื่อช่วยเหลือกัน เมื่อปี พ.ศ.2538 พัฒนาการในการทำงานร่วมกันนี้ได้ก่อให้เกิดทิศทางที่ชัดเจนจึงได้ร่วมกันจัดตั้งเป็นเครือข่ายขึ้นเมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2540 โดยมีสมาชิกก่อตั้งจาก 13 ชุมชน เป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาที่อยู่อาศัยอย่างยั่งยืนมีการบริหารเครือข่ายโดยชาวชุมชนเอง ได้รับงบประมาณในการดำเนินโครงการ "พัฒนาที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมชุมชน" จากโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง จำนวน 992,600 บาท เพื่อดำเนินการใน 9 ชุมชน 10 คลอง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เครือข่ายทำงานตั้งแต่ต้นมาอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ คลองวัดพิชัย คลองไผ่ ลำรางบางนางจิ้น คลองหัวหมาก ลำรางหลวงวิจิตร คลองขาด้วน คลองบางเตย คลองน้ำแก้ว คลองพญาเว็ก และลำรางคลองบ้านม้า

5.2 ร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ไข

แผนผัง 5.2 แสดงผังชุมชนเพชรคลองจั่น : หลังขยับบ้าน

ต่อมาในปี พ.ศ.2540 กระแสการไล่อพยพชุมชนริมคลองรุนแรงขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ชาวชุมชนริมคลองจึงได้รวมตัวเป็นเครือข่ายเพื่อแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยร่วมกัน เพื่อเสนอข้อเรียกร้องต่อผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ดร.พิจิตต รัตตกุล ในวันที่ 1 กันยายน 2541 จนนำไปสู่แนวความคิด “คนอยู่กับคลองได้”

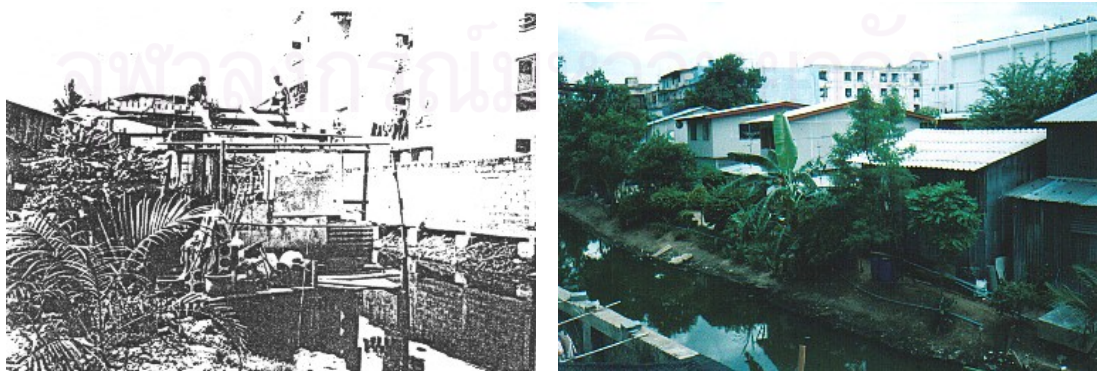
รูปภาพ 5.1-5.2 สภาพคลองพิชัยก่อนและหลังการดูแลคลอง

อีกด้านหนึ่งก็หันมาดูแลชุมชนตัวเองเพื่อแก้ไขปัญหาภายในชุมชน สำหรับเพชรคลองจั่นนั้น ได้มีการประชุมชาวบ้านหลายครั้งโดยตั้ง "เครือข่ายเพื่อการพัฒนา" มีองค์การพัฒนาเอกชนเป็นพี่เลี้ยง ซึ่งมีการสรุปปัญหาว่าปัญหาของชุมชนเพชรคลองจั่นด้านที่อยู่อาศัยมี 2 ปัญหาหลัก คือ ปัญหาไม่มีทางเดินเท้าภายในชุมชนและออกสู่นอกชุมชน และการสร้างบ้านลี้แนวคลองกีดขวางทางระบายน้ำ

หลังจากเห็นปัญหาร่วมกันแล้วก็ช่วยกันหาทางแก้ไข ซึ่งมีข้อสรุปให้สร้างทางเดินภายในชุมชนโดยการเว้นพื้นที่ด้านติดกับกำแพงโรงหนังเพชรคลองจั่นเป็นทางเดินกว้าง 1.2 เมตร พร้อมกับเจรจากับโรงหนังขอเปิดทางเข้าออกกำแพงแต่ไม่ประสบความสำเร็จ จึงเจรจาขอทางเข้าออกจากเอกชนซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินทางซอยรอดอนันต์ 1 และถอยบ้านออกจากคลองโดยมีพื้นที่เหลือเพื่อสร้างสวนหย่อม แนวเขื่อนดิน ร่วมกันขุดคลองให้สะอาด และขยับบ้าน ซึ่งในขณะนั้นชาวบ้านไม่เห็นด้วยเรื่องการขยับบ้าน เพราะคิดว่าเท่าที่เป็นอยู่บ้านแต่ละหลังก็คับแคบอยู่แล้วจะให้ปันทั้งหน้าบ้านและหลังบ้านรวมแล้วไม่น้อยกว่า 3 เมตร ก็จะคับแคบเข้าไปใหญ่ ในระยะแรกไม่มีใครอยากขยับบ้าน อีกทั้งกระทบค่าใช้จ่าย คณะกรรมการจึงแก้ปัญหาโดยการจัดทำผังทั้งชุมชนให้ชาวบ้านดูพร้อมทั้งอธิบายว่าอยู่กันไม่เป็นระเบียบ อีกทั้งบางหลังใหญ่บางหลังเล็กจึงต้องเสียสละ

5.2.3 เริ่มขยับบ้าน

กระบวนการย้ายที่อยู่อาศัยออกจากคลองพิชัย ช่วงก่อนขยับบ้าน (ก่อนปี พ.ศ.2540) จากการสัมภาษณ์พบว่ามีการขยับบ้าน 34 หลังคาเรือน ส่วนจำนวนบ้านอีก 26 หลังคาเรือน ยังไม่ได้ขยับบ้านเพราะยังไม่มีเงิน อีกทั้งบางส่วนให้เหตุผลเพิ่มเติมว่าเป็นเพราะไม่มีปัญหาไล่อื้อเหมือนพวกที่ปลูกบ้านคร่อมคลอง และมีทางเข้าออกที่ 1 บริเวณด้านหน้าชุมชนติดถนนเสรีไทย หรือถนนสุขาภิบาล 2 รวมถึงปลูกบ้านเป็นแถวเป็นแนวไม่ได้ปลูกซ้อนกันหนาแน่น ดังเช่นบ้านด้านในที่ติดกำแพงโรงหนังเพชรคลองจั่น จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน พบว่าในช่วงแรกกลุ่มชาวบ้านด้านหน้า มีความเห็นแตกต่างในเรื่องการขยับบ้าน แต่ก็เข้าร่วมในส่วนพัฒนาในด้านอื่นๆ

รูปภาพ 5.3-5.4 ก่อนและหลังการขยับบ้านขึ้นจากคลองพิชัย

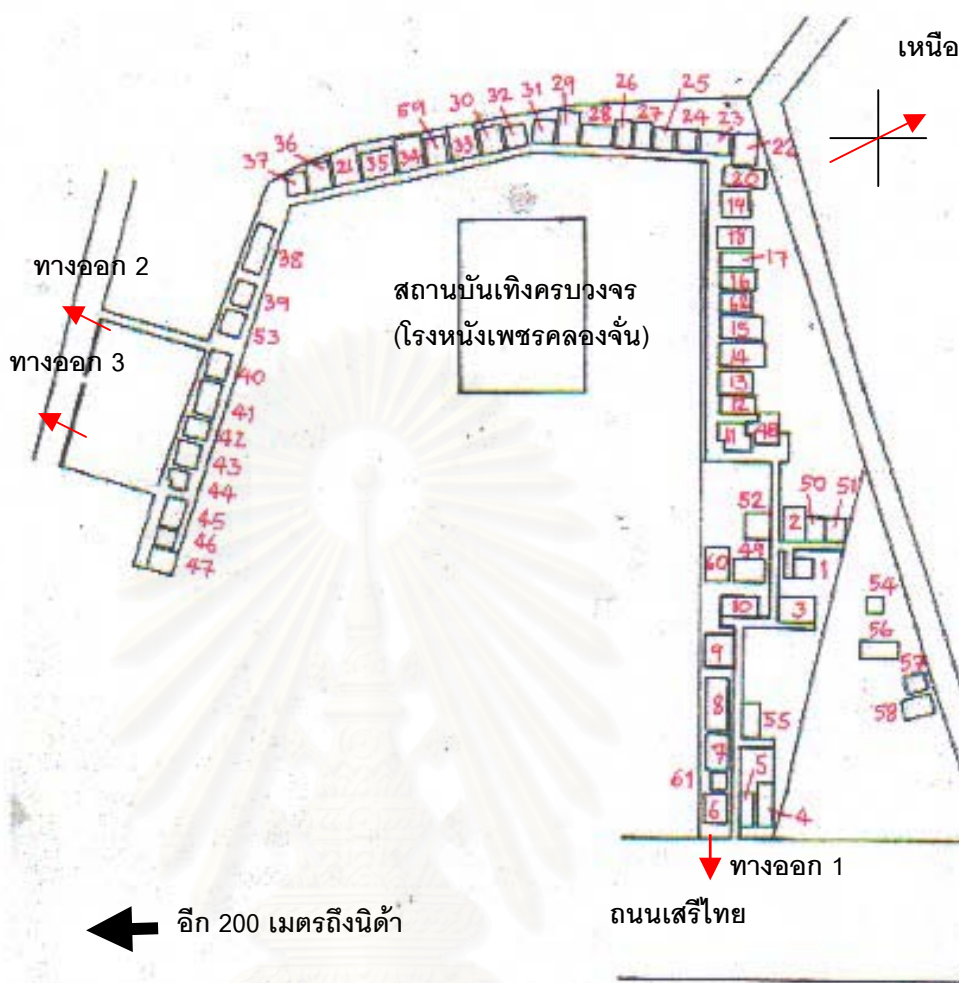
รูปภาพ 5.5 ภาพจำลองเหตุการณ์ในอดีตที่ใช้บันไดพาดข้ามผ่านรั้วโรงเรียนเพชรคลองจั่น

ในกระบวนการย้ายบ้านออกจากคลองพิซัย ก่อนปีพ.ศ.2540 จึงมีเพียง 5 หลังคาเรือนที่ปลูกบ้านคร่อมคลองพิซัย คือ หมายเลข P21 หมายเลข P22 หมายเลข P37 หมายเลข P59 และหมายเลข P60 โดยมีบ้านบางส่วนย้ายออกไปบ้างแล้วตั้งแต่โดนไล่อื้อ

ต่อมาคณะกรรมการและชาวบ้านจึงทำโมเดลบ้านให้ชาวบ้านดู อีกทั้งมีนักศึกษาจากสถาบันเทคโนโลยีเจ้าคุณทหารลาดกระบังมาช่วยทำรางวัลแบ่งที่ดินและออกแบบบ้านให้ แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ก็ใช้แบบบ้านของตัวเอง และประยุกต์บางส่วนเพิ่มเติมจากแบบของนักศึกษาเพื่อความเหมาะสมกับวิถีชีวิต ส่วนใหญ่เป็นห้องโถง ไม่กั้นผนังภายในบ้าน เพียงบอกตำแหน่งห้องน้ำห้องครัว และบันไดไว้ให้ช่างก่อสร้างในชุมชน เพราะบางบ้านไม่สามารถสร้างตามแบบที่นักศึกษาออกแบบได้เพราะมีพื้นที่ใช้สอยมาก ถ้าสร้างตามแบบต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง และสรุปกันว่าให้สร้าง 2 ชั้น เว้นแต่บ้านไหนยังไม่มีเงินทุนพอก็ให้สร้างชั้นเดียวได้

รูปภาพ 5.6 แสดงผังที่ชาวชุมชนเพชรคลองจั่นต้องการในอนาคต

แผนผัง 5.3 แสดงผังชุมชนเพชรคลองจั่นปีพ.ศ.2546

จนบ้านหลังอื่นๆ เริ่มขยับตาม บ้านที่ล้อมคลองก็ได้ขึ้นบก โดยขอแทรกตรงที่ว่างที่พอจะมีอยู่ และขอแบ่งพื้นที่บางส่วนจากบ้านข้างเคียงให้ขยับเข้าไปบ้านละ 1-2 เมตร อย่างเช่นบ้านหมายเลข P23 กับบ้านหมายเลข P 20 ที่สละพื้นที่บ้านให้บ้านหมายเลข P22 มาแทรก

บ้านอีกหลังหนึ่งที่น่าสนใจ คือ บ้านหมายเลข P38 จากการเข้าสัมภาษณ์ และสังเกตเห็นหน้าต่างรอบบ้านมากกว่าบ้านอื่นๆ และปลูกต้นไม้ได้ร่มรื่นที่สุด เจ้าของบ้านจึงเล่าถึงสภาพบ้านก่อนขยับบ้านให้ฟังถึงสาเหตุของรูปแบบบ้านในปัจจุบันว่า เนื่องจากเป็นบ้านที่เฝ้าผนังร่วมกับบ้านของเพื่อนบ้าน 2 หลังที่มาอยู่ก่อน โดยเข้ามาแทรกอยู่ตรงกลางระหว่างบ้านหมายเลข P36 กับบ้านหมายเลข P38 ส่วนผนังอีก 2 ด้านที่เหลือ ด้านหนึ่งใช้กำแพงของอาคารข้างเคียงเป็นผนัง ด้านที่สาม ส่วนผนังด้านที่เหลือบริเวณด้านหน้าเพียงด้านเดียวเป็นประตูทางเข้าออกบ้าน สมัยนั้นจึงสร้างเพียงหลังคาบ้าน จึงเป็นที่มาของรูปแบบบ้านดังกล่าว อีกทั้งเล่าว่าสมัยก่อนเวลาบ้านไหนทอดปลาเค็ม จะทำให้กลิ่นปลาเค็มติดเสื้อผ้านานไปถึง 3 วัน และบ้านหลังนี้จะอบมากการระบาย

อากาศไม่ดี เพราะใช้ผนังร่วมกับเพื่อนบ้านซึ่งไม่มีหน้าต่าง จนได้ขยับบ้านจึงขยับเป็น 2 ชั้น มีหน้าต่างต่างโดยรอบ และเว้นระยะห่างระหว่างบ้านข้างเคียงไว้ปลูกต้นไม้และเลี้ยงปลาด้วย พอขยับบ้านจัดผังใหม่จึงตกลงกันในเรื่องรูปแบบบ้านว่าจะไม่ใช้ผนังบ้านร่วมกัน และเว้นระยะห่างระหว่างบ้านประมาณ 50 เซนติเมตร (เจษฎา เทพพิทักษ์, สัมภาษณ์, 26 ธันวาคม 2545)

วัสดุก่อนขยับบ้านจะใช้สังกะสี กระดาษอัด ป้ายบอร์ดหาเสียงทั้งไฟโต้บอร์ดและไม้อัดทำผนัง ส่วนหลังคาใช้สังกะสี เมื่อขยับบ้านจึงตกลงกันว่าถ้าบ้านไหนขยับบ้าน ผนังด้านหน้าที่หันออกทางเดินต้องใช้กระเบื้องแผ่นเรียบทำผนัง เพื่อความเป็นระเบียบ และพบว่าด้านข้างของบ้านเรือนจะใช้วัสดุเดิมมาผสมบางส่วน เพื่อประหยัดค่าวัสดุ

ค่าวัสดุก่อสร้างบ้าน บ้านที่ขยับแรกๆจะได้เงิน 1,500 บาทจากเพื่อนบ้าน 5 คนไม่รวมเจ้าของบ้าน จ่ายบ้านละ 300 บาท ผลัดกันจ่ายใน 6 คน ทำให้ไม่เป็นที่พอใจสำหรับบางหลังที่ขยับบ้านทีหลังแต่ไม่ได้เงินช่วยเหลือหรือได้ไม่ครบ จึงต้องออกค่าใช้จ่ายเองและกู้เงินบางส่วนมาสร้างบ้าน โดยกลุ่มที่ขยับก่อนได้รับการช่วยเหลือจาก DANCED บางส่วน ในรูปของวัสดุมาแจกจ่ายให้ได้แก่ สังกะสี 5 แผ่นต่อหลัง ตะปู เสาค้ำ เป็นต้น ส่วนบ้านที่ขยับทีหลังจะใช้เงินส่วนตัว โดยมีวงเงินไม่เกิน 20,000 บาทให้กู้เพื่อปรับปรุงที่อยู่อาศัยดอกเบี้ยร้อยละ 0.50 บาท

แรงงานที่สร้างบ้านก่อนขยับบ้าน เนื่องจากมีบางหลังเพิ่งมาอยู่ใหม่ช่วงหลังขยับบ้าน พ.ศ.2540 - 2545 จำนวน 7 หลังคาเรือนจากทั้งหมดจำนวน 61 หลังคาเรือน จึงนับเฉพาะบ้านที่ปลูกก่อนปี พ.ศ.2540 จำนวน 54 หลังคาเรือน เกี่ยวกับการปลูกสร้างบ้านก่อนขยับบ้าน ส่วนมากใช้แรงงานภายในครอบครัว ผู้หญิงและเด็กก็ช่วยกันขนดินทราย เพื่อนบ้านในชุมชน กลุ่มคณะกรรมการ หรือจ้างช่างภายในชุมชน 1 คน บางบ้านมีเพื่อนหรือญาติที่ไม่ได้อยู่ในชุมชน มาช่วยอย่างบ้านพินอมมีญาติเป็นช่างรับเหมาก่อสร้างจึงมาช่วยสร้างบ้านให้ ชาวบ้านส่วนมากช่วยกันด้วยความมีน้ำใจไม่คิดค่าแรง โดยเจ้าของบ้านจะเลี้ยงเหล้ายาปลาปิ้งเป็นการตอบแทนน้ำใจ ส่วนบ้านที่มาซื้อบ้านต่อจากคนอื่นก็จะปรับปรุงบางส่วนที่ผู้พัก ขณะที่บางหลังหิวกระเป๋ามาใบเดียวแล้วเข้าอยู่ได้เลย ไม่ต้องปรับปรุงอะไรมาก

รูปภาพ 5.7 ชาวบ้านร่วมกันจัดสวนหย่อม

แรงงานที่ขยับบ้านส่วนมากเป็นช่างก่อสร้างภายในชุมชน และมีผู้ชายในวัยแรงงานเยอะ โดยทำงานเป็นกะ พนักงานเก็บขยะซึ่งออกจากบ้านไปทำงานเวลา 03.00 น.- 10.00 น. พอช่วงสายก็ผลัดกันมาช่วยกันสร้างบ้าน ช่วงขยับแรกๆมีเครือข่ายมาช่วยสร้างด้วย เพราะช่วงนั้นมีการสร้างศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สวนหย่อม และสนามเด็กเล่น ซึ่งได้งบประมาณจาก DANCED ที่ใช้งบประมาณเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน ลงในเครือข่ายเพื่อการพัฒนาชุมชน โดยมีเงื่อนไขที่ต้องให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการทำงาน โดยให้ใช้แรงงานในชุมชน

กว่าจะมีน้ำประปา ไฟฟ้าในวันนี้ ชาวบ้านได้รวมตัวกันไปเรียกร้องที่กระทรวงมหาดไทย ในปีพ.ศ.2540 สมัยที่นายชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนายกรัฐมนตรี โดยมีรัฐมนตรีช่วยเป็นผู้รับเรื่อง โดยหารือกับกรุงเทพมหานคร และขอเวลา 7 วัน เพื่อเรียกประชุมผู้อำนวยการสำนักงานเขตก่อน หลัง 7 วันจึงส่งเจ้าหน้าที่มาลงสำรวจจำนวนประชากร จำนวนหลังคาเรือน และขอผลัดอีก 7 วัน รวมแล้ว 2 อาทิตย์ จึงส่งตัวแทนไปขอติดตั้งกับการไฟฟ้าและประปา โดยเจ้าหน้าที่แนะนำให้ใช้มิเตอร์รวมเพราะสายไฟมาไม่ถึงด้านในชุมชน และตัดค่าใช้จ่ายเดินสายลง โดยทุกบ้านเสียค่าต่อน้ำประปาไฟฟ้าบ้านละ 1,500 บาท

การได้เลขที่บ้าน น้ำไฟ เมื่อได้เลขที่บ้านจึงรวมตัวกันไปขอโดยตั้งกองทุนคณะกรรมการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยในชุมชนเพื่อรวบรวมเงิน สำหรับให้ตัวแทนที่ทำหน้าที่ประสานงานกับภายนอกไว้ใช้จ่าย

ปัจจุบันยังมีกิจกรรมการพัฒนาอื่นๆอีก ซึ่งได้มีการวางแผนและเตรียมดำเนินการ ได้แก่ การทำบ่อบำบัดน้ำเสียที่เคยปูโครงการไว้ว่าจะแล้วเสร็จในต้นปีพ.ศ.2546 แต่ติดขัดเรื่องการส่งงบประมาณที่ทางสำนักพัฒนาได้จัดส่งงบประมาณผ่านสำนักงานเขตบึงกุ่ม แต่งบประมาณดังกล่าวไม่ได้จัดส่งให้ชุมชน เนื่องจากไม่สามารถระทำการอันเป็นการส่งเสริมชุมชนนุกรุก ทำให้โครงการหยุดชะงักไป

การหาเงินมาปรับปรุงชุมชนนั้น ชาวบ้านทำกันทุกวิถีทาง อย่างบ้านของแต่ละคนก็สร้างกันเองตามแนวที่กำหนดไว้ทุกหลังจึงดูเป็นระเบียบ การลอกคลอง สร้างสวนหย่อมริมคลองและทางเดินเท้า ก็ลงแรงช่วยกันทำและเสนอโครงการขอเงินสนับสนุนจากโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อม ชุมชนเมือง มูลนิธิชุมชนไทได้รับการสนับสนุนงบประมาณจาก DANCED เงินไม่พอก็ทอดผ้าป่าขอความสนับสนุนจากพี่น้องชุมชนอื่น การเคหะแห่งชาติก็สนับสนุนทำทางเดินเท้าคอนกรีตให้ชุมชนบริเวณด้านหน้า

แม้ว่าบางหลังจะเล็กลงบ้างเพราะต้องเสียสละให้เพื่อนบ้านก็ดัดแปลงเป็นบ้านสองชั้นจนเป็นบ้านใหม่ที่ทุกคนภูมิใจ หน้าบ้านมีทางเดินคอนกรีตที่มั่นคงยาวร่วม 150 เมตร ไม่ต้องเดินลุยโคลนยามฝนตก พ่อค้าแม่ค้ารถเข็นก็ออกมาทำมาหากินสะดวกสบาย มีทางออกสู่ชุมชนโดยไม่ต้องป็นกระไดลงข้ามกำแพงเหมือนแต่ก่อน สวนหลังบ้านติดคลองพิชัยน้ำใสสะอาดมีปลา

แหวกว่ายให้ดู มีสวนหย่อมเล็ก ๆ เนื้อที่ประมาณ 20 ตารางวา ให้คนในชุมชนลูกเด็กเล็กแดงได้วิ่งเล่นพักผ่อนหย่อนใจ รวมทั้งใช้ในการจัดกิจกรรมของชุมชน ในช่วงแรกมีการจัดเวรดูแลสวนหย่อม แต่ปัจจุบันสภาพสวนขาดการดูแล ซึ่งโครงการทั้งหมดนี้ชาวเพชรคลองจั่นได้ใช้เงินเส่นกว่าบาท (ไม่รวมค่าขยับและซ่อมแซมบ้านแต่ละหลัง)

พอขยับบ้านได้ 4-5 หลังคาเรือน ก็เริ่มมีสื่อมวลชนเข้ามาถ่ายทำ รวมถึงเป็นที่ดูงานทั้งจากภาครัฐและเอกชน และพระราชินีจากประเทศเคนยาที่ให้เงิน DANCED ผ่านมูลนิธิชุมชนไทแก่ชุมชน ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจอย่างยิ่งแก่ชาวชุมชนเพชรคลองจั่น

5.2.4 ขยายสู่กิจกรรมการพัฒนาด้านอื่น ๆ

ความคิดในการพัฒนาของชาวเพชรคลองจั่น ไม่ได้สิ้นสุดลงเพียงเท่านั้น เพราะในขณะนี้กำลังมีโครงการใหม่เพิ่มขึ้น คือ การกำจัดสิ่งปฏิกูลของชุมชน ไม่ว่าจะป็นน้ำเสียจากครัวเรือน ส้วม ก็จะมีการบำบัดก่อนทิ้งลงสู่คลองโดยใช้เทคนิคพิเศษ คือ การสร้างถังบำบัดน้ำจากครัวเรือน ทุกหลังควบคู่กับการสร้างถังส้วมบำบัดพิเศษที่ใช้ร่วมกันหนึ่งบ่อต่อสองหลัง เสียค่าใช้จ่ายเพียงหลังละ 2,000 บาทเท่านั้น และทุก ๆ หลังจะเชื่อมต่อปล่อยน้ำที่บำบัดแล้วไหลลงสู่ท่อระบายน้ำใหญ่ต่อไป ไม่เพียงแต่จะช่วยกันพัฒนาสิ่งแวดล้อมและที่อยู่อาศัยเท่านั้น ชาวเพชรคลองจั่นยังได้ร่วมกันทำกิจกรรมกองทุนชุมชน ที่มีลักษณะพิเศษไปจากชุมชนอื่น ๆ กล่าวคือ ชุมชนอื่น ๆ มักจะออมทรัพย์เพื่อกู้ยืมกันในยามจำเป็น เช่น การประกอบอาชีพ ค่าเล่าเรียนบุตร รักษาพยาบาล เป็นต้น แต่ที่เพชรคลองจั่นออมกันครบครัวละ 30 บาท ต่อเดือน เพื่อไว้เป็นกองทุนชุมชน โดยชุมชน จะนำไปใช้จ่ายยามจำเป็น เช่น ค่าใช้จ่ายในการประสานงานภายนอกของกรรมการเพราะคนที่นี่เห็นว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของชุมชน ส่วนหนึ่งได้มาเพราะกรรมการชุมชนออกไปต่อสู้ทำงานแทนพวกเขา เงินที่เหลือก็จะสมทบเป็นค่าน้ำประปาของทุกคนในชุมชน และความสำเร็จในครั้งนี้ไม่เพียงแต่ชาวเพชรคลองจั่นเท่านั้นที่ได้ประโยชน์ แต่รูปธรรมของการพัฒนามลายเป็นสถานที่ดูงานของชาวชุมชนริมคลองทั่วประเทศ หลาย ๆ โครงการที่เกิดขึ้นในระยะหลังไม่ว่าจะเป็น "โครงการถอยบ้านสร้างคลอง" ที่ชุมชนร่วมสุขพัฒนาและชุมชนพรณี "โครงการคืนน้ำใสให้คลองเปรม" เป็นต้น ล้วนแต่นำบทเรียนมาจาก "ชุมชนเพชรคลองจั่น" ทั้งสิ้น เพราะชาวเครือข่ายชุมชนริมคลองต่างยกให้ชุมชนเพชรคลองจั่นได้เป็น 1 ในชุมชนนำร่อง 10 ชุมชน ในรอบปีงบประมาณ 2545 ของสำนักพัฒนาชุมชน ซึ่งได้จัดทำโครงการชุมชนรักษคลองขึ้น รวมถึงการเป็นชุมชนนำร่องในการพัฒนาชุมชนด้านสิ่งแวดล้อมและที่อยู่อาศัยของพี่น้องชาวเครือข่ายชุมชนริมคลองทั้ง 60 ชุมชนด้วย

สุวัฒน์ คงแป้น (2540) ได้รายงานกิจกรรมการพัฒนาร่วมกันในระดับเครือข่าย ดังนี้

- 1) โครงการสร้างศูนย์เรียนรู้งานพัฒนาที่อยู่อาศัยของเครือข่าย โดยได้ทำการซ่อมแซมต่อเติมศูนย์ประชุมของชุมชนเพชรคลองจั่นให้เป็นศูนย์เรียนรู้และที่ทำการเครือข่าย

ขณะนี้ได้ดำเนินการเสร็จแล้ว ศูนย์แห่งนี้จะเป็นทั้งศูนย์ประสานงานภาคีความร่วมมือ เป็นศูนย์เรียนรู้ งานพัฒนาที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายและสถานศึกษา ดูงานให้กับองค์กรชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ

- 2) โครงการพัฒนาที่อยู่อาศัย โดยช่วยกันก่อสร้างและปรับปรุงชั้บบ้านออกจากแนวคลอง ซึ่งในแต่ละชุมชนก็ทำแตกต่างกันออกไปตามสภาพชุมชน เช่น ชุมชนหลวงวิจิตรมีการชั้บบ้าน มีการสร้างทางเท้าภายในชุมชน และร่วมกันพัฒนาคลองเดือนละครั้ง ชุมชนพญาเวียงจะมีการปรับภูมิทัศน์ชุมชนด้วยการร่วมกันทาสีบ้าน เช่นเดียวกับที่บางน้ำแก้วและโรงหวายจะมีการชั้บออกจากแนวคลอง เป็นต้น ส่วนการพัฒนาคลองในชุมชนเพชรคลองจั่นก็ยังทำอยู่อย่างต่อเนื่องทุกเดือน น้ำในคลองใสสะอาดขึ้นมีปูปลาเพิ่มมากขึ้น ขณะนี้ทางชุมชนจึงมีโครงการติดตั้งเครื่องฟอกอากาศให้ขยะที่ฝังอยู่ข้างล่างออกมาทั้งหมด
- 3) โครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชน ที่ทุกชุมชนจะร่วมกันทำมีอยู่อย่างหลากหลาย เช่น
  - การบำบัดน้ำเสียจากครัวเรือนก่อนทิ้งลงสู่ลำคลอง
  - โครงการลอกคลองและเก็บขยะในลำคลอง
  - จัดกิจกรรมลอกคลองอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกเดือน
  - โครงการชุมชนสีเขียว โดยให้มีการปลูกต้นไม้หน้าบ้าน จัดสวนหย่อมภายในชุมชน จำนวน 5 ชุมชน คือ เพชรคลองจั่น หลวงวิจิตร คลองหัวหมาก คลองน้ำแก้ว และโรงหวาย
  - โครงการคืนประโยชน์จากขยะ โดยทำปุ๋ยชีวภาพจากขยะภายในชุมชน
- 4) โครงการพัฒนาคนเพื่อการพัฒนา ซึ่งมีอยู่ 2 ลักษณะทั้งการอบรมแกนนำของแต่ละชุมชนในการพัฒนาที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมชุมชน และการพัฒนาเยาวชนจากทุกชุมชน ในรูปแบบของการศึกษาดูงาน และค่ายเยาวชนเพื่อให้มีจิตสำนึกรักชุมชนเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนต่อไป

ชาวบ้านได้รับอุปกรณ์สนับสนุนจากเขต เช่น เครื่องกระจายเสียง ถังพลาสติกสำหรับจุน้ำชีวภาพ โต๊ะ เก้าอี้ พัดลม เป็นต้น พร้อมทั้งเงิน 2,000 บาทต่อเดือนสำหรับชุมชนที่จดทะเบียนรับรองสิทธิชุมชน โดยเข้าไปจดทะเบียนรับรองสิทธิในปี พ.ศ.2540 และได้รับสนับสนุนในการจัดตั้งศูนย์สุขภาพชุมชน โดยมีชาวบ้านเป็นอาสาสมัครสาธารณสุข ทำหน้าที่ทำแผล บอกข่าวสารแก่ชาวบ้านเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย โดยเข้ารับการอบรมและประชุมรับข่าวสารทุกเดือนจากศูนย์สา

ธารณสุข 50 ใกล้ชุมชน รวมถึงการให้ยาสามัญประจำบ้านแก่ชุมชนฟรี เพื่อให้ชาวบ้านใช้ยามเจ็บป่วยเล็กน้อยๆ

เดือนมกราคม ปีพ.ศ.2545 ผู้วิจัยออกจากชุมชนเพชรคลองจั่น ทางชุมชนได้ประชุมหารือเพื่อปรับปรุงสภาพบ้านเรือนอาคารให้เป็นระเบียบเรียบร้อย บ้านที่ทรุดโทรมก็ปรับปรุงซ่อมแซม เปลี่ยนผนังใหม่ และจัดเวรยามรักษาความปลอดภัยโดยทำประตูรั้วที่ทางเข้าออก 2 จุด เพื่อป้องกันไม่ให้คนภายนอกเข้ามาลักขโมย ซ้ำร้ายและเสพยาเสพติด โดยส่งหนังสือร้องเรียนไปยังสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด จึงมีการหารือกันกับชุมชนในเขตบึงกุ่มในการเดินรณรงค์ต้านยาเสพติด และได้รับงบประมาณสนับสนุนสร้างประตูรั้ว กระจัง 2 เดือนต่อมา ผู้วิจัยถามถึงประตูรั้ว ชาวบ้านให้ไปถามประธาน เพราะประธานบอกชาวบ้านว่าส่งช่างภายนอกชุมชนทำอยู่ แต่กลับเงียบหายไปนาน ซึ่งในส่วนของ การปรับปรุงบ้านจะทำจำนวน 3 หลังคาเรือนในช่วงกลางเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคมต่อไป

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 6

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

6.1 สรุปผลการวิจัย

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนเพชรคลองจั่นจากเอกสารกล่าวถึงอายุชุมชน 40 – 80 ปี เทียบกับภาพถ่ายทางอากาศปีพ.ศ.2522 นับจำนวนหลังคาเรือนในชุมชนเพชรคลองจั่นได้ไม่เกิน 5-6 หลังคาเรือน และข้อมูลระยะเวลาการอยู่อาศัยยาวนานที่สุด 21 ปี ของคนในชุมชนเพชรคลองจั่น ดังนั้นชุมชนนี้จึงมีอายุชุมชนไม่ถึง 40 ปี ส่วนใหญ่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน 25 หลังคาเรือน (ร้อยละ 41.0) รองลงมา คือ กรุงเทพมหานครจำนวน 21 หลังคาเรือน (ร้อยละ 34.4)

การรู้จักหรือชักชวนเข้าอยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น ส่วนใหญ่ชักชวนเพื่อนหรือญาติเข้าอยู่อาศัยในชุมชนจำนวน 33 หลังคาเรือน (ร้อยละ 54.1) รองลงมารู้จักด้วยตนเองจำนวน 25 หลังคาเรือน (ร้อยละ 41)

สาเหตุที่เข้ามาอยู่ในชุมชนเพชรคลองจั่น ก่อนเข้ามาอยู่ในชุมชนเพชรคลองจั่น ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในบริเวณที่เช่ากรรมศาสนา ห้างเช่าในซอยรودคอนันต์ 1 ซอยไชยนิสิต (อยู่ฝั่งวัดพิชัย) และซอยตั้งเจริญ ใกล้ชุมชนเพชรคลองจั่นและต้องการลดภาระค่าเช่าบ้าน เพราะใกล้แหล่งงานเดิมจำนวน 42 หลังคาเรือน (ร้อยละ 68.9) ขณะที่บางส่วนต้องการขยายครอบครัว จะได้อยู่ใกล้กับญาติพี่น้อง ซึ่งเป็นการขยายครอบครัวออกมาจากบ้านเช่ากรรมศาสนา หรือเคยอาศัยกับครอบครัวในชุมชนเพชรคลองจั่นมาก่อน พอมีครอบครัวจึงขยายครอบครัวออกมาสร้างบ้านใกล้ๆกัน จำนวน 15 หลังคาเรือน (ร้อยละ 24.6) พวกสุดท้ายเป็นผู้ที่ถูกไล่ที่มาจากที่อื่น จำนวน 4 หลังคาเรือน (ร้อยละ 6.6)

การสำรวจข้อมูลชุมชนทำในระหว่างปลายเดือนธันวาคม พ.ศ.2545 – กลางเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2546 ผู้วิจัยทำการเก็บข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชนจำนวน 61 หลังคาเรือน จำนวน 75 ครอบครัว มีจำนวนประชากรทั้งหมด 237 คน ชาย 120 คน หญิง 117 คน โดยมีจำนวนผู้อยู่อาศัยที่เป็นเพศหญิงใกล้เคียงกับเพศชาย ค่าเฉลี่ย 4.6 คนต่อหลังคาเรือน ความหนาแน่นของบ้าน 24 หลังคาเรือนต่อไร่ ความหนาแน่นของคน 92 คนต่อไร่

รายได้เฉลี่ย 9,211 บาทต่อเดือนต่อหลังคาเรือน นับถือศาสนาพุทธ และส่วนใหญ่จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีอาชีพรับจ้างทั่วไป พนักงานเก็บขยะสำนักงานเขตบางกะปิและสำนักงานเขตวังทองหลาง และค้าขาย

ตาราง 6.1 แสดงการเปรียบเทียบก่อนขยับบ้าน ก่อนปี พ.ศ.2540 และหลังขยับบ้าน ปี พ.ศ.2540-16กุมภาพันธ์ พ.ศ.2546

ประเด็น	หัวเรื่อง	ก่อนขยับบ้าน ก่อนปี พ.ศ.2540	หลังขยับบ้าน ปี พ.ศ.2540-16 ก.พ.2546	หมายเหตุ
ข้อมูลทั่วไป	จำนวนบ้านและประชากร	56 หลังคาเรือน 56 ครอบครัว 120 คน (ข้อมูลจากสำนักพัฒนาชุมชน)	60 หลังคาเรือน 80 ครอบครัว 259 คน (ข้อมูลจากสำนักพัฒนาชุมชน)	ตกลงกับทางสนง.เขตบึงกุ่มในการจำกัดจำนวนหลังคาเรือนไว้ที่ 60 หลังคาเรือน
		1 คน (ข้อมูลจากสำนักพัฒนาชุมชน)	ปี พ.ศ.2546 61 หลังคาเรือน 75 ครอบครัว 237 คน (จากการสำรวจของผู้วิจัย เดือนส.ค.2545-16 ก.พ.2546)	
ข้อมูลกายภาพ	ลักษณะที่อยู่อาศัย	1ชั้น เก็บเศษวัสดุ สังกะสี ป้ายบอร์ดหาเสียง	1-2ชั้น สังกะสี กระเบื้องแผ่นเรียบ และวัสดุเดิม เนื่องจากขยับบ้าน บางบ้านต้องลดเนื้อที่บนลง เพื่อแบ่งให้เพื่อนบ้าน หรือขยับบ้านเพื่อสละเนื้อที่สำหรับทำทางเดินและทางเข้าออก	ใช้ทุนส่วนตัวขยับบ้าน ภายหลังได้เงินช่วยเหลือจากมูลนิธิชุมชนไท (DANCED) ให้ใช้เงินร่วมกับเครือข่าย
		5หลังปลูกถูกล้ำคดลง	ขยับบ้านออกจากคดลงขึ้นบก	เกิดปัญหาไต้ร้อนทั้งจากสนง.เขตบึงกุ่มและการร้องเรียนของชุมชนข้างเคียง แต่เจรจากับสนง.เขตบึงกุ่มขอชะลอการไต้ร้อน โดยจะขยับบ้านออกจากคดลงเมื่อพร้อม
	สาธารณูปโภค	ไม่ได้รับบริการพื้นฐาน ทะเบียนบ้าน น้ำไฟ เพราะเป็นชุมชนนุกรุก	รวมตัวเรียกร้องทะเบียนบ้าน น้ำไฟ	รวมตัวไปเรียกร้องที่กระทรวงมหาดไทยกับเครือข่าย

ต่อ ตาราง 6.1 แสดงการเปรียบเทียบก่อนขยับบ้าน ก่อนปี พ.ศ.2540 และหลังขยับบ้าน ปี พ.ศ.2540-16กุมภาพันธ์ พ.ศ.2546

ประเด็น	หัวข้อเรื่อง	ก่อนขยับบ้าน ก่อนปี พ.ศ.2540	หลังขยับบ้าน ปี พ.ศ.2540-16 ก.พ.2546	หมายเหตุ
ข้อมูลกายภาพ	สาธารณูปโภค	ทางเดินและทางเข้าออกไม่สะดวก	ทำทางเดินคอนกรีตและทางเข้าออก	ชาวบ้านและเครือข่ายมาช่วยก่อสร้าง
	พื้นที่ส่วนกลาง	ไม่มีพื้นที่ส่วนกลาง	สร้างศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชน สวนหย่อม สนามเด็กเล่น	ได้รับเงินช่วยเหลือจากมูลนิธิชุมชนไทย (สนับสนุนงบประมาณจาก DANCED)
ข้อมูลทางเศรษฐกิจ	แหล่งเงินทุน	กู้เงินนอกระบบ	มีกองทุนและจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ พร้อมปันผลแบ่งเงินสวัสดิการแก่ชาวบ้าน	กองทุนเงินล้าน SIF กลุ่มสัจจะออมทรัพย์เพื่อที่อยู่อาศัย
ข้อมูลทางสังคม	การรวมตัว	ไม่มีการรวมตัว	รวมตัวกันในชุมชน และตั้งเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาเนื่องจากมีปัญหาโลรีอริมคลองเหมือนกัน	สมาคมร่วมกันสร้างเป็นพี่เลี้ยงช่วยจัดระบบให้ความรู้ด้านกฎหมาย
	การปกครอง	ไม่มีคณะกรรมการชุมชนแต่มีกลุ่มผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ	จดทะเบียนรับรองสิทธิชุมชนกับกทม.และตั้งคณะกรรมการชุมชน	ปีพ.ศ.2540รวมตัวกับเครือข่ายสลัม 4 ภาคเสนอแนวคิดคนกับคลองต่อนายพิจิตต รัตตกุล ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร โดยรับข้อเสนอและสานต่อ รวมถึงการรับรองสิทธิ

6.2 อภิปรายผล

6.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนแออัด

ชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นชุมชนแออัด เมื่อแบ่งตามลักษณะการตั้งถิ่นฐานจัดว่าเป็นชุมชนประเภทบุกรุก ซึ่งสอดคล้องกับกรรณา ภคยาภรณ์ และคณะ. (2527: 9) ที่ศึกษาปัจจัยการเกิดสลัมริมคลองโดยมีสภาพที่อยู่อาศัยคล้ายคลึงกับชุมชนแออัดโดยทั่วไป แต่มีลักษณะที่แตกต่างกันเด่นชัด คือ สถานภาพการครอบครองที่ดิน กล่าวคือ ก่อนขยับบ้าน (ก่อนปี พ.ศ.2540) อาศัยอยู่โดยการบุกรุกที่ดินว่างเปล่าในบริเวณที่สาธารณประโยชน์บึงกุ่ม และรुकล้าลงไปแนวคลองโดยการบุกรุกลำรางสาธารณประโยชน์คลองพิชัย โดยปราศจากระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานที่ถูกต้องและความมั่นคงในการอยู่อาศัย จนเมื่อปี พ.ศ.2540 ชุมชนเพชรคลองจั่นจึงจดทะเบียนชุมชนตามระเบียบของกรุงเทพมหานคร และได้รับการบริการระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานแล้ว แต่ยังคงขาดความมั่นคงในการอยู่อาศัย

6.2.2 ปัจจัยที่ทำให้เกิดชุมชนเพชรคลองจั่น

- 1) หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่ควบคุมดูแลคูคลองสาธารณะและที่ดินริมคูคลองสาธารณะนั้น ได้ปล่อยปละละเลยโดยมิได้ควบคุมดูแลอย่างจริงจัง ทำให้ผู้ขาดแคลนที่อยู่อาศัย เข้ายึดครองและปลูกสร้างที่อยู่อาศัยโดยง่าย และเพิ่มจำนวนมากขึ้นจนกลายเป็นชุมชน
- 2) ผู้วิจัยพบว่าในอดีตก่อนย้ายเข้ามาอยู่ในชุมชนเพชรคลองจั่นมีชาวบ้าน ได้ประสบปัญหาที่ดินในการถูกบอกเลิกเช่าจากเจ้าของที่ดิน ซึ่งสอดคล้องกับอคิน รพีพัฒน์ (2542) ที่กล่าวว่าปัญหาที่ดินเป็นหนึ่งในปัจจัยการเกิดสลัมริมคลอง ในการที่เจ้าของที่ดินบอกเลิกเช่าที่ดิน ทำให้ต้องมาบุกรุกเข้าไปในที่ว่างเปล่าในเมืองที่ไม่ใช่ของเอกชนซึ่งก็ยังคงมีอยู่เฉพาะริมคลอง
- 3) ความต้องการอยู่ใกล้แหล่งงานและการคมนาคมสะดวก เนื่องจากชุมชนเพชรคลองจั่นอยู่ในเขตต่อเมือง ตั้งอยู่ใกล้ย่านความเจริญคือเขตลาดพร้าวและเขตบางกะปิ ซึ่งเป็นแหล่งธุรกิจการค้า จึงเป็นทำเลที่อยู่อาศัยที่สะดวกในด้านการคมนาคมและการเข้าถึงแหล่งงานของผู้มีรายได้น้อยที่ส่วนใหญ่ทำงานแถว
- 4) สะดวกต่อการอยู่อาศัยในเขตบึงกุ่ม ที่มีความพร้อมด้านสาธารณูปโภค ถึงก่อนขยับบ้าน (ก่อนปี พ.ศ.2540) ชุมชนยังไม่มีมิเตอร์น้ำประปาและมิเตอร์ไฟฟ้าของตนเอง แต่ก็สามารถขอพ่วงจากชุมชนข้างเคียงได้ในราคาที่สูงกว่าปกติ และใช้น้ำในคลองเพื่อการอุปโภคและบริโภคด้วย หลังขยับบ้าน (ปีพ.ศ.2540-กุมภาพันธ์ พ.ศ.2546) จึงรวมตัวเรียกร้องขอทะเบียนบ้าน มีมิเตอร์น้ำประปาและมิเตอร์ไฟฟ้าของตนเอง แต่

ไม่ได้ใช้น้ำในคลองเพื่อการอุปโภคและบริโภค เนื่องจากสภาพแวดล้อมเปลี่ยนไป คุณภาพน้ำไม่เหมาะในการอุปโภคและบริโภคเหมือนแต่ก่อน อย่างมากก็ใช้น้ำคลองรดสวนหย่อมริมคลอง เจษฎาบอกว่าปัจจุบันสภาพน้ำดีขึ้น แต่ก่อนตอนลงไปเว็กลงครั้งแรกตัวคันยิบๆ น้ำในคลองดำและสกปรกมาก และสอดคล้องกับโสภณ พรโชคชัย (2538: 299-300) ในด้านประชากรที่เพิ่มมากขึ้นจากการขยายครอบครัวของคนทั้งในและนอกชุมชน จึงเข้ามาบุกรุกจนชุมชนมีสภาพแออัด

6.2.3 เกณฑ์พื้นฐานที่ใช้ในการพิจารณาความเป็นชุมชนแออัด

เกณฑ์พื้นฐานที่ใช้ในการพิจารณาความเป็นชุมชนแออัดมี 4 ประการ เมื่อเทียบกับสภาพของชุมชนเพชรคลองจั่นในปัจจุบันปี พ.ศ.2546 พบว่า

1) ความหนาแน่นแออัดของบ้านเรือน

ที่ตั้งอาคาร

- การพิจารณาความหนาแน่นการตั้งบ้านเรือน การเคหะแห่งชาติใช้เกณฑ์จำนวนอาคารที่อยู่อาศัยในชุมชนอย่างน้อยไม่ต่ำกว่า 30 หลังคาเรือนต่อพื้นที่ 1 ไร่ ในขณะที่กรุงเทพมหานครและโสภณ พรโชคชัย (2538: 3) ใช้เกณฑ์อย่างน้อย 15 หลังคาเรือนต่อพื้นที่ 1 ไร่ เป็น 1 ชุมชน หรือ 80 คนต่อพื้นที่ 1 ไร่ ส่วนชุมชนเพชรคลองจั่นมี 31 หลังคาเรือนต่อพื้นที่ 1 ไร่หรือ 92 คนต่อพื้นที่ 1 ไร่ ซึ่งมีความหนาแน่นมากกว่าเกณฑ์พิจารณา

- ก่อนขยับบ้าน (ก่อนปี พ.ศ.2540) ปลูกบ้านในที่ดินว่างเปล่าริมคลองและรुकล้ำลำรางสาธารณประโยชน์คลองพิชัย ไม่เป็นระเบียบ ไม่มีผังชุมชน หลังขยับบ้าน (ปี พ.ศ.2540-เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2546) รื้อย้ายบ้านที่ปลูกคร่อมคลองพิชัยขึ้นบก (รुकล้ำลำรางสาธารณประโยชน์คลองพิชัย) และวางผังชุมชนใหม่เพื่อขยับบ้านเป็นระเบียบ

สภาพอาคาร

- ไม่ได้สร้างตามแบบแผน ผิดจากจากบ้านทั่วไป ใช้วัสดุเก่า ใช้วัสดุผิดประเภท เช่น สังกะสีเก่า กระดาษอัด ป้ายหาเสียงโฟโต้บอร์ดและไม้อัด เป็นต้น หลังขยับบ้าน (ปี พ.ศ.2540-เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2546) บ้านที่ขยับ ส่วนใหญ่ใช้กระเบื้องแผ่นเรียบทำผนังซึ่งเป็นวัสดุไม่ถาวร อีกทั้งบางส่วนก็ยังคงใช้วัสดุเดิมผสมกับวัสดุใหม่ สภาพอาคารจึงไม่เป็นตามแบบแผน แต่ชาวบ้านก็พยายามปรับปรุง ซ่อมแซมบ้านให้น่าดูและไม่โทรม

2) สภาพแวดล้อมและสุขาภิบาล

- ไม่มีทางระบายน้ำ มีท่อระบายน้ำ แต่ยังมีน้ำขังใต้ถนนบ้าน

- มีระบบจัดเก็บขยะมูลฝอย (นำไปทิ้งตรงจุดที่เขตกำหนดไว้บริเวณหน้าชุมชน หรือจ้างคนชักลาก 20 บาทต่อเดือน)
- การระบายอากาศดี ไม่อับชื้น
- มีปัญหาเรื่องเสียงรบกวน จากระบบปรับอากาศทำความเย็นของสถานบันเทิง ครอบงวมอยู่ที่ติดกัน (โรงหนังเพชรคลองจั่นเก่า)
- ก่อนขยับบ้าน (ก่อนปี พ.ศ.2540) มีทางเดินแคบๆ คดเคี้ยวไปตามชอกชอย ภายในชุมชน กลุ่มบ้านด้านในที่ติดกำแพงโรงหนังไม่มีทางเข้าออก แต่กลุ่มบ้านด้านนอก ติดถนนเสรีไทยมีทางเข้าออกสะดวก หลังขยับบ้าน (ปี พ.ศ.2540-เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2546) หลังขยับบ้านมีทางเดิน 1.20 เมตร และทางเข้าออกสะดวกสบาย
- มีที่ว่างสาธารณะในช่วงหลังขยับบ้าน (ปี พ.ศ.2540-เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2546) คือ สนามเด็กเล่นหน้าชุมชน สวนหย่อมหลังศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชนดิตริม คลองพิชัย

3) ระบบสาธารณูปโภคทั่วถึง

- ชุมชนเพชรคลองจั่นก็เหมือนกับชุมชนโดยทั่วไปที่ตั้งอยู่ในที่บุกรุก มักไม่ได้รับการบริการสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า ประปา เป็นต้น ต่อมาจึงรวมตัวเรียกร้องขอไฟฟ้า ประปาเป็นแบบมิเตอร์รวม และมีทะเบียนบ้านชั่วคราว ส่งผลให้มีระบบสาธารณูปโภคทั่วถึง

4) ไม่มีสิทธิในที่ดิน

- เดิมอาศัยอยู่โดยการบุกรุกที่ดินว่างเปล่าในบริเวณที่สาธารณประโยชน์บึงกุ่ม และรุกล้ำลงไปในแนวคลองโดยการบุกรุกล้ำรางสาธารณประโยชน์คลองพิชัย ถึงแม้ในปัจจุบันจะขยับบ้านออกจากคลองแล้ว ก็ยังคงบุกรุกที่ดินว่างเปล่าในบริเวณที่สาธารณประโยชน์บึงกุ่ม โดยพยายามขอเช่าอยู่ที่เดิม แต่ความพยายามยังไม่เป็นผล

เมื่อเทียบเกณฑ์พื้นฐานที่ใช้ในการพิจารณาความเป็นชุมชนแออัดมี 4 ประการข้างต้น นับได้ว่าชุมชนเพชรคลองจั่น พยายามพัฒนาจนมีลักษณะไม่ใช่สลัมอย่างที่ผู้วิจัยคาดหมายไว้เมื่อเทียบกับชุมชนอื่นๆที่เคยพบเห็น เพราะจากการเข้าไปในชุมชนเมื่อเทียบกับชุมชนข้างเคียง จัดได้ว่ามีการปรับปรุงชุมชนมากกว่าชุมชนข้างเคียง เช่น มีทางเดินคอนกรีต ทางเข้าออกสะดวก ไม่มีขยะมูลฝอยตกค้าง มีทะเบียนบ้าน มีไฟฟ้า น้ำประปาใช้ ไม่เป็นแหล่งมั่วสุมการพนันและยาเสพติด เป็นต้น การครอบครองที่อยู่อาศัยมีบ้านตนเองในที่บุกรุกจำนวน 57 หลังคาเรือน (ร้อยละ 93.4) และมีบ้านตนเองในที่เช่าที่กรมศาสนาจำนวน 4 หลังคาเรือน (ร้อยละ 6.6)

ส่วนมากมักจะเป็นคนที่เพิ่งย้ายเข้ามาอยู่ใหม่จากการซื้อบ้านต่อจากเจ้าของเดิม (คนจนเอาเปรียบคนจน) อพยพมาจากต่างจังหวัดแต่อยู่ในกรุงเทพมหานครมานานหลายปีแล้ว และหาที่พักอาศัย

ชั่วคราวเพื่อทำงานในเมือง เพื่อประหยัดค่าเช่าจึงย้ายเข้ามาในชุมชนเพชรคลองจั่น และจะย้ายกลับต่างจังหวัด (มีที่ดินที่ต่างจังหวัด) เมื่อมีอายุมากแล้วและเก็บเงินได้มากพอ

6.2.4 ที่อยู่อาศัยของคนจนเมือง

ในเรื่องที่อยู่อาศัยของคนจนเมืองสอดคล้องกับ ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล (2544) สาเหตุปัจจัยของการปรากฏเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการไล่รื้อแบ่งเป็นปัจจัยหลักๆของชุมชนเพชรคลองจั่นแบ่งเป็นช่วงเวลาก่อนและหลังขยับบ้าน ดังนี้

ก่อนขยับบ้าน

- ปัญหาการขาดแคลนสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ
- ปัญหาเงินกู้และความสามารถทางการเงิน
- ปัญหาขาดองค์ความรู้ท้องถิ่น ขาดโอกาสทางการศึกษา และขาดการสร้างกระบวนการเรียนรู้โดยชาวชุมชนต่อองค์ความรู้ของท้องถิ่น
- ปัญหาการได้รับการบริการจากรัฐและทะเบียนบ้าน
- ปัญหาความห่างเหินจากหน่วยงานรัฐและสังคม

ทั้งก่อนและหลังขยับบ้าน

- ปัญหาขาดความมั่นคงในที่อยู่อาศัย
- ปัญหาความมั่นคงในอาชีพการงาน

6.2.5 ประเภทของชุมชนแออัด

Charles Abrams ได้แยกประเภทของความเป็นเจ้าของในสลัมบรู๊กว่าที่ดิน สามารถจัดประเภทในชุมชนเพชรคลองจั่น ดังนี้

- The Owner Squatter ชาวชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นเจ้าของที่อยู่เอง แต่ไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินอาศัยอยู่โดยการบุกรุกที่ดินว่างเปล่าในบริเวณที่สาธารณประโยชน์บึงกุ่มจำนวน 57 หลังคาเรือน ที่น่าสนใจ คือ มีกลุ่มผู้อยู่อาศัยอยู่บ้านของตนเอง แต่เช่าที่กรมศาสนา จำนวน 4 หลังคาเรือน ที่อยู่อาศัยอย่างถูกต้องกฎหมายมีกรรมสิทธิ์การเช่าเข้าร่วมเป็นสมาชิกชุมชนเพชรคลองจั่นด้วย เพราะเป็นกลุ่มญาติเดิมของคนในชุมชนและเป็นกลุ่มที่เข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน
- The Store Squatter ก่อนขยับบ้าน (ก่อนปี พ.ศ.2540) มีผู้บุกรุกที่ดินเพื่อสร้างเป็นร้านค้าเล็กๆ บริเวณด้านหน้าชุมชนเพชรคลองจั่น จำนวน 2 ร้าน ต่อมาขยับขยายเป็นที่อยู่อาศัย หลังขยับบ้าน (ปี พ.ศ.2540-เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2546) มีร้านค้าเพิ่มอีกจำนวน 2 ร้านด้านหน้าชุมชนเพชรคลองจั่น ใช้ค้าขายอย่างเดียวไม่ได้อยู่อาศัยเพราะพื้นที่ด้านหน้าไม่พอสำหรับขยับขยายเป็นที่อยู่อาศัย (เนื่องจากมีคนมาจับจองก่อน

แล้ว) แต่มีบ้านอยู่ในชุมชน จึงกล่าวได้ว่าในระยะแรกๆมีการบุกรุกที่เพื่อทำร้านค้า แต่ภายหลังมีการขยายขยายเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยด้วย

- ไม่ปรากฏว่ามี The Squatter Tenant ที่ไม่ได้เป็นเจ้าของบ้าน แต่เช่าที่อยู่อาศัยต่อจากผู้บุกรุกคนอื่น เพราะทางชุมชนมีกฎหมายห้ามเช่า ก็เพื่อความเป็นระเบียบในชุมชน จะได้ไม่มีการแบ่งที่ว่างให้คนอื่นอีก และเพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ทำให้เกิดความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆในชุมชน แต่มีการซื้อขายบ้าน จึงจัดเป็น The Speculator Squatter ที่เห็นว่าการบุกรุกที่ดินเป็นธุรกิจอย่างหนึ่งในชุมชน โดยเข้ามาบุกเบิกเพื่ออยู่อาศัยได้ระยะหนึ่งจึงขายบ้านแก่ผู้อยู่อาศัยที่มาใหม่ และขยายขยายสร้างบ้านใหม่โดยอยู่อาศัยในชุมชนเดิม ขณะที่บางคนย้ายไปอยู่ที่อื่นแล้วฝากขายบ้านไว้กับเพื่อนบ้าน (แบ่งค่านายหน้า ค่าตอบแทนเล็กน้อย หรือไม่ต้องเสียค่าตอบแทนเลย) ในกรณีนี้ถือว่าคนจนเอาเปรียบคนจน เพราะเป็นการลงทุนในที่ดินที่ไม่ใช่ของตนเอง ล่าสุดปี พ.ศ.2545 ซื้อขายบ้านกันในราคา 80,000 บาท เนื่องจากมีทะเบียนบ้านน้ำไฟพร้อมสรรพ

6.2.6 การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ และการเลือกที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย สาเหตุที่เข้ามาอยู่ในชุมชนเพชรคลองจั่น

1. การขาดแคลนที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย ไม่มีเงินซื้อบ้านในราคาตลาดได้
  - ต้องการขยายครอบครัว ใกล้เคียงพื้นที่นี้เอง
  - ลดภาระค่าเช่าบ้าน เพราะที่นี้อยู่ฟรี ส่วนมากเช่าหรือทำงานอยู่ในซอยแถวนี้ เมื่อเห็นคนอื่นอยู่ได้ก็เลยมาอยู่บ้าง มีทั้งมาบุกเบิกสร้างบ้านเอง และมาซื้อบ้านต่อจากผู้อยู่อาศัยเดิมที่ย้ายออก
  - บางส่วนถูกไล่ที่มาจากที่อื่น
2. รัฐได้ปล่อยปลละละเลยโดยมิได้ควบคุมดูแลอย่างจริงจัง
3. ความต้องการอยู่ใกล้แหล่งงานและการคมนาคมสะดวก

6.2.7 กระบวนการย้ายที่อยู่อาศัยออกจากคลองพิซัย ปัจจุบันภายนอก

- 1) การได้รับโอกาสจากหน่วยงานของรัฐในการชะลอการไล่อื้อ และการประสานงานช่วยเหลือชุมชน

- การยอมรับข้อเสนอนแนวคิด “คนกับคลอง”

จากที่ชุมชนเพชรคลองจั่นได้เข้าร่วมชุมนุมกับขบวนการคลองในกรุงเทพมหานคร เพื่อยื่นข้อเรียกร้องในวันที่ 1 กันยายน ปี พ.ศ.2541 ต่อกรุงเทพมหานคร ในสมัยที่นายพิจิตต รัตตกุล เป็นผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร คือ การชะลอการไล่อื้อ การจดทะเบียนรับรองความเป็นชุมชน จึงเป็น

การให้โอกาสผู้อยู่อาศัยริมคลองมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยในที่ดินเดิม

- การประสานงานช่วยเหลือชุมชนโดยหน่วยงานของรัฐ

จากเดิมที่สำนักงานเขตบึงกุ่มยึดข้อกฎหมายตามหลักนิติศาสตร์ในการออกหมายไล่อื้อชาวบ้านที่รुकล้ำริมคลอง โดยการระดมเจ้าหน้าที่เข้าขับไล่ และรื้อย้ายด้วยวิธีการรุนแรง ปรับเปลี่ยนมาใช้หลักรัฐศาสตร์และประนีประนอมมากขึ้น โดยชะลอการไล่อื้อและให้ความช่วยเหลือในการประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาภายในชุมชน เช่น ทะเบียนบ้านชั่วคราว น้ำประปาและไฟฟ้า การประสานงานกับศูนย์สาธารณสุข 50 ในการจัดตั้งศูนย์สุขภาพในชุมชนเพชรคลองจั่น การประสานงานกับสำนักพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร สานต่อแนวคิด “คนกับคลอง” โดยตั้งโครงการชุมชนรักคลอง การสนับสนุนอุปกรณ์ถึงพลาสติกสำหรับหมักปุ๋ยชีวภาพ เครื่องกระจายเสียง แก้วน้ำ และถังขยะ และการเคหะแห่งชาติช่วยเหลือในการจัดสร้างทางเดินเท้าคอนกรีตบริเวณด้านหน้าชุมชน เป็นต้น ทำให้ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ดีขึ้น

2) การประสานงานกับองค์กรเอกชน (NGOs) ในการเข้ามาช่วยจัดระบบและงบประมาณ

การประสานงานกับองค์กรเอกชนโดยมีสมาคมร่วมกันสร้างเป็นพี่เลี้ยงลงปฏิบัติงานโดยการวางแผนเชิงปฏิบัติการ เข้ามาช่วยจัดระบบ ให้ความรู้เรื่องกฎหมายแก่ชาวบ้าน เพื่อทราบถึงข้อจำกัดและทางออกในการเจรจาต่อรอง ติดต่อบริษัทเอกชนเพื่อเตรียมการย้ายชุมชนให้สอดคล้องกับช่วงเวลาที่ถูกบอกให้ย้ายออกได้ และมูลนิธิชุมชนไทยสนับสนุนงบประมาณเพื่อการพัฒนาจาก DANCED ประเทศเดนมาร์ก ให้งบประมาณด้านสิ่งแวดล้อมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชน (เงินให้เปล่า) โดยใช้งบประมาณร่วมกันกับเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนา

3) การสร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือกันในระดับองค์กรชุมชน

การจัดตั้งเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนา เนื่องจากมีปัญหาการไล่อื้อริมคลองเหมือนกัน และเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ โดยร่วมเป็นสมาชิกเครือข่ายสลัม 4 ภาค ในการร่วมกันเจรจาต่อรองให้เกิดการแก้ไขปัญหาคืออยู่อาศัยของชุมชน โดยจัดกลุ่มชุมชนที่อยู่อาศัยในเจ้าของที่ดินเดียวกันซึ่งชุมชนเพชรคลองจั่นเข้าร่วมในกลุ่มที่ดินริมคลอง กทม. หรือเครือข่ายสลัมริมคลอง

ดังนั้นชุมชนเพชรคลองจั่นจึงได้รับและให้ความร่วมมือกันในระดับองค์กรชุมชนด้วย เช่น ชุมชนเพื่อยื่นข้อเสนอสู่รัฐในการผลักดันกฎหมายและนโยบายเกี่ยวกับการร่างพระราชบัญญัติชุมชนแออัด แนวคิดเรื่องคนกับคลอง การลงแรงช่วยเหลือกันจัดสวนหย่อม ลอกคลอง ทำทางเดินเท้า สร้างศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชนและชั้บบ้าน โดยการลงแรงหมุนเวียนกันในเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนา เป็นต้น

ปัจจัยภายใน

1) การเผชิญปัญหาการไล่อื้อซึ่งเป็นปัญหาระดับส่วนรวม

ในช่วงแรกยังไม่มีการรวมตัว เพราะเดิมที่ปัญหาเรื่องปากท้อง ซึ่งเป็นปัญหาระดับครอบครัว อีกทั้งการไม่มีน้ำประปาไฟฟ้าซึ่งปัญหาระดับชุมชน แต่เมื่อถูกไล่อื้อ “บ้าน” จึงเป็นเรื่องที่ทุกคนหันหน้ามาจับเข้าด้วยกัน เพื่อทำอย่างไรถึงจะมีบ้านอยู่ ทำอย่างไรถึงจะได้อยู่ที่เดิม ประเด็นเรื่องการไล่อื้อจึงเป็นปัญหาของชุมชนในระดับส่วนรวม ซึ่งไม่สามารถแก้ไขโดยชาวบ้านเพียงคนเดียวคนหนึ่งได้ ดังนั้นจึงช่วยกันแก้ไขปัญหา และเกิดการสร้างกระบวนการขึ้น

ก่อนการลอกคลองก็มีการชุมนุมเพื่อเรียกร้องไฟฟ้าและน้ำประปาโดยการรวมตัวกับชุมชนอื่นๆ แต่เวลาไปติดต่อหน่วยงานเพื่อมาทำการติดตั้งก็ส่งตัวแทนไปไม่กี่คน ช่วงนั้นการรวมตัวและการทำกิจกรรมร่วมกันยังไม่ชัดเจนเท่ากับการลอกคลอง จึงเริ่มจากกิจกรรมการลอกคลอง เพื่อพิสูจน์และแก้ทัศนคติเดิมของชาวบ้านข้างเคียงต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น ที่เป็นเหตุให้น้ำเน่าเสียจากการทิ้งขยะและสิ่งปฏิกูลลงคลอง

เมื่อทั้งชุมชนร่วมกันเก็บขยะในคลองทุกเดือนแล้ว และใช้น้ำชีวภาพเทส้วมทุกเดือนเพื่อบำบัดสภาพน้ำ ความจริงจึงปรากฏออกมาว่า น้ำที่เน่าเสียและขยะที่ทิ้งในคลองไม่ได้เกิดจากชุมชนแต่ฝ่ายเดียว แต่เป็นฝีมือของผู้อยู่อาศัยจากคอนโดมิเนียมและอพาร์ทเมนต์ด้วย เพราะมีขยะลอยลงมาจากที่สูง อีกทั้งการปล่อยน้ำเสียจากอาคารข้างเคียง ชาวบ้านจึงร่วมกันเก็บขยะจนน้ำในคลองมีสภาพดีขึ้น จนเป็นที่ประจักษ์แก่ชาวบ้านข้างเคียงและหน่วยงาน และมีการเผยแพร่ข่าวสารจากสื่อมวลชน ทำให้ชาวบ้านภูมิใจ และเป็นจุดเริ่มในการพัฒนาด้านอื่นๆต่อมา

ต่อมาจึงขยับบ้านตามคำสัญญาที่เคยเจรจากับทางเขตเพื่อขอชะลอการไล่อื้อบ้านที่ปลูกรุกล้ำแนวคลอง (จากที่กำหนดย้ายออกภายใน 15 วัน) โดยจะย้ายออกจากคลองเองเมื่อพร้อม จึงขยับบ้านพร้อมกับทำทางเท้าและสวนหย่อม โดยมีเพื่อนจากเครือข่ายมาช่วยเหลือ จากเดิมที่รวมตัวกันเองช่วยแก้ปัญหาตัวเอง “พึ่งตนเอง” เมื่อลอกคลองสำเร็จ รวมตัวกันได้ ต่อมาจึงรวมตัวกันเป็นเครือข่ายช่วยกันคิด ช่วยกันทำ หลังจากจดทะเบียนรับรองสิทธิชุมชนหน่วยงานของรัฐจึงให้การช่วยเหลือ ช่วยอุปกรณ์ ช่วยประสาน จากเดิมที่ไม่รู้จักชุมชนข้างเคียงอื่นๆ ก็มีชาวบ้านจากชุมชนสมหวังซึ่งรับทราบการพัฒนาปรับปรุงสภาพแวดล้อมจากทางโทรทัศน์ ขอเข้ามาปรึกษาและดูงาน จนปัจจุบันได้ช่วยกันทำกิจกรรมช่วยเหลือกันระหว่างชุมชนโดยการลงแรงลอกคลอง และเดินรณรงค์ด้านยาเสพติด ทำให้มีเพื่อนต่างชุมชนมากขึ้น

2) การถูกปิดทางเข้าออกซึ่งเป็นปัญหาระดับชุมชน

ก่อนขยับบ้านไม่มีทางเดินและทางเข้าออกที่สะดวกสบายในชุมชน การถูกปิดทางเข้าออกจากตึกแถวและโรงหนัง ซึ่งเป็นปัญหาระดับชุมชน ทำให้ต้องปีนกำแพงโรงหนังเพชรคลองจั่นออกไปทางซอยตั้งเจริญ จึงแก้ปัญหานี้พร้อมกับการขยับบ้านดังกล่าวข้างต้น

3) กระบวนการเรียนรู้

เริ่มจากการทำเรื่องง่ายไปยากอย่างการลอกคลอง จนเกิดกระบวนการพัฒนาอื่นต่อมา โดยการขยับบ้าน จากเดิมที่เป็นเรื่องใหญ่เกินกว่าจะทำได้ เมื่อค่อยๆ เรียนรู้และจัดการแก้ปัญหา จึงส่งผลให้มีประสบการณ์การและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องทำให้ “ชุมชนเข้มแข็ง” การทำงานมีประสิทธิภาพ เพราะทำแล้วเห็นรูปธรรม ชาวบ้านภูมิใจที่ได้เป็นชุมชนนำร่อง และได้กระจายความรู้ให้คนอื่นด้วย

4) การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนเพชรคลองจั่น

เมื่อใดที่ทุกคนมีส่วนร่วมโดยพร้อมเพรียง เมื่อนั้นก็จะเกิดเป็นพลังในการเปลี่ยนแปลง

- กลุ่มผู้นำ

แกนนำที่ใส่ใจต่อการพัฒนา เสียสละ (บางส่วนเป็นผู้ได้รับความเดือดร้อนโดยตรงจากการไล่อู เพราะบ้านอยู่ริมคลองจึงเข้ามาเป็นแกนนำ)

- ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมแบบเครือข่ายที่แน่นแฟ้น

กลุ่มญาติในชุมชน รวมทั้งมาจากภาคเดียวกันทำให้เกิดการรวมตัวที่ง่ายขึ้น การรวมตัวได้เร็วทำให้ความเห็นเป็นหนึ่งเดียวจึงทำงานได้เร็วขึ้น ถึงแม้จะมีคนเข้ามาใหม่แต่ก็ต้องทำตามกฎของชุมชน เช่น เข้าประชุม และมีส่วนร่วมในกิจกรรม เป็นต้น ถึงแม้ไม่มีบทบาท แต่หากไม่ปฏิบัติตามก็จะมีใครคบหาสมาคมด้วย

- ชาวบ้านมีทัศนคติที่ดีต่อการร่วมกันพัฒนา

แนวคิดใน “การพึ่งตนเอง” ไม่รอคอยความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก เริ่มแรกของการทำกิจกรรม ส่วนมากจะใช้การเรียไรและลงแรงกันเองในชุมชน ต่อมาจึงช่วยเหลือประสานงานและพึ่งพากันในเครือข่ายในระดับองค์กรชุมชน ต่อมาจึงได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

- แรงงานและวัสดุอุปกรณ์

ส่วนมากไม่ต้องจ้างหรือซื้อหา เพราะช่วยเหลือกันในชุมชน มีช่างก่อสร้างซึ่งเป็นทรัพยากรภายในชุมชน มีภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น อุปกรณ์ลอกคลองใช้ฝาตะแกรงพัดลม (นำตะแกรงพัดลมเก่ามารีไซเคิล) มาทำเป็นตะแกรงตักขยะในคลอง แล้วใช้โฟมขนาดใหญ่ที่แพ็คกันกระแทกในเครื่องใช้ไฟฟ้ามาทำเป็นเรือให้เด็กพายไปเก็บขยะ เป็นต้น

- บทบาทของผู้หญิงและเด็ก

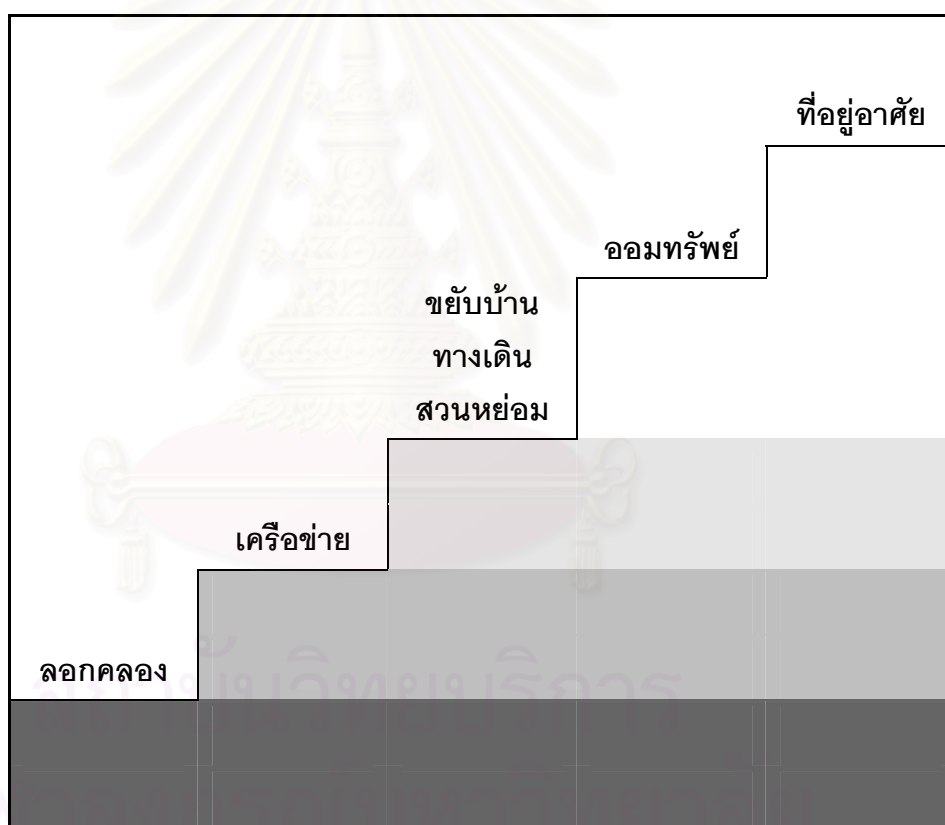
ผู้หญิงและเด็กมีส่วนในการช่วยเหลือในกิจกรรมทุกอย่าง ไม่จำกัดเพศและวัย เป็นการสืบทอดงานให้แก่คนรุ่นใหม่ในการช่วยงานพัฒนา สังเกตได้จากเวลาประชุมที่ไม่ได้มีเฉพาะเพศชาย อีกทั้งงานพัฒนาสภาพแวดล้อมลอกคลองเก็บขยะเด็ก ๆ ก็มีส่วนร่วมโดยการอาสาสมัครเยาวชน

รักษาคล่องและจัดตั้งธนาคารขยะเก็บขวดเหล้า เบียร์ ขวดน้ำพลาสติกในชุมชน แล้วขายให้ชาลั่งในชุมชน แต่พักหลังไม่ได้ดำเนินการต่อ เพราะไม่ค่อยมีขยะให้เก็บ

5) การมีกลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดเวลา

- เวทีการประชุมวางแผนการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนประชุมใน ประชุมนอก
- เวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนในระดับเครือข่าย
- หอกระจายข่าวจากศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชน

เมื่อทราบปัจจัยของกระบวนการย้ายที่อยู่อาศัยออกจากคลองพิชยดั่งข้างต้น จากการลงสำรวจชุมชน ผนวกเข้ากับทฤษฎี เอกสาร และนโยบายของรัฐ ผู้วิจัยจึงตั้งปัจจัยที่มุ่งไปสู่การพัฒนากระบวนการพึ่งตนเอง เพื่อให้เกิดที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม ตามขอบเขตของการวิจัย

รูปภาพ 6.1 ขั้นบันไดของกระบวนการชัยบ้านออกจากคล่อง

6.3 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ตาราง 6.2 แสดงความสามารถในการจ่ายของผู้มีรายได้น้อย

กลุ่มเป้าหมาย (ประชากรเมืองรวม)	ร้อยละของประชากรเมือง		ความสามารถในการจ่ายเพื่อที่อยู่อาศัย (บาท/เดือน/หลังคาเรือน)
	กรุงเทพมหานคร	ภูมิภาค	
รายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 9,000 บาท	30	44	8,00-1,000
รายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 15,000 บาท	53	61	1,000-1,800

ที่มา: เอกสารประกอบงานมหกรรมสัมมนา “วิถีพลังไท” สู่ชุมชนพึ่งตนเอง ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

จากที่การเคหะแห่งชาติได้จัดหาที่ดินแปลงโล่งโครงการคลองกรุงเนื้อที่ 20.25 ตารางวา ต่อหน่วย โดยต้องวางเงินล่วงหน้าหรือเงินประกัน 10,000 บาท สามารถเลือกระยะเวลาการผ่อนส่งได้ คือ ภายใน 10 ปีมีอัตราการผ่อนชำระเงิน 1,325 บาทต่อเดือน 15 ปีมีอัตราการผ่อนชำระเงิน 1,110 บาทต่อเดือน และ 20 ปีมีอัตราการผ่อนชำระเงิน 1,015 บาทต่อเดือน ขณะที่โครงการบ้านเอื้ออาทรระยะที่ 1 ของการเคหะแห่งชาติ ประเภทอาคารบ้านพร้อมที่ดินขนาดพื้นที่ 20 ตารางวาต่อหน่วย ราคาขายเงินสด 390,000 บาทต่อหน่วย ต้องจ่ายเงินชำระล่วงหน้า 12 งวดงวดละ 300 บาทต่อเดือน รวมค่าชำระล่วงหน้า 3,600 บาท ผ่อนชำระภายใน 30 ปี ปีที่ 1-3 มีอัตราการผ่อนชำระเงิน 1,500 บาทต่อเดือน และประมาณ 2,000 บาทในปีถัดไป

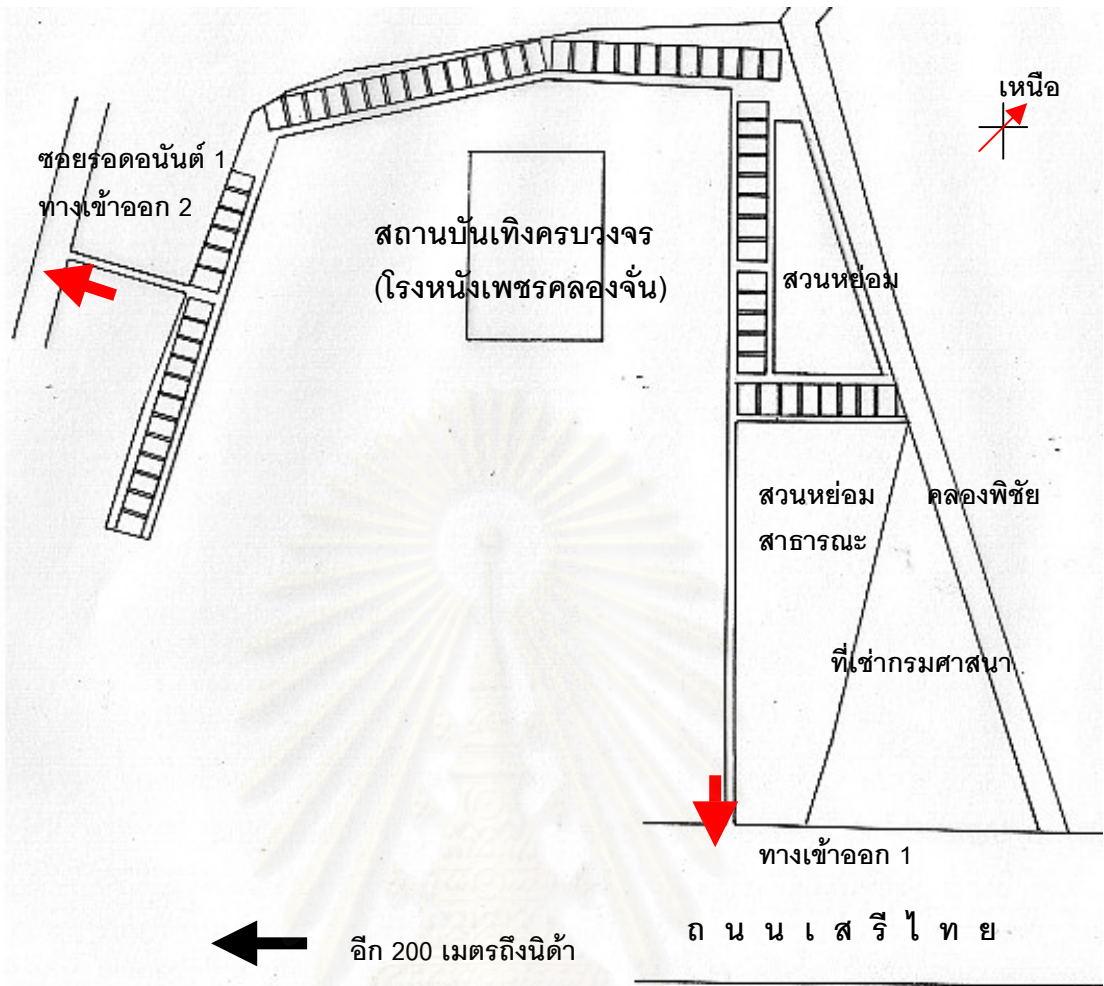
เมื่อพิจารณาความสามารถในการจ่ายเพื่อที่อยู่อาศัย พบว่าชาวชุมชนเพชรคลองจั่นมีหนี้สิน จำนวน 28 หลังคาเรือน (ร้อยละ 45.9) จะเห็นว่ามีจำนวนเกือบครึ่งหนึ่งที่ไม่มีความสามารถในการจ่ายเพื่อที่อยู่อาศัย ส่วนที่เหลือจำนวน 33 หลังคาเรือน (ร้อยละ 54.1) เมื่อพิจารณารายได้ของทั้งชุมชน เฉลี่ย 9,211 บาทต่อเดือนต่อหลังคาเรือน เมื่อเทียบกับตาราง 6.2 แสดงความสามารถในการจ่ายของผู้มีรายได้น้อยที่มีรายได้เฉลี่ยต่ำกว่า 15,000 บาท พบว่าชาวชุมชนเพชรคลองจั่นจะมีความสามารถในการจ่ายเพื่อที่อยู่อาศัย 1,000-1,800 บาทต่อเดือนต่อหลังคาเรือน ซึ่งในข้อเท็จจริงถ้าชาวบ้านต้องผ่อนถึง 1,000 บาทต่อเดือนก็ค่อนข้างหนักพอตัวอยู่แล้ว ยังไม่รวมถึงค่าก่อสร้างที่อยู่อาศัยและค่าใช้จ่ายด้านอื่นๆเมื่อต้องย้ายไปอยู่ที่ใหม่

ต่อมาผู้วิจัยจึงสอบถามความเห็นของชาวบ้านในการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย พบว่าต้องการเช่าอยู่ที่เดิมจำนวน 19 หลังคาเรือน (ร้อยละ 31.1) ทั้งหมดที่ส่วนใหญ่ทราบดีว่าอย่างไร้พระราชบัญญัติหรือข้อกฎหมายใดที่เปิดให้ชุมชนเช่าที่ดินของสาธารณะได้ ขณะที่บางส่วนให้ความเห็นใน

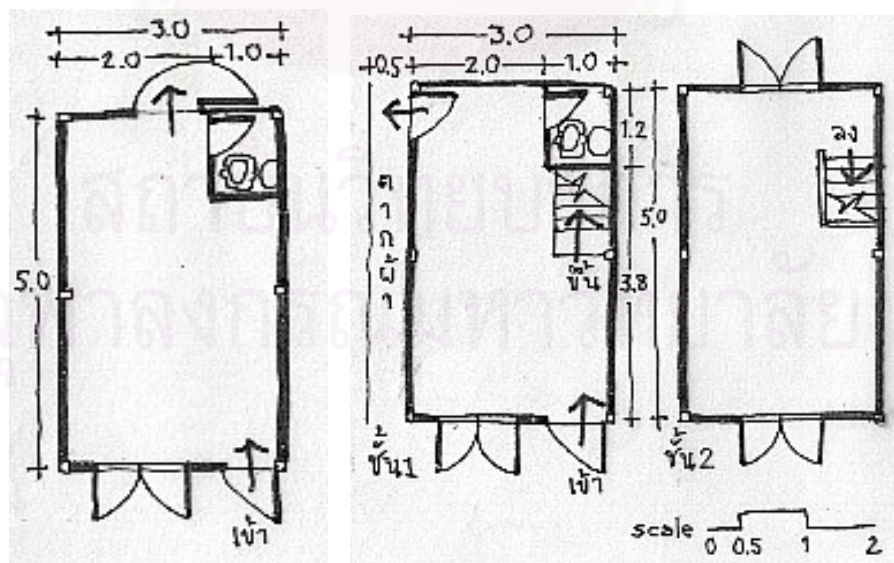
จัดหาที่อยู่อาศัยไม่เกิน 5 กิโลเมตรจากที่เดิมจำนวน 6 หลังคาเรือน (ร้อยละ 9.8) ผู้วิจัยจึงลองสำรวจที่อยู่อาศัยไม่เกิน 5 กิโลเมตรจากที่เดิม พบว่ามีโครงการคลองจั่นเพลสซึ่งเป็นห้องชุดโดยการเช่าซื้อ 7,000 บาทเช่าอยู่ได้ทันที และโครงการเคหะชุมชนรามคำแหงซึ่งเป็นอาคารชุดอเนกประสงค์โดยการเช่า 1,700 บาทต่อเดือน แต่เกินกำลังในการผ่อนส่งของชาวบ้านซึ่งไม่มีความสามารถในการจ่ายเพื่อที่อยู่อาศัย อีกทั้งไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ส่วนที่เช่ากรมศานาก็มีความหนาแน่นแออัดไม่มีที่ดินเหลือพอสำหรับชุมชนเพชรคลองจั่น

ผู้วิจัยจึงดูในแผนที่กรุงเทพมหานคร: บางกะปิ ซึ่งรวบรวมและร่างแผนที่จากภาพถ่ายทางอากาศ สำรวจภาคพื้นดิน และภาคสนาม ณ ปีพ.ศ.2541 ขณะที่ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจภาคสนามและสอบถามชาวบ้านบางส่วน พบว่าที่ดินว่างเปล่าส่วนมากเป็นของเอกชนที่ซื้อเก็บไว้เพื่อเก็งกำไรและทำบ้านจัดสรร โดยมีที่ดินบริเวณใกล้หมู่บ้านเสริมสุขเป็นที่ดินว่างเปล่าตั้งแต่ปีพ.ศ. 2530-2540 มีราคาประเมินที่ดินพ.ศ.2543-2546 ของสำนักงานที่ดินกรุงเทพมหานครราคา 15,000 บาทต่อตารางวา ส่วนที่ดินบริเวณถนนเสรีไทยมีราคาประเมินที่ดิน 12,000-47,000 บาท ในที่นี้จึงสอบถามราคาตลาดของที่ดินได้ประมาณ 20,000 บาทต่อตารางวาโดยไม่ติดถนนใหญ่ เมื่อคำนวณโดยใช้พื้นที่ดิน 2,241 ตารางเมตร หรือ 520.25 ตารางวาเป็นเกณฑ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้จากการจัดผังใหม่ในชุมชนโดยกำหนดให้มีพื้นที่อยู่อาศัย 15 ตารางเมตรต่อชั้นต่อหลังคาเรือน ซึ่งได้จากตาราง 4.12 ที่พบว่ามีความที่อยู่ที่อยู่อาศัยโดยเฉลี่ยทุกหลังคาเรือน 20.8 ตารางเมตรต่อหลังคาเรือน โดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มที่มีพื้นที่อยู่อาศัยระหว่าง 15-20 ตารางเมตรต่อหลังคาเรือน ซึ่งใช้พื้นที่เฉลี่ย 4.6 ตารางเมตรต่อคน พบว่าต้องเสียค่าที่ดิน 10,405,000 บาท ซึ่งยังไม่รวมค่าถมที่ดินและค่าใช้จ่ายอื่นๆ ในขณะที่มีเงินออมในกลุ่มออมทรัพย์ 47,618.19 บาท สามารถขออนุมัติสินเชื่อจากสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน) โดยองค์กรที่มีกิจกรรมออมทรัพย์เกิน 5 ปีขึ้นไป กู้ได้ไม่เกิน 10 เท่าของเงินออมรวมของสมาชิก ถ้าสมาชิกทั้ง 58 ราย ออมทรัพย์โดยไม่มีการปล่อยกู้หรือหมุนเงินเพื่อให้มีเงินก้อนโตขึ้น ทำให้ชาวชุมชนเพชรคลองจั่นต้องใช้เวลาออมทรัพย์ 14 ปีถึงจะสามารถกู้ได้ 10,492,781.90 บาทจากการกู้ 10 เท่าของเงินออมรวมของสมาชิกทั้งหมด 1,049,278.19 บาท นอกเสียจากได้รับเงินช่วยเหลือเพิ่มเติมจากหน่วยงานอื่นๆ จึงสามารถรวบรวมเงินค่าที่ดินได้เร็วขึ้น

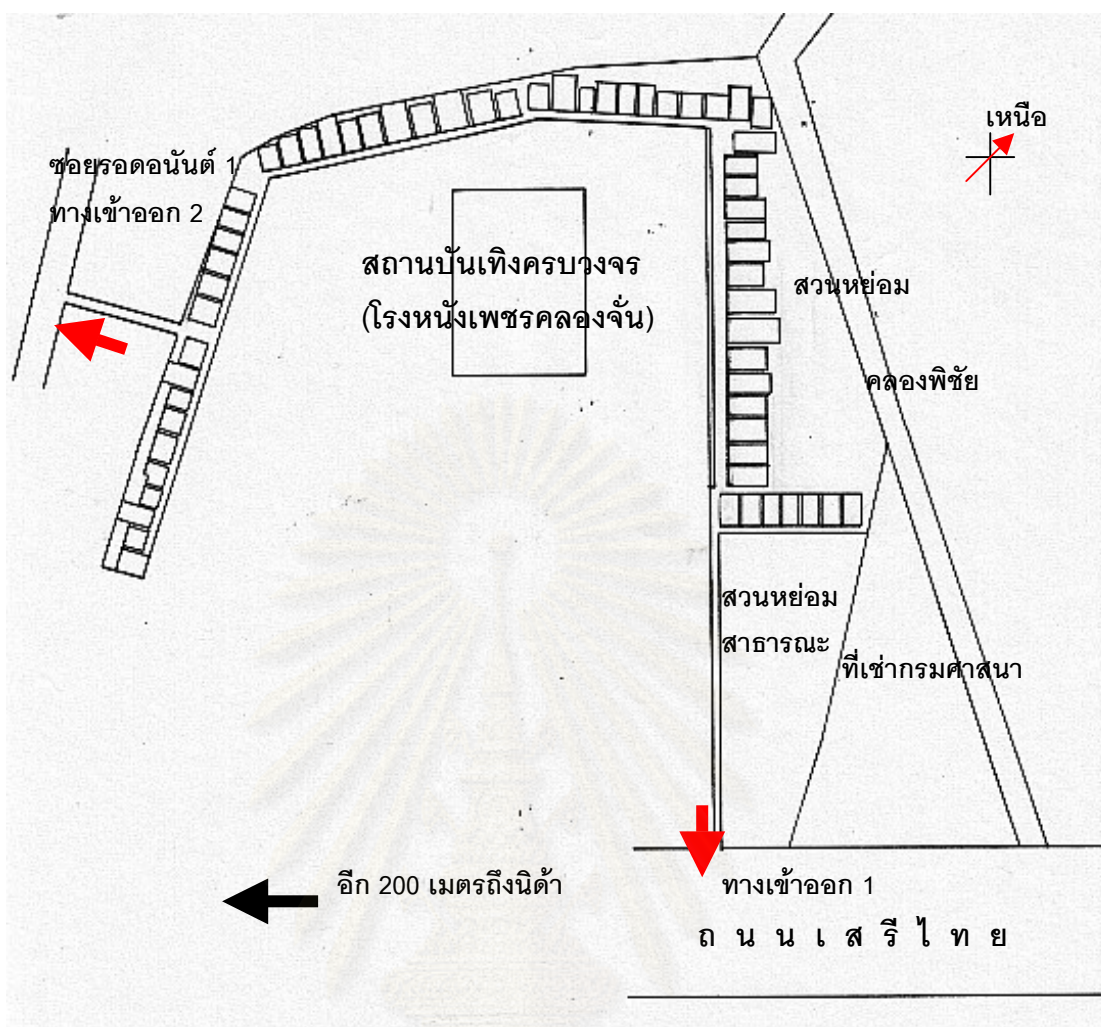

แผนผัง 6.1 แสดงผังการประสานประโยชน์การใช้ที่ดินและปรับปรุงผังชุมชนทั้งหมดโดยการเช่า

แผนผัง 6.2 แสดงผังบ้านพักอาศัย 1 และ 2 ชั้น 3x5 เมตรต่อชั้น

แผนผัง 6.2 แสดงผังการประสานประโยชน์การใช้ที่ดินและการปรับผังชุมชนบางส่วนโดยการเช่า

เมื่อพิจารณาในแนวทางการแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยตามข้างต้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอการประสานประโยชน์การใช้ที่ดินหรือการแบ่งปันที่ดิน (Land Sharing) และการปรับผังที่ดิน (Slum Reblocking) เพื่อรื้อย้ายและปรับปรุงที่อยู่อาศัยบางส่วนในที่ดินเดิม และขอเช่าเพื่อเป็นการแก้ไขที่อยู่อาศัยที่ถูกกฎหมาย เนื่องจากสภาพพื้นที่ของที่ดินซึ่งด้านในโอบรอบโรงหนังหรือสถานบันเทิงครบวงจรรในปัจจุบันซึ่งเป็นพื้นที่แคบไม่เหมาะสมหากทางสำนักงานเขตจะนำไปทำสวนหย่อม ก็เกิดปัญหาด้านความปลอดภัยของผู้ใช้สวนหย่อม และสิ้นเปลืองงบประมาณในการจัดเจ้าหน้าที่ดูแลสวนหย่อมเพิ่มมากกว่าปกติเพื่อดูแลตามมุมต่างๆ ดังนั้นหากเจ้าหน้าที่ดูแลไม่ทั่วถึง ย่อมเอื้อต่อการเป็นพื้นที่มั่วสุมของชุมชนใกล้เคียงที่กำลังมีปัญหาหาเสพติด เมื่อถามถึงแผนการใช้ที่ดินอื่น เช่น การขุดพื้นที่สวนในให้เชื่อมกับคลองพิชัย พบว่าไม่มีการเชื่อมต่อกับทะเลสาบหรือ หากจะขุดก็จะขุดคลองพิชัยเชื่อมกับสวนน้ำบึงกุ่ม แต่อย่างไรทางราชการต้องเอาคืนทั้งหมด เมื่อพิจารณาผู้วิจัย จึงเห็นด้วยกับแนวความคิดการขอเช่าที่เสนอให้เช่าชั่วคราว เพื่อเตรียมความพร้อมก่อน

รื้อย้าย เนื่องจากที่ผ่านมาในการแก้ไขปัญหาคืออยู่อาศัย กรณีชุมชนได้สะพานก็ประสบปัญหาด้านการเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจก่อนการรื้อย้าย ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

กระบวนการได้มาซึ่งที่อยู่อาศัยที่ถูกต้องตามกฎหมายต้องเป็นกระบวนการที่ชาวบ้านเป็นหลักและเป็นการพัฒนาแบบค่อยเป็นค่อยไป จึงควรเตรียมความพร้อมด้านเศรษฐกิจด้วยการออมทรัพย์ก่อนการรื้อย้าย และเป็นกระบวนการที่มีชาวบ้านเป็นหลักโดยหน่วยงานเป็นเพียงผู้กระตุ้นและประสานงาน เพื่อเสริมความเข้มแข็งแก่ชาวชุมชนเพชรคลองจั่นต่อไป

6.4 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ชุมชนเพชรคลองจั่นอยู่ในช่วงชะลอการรื้อย้าย ในอนาคตหากมีการจัดหาที่อยู่อาศัยที่ถูกต้องตามกฎหมาย จึงควรศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมในการออกแบบที่อยู่อาศัยของชาวชุมชนเพชรคลองจั่น เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมช่วยกันสร้างปรับปรุงชุมชน ก่อสร้าง การใช้พื้นที่ภายในบ้านพักอาศัย และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ทั้งนี้ควรศึกษาการมีส่วนร่วมจากหลายฝ่ายในการส่งเสริมและประสานงานจากหน่วยงานรัฐและเอกชน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กมล ต่านพิทักษ์. หัวหน้าฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม, สำนักงานเขตบึงกุ่ม. สัมภาษณ์,
17 ธันวาคม 2545.

กรณีกิตติ พิเชฐวัฒนา. การประเมินการลงทุนโครงการเคหะชุมชนของรัฐ: กรณีศึกษาโครงการ
การพัฒนาที่อยู่อาศัย รุ่นที่ 11: เรื่องความเป็นมา สภาพของสลัมริมคลอง ปัญหาการ
ไล่รื้อ และแนวทางแก้ไข. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาด้านศึกษาศาสตร์ คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

กรุงเทพมหานคร. สำนักผังเมือง. กองวิชาการและแผนงาน. รายงานการศึกษาชุมชนในเขต
กรุงเทพมหานคร ปี 2543. กรุงเทพมหานคร: กองวิชาการและแผนงาน สำนักผังเมือง,
2544.

กรุณา ภัคยาภรณ์ และคณะ. รายงานประกอบการฝึกอบรม หลักสูตรการบริหารงาน
พัฒนาที่อยู่อาศัย รุ่นที่ 11: เรื่องความเป็นมา สภาพของสลัมริมคลอง ปัญหาการ
ไล่รื้อ และแนวทางแก้ไข. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิชาการที่อยู่อาศัยและการตั้งถิ่นฐาน
ของมนุษย์ การเคหะแห่งชาติ, 2527.

การเคหะแห่งชาติ. การปรับปรุงชุมชนแออัด. กรุงเทพมหานคร: ประมวลศิลป์, 2533.

กฤษณทิพย์ พานิชภัคดี และคณะ. แนวทางการจัดการที่อยู่อาศัยแก่ผู้ประสบปัญหาที่อยู่
อาศัยตามโครงการพัฒนาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพมหานคร.
กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

จำเนียร วรรัตน์ชัยพันธ์. เลขาธิการ, สมาคมร่วมกันสร้าง. สัมภาษณ์, 2 ธันวาคม 2545.

เจษฎา เทพพิทักษ์. ช่างชุมชนเพชรคลองจั่น. สัมภาษณ์, 26 ธันวาคม 2545.

ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล. กระบวนการเป็นเมืองและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม.

กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

ทรงจิต พูลลาภและคณะ. รายงานการสำรวจและศึกษาโครงการสำรวจและศึกษาแนวทางการ
แก้ไขปัญหที่อยู่อาศัยผู้บุกรุกริมคลอง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาชุมชน,
2542.

ทองคุณ บุญรักษา. รองประธานชุมชนเพชรคลองจั่น. สัมภาษณ์, 11 มกราคม 2546.

นาปิล อิมดี. มหาวิทยาลัยออกฟอร์ดบรุก ประเทศอังกฤษ. สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2546.

นิคม บุญพิทักษ์. ผู้อำนวยการเขตบึงกุ่ม, สำนักงานเขตบึงกุ่ม. สัมภาษณ์, 27 ธันวาคม
2545.

บรรณโคกิชฐ์ เมฆวิชัย. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สัมภาษณ์,
3 กุมภาพันธ์ 2546.

บุญธรรม หุยประเสริฐ. หัวหน้าฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม, สำนักงานเขตบางพลัด.
สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2545.

เบญจวรรณ อารีสมาน, “การปรับปรุงชุมชนในเขตเทศบาล“ **ข่าวสารสำนักผังเมือง 49 (2530)**
ปฐมมา หุ่นรักชีวิต. **การประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อการออกแบบบ้านตามแนวทางการวาง
แผนปฏิบัติการ.** กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

ปรีดา คงแป้น. เลขาธิการ, มูลนิธิชุมชนไทย. สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม 2545.

พัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน), สถาบัน. **กระบวนการพัฒนาที่อยู่อาศัยและเมืองน่า
อยู่. ในเอกสารประกอบงานมหกรรมสัมมนา “วิถีพลังไท” สู่ชุมชนพึ่งตนเอง,** หน้า
7-27. 21-23 มกราคม 2546 ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย กรุงเทพมหานคร.

พันธุ์ดา บุญเหลือหล่อ. **การตั้งถิ่นฐานของผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพมหานคร.**

กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

ภาณี ชนาธิปกรณ์, “แนวคิดและบทบาทของหน่วยงานที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง” **เศรษฐกิจ
และสังคม 38 (มกราคม-เมษายน 2544)**

มาณฑ พงศทัต. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. สัมภาษณ์, 3 กุมภาพันธ์
2546.

รุจิโรจน์ ภาณุทัต. นายช่างสำรวจ 5 ฝ่ายโยธา สำนักงานเขตบึงกุ่ม. สัมภาษณ์, 18 ธันวาคม
2545.

เรย์ อาร์คเซอร์. สถาบันเอ ไอ ที ปทุมธานี. สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2546.

ลัดดา ทิสานนท์. กรรมการบริหารด้านสิทธิที่อยู่อาศัย, ชุมชนคลองน้ำแก้ว. สัมภาษณ์,
23 มกราคม 2546.

วรรณิการ์ ภูมิวงศ์พิทักษ์. **ปัญหาและอุปสรรคการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการ
ครอบครัวและชุมชนพัฒนา: ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนดวงแข เขตปทุมวัน
กรุงเทพมหานคร.** วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต คณะสังเคราะห์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

วิทยา อริยะสุนทร. **การติดตามการดำเนินงานโครงการเคหะชุมชนรัฐ: กรณีศึกษาโครงการ
พื้นนครคลองกรุง.** วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาเคหะพัฒนาศาสตร คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

สมชาย มินสาคร. ประธานชุมชนเพชรคลองจั่น. สัมภาษณ์, 18 สิงหาคม 2545.

สมภพ ระวังทุกข์. รองผู้อำนวยการสำนักพัฒนาชุมชน, สำนักพัฒนาชุมชน. สัมภาษณ์,
4 กุมภาพันธ์ 2546

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **การพัฒนาชุมชนแบบจัดการ**. กรุงเทพมหานคร:
สิริลักษณ์ แก้วคงยศ. **ชุมชนแออัดตะกอนบางกอก**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองศาสตร์การ
พิมพ์, 2533.

สุชมาลย์ เตียประเสริฐ. รองผู้อำนวยการปรับปรุงชุมชน, การเคหะแห่งชาติ. สัมภาษณ์,
23 ธันวาคม 2545.

สุทธิพงษ์ ลายทิพย์. เจ้าหน้าที่ประสานงานชุมชน, สมาคมร่วมกันสร้าง. สัมภาษณ์, 8 ธันวาคม
2545.

สุวัฒน์ คงแป้น. **พรานบ้านพรานเมืองการพัฒนาภาคประชาชน**. กรุงเทพมหานคร: สถาบัน
พัฒนาองค์กรชุมชนและมูลนิธิชุมชนไท, 2544.

สุวัฒน์ คงแป้น. **ลีลาคนจน**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิชุมชนไท, 2540.

อคิน รพีพัฒน์. **ชุมชนแออัด: องค์กรความรู้กับความเป็นจริง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกอง
ทุนสนับสนุนการวิจัย, 2542.

อนุชาติ คล่องแคล่ว. เจ้าหน้าที่ประสานงานชุมชน, สมาคมร่วมกันสร้าง. สัมภาษณ์, 8 ธันวาคม
2545.

เฮอร์เบิร์ต จิราเดต์ และ พิภพ อุดมอิทธิพงศ์. **ทำเมืองให้น่าอยู่: วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ และ
ความหวังสำหรับเมืองที่ยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง,
2538.

ภาษาอังกฤษ

Turner, John F. C. **Housing by People**. New York: Pantheon Books, 1977.

สถาบันวิจัยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กฎหมายที่กม.ใช้ในการรื้อย้ายชุมชนริมคลอง

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 260 ผู้ใดทำให้เสียหาย ทำลาย ทำให้เสื่อมค่า หรือทำให้ไร้ประโยชน์ ซึ่งทรัพย์ที่ใช้หรือมีไว้เพื่อสาธารณะประโยชน์ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี หรือปรับไม่เกิน 10,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

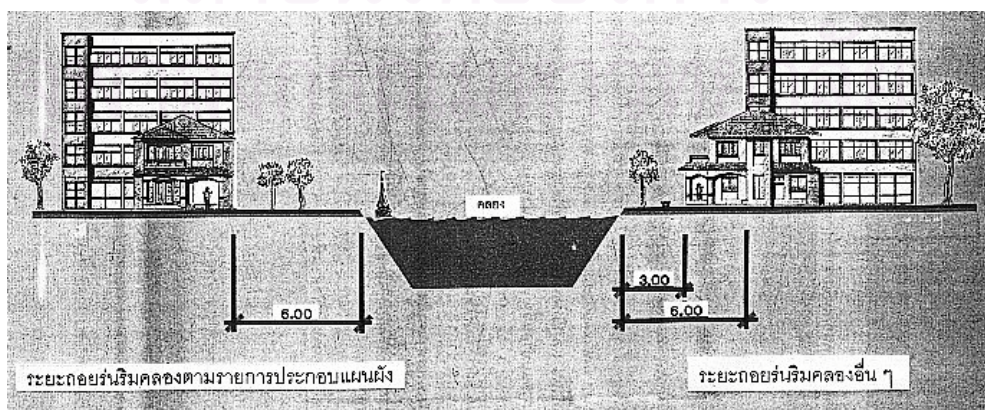
ประมวลกฎหมายที่ดิน มาตรา 9 ภายใต้บังคับกฎหมายว่าด้วยการเหมืองแร่และการป่าไม้ ที่ดินของรับนั้นถ้ามิได้มีสิทธิครอบครอง หรือมิได้รับอนุญาตจากพนักงานเจ้าหน้าที่แล้ว ห้ามมิให้บุคคลใด

1. เข้าไปยึดถือ ครอบครอง รวมตลอดถึงการก่อสร้างหรือเผาป่า
2. ทำด้วยประการใดให้เป็นการทำลาย หรือทำให้เสื่อมสภาพที่ดิน ที่หิน ที่กรวด หรือที่ทราย หนา 54-55 ความว่า.....รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยได้ประกาศว่า
  - แม่น้ำลำคลองทุกแห่งทั่วประเทศเป็นเขตหวงห้าม มิให้ผู้ใดทำด้วยประการใด ๆ อันเป็นการทำลาย ทำให้เสื่อมสภาพที่ดิน ที่หิน ที่กรวด หรือที่ทราย

บุคคลใดทำการฝ่าฝืนตามมาตรา 9 นี้ มีความผิดตามประมวลกฎหมายที่ดิน ม.108 และ 108 ทวิ ต้องระวางโทษจำคุกอย่างสูงไม่เกิน 5 ปี หรือปรับไม่เกิน 20,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และอาจต้องชดใช้ค่าเสียหายแก่รัฐ รวมทั้งอาจถูกริบเครื่องมือเครื่องใช้ในการกระทำผิดด้วย

ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ 44 (ปว.44) ซึ่งออกประกาศมาตั้งแต่วันที่ 11 มกราคม 2502 โดย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี มีสาระสำคัญว่า “กรณีที่มีปรากฏว่าได้มีการปลูกสร้างอาคารหรือปลูกปักสิ่งใดลงในที่ดิน แม่น้ำลำคลองอันเป็นที่ที่ประชาชนใช้ประโยชน์ร่วมกัน ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดมีอำนาจแจ้งให้เจ้าของรื้อถอน และเมื่อครบกำหนด 15 วันแล้วยังไม่รื้อถอน ให้เจ้าพนักงานเป็นผู้รื้อถอนเอง สำหรับทรัพย์สินที่รื้อถอนหรืออยู่ในอาคารสิ่งปลูกสร้างนั้นให้นำความในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1327 มาใช้บังคับแก่เงินที่ขายทรัพย์สินนั้นโดยอนุโลม”

ข้อกำหนดเรื่องคูน้ำเพื่อรักษาสภาพแวดล้อมริมแม่น้ำและลำคลอง

ที่มา: สำนักผังเมือง กรุงเทพมหานคร

ข่าวทบท.อนุมัติงบ 9 แสนให้ชุมชนรักษาคคลอง

ชุมชนเพชรคลองจั่น กทม. : เมื่อวันที่ 25 มิ.ย.45 ที่ผ่านมา 3 ชุมชนนำร่อง ได้แก่ ชุมชน รอดอนันต์ 1, ชุมชน วัดพิชัย และ ชุมชนเพชรคลองจั่น จัดเวทีประชาชนหารือรูปธรรมการดำเนินงานโครงการ "ชุมชนรักษาคคลอง" ขึ้น เพื่อฟื้นฟูและบำบัดรักษาคคลองพิชัย และบึงพังพวย ให้นำอยู่น้ำเยื่อน พร้อมยกระดับเป็นสถานที่ท่องเที่ยว โดย กทม. สนับสนุนงบประมาณชุมชนละ 300,000 บาท

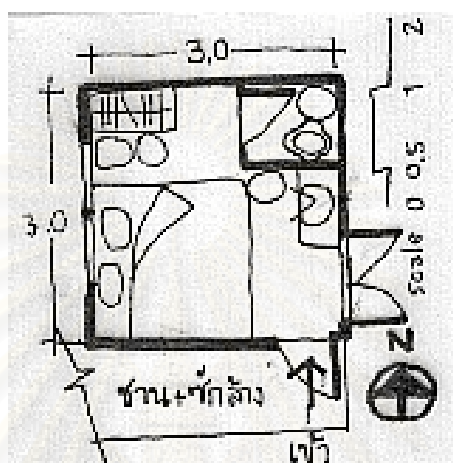
นายสมชาย มินสาคร ประธานชุมชนเพชรคลองจั่น เปิดเผยว่า เดิมชุมชนเพชรคลองจั่น มีการพัฒนาด้านที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมริมคลองมาก่อนแล้ว โดยได้รับงบประมาณจากโครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง มูลนิธิชุมชนไท การเคหะแห่งชาติ และการหาทุนกันเองของชาวชุมชน เช่น การขยับบ้านเรือนขึ้นจากคลอง เพื่อป้องกันการกัดเซาะการระบายน้ำ การขุดลอกและทำความสะอาดคลองทุกเดือน การจัดการขยะภายในชุมชน ทั้งขยะเปียก และขยะแห้ง และทางเท้าในชุมชน เป็นต้น ซึ่งทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชุมชนดีขึ้น จึงได้จัดทำแผนงานเสนอต่อสำนักพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร ดำเนินการต่อ คือ แผนการจัดการน้ำเสียก่อนไหลลงสู่คลอง โดยการวางท่อต่อจาก ห้องครัว และห้องน้ำจากบ้านเรือน กว่า 60 หลังในชุมชน และระบายลงสู่บ่อบำบัดรวม และใช้น้ำหมักชีวภาพที่ได้จากขยะเปียกในชุมชนจัดการบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยไหลลงสู่ลำคลอง รวมทั้งจะมีการติดตั้งกั้นน้ำในลำคลองอีกด้วย

นอกจากนั้น ประธานชุมชนเพชรคลองจั่น กล่าวต่ออีกว่า ได้ชักชวนชุมชนใกล้เคียงอีก 2 ชุมชน ร่วมเสนอโครงการ คือ ชุมชนรอดอนันต์ 1 ซึ่งอยู่ติดกับบึงพังพวย บึงน้ำจืดขนาดใหญ่ของเขตบึงกุ่ม ทำโครงการรณรงค์ดูแลรักษาบึงและปลูกต้นไม้ริมบึง เพื่อให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจสำหรับชาวบึงกุ่ม อีกชุมชน คือ ชุมชนวัดพิชัย ซึ่งอยู่แนวคลองถัดจากชุมชนเพชรคลองจั่น จัดทำโครงการปลูกต้นไม้ ทั้งไม้แขวน และไม้สวยงาม ปรับพื้นที่ด้านริมบึง และพัฒนาเป็นสวนสาธารณะ รวมทั้งปลูกผักบุ้ง ผักกะเฉดในคลอง เพื่อบำบัดน้ำเสียตามธรรมชาติ และเป็นรายได้เสริมให้ชาวชุมชนอีกด้วยโดยทั้ง 3 ชุมชนได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักพัฒนาชุมชน โครงการละ 300,000 บาท

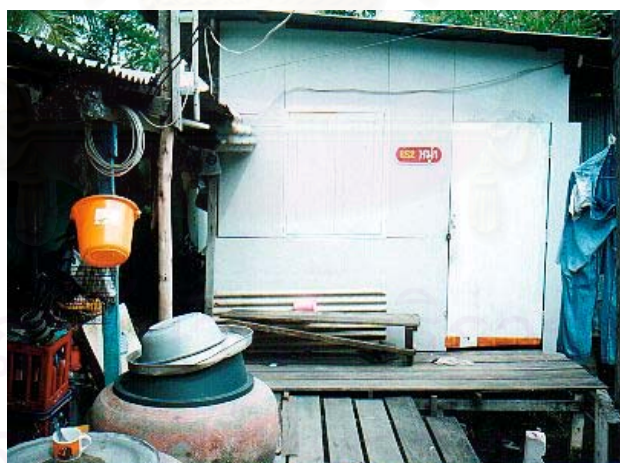
นางพองลักษณ์ วาสิกศิริ ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาชุมชน กรุงเทพมหานคร กล่าวว่า "โครงการชุมชนรักษาคคลอง" เป็นโครงการตัวอย่างนำร่อง ทำให้สภาพแวดล้อม คูคลอง น้ำใสสะอาดขึ้น โดยชาวชุมชนมีส่วนร่วม และสามารถพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนได้อีกด้วย รวมทั้งเมื่อชุมชนนำอยู่น้ำเยื่อนแล้ว กทม.ก็จะนำอยู่น้ำเยื่อนด้วยเช่นกัน"

ตำแหน่ง : P 1   เจ้าของ: น้ำอำนวย

ประวัติ : จำนวนสมาชิกในครอบครัว 4 คน อำนวยเป็นน้องสาวของอำไพ ตำแหน่ง P 9 สมาชิกของน้ำอำนวยเสียชีวิตแล้ว ปัจจุบันอาศัยอยู่กับลูกอีก 3 คน ลูกชายคนโตบวชให้พ่อที่เสียไป ส่วนลูกชายคนที่ 2 และลูกสาวคนเล็กทำงานโรงงาน

ผังการใช้พื้นที่ภายในบ้านชั้นเดียว ตำแหน่ง P 1

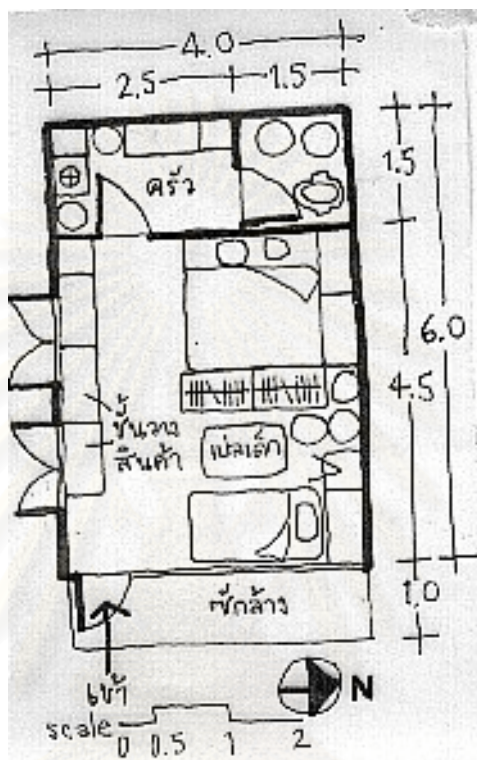

สภาพบ้านพักอาศัย ตำแหน่ง P 1

ตำแหน่ง : P 2

เจ้าของ: น้ำพรทิพย์

ประวัติ : พรทิพย์เป็นน้องสาวของอำไพ ตำแหน่ง P 9 ภายในบ้านมีจำนวน 2 ครอบครัวอาศัยอยู่ร่วมกัน โดยอีกครอบครัวนั้นเป็นครอบครัวของลูกสาว

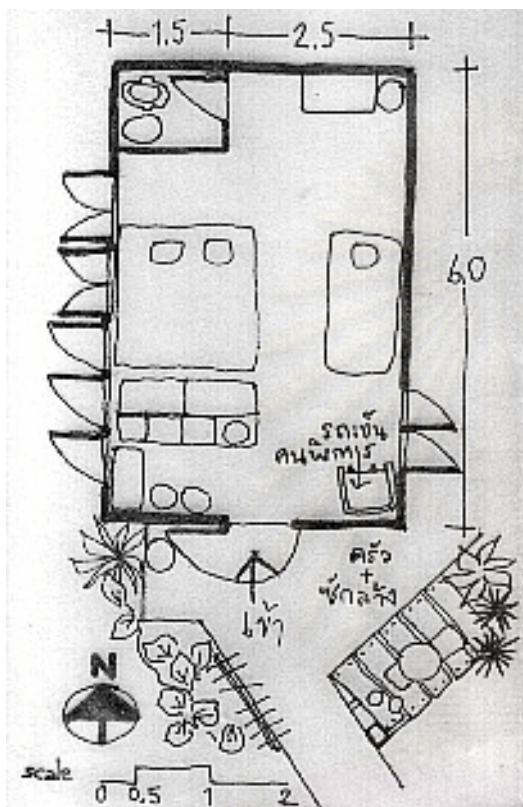
ผังการใช้พื้นที่ภายในบ้านชั้นเดียว ตำแหน่ง P 2

สภาพบ้านพักอาศัย ตำแหน่ง P 2 ห้องแรกหลังสี่เหลี่ยมทางเดินเข้าภายในชุมชน ลักษณะของบ้านเป็นห้องแถวติดกัน 3 หลัง โดยบ้านอีก 2 หลัง คือ บ้านของปู ตำแหน่ง P 50 และบ้านของไอ้ ตำแหน่ง P 51 ซึ่งเป็นญาติพี่น้องกัน

ตำแหน่ง : P 3   เจ้าของ: ยายทองดี

ประวัติ : ยายทองดีอายุ 76 ปี ผู้อยู่อาศัยดั้งเดิมในชุมชนเพชรคลองจั่น เป็นอัมพาตครึ่งตัวจึงต้องนั่งรถเข็น อาศัยอยู่กับลูกชายซึ่งมีอาชีพสับเห็ดที่วัดพิชัย

ผังการใช้พื้นที่ภายในบ้านชั้นเดียว ตำแหน่ง P 3

แสดงสภาพบ้านพักอาศัย ตำแหน่ง P 3

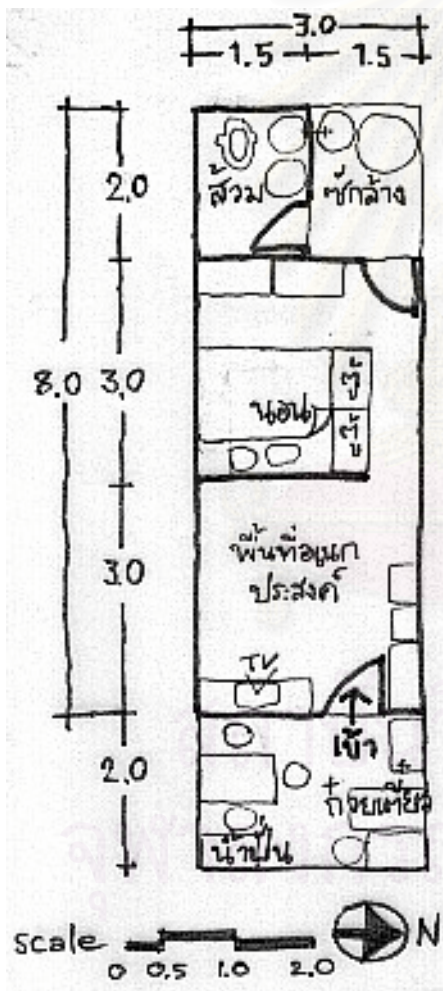
แสดงการใช้พื้นที่นอกบ้านทำอาหารและชักล้าง ตำแหน่ง P 3

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตำแหน่ง : P 4   เจ้าของ: พี่นุช

ประวัติ : อาชีพแม่ค้าขายส้มตำ โดยเห็นรถขายส้มตำในหมู่บ้านทิวสุข และให้น้องสาวทำเพิงขายก๋วยเตี๋ยวบริเวณหน้าบ้าน แต่ก่อนเช่าบ้านอยู่ในที่เช่ากรรมศาสนา ภายหลังน้องสาวพาครอบครัวมาอยู่ด้วยที่บ้านเช่า จนเมื่อมีสมาชิกมากขึ้นจึงย้ายออกจากบ้านเช่าและต่อเติมเพิงขายของหน้าชุมชนเพชรคลองจั่นเพื่อใช้เป็นบ้านพักอาศัยด้วย

เดือนสิงหาคม พ.ศ.2545 พี่นุชจ้างช่างมารื้อเพิงด้านหน้าและหลังคาออกไป เนื่องจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายโยธา สำนักงานเขตบึงกุ่ม ให้เหตุผลว่าหลังคาและร้านค้ายื่นรุกล้ำทางเท้าส่วนรวม ใกล้บริเวณริมถนนเสรีไทย

ผังการใช้พื้นที่ภายในบ้านชั้นเดียว
เป็นร้านขายก๋วยเตี๋ยวและที่อยู่อาศัย
ตำแหน่ง P 4

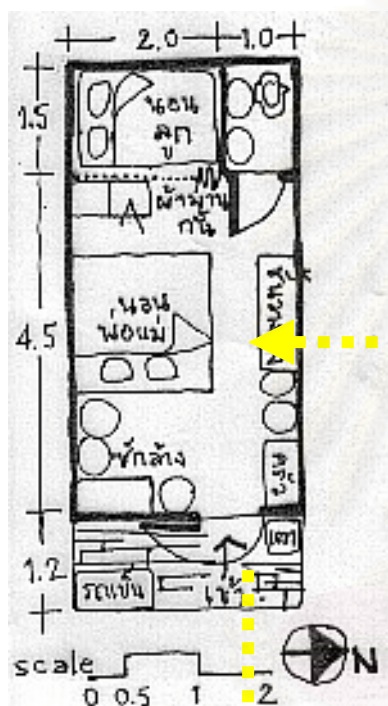
การรื้อเพิงด้านหน้าและหลังคาออกจากแนวทางเท้า

การใช้พื้นที่เพื่อขายก๋วยเตี๋ยว ภายหลังการรื้อเพิงด้านหน้าและหลังคาออกไป โดยเปลี่ยนมาใช้ผ้าใบซึ่งเพื่อบังแดดแทนหลังคาเดิม

ตำแหน่ง : P 5   เจ้าของ: ลุงผัน

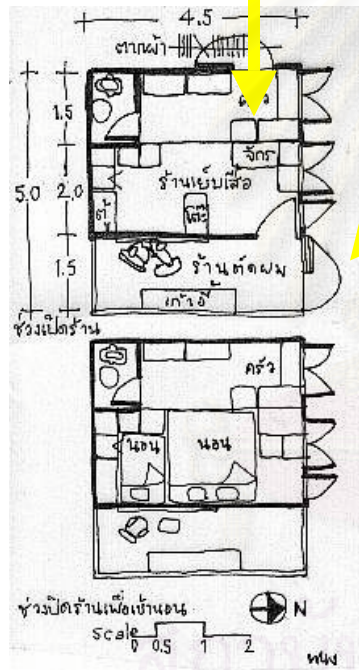
ประวัติ : ลุงผันเป็นหมอดู มีโต๊ะดูหมอน้ำห่างแอมมีนบุรี อาชีพเสริม คือ รับตั้งและถอนศาลพระภูมิ ส่วนภรรยาขายส้มตำบริเวณหน้าบ้านที่ใช้เป็นที่พักอาศัยและค้าขายอยู่บริเวณหน้าชุมชนริมถนนเสรีไทย ลุงผันเล่าว่า “สมัยที่ลุงเข้ากรุงเทพมหานครครั้งแรก ลุงไม่มีบ้านและไม่มียานพาหนะ คิดว่ามาตายเอาดาบหน้า จึงมานอนที่สนามหลวง เวลานอนต้องเอาผ้าพันกระเป๋าสตางค์ไว้ที่หน้าอกหลายรอบ หากมีคนมาขโมยเงินในช่วงที่หลับจะได้รู้ตัว ต่อมาจึงรับจ้างดูหมอนใต้ต้นมะขามที่สนามหลวง กระทั่งมาอยู่ที่ชุมชนเพชรคลองจั่นจากการชักชวนโดยญาติทางฝ่ายภรรยา”

ตำแหน่ง : P 6

เจ้าของ: ทนง

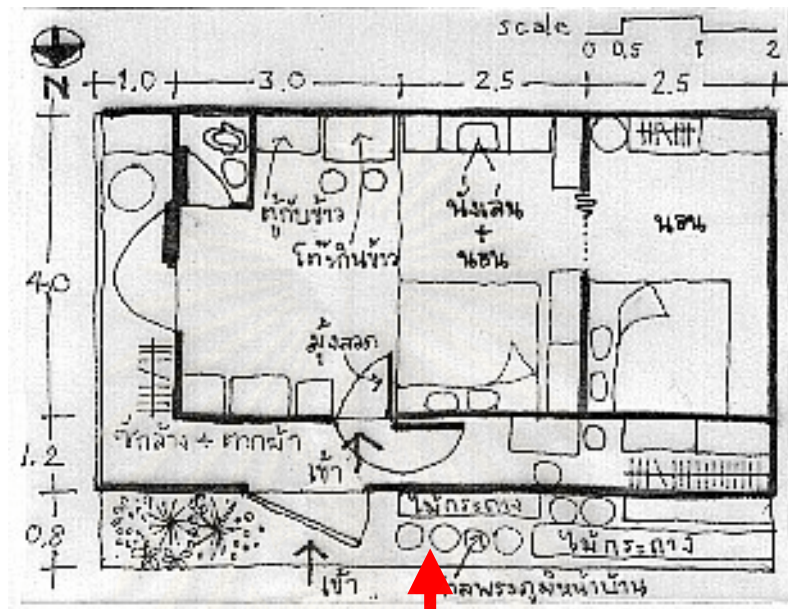
ประวัติ : เดิมอยู่ด้านในชุมชน แล้วย้ายมาบริเวณด้านหน้าเพื่อเปิดร้านตัดผมชายหน้าชุมชน เพชรคลองจั่น อีกทั้งภรรยาก็สามารถรับงานตัดเย็บเสื้อผ้าได้มากขึ้น

ต้าแ

หนังสือ : P 8 เจ้าของ : หฤทัย

ประวัติ : อายุ 60 ปี เพิ่งเกษียณไม่ได้ทำงาน ลูกสาวและลูกชายทำงานหาเลี้ยง มีสมาชิกในครอบครัว 4 คน คือ เจ้าของ สามี ลูกสาวและลูกชาย

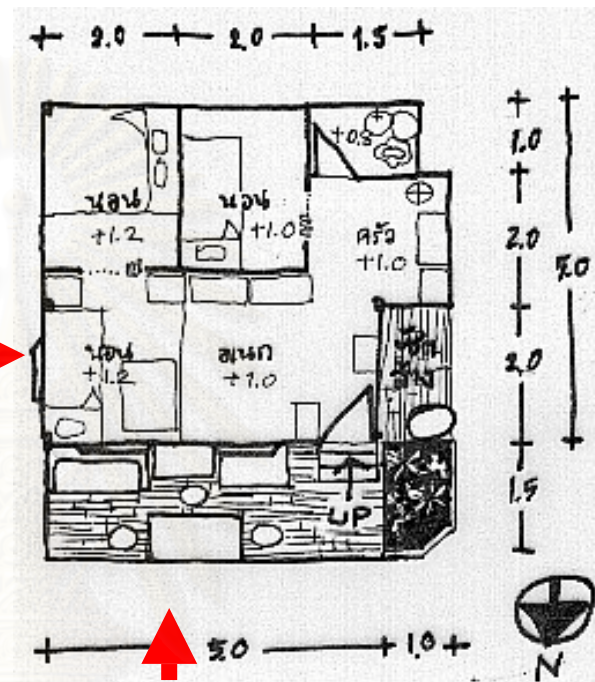

ตำแหน่ง : P9

เจ้าของ: น้ำอ่ำไฟ

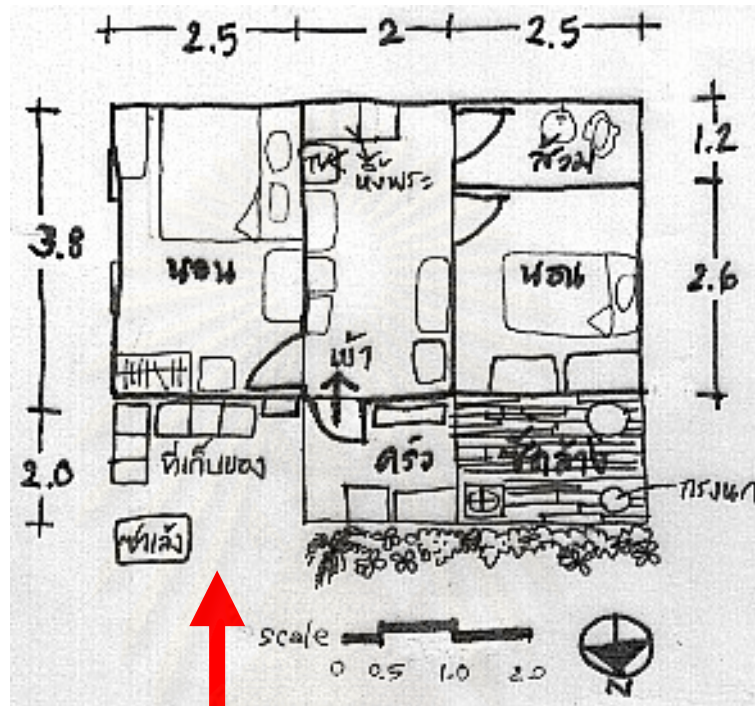
ประวัติ: มี ส ม า ขิ ก ในครอบครัว 7 คน น้ำอ่ำไฟเป็นลูกสาวของยายทองดี เป็นแม่บ้าน อยู่บ้านเดี่ยวหลานให้ลูกสาว ส่วนลูกสาว 2 คนประกอบอาชีพรับจ้างรายวัน ทำหน้าที่ดูแลรับส่งเด็กนักเรียนที่ใช้บริการรถตู้ของโรงเรียนอินเตอร์คิด

ตำแหน่ง : P 10

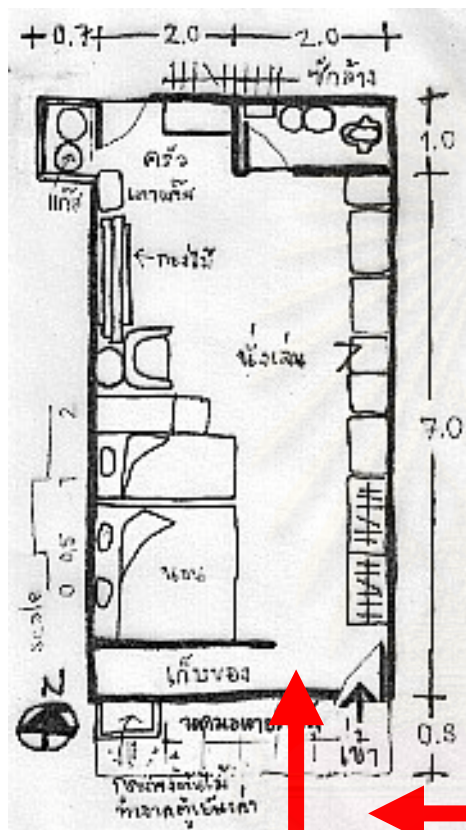
เจ้าของ: อูไร

ประวัติ : ,มีสมาชิกในครอบครัว 3 คน อูไรเป็นพี่สาวของอำไพ อูไรกับสามีประกอบอาชีพชาแล้ง ช่วยกันเก็บของเก่าขาย ส่วนลูกชายเป็นช่างทาสี

ตำแหน่ง : P 14   เจ้าของ: อนันต์

ประวัติ : มีสมาชิกในครอบครัว 4 คน ประกอบอาชีพเป็นพนักงานเก็บขยะ ภรรยารับจ้างขาย
ข้าวสารใ้หน้าร้าน จึงได้ข้าวสารฟรีแบ่งมาเสมอ

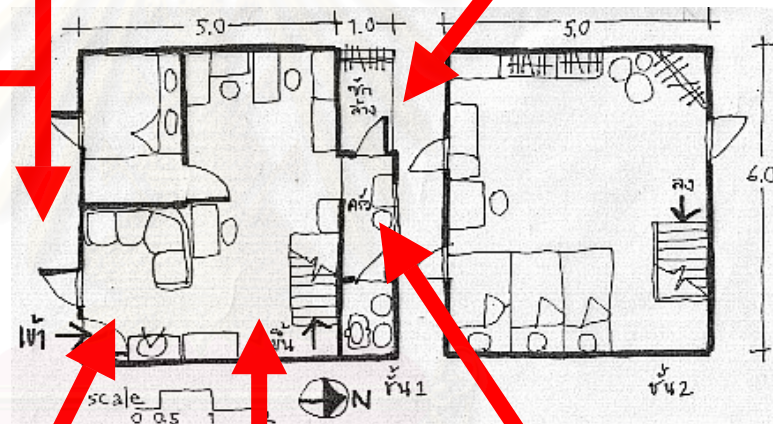

การ
วิทยาลัย

ตำแหน่ง : P 20

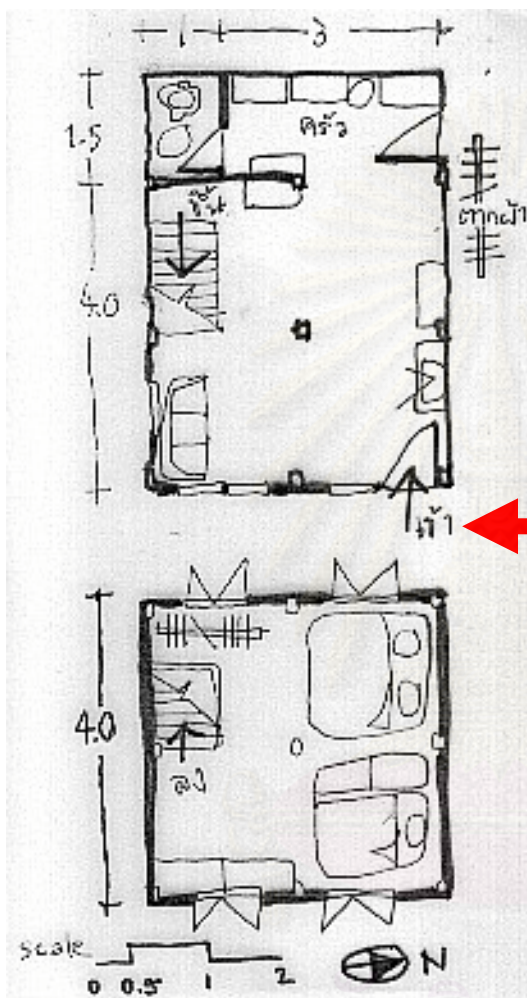
เจ้าของ: ดินชัย

ประวัติ : มีสมาชิกในครอบครัว 5 คน ประกอบอาชีพเป็นพนักงานเก็บขยะ ภรรยาเย็บเสื้อผ้าที่
บ้าน สนับสนุนกับบ้านทองแดง P 18 รับงานมาจากที่เดียวกัน

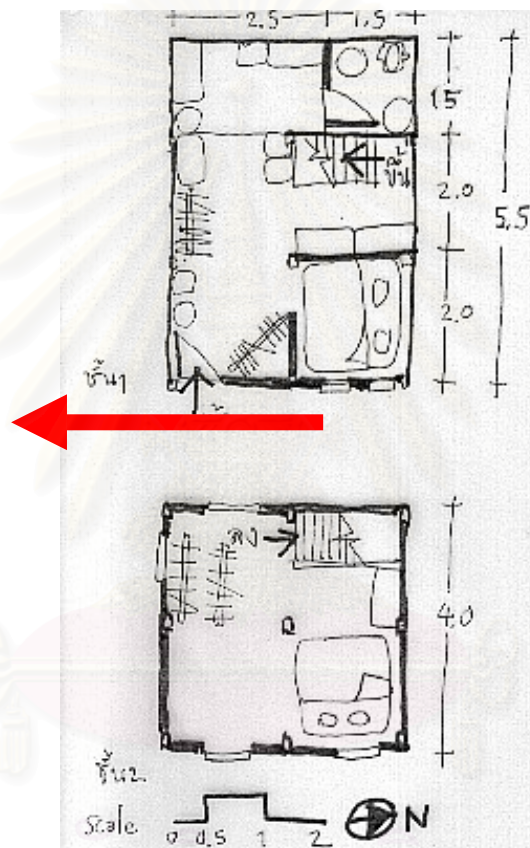
ตำแหน่ง : P 31   เจ้าของ: บังอร

ประวัติ : บังอรเป็นน้องสาวของละอองซึ่งเป็นภรรยาของพงษ์สันต์ (น้องชายของประธานชุมชนบ้าน P 58) สามีประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป มีรายได้ไม่แน่นอน บังอรจึงทำหน้าที่ผู้นำครอบครัวแทน โดยประกอบอาชีพเป็นพนักงานอยู่บริษัทฯ เวลาไปทำงานก็ได้พี่สาวช่วยดูแลลูกชายให้

ตำแหน่ง : P 32   เจ้าของ: พี่มะลิ

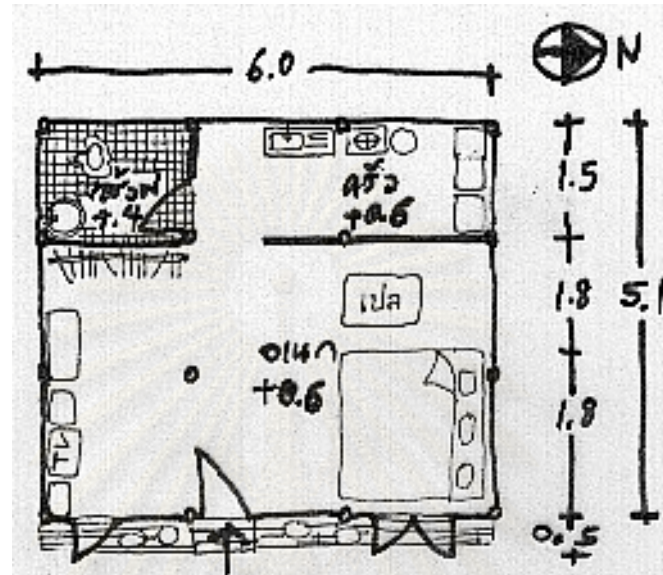
ประวัติ : เป็นภรรยาของสมหมายญาติกับประธานชุมชน ประกอบอาชีพรับจ้างซักผ้าด้วยเครื่องซักผ้า ครั้งละ 30 บาท (เสื้อผ้าประมาณ 10-15ตัว) ตากผ้าหน้าบ้าน ซึ่งลวดติดกำแพงแล้วตากเพราะบ่อยๆแดดดี ลูกสาวเป็นคนงานก่อสร้างปูกระเบื้อง ส่วนสามีทำงานเป็นพนักงานเก็บขยะ และเป็นกรรมการชุมชนสมัยที่ 1

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

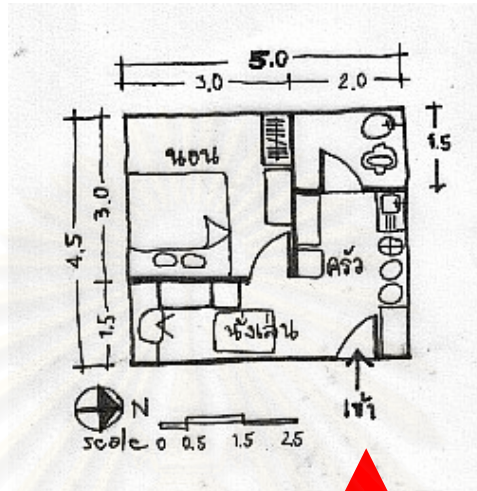
ตำแหน่ง : P 35   เจ้าของ: สุธรรม

ประวัติ : เพิ่งเข้ามาอยู่เดือนธันวาคม 2545 ทำงานเป็นพนักงานเก็บขยะที่สำนักงานเขตวังทองหลางจากการแนะนำของคนในชุมชน

ตำแหน่ง : P 36   เจ้าของ: ป้าหมาย

ประวัติ : มีสมาชิกในครอบครัว 2 คนคือ เจ้าของและสามี ทั้งสองช่วยกันขายอาหารตามสั่ง หน้าชุมชน เริ่มขาย 6 โมงเช้า-3 ทุ่มขายทุกวันไม่มีวันหยุด

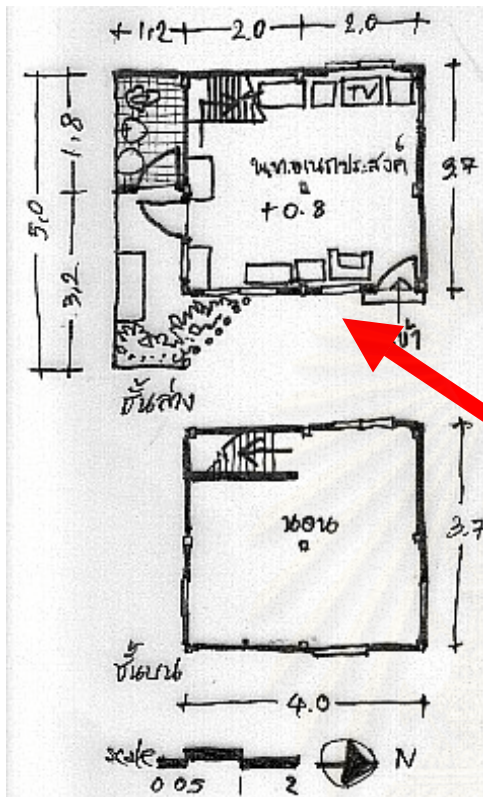

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตำแหน่ง : P 37   เจ้าของ: เจษฎา

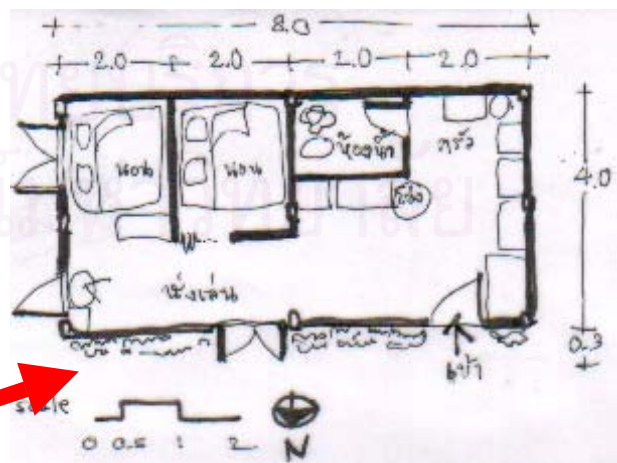
ประวัติ : นักดนตรี รับจ้างเล่นตามโรงแรม ภรรยารับจ้างแม่บ้านดูแลบ้านไปเช้าเย็นกลับ

ตำแหน่ง : P 38

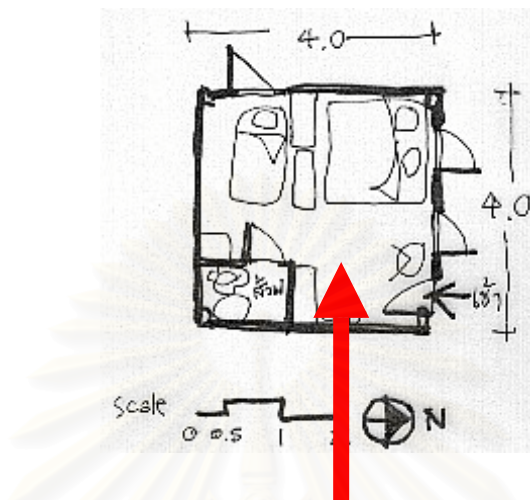
เจ้าของ: ฉลวย

ประวัติ : ขับรถแท็กซี่เป็นคู่กะกับนิคมบ้าน P33 ภรรยาขายกล้วยแขกทอดบริเวณใต้ถนนเฟลต การเคหะคลองจั่น

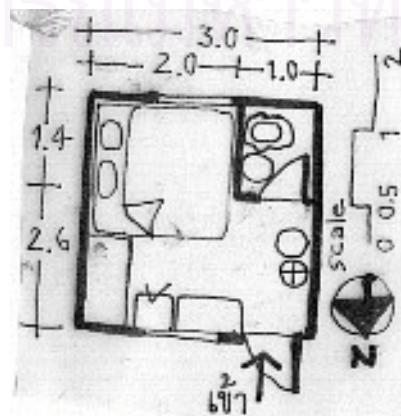
ตำแหน่ง : P 53   เจ้าของ: บรรจง

ประวัติ : เพิ่งเข้ามาอยู่ในเดือนกุมภาพันธ์ เดิมอยู่บ้านเช่าของร้านขายไอ้่งหน้าชุมชนค่าเช่าเดือนละ 1,500 บาท ค่าน้ำค่าไฟต่างหาก สามีเป็นพนักงานเก็บขยะ

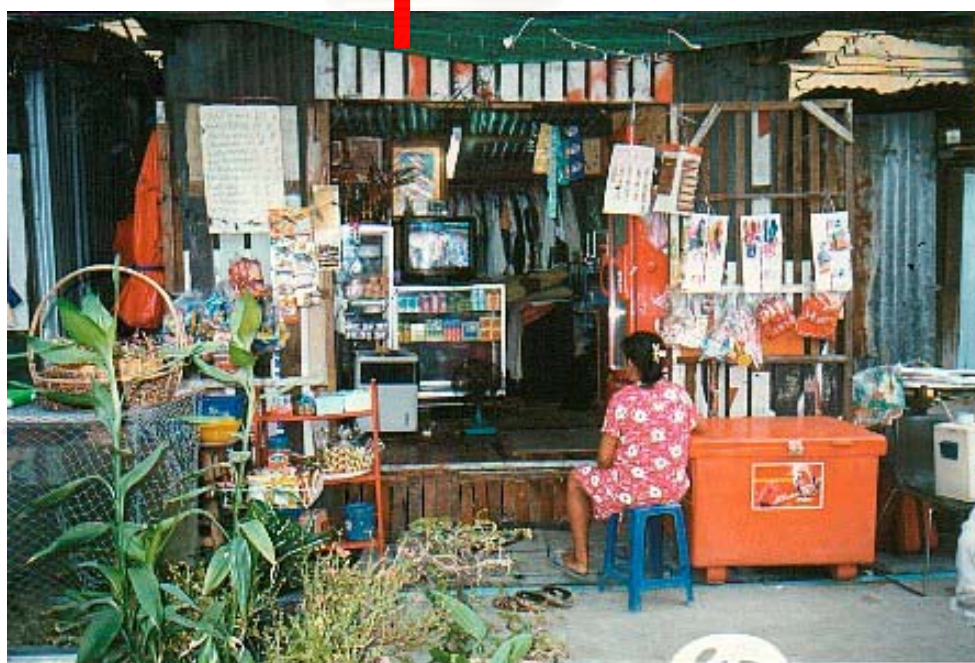
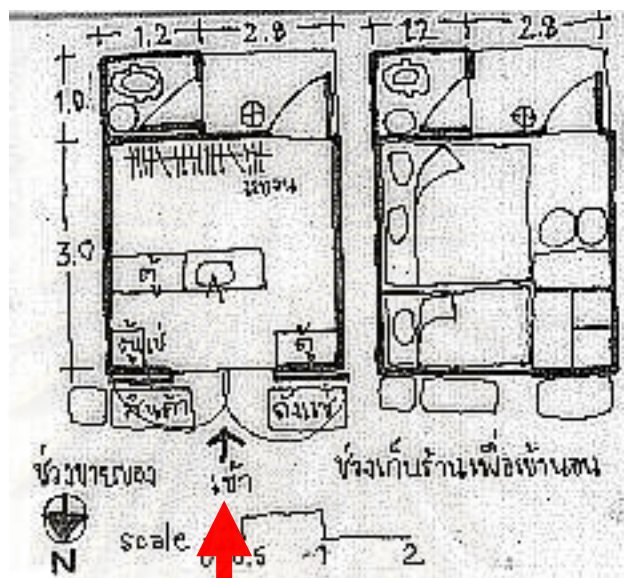
ตำแหน่ง : P 54   เจ้าของ: วรณา

ประวัติ : อยู่ในที่เช่ากรรมศาสนา เป็นญาติกับยายทองดี

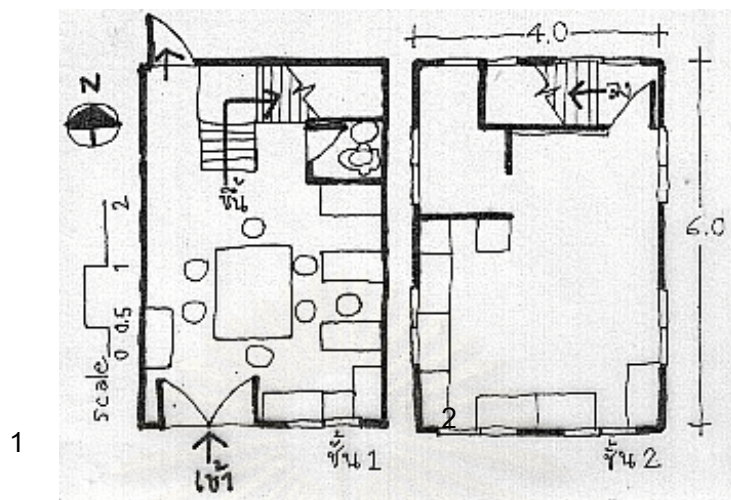

ตำแหน่ง : P 60   เจ้าของ : สมชาย ประธานชุมชน

ประวัติ : อาชีพเดิมรับจ้างทำเฟอร์นิเจอร์ เดิมอยู่ในที่เช่ากรมศาสนา ตอนหลังขายครอบครัวจึงมาบุกเบิกอยู่ในที่สาธารณะประโยชน์บึงกลุ่มแรกๆ ปัจจุบันเปิดร้านขายของบริเวณด้านหน้าชุมชน

ตำแหน่ง : P 62 ศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชนเพชรคลองจั่น

แสดงผังชั้น 1 และชั้น 2 การใช้พื้นที่ในศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ชุมชนเพชรคลองจั่น

แสดงการใช้พื้นที่ชั้นที่ 1 เป็นที่ประชุม ศูนย์สุขภาพชุมชน และห้องสมุด

แสดงการใช้พื้นที่ชั้นที่ 2 เป็นที่ประชุม

แบบสัมภาษณ์สภาพการอยู่อาศัยสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนเพชรคลองจั่น

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ .....สถานะในครอบครัว .....

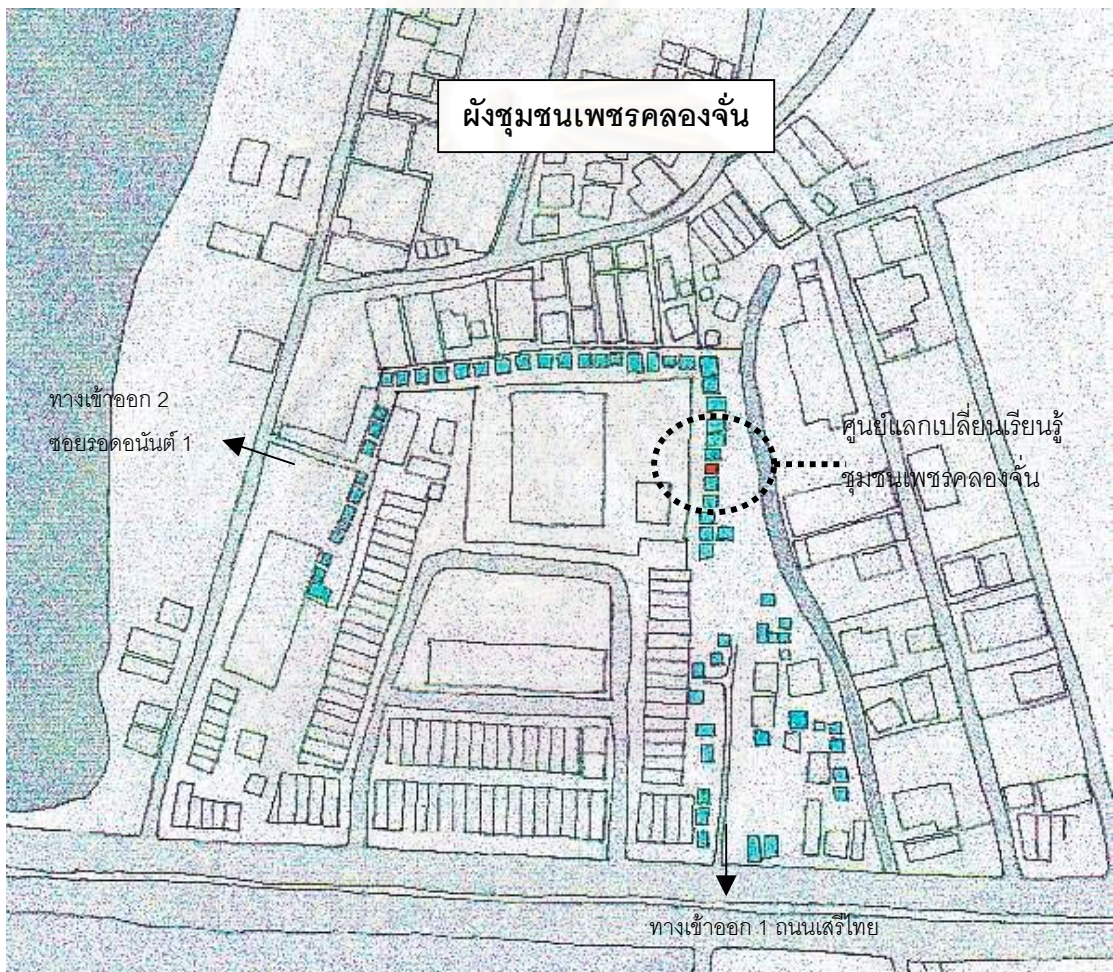
หมายเลขตำแหน่ง หรือบ้านเลขที่ .....

วันที่สัมภาษณ์ .....

เริ่มเวลา .....

เสร็จสิ้นเวลา .....

รวมใช้เวลา .....

แบบบันทึกการสังเกตสภาพบ้านปี 2545 ในชุมชนเพชรคลองจั่น

(สังเกต ถ่ายรูป สเกตช์ และใช้การซักถามประกอบด้วย)

ชื่อ.....อายุ.....ปีสถานะในครอบครัว.....บ้านเลขที่.....

1.ลักษณะบ้านพักอาศัย

- ( ) บ้านเดี่ยว 1 ชั้น พื้นที่ใช้สอย.....ตารางเมตร หรือ กว้าง.....เมตรXยาว.....เมตร
- ( ) บ้านเดี่ยว 2 ชั้น พื้นที่ใช้สอย.....ตารางเมตร หรือ กว้าง.....เมตรXยาว.....เมตร
- ( ) อื่นๆ ระบุ.....พื้นที่ใช้สอย.....ตารางเมตร หรือ กว้าง.....เมตรXยาว.....เมตร

2.รวมทั้งพื้นที่ใช้สอย+อาณาบริเวณ.....ตารางเมตร หรือ กว้าง.....เมตรXยาว.....เมตร

ผังพื้นที่+อาณาบริเวณ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.วัสดุที่ใช้สร้างบ้าน

ส่วนประกอบของบ้าน	วัสดุ	แหล่งที่มา
( )เสาเข็ม		
( )ฐานราก		
( )เสาชั้นที่1		
( )เสาชั้นที่2		
( )คานและตงชั้นที่1		
( )คานและตงชั้นที่2		
( )พื้นชั้นที่1		
( )พื้นชั้นที่2		
( )ผนังชั้นที่1		
( )ผนังชั้นที่2		
( )ประตูชั้นที่1		
( )ประตูชั้นที่2		
( )หน้าต่างชั้นที่1		
( )บันได		
( )โครงหลังคา		
( )หลังคา		
( )ห้องน้ำ		
( )อื่นๆระบุ.....		

4.ภายในบ้านมีสิ่งอำนวยความสะดวกอะไรบ้าง

- ( ) วิทยุ   ( ) พัดลม   ( ) ตู้เย็น   ( ) เครื่องซักผ้า
 ( ) ไมโครเวฟ   ( ) โทรทัศน์   ( ) หม้อหุงข้าวไฟฟ้า   ( ) กระทะไฟฟ้า
 ( ) มือถือ ( ) กาดม่น้ำ   ( ) วีดีโอ   ( ) อื่นๆ ระบุ.....

เสร็จสิ้นเวลา รวมเวลาทั้งสิ้น

ข้อมูลกายภาพ

ก่อนขยับบ้าน ก่อนปี40

1.ครอบครัวของท่านเข้าอยู่ในบ้านนี้ต่อจากบุคคลอื่นใช่หรือไม่

 ใช่ กรุณาบอกชื่อ..... เกี่ยวข้องเป็น..... ไม่ใช่

ปัจจุบัน ยังอยู่ในชุมชนหรือไม่

 อยู่ บ้านเลขที่..... ไม่อยู่ เพราะ.....

ค่าใช้จ่ายในการเข้าอยู่ให้บุคคลก่อนหน้านี้

 เสียค่าใช้จ่าย.....บาท ไม่เสียค่าใช้จ่าย เพราะ.....

2.ลักษณะการครอบครองที่อยู่อาศัย (เฉพาะบ้านพักอาศัย)

 เข้าอยู่เดือนละประมาณ.....บาท จ่ายค่าเช่าให้กับ..... ขออาศัยอยู่ชั่วคราว ฟรีไม่เสียค่าเช่า อื่นๆ ระบุ.....

3.ท่านดำเนินการสร้างบ้านโดย ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

 สร้างโดยคนในครอบครัว จำนวนแรงงาน.....คน ใครบ้าง..... สร้างโดยขอแรงเพื่อนบ้าน จำนวนแรงงาน.....คน ใครบ้าง..... จ้างช่างในชุมชน จำนวนแรงงาน.....คน ใครบ้าง..... เครือข่ายเพื่อการพัฒนาช่วย จำนวนแรงงาน.....คน อื่นๆ ระบุ..... จำนวนแรงงาน.....คน

4.ค่าใช้จ่ายในการสร้างบ้านประมาณ.....บาท ระยะเวลาที่ใช้สร้างบ้าน.....วัน

5.วัสดุที่ใช้สร้างบ้าน ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

 ซื้อของใหม่..... ซื้อของเก่า..... เก็บของเก่า..... อื่นๆ ระบุ.....

6.แหล่งที่มาของเงินที่ใช้ในการสร้างบ้าน

 เงินออมของท่านเอง ประมาณ.....บาท เงินกู้ → กู้จากใครบ้าง ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ คนในชุมชน ชื่อ.....เกี่ยวข้องเป็น..... จำนวน.....บาท ดอกเบี้ย..... นายทุนนอกชุมชน จำนวน.....บาท ดอกเบี้ย..... อื่นๆ ระบุ..... จำนวน.....บาท ดอกเบี้ย.....

หลังขยับบ้าน ปี40-45

1.ครอบครัวของท่านเข้าอยู่ในบ้านนี้ต่อจากบุคคลอื่นใช่หรือไม่

 ใช่ กรุณาบอกชื่อ..... เกี่ยวข้องเป็น..... ไม่ใช่

ปัจจุบัน ยังอยู่ในชุมชนหรือไม่

 อยู่ บ้านเลขที่..... ไม่อยู่ เพราะว่า.....

ค่าใช้จ่ายในการเข้าอยู่ให้บุคคลก่อนหน้านี้

 เสียค่าใช้จ่าย.....บาท ไม่เสียค่าใช้จ่าย เพราะว่า.....

2.ลักษณะการครอบครองที่อยู่อาศัย (เฉพาะบ้านพักอาศัย)

 เข้าอยู่เดือนละประมาณ.....บาท จ่ายค่าเช่าให้กับ..... ขออาศัยอยู่ชั่วคราว ฟรีไม่เสียค่าเช่า อื่นๆ ระบุ.....

3.ท่านดำเนินการสร้างบ้านโดย ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

 สร้างโดยคนในครอบครัว จำนวนแรงงาน.....คน ใครบ้าง..... สร้างโดยขอแรงเพื่อนบ้าน จำนวนแรงงาน.....คน ใครบ้าง..... จ้างช่างในชุมชน จำนวนแรงงาน.....คน ใครบ้าง..... เครือข่ายเพื่อการพัฒนามาช่วย จำนวนแรงงาน.....คน อื่นๆ ระบุ..... จำนวนแรงงาน.....คน

4.ค่าใช้จ่ายในการสร้างบ้านประมาณ.....บาท ระยะเวลาที่ใช้สร้างบ้าน.....วัน

5.วัสดุที่ใช้สร้างบ้าน ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

 วัสดุใหม่..... วัสดุเก่า..... เกือบของเก่า..... อื่นๆ ระบุ.....

6.แหล่งที่มาของเงินที่ใช้ในการสร้างบ้าน

 เงินออมของตนเอง ประมาณ.....บาท เงินกู้ → กู้จากใครบ้าง ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ คนในชุมชน ชื่อ.....เกี่ยวข้องเป็น..... จำนวน.....บาท ดอกเบี้ย..... นายทุนนอกชุมชน จำนวน.....บาท ดอกเบี้ย..... อื่นๆ ระบุ..... จำนวน.....บาท ดอกเบี้ย.....

8.ลักษณะบ้านพักอาศัย ก่อนขยับบ้าน ก่อนปี40

- ( ) บ้านเดี่ยว 1 ชั้น พื้นที่ใช้สอย.....ตารางเมตร หรือ กว้าง.....เมตรXยาว.....เมตร
 ( ) บ้านเดี่ยว 2 ชั้น พื้นที่ใช้สอย.....ตารางเมตร หรือ กว้าง.....เมตรXยาว.....เมตร
 ( ) อื่นๆ ระบุ.....พื้นที่ใช้สอย.....ตารางเมตร หรือ กว้าง.....เมตรXยาว.....เมตร

9.รวมทั้งพื้นที่ใช้สอย+อาณาบริเวณ.....ตารางเมตร หรือ กว้าง.....เมตรXยาว.....เมตร

10.เลขที่บ้าน ก่อนขยับบ้าน ก่อนปี40

- ( ) มี ได้จาก.....
 ( ) ไม่มี เพราะ.....
 ใช้ร่วมกับบ้านเลขที่.....

หลังขยับบ้าน ปี40-45

- ( ) มี ได้จาก.....
 ( ) ไม่มี เพราะ.....
 ใช้ร่วมกับบ้านเลขที่.....

11.การใช้งานที่อยู่อาศัย

ก่อนขยับบ้าน ก่อนปี40

หลังขยับบ้าน ปี40-45

( ) 1.อยู่อาศัยอย่างเดียว	( ) 1.อยู่อาศัยอย่างเดียว
( ) 2.อยู่อาศัยและค้าขาย	( ) 2.อยู่อาศัยและค้าขาย
( ) 3.ค้าขายอย่างเดียว	( ) 3.ค้าขายอย่างเดียว
( ) 4.แบ่งเป็นห้องเช่า	( ) 4.แบ่งเป็นห้องเช่า
( ) 5.อื่นๆ ระบุ.....	( ) 5.อื่นๆ ระบุ.....

12.การซ่อมแซม ต่อเติม ที่อยู่อาศัยของท่าน

ก่อนขยับบ้าน ก่อนปี40

( ) เคย ( ) ไม่เคย เพราะว่า.....

ปีพ.ศ.....ปรับปรุงส่วนใดของบ้าน..... ค่าใช้จ่าย.....บาท

เมื่อต้องซ่อมแซมท่านดำเนินการโดย ( ) ซ่อมด้วยตัวเอง ( ) จ้างคนภายในชุมชน ชื่อ.....บ้านเลขที่.....
 ( ) จ้างคนภายนอกชุมชน ( ) อื่นๆ ระบุ.....

หลังขยับบ้าน ปี40-45 ( ) เคย ( ) ไม่เคย เพราะว่า.....ปี

พ.ศ.....ปรับปรุงส่วนใดของบ้าน..... ค่าใช้จ่าย.....บาท

เมื่อต้องซ่อมแซมท่านดำเนินการโดย ( ) ซ่อมด้วยตัวเอง ( ) จ้างคนภายในชุมชน ชื่อ.....บ้านเลขที่.....
 ( ) จ้างคนภายนอกชุมชน ( ) อื่นๆ ระบุ.....

13.ในการขยับบ้านแบ่งแปลงที่ดินกันอย่างไร ( ) ตกลงแบ่งตามสัดส่วนของครอบครัว

- ( ) แบ่งพื้นที่ใช้สอยและที่ดินให้เท่าๆกัน
 ( ) อื่นๆ ระบุ.....

14.การขยับบ้านของท่านได้แบบบ้านมาจาก.....

15.ช่วงขยับบ้าน ระหว่างการก่อสร้างท่านไปพักบ้านใคร ชื่อ.....บ้านเลขที่.....เกี่ยวข้องเป็น.....

- 16.การวางแผนสร้างหรือต่อเติมในอนาคต ( ) ไม่มี เพราะ.....
( ) มี คือ.....

17.ปัญหาที่สำคัญที่สุด ในการก่อสร้างบ้านของท่าน

( ) มี

สาเหตุ

- ( ) ขาดช่างที่เป็นผู้ควบคุมและสอนงาน
- ( ) ขาดแรงงาน เพราะต้องไปทำงาน ต้องรอเวลาที่ว่างพร้อมๆกัน
- ( ) เงินไม่พอ
- ( ) อื่นๆ ระบุ.....

( ) ไม่มี

18.มีมิเตอร์น้ำหรือไม่ ก่อนขยับบ้าน ก่อนปี40

( ) มี

ได้มาอย่างไร

- ( ) มีอยู่แล้ว
- ( ) ขอเอง
- ( ) รวมกลุ่มกันขอ
- ( ) อื่นๆ ระบุ.....

( ) ไม่มี

ใช้น้ำจากที่ไหน

- ( ) ต่อพ่วงจากเพื่อนบ้าน ยูนิตละ...บาท/หน่วย.
- ( ) ใช้น้ำคลอง
- ( ) ช้อนน้ำเป็นปีบหรือถังละ.....บาท
- ( ) อื่นๆ ระบุ.....

หลังขยับบ้าน ปี40-45

( ) มี

ได้มาอย่างไร

- ( ) มีอยู่แล้ว
- ( ) ขอเอง
- ( ) รวมกลุ่มกันขอ
- ( ) อื่นๆ ระบุ.....

( ) ไม่มี

ใช้น้ำจากที่ไหน

- ( ) ต่อพ่วงจากเพื่อนบ้าน ยูนิตละ...บาท/หน่วย.
- ( ) ใช้น้ำคลอง
- ( ) ช้อนน้ำเป็นปีบหรือถังละ.....บาท
- ( ) อื่นๆ ระบุ.....

19.มีมิเตอร์ไฟฟ้าหรือไม่ ก่อนขยับบ้าน ก่อนปี40

( ) มี

ได้มาอย่างไร

- ( ) มีอยู่แล้ว
- ( ) ขอเอง
- ( ) รวมกลุ่มกันขอ
- ( ) อื่นๆ ระบุ.....

( ) ไม่มี

ใช้ไฟฟ้าจากที่ไหน

- ( ) ใช้ไฟฟ้าโดยต่อจากเพื่อนบ้านยูนิตละ.....
- ( ) อื่นๆ ระบุ.....

( ) มี ↓

ได้มาอย่างไร

( ) มีอยู่แล้ว

( ) ขอเอง

( ) รวมกลุ่มกันขอ

( ) อื่นๆ ระบุ.....

( ) ไม่มี ↓

ใช้ไฟฟ้าจากที่ไหน

( ) ใช้ไฟฟ้าโดยตรงจากเพื่อนบ้านยูนิตละ.....

( ) อื่นๆ ระบุ.....

20. มีโทรศัพท์หรือไม่ ก่อนขยับบ้าน ก่อนปี40

( ) มี ↓

ได้มาอย่างไร

( ) มีอยู่แล้ว

( ) ขอเอง

( ) รวมกลุ่มกันขอ

( ) อื่นๆ ระบุ.....

( ) ไม่มี ↓

โทรศัพท์จากที่ไหน

( ) ใช้โทรศัพท์ของเพื่อนบ้าน..... บาท/หน่วย

( ) ใช้โทรศัพท์สาธารณะ

( ) อื่นๆ ระบุ.....

หลังขยับบ้าน ปี40-45

( ) มี ↓

ได้มาอย่างไร

( ) มีอยู่แล้ว

( ) ขอเอง

( ) รวมกลุ่มกันขอ

( ) อื่นๆ ระบุ.....

( ) ไม่มี ↓

โทรศัพท์จากที่ไหน

( ) ใช้โทรศัพท์ของเพื่อนบ้าน..... บาท/หน่วย

( ) ใช้โทรศัพท์สาธารณะ

( ) อื่นๆ ระบุ.....

21. วิธีการกำจัดขยะ

ก่อนขยับบ้าน ก่อนปี40

( ) จ้างคนในชุมชนชักลากขยะ เสียค่าจ้างเดือนละ.....บาท	( ) นำไปทิ้งเองในจุดที่กำหนดไว้ให้
( ) มีเจ้าหน้าที่จากกทม.มาเก็บ เสียค่าจ้างเดือนละ.....บาท	( ) ทิ้งลงใต้ถุนบ้าน
( ) จ้างคนนอกชุมชนชักลากขยะ เสียค่าจ้างเดือนละ.....บาท	( ) อื่นๆ ระบุ.....

หลังขยับบ้าน ปี40-45

( ) จ้างคนในชุมชนชักลากขยะ เสียค่าจ้างเดือนละ.....บาท	( ) นำไปทิ้งเองในจุดที่กำหนดไว้ให้
( ) มีเจ้าหน้าที่จากกทม.มาเก็บ เสียค่าจ้างเดือนละ.....บาท	( ) ทิ้งลงใต้ถุนบ้าน
( ) จ้างคนนอกชุมชนชักลากขยะ เสียค่าจ้างเดือนละ.....บาท	( ) อื่นๆ ระบุ.....

22.บ้านของท่านมีห้องน้ำหรือไม่ ก่อนขยับบ้าน ก่อนปี40

<p>( ) มี</p> <p>↓</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <p>ได้มาอย่างไร</p> <p>( ) มีอยู่แล้ว</p> <p>( ) สร้างใหม่</p> </div> <p>↓</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <p>ใครมาช่วยสร้างห้องน้ำบ้าง</p> <p>( ) สร้างเองค่อยๆสร้าง จำนวนแรงงาน.....คน</p> <p>( ) มีเพื่อนบ้านในชุมชนเพชรคลองจั่นมาช่วย</p> <p>( ) จ้างช่างจากภายนอกชุมชน</p> <p>( ) อื่นๆ ระบุ.....</p> </div>	<p>( ) ไม่มี</p> <p>↓</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <p>ใช้ห้องน้ำที่ไหน</p> <p>( ) ใช้ห้องน้ำของเพื่อนบ้าน ( ) ใช้ห้องน้ำรวมของชุมชน</p> <p>( ) ใช้ห้องน้ำสาธารณะ ( ) อื่นๆ ระบุ.....</p> </div> <p>↓</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <p>บ้านของท่านมีห้องน้ำห้องส้วมแบบใด</p> <p>( ) ส่วนอาบน้ำ และขับถ่ายแยกกัน</p> <p>( ) ส่วนอาบน้ำ และขับถ่ายอยู่รวมกัน</p> <p>( ) มีเฉพาะส่วนขับถ่าย ส่วนอาบน้ำใช้ร่วมกับส่วนอื่น</p> </div>
--	--

หลังขยับบ้าน ปี40-45

<p>( ) มี</p> <p>↓</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <p>ได้มาอย่างไร</p> <p>( ) มีอยู่แล้ว</p> <p>( ) สร้างใหม่</p> </div> <p>↓</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <p>ใครมาช่วยสร้างห้องน้ำบ้าง</p> <p>( ) สร้างเองค่อยๆสร้าง จำนวนแรงงาน.....คน</p> <p>( ) มีเพื่อนบ้านในชุมชนเพชรคลองจั่นมาช่วย</p> <p>( ) จ้างช่างจากภายนอกชุมชน</p> <p>( ) อื่นๆ ระบุ.....</p> </div>	<p>( ) ไม่มี</p> <p>↓</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <p>ใช้ห้องน้ำที่ไหน</p> <p>( ) ใช้ห้องน้ำของเพื่อนบ้าน ( ) ใช้ห้องน้ำรวมของชุมชน</p> <p>( ) ใช้ห้องน้ำสาธารณะ ( ) อื่นๆ ระบุ.....</p> </div> <p>↓</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px;"> <p>บ้านของท่านมีห้องน้ำห้องส้วมแบบใด</p> <p>( ) ส่วนอาบน้ำ และขับถ่ายแยกกัน</p> <p>( ) ส่วนอาบน้ำ และขับถ่ายอยู่รวมกัน</p> <p>( ) มีเฉพาะส่วนขับถ่าย ส่วนอาบน้ำใช้ร่วมกับส่วนอื่น</p> </div>
--	--

23.ปัจจุบันท่านมีปัญหาเกี่ยวกับบ้านที่ท่านอยู่อาศัยหรือไม่ อย่างไร

<p>( ) มี</p> <p>→</p>	<p>มีปัญหาในเรื่อง ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ</p> <p>( ) ตัวบ้านไม่แข็งแรง ( ) พื้นที่ใช้สอยไม่เพียงพอ เพราะว่า.....</p> <p>( ) อากาศไม่ถ่ายเท ( ) ไม่ปลอดภัย ( ) อื่นๆ ระบุ.....</p>	<p>( ) ไม่มี</p> <p>↓</p>
------------------------	--	---------------------------

24.ท่านมีปัญหาเรื่องที่ดินหรือไม่

<p>ก่อนขยับบ้าน ก่อนปี40</p> <p>( ) ไม่มี ( ) มี</p>	<p>→ มีปัญหาเรื่อง ( ) ไม่มั่นคง ( ) พื้นที่ดินน้อยลง ( ) อื่นๆ ระบุ.....</p>
<p>หลังขยับบ้าน ปี40-45</p> <p>( ) ไม่มี ( ) มี</p>	<p>→ มีปัญหาเรื่อง ( ) ไม่มั่นคง ( ) พื้นที่ดินน้อยลง ( ) อื่นๆ ระบุ.....</p>

การตั้งถิ่นฐาน

1. หัวหน้าครอบครัวหรือภรรยาเกิดในชุมชนเพชรคลองจั่นใช่หรือไม่

( ) ใช่ ใครบ้างระบุ..... ( ) ไม่ใช่ ↓

ท่านมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่ใด

( ) กรุงเทพฯ อำเภอ/บริเวณ.....

( ) ต่างจังหวัด จังหวัด.....อำเภอ/บริเวณ.....

( ) อื่นๆ ระบุ.....

ท่านหรือครอบครัวรู้จักชุมชนนี้ได้อย่างไร

( ) ตัวท่านเองมาบุกเบิก ( ) ญาติที่ไม่ได้อยู่ชุมชนนี้แนะนำ

( ) เพื่อนที่ไม่ได้อยู่ชุมชนนี้ ( ) ชาวบ้านที่ไม่ได้อยู่ชุมชนนี้แนะนำ

( ) ญาติที่อยู่ชุมชนนี้แนะนำ ปัจจุบัน ยังอยู่ ชื่อ.....บ้านเลขที่..... ไม่อยู่ เพราะ.....

( ) เพื่อนหรือชาวบ้านที่อยู่ชุมชนนี้แนะนำ ปัจจุบัน ยังอยู่ ชื่อ.....บ้านเลขที่..... ไม่อยู่ เพราะ.....

( ) อื่นๆ ระบุ.....

2. ก่อนมาอยู่ตรงนี้เคยอยู่ที่อื่นมาก่อนหรือไม่

( ) 1. เคย ↓

( ) 2. ไม่เคย

ท่านเคยอยู่ที่ไหนมาก่อนบ้าง

( ) ครั้ง 1 อยู่ที่..... กี่ปี..... อาชีพ.....

( ) ครั้ง 2 อยู่ที่..... กี่ปี..... อาชีพ.....

( ) ครั้ง 3 อยู่ที่..... กี่ปี..... อาชีพ.....

( ) ครั้ง 4 อยู่ที่..... กี่ปี..... อาชีพ.....

( ) ครั้ง 5 อยู่ที่..... กี่ปี..... อาชีพ.....

( ) ครั้ง 6 อยู่ที่..... กี่ปี..... อาชีพ.....

สาเหตุที่ย้ายออกจากที่อยู่อาศัยเดิม(เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

( ) ( ) ( ) ( ) ( ) ทำเลการค้าไม่ดี

( ) ( ) ( ) ( ) ( ) สภาพบริเวณที่อยู่อาศัยแออัดเกินไป

( ) ( ) ( ) ( ) ( ) ขนาดที่อยู่อาศัยคับแคบและทรุดโทรม

( ) ( ) ( ) ( ) ( ) การเดินทางไปทำงานไม่สะดวก

( ) ( ) ( ) ( ) ( ) ไกลจากตลาดและศูนย์การค้า

( ) ( ) ( ) ( ) ( ) ไกลจากครอบครัวและญาติพี่น้อง

( ) ( ) ( ) ( ) ( ) ค่าใช้จ่ายสูง เช่น ค่าเดินทาง ค่าอาหาร ค่าเช่าแพง

( ) ( ) ( ) ( ) ( ) ถูกไล่ที่

( ) ( ) ( ) ( ) ( ) อื่นๆ ระบุ.....

3.สาเหตุที่ย้ายเข้ามาอยู่ชุมชนเพชรคลองจั่น

.....

4.มาอยู่ที่นี้นานเท่าไร .....เดือน หรือ ปี (เข้ามาเมื่อ พ.ศ.....)

( ) น้อยกว่า 5 ปี ( ) 5-10ปี ( ) 10-15ปี ( ) 15-20ปี ( ) 20-25ปี ( ) 25-30ปี ( ) 30-35 ( ) มากกว่า 35 ปี

5.สภาพเดิมของชุมชนตอนที่เข้ามาอยู่เป็นอย่างไร ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ

( ) สร้างบ้านลี้แนวคลอง ( ) ไม่มีทางเข้าออก ( ) ไม่มีทางทำคอนกรีต ( ) ไม่มีไฟฟ้า ประปา เลขที่บ้าน
( ) ไม่หนาแน่นเท่าปัจจุบัน ( ) ต่างคนต่างอยู่ ( ) อื่นๆระบุ .....

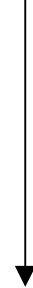
6.ท่านได้ชวนเพื่อนหรือญาติมาอยู่ในชุมชนนี้เพิ่มหรือไม่

( ) ชวน จำนวน.....คน.

เนื่องจาก	( ) แต่งงาน
	( ) มาจากภูมิลำเนาเดียวกัน ใครบ้าง
	1.ชื่อ.....เกี่ยวข้องเป็น.....อยู่บ้านเลขที่.....
	2.ชื่อ.....เกี่ยวข้องเป็น.....อยู่บ้านเลขที่.....
	( ) เป็นเพื่อนร่วมงาน 1.ชื่อ.....อยู่บ้านเลขที่.....
	2.ชื่อ.....อยู่บ้านเลขที่.....
	( ) อื่นๆ ระบุ.....

( ) ไม่ชวน

เพราะ.....
.....

ความสัมพันธ์ทางสังคม

1. ท่านรู้จักเพื่อนบ้านในชุมชนเพชรคลองจั่นกี่ครอบครัว

ก่อนขยับบ้าน ก่อนปี40   หลังขยับบ้าน ปี40-45

- ( ) ทุกครอบครัว   ( ) ทุกครอบครัว
 ( ) เกือบทั้งหมด   ( ) เกือบทั้งหมด
 ( ) น้อย   ( ) น้อย
 ( ) แทบไม่รู้จักเลย   ( ) แทบไม่รู้จักเลย

2. ความสัมพันธ์ของท่านกับเพื่อนบ้านในชุมชนเพชรคลองจั่น

ก่อนขยับบ้าน ก่อนปี40   หลังขยับบ้าน ปี40-45

- ( ) ดี   ( ) ดี
 ( ) พอใช้   ( ) พอใช้
 ( ) ต่างคนต่างอยู่   ( ) ต่างคนต่างอยู่

3. บอกชื่อเพื่อนบ้านที่สนิท และไปมาหาสู่กันเสมอ

.....
 .....

4. ท่านและเพื่อนบ้านในชุมชนเพชรคลองจั่นหยิบยืมกะปิ น้ำปลา กระเทียม ข้าวของกันบ่อยหรือไม่

- ( ) มากกว่า 1 ครั้งต่อสัปดาห์   ( ) สัปดาห์ละครั้ง   ( ) 2-3 ครั้งต่อเดือน
 ( ) เดือนละครั้ง   ( ) น้อยกว่า 1 ครั้งต่อเดือน (นานๆที)   ( ) ไม่เคยยืมเลย

5. ท่านและเพื่อนบ้านในชุมชนเพชรคลองจั่น เดินทางไปทำงาน ไปตลาด หรือไปเที่ยวด้วยกันบ่อยหรือไม่

- ( ) มากกว่า 1 ครั้งต่อสัปดาห์   ( ) สัปดาห์ละครั้ง   ( ) 2-3 ครั้งต่อเดือน
 ( ) เดือนละครั้ง   ( ) น้อยกว่า 1 ครั้งต่อเดือน (นานๆที)   ( ) ไม่เคยเลย

6. เวลาท่านไปธุระที่อื่นๆฝากบ้านไว้กับใคร

- ( ) ญาติที่ไม่ได้อยู่ชุมชนเพชรคลองจั่น
 ( ) เพื่อนที่ไม่ได้อยู่ชุมชนเพชรคลองจั่น
 ( ) ญาติที่อยู่ชุมชนเพชรคลองจั่น ชื่อ..... เกี่ยวข้องเป็น..... บ้านเลขที่.....
 ( ) เพื่อนหรือชาวบ้านที่อยู่ชุมชนเพชรคลองจั่น ชื่อ..... บ้านเลขที่.....
 ( ) ปิดบ้านไว้เฉยๆ
 ( ) อื่นๆ ระบุ.....

7. เวลาท่านมีปัญหาต้องการความช่วยเหลือ เช่น ส้วมตัน ท่อแตก ไฟรั่วซัด และอื่นๆ ท่านทำอย่างไร

- ( ) ซ่อมด้วยตนเอง   ( ) เพื่อนบ้านช่วยซ่อม
 ( ) จ้างคนในชุมชน   ( ) จ้างคนทีอื่น   ( ) อื่นๆ ระบุ.....

8. ก่อนหน้าที่จะมีการรวมตัวปรับปรุงชุมชน และไม่มีทะเบียนบ้านบุตรหลานของท่านเข้าโรงเรียนอย่างไร

.....

9. สมาชิกในครอบครัวของท่าน เคยร่วมทำความสะอาดลอกคลองบ้างหรือไม่

- ( ) 1.เคย ( ) 2.ไม่เคย ( ) 3.ต่างคนต่างทำ ( ) อื่นๆ ระบุ.....

ร่วมลอกคลองกี่ครั้ง

- ( ) มากกว่า 1 ครั้งต่อสัปดาห์ ( ) สัปดาห์ละครั้ง ( ) 2-3 ครั้งต่อเดือน ( ) เดือนละครั้ง ( ) น้อยกว่า 1 ครั้ง/เดือน

10. ท่านหรือตัวแทนในบ้านได้เข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนเพชรคลองจั่นทุกครั้งหรือไม่ (ไปช่วยทำหน้าที่อะไรบ้าง)

- ( ) ทุกครั้ง ท่านส่งใครในบ้านไปประชุม.....

- ( ) ไม่ทุกครั้ง เพราะ.....ท่านส่งใครไปประชุม.....

- ( ) ไม่เคยเลย เพราะ.....

11. กำหนดประชุม เพื่อพบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของสมาชิกในชุมชนเพชรคลองจั่นเมื่อไร

- ( ) มากกว่า 1 ครั้งต่อสัปดาห์ ( ) สัปดาห์ละครั้ง ( ) 2-3 ครั้งต่อเดือน

- ( ) เดือนละครั้ง ( ) น้อยกว่า 1 ครั้งต่อเดือน (นานๆที)

12. คณะกรรมการเรียกประชุมชาวบ้าน หรือบอกข่าวสาร อย่างไร

ก่อนขยับบ้าน ก่อนปี40

หลังขยับบ้าน ปี40-45

- ( ) บอกปากต่อปาก ฝากบอกต่อไปเรื่อยๆ ( ) บอกปากต่อปาก ฝากบอกต่อไปเรื่อยๆ

- ( ) คณะกรรมการเดินมาบอกทุกบ้าน ( ) คณะกรรมการเดินมาบอกทุกบ้าน

- ( ) ใช้เสียงตามสาย มีลำโพงกระจายข่าว ( ) ใช้เสียงตามสาย มีลำโพงกระจายข่าว

- ( ) อื่นๆ ระบุ..... ( ) อื่นๆ ระบุ.....

13. กิจกรรมในชุมชนที่ชาวชุมชนร่วมกันจัดมีอะไรบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

ก่อนขยับบ้าน	
	วันปีใหม่
	วันเด็ก
	วันลอยกระทง
	วันสงกรานต์
	งานบวช
	งานศพ
	กฐิน
	ทอดผ้าป่า
	แต่งงาน
	อื่นๆ.....
	ไม่เคยจัดกิจกรรมเลย

หลังขยับบ้าน	
	วันปีใหม่
	วันเด็ก
	วันลอยกระทง
	วันสงกรานต์
	งานบวช
	งานศพ
	กฐิน
	ทอดผ้าป่า
	แต่งงาน
	อื่นๆ.....
	ไม่เคยจัดกิจกรรมเลย

14. ก่อนการรวมตัวชุมชนของท่านประสบปัญหา และได้รับความเดือดร้อนอะไรบ้าง (เรียงลำดับ)

ก่อนขยับบ้าน		หลังขยับบ้าน	
	ทะเลาะวิวาท.....		ทะเลาะวิวาท.....
	ลักขโมย		ลักขโมย
	ยาเสพติด		ยาเสพติด
	การพนัน		การพนัน
	อื่นๆ ระบุ.....		อื่นๆ ระบุ.....

15. ท่านหรือสมาชิกในครอบครัวได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมใดบ้าง (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

กิจกรรม	ร่วมคิด	ร่วมตัดสินใจ	ร่วมทำ	ร่วมตรวจสอบ
( ) แก้ปัญหาได้หรือ เดินขบวน เจริญ				
( ) ขอทะเบียนบ้าน น้ำ ไฟ				
( ) ขยับบ้าน				
( ) ลอกคลอง				
( ) ทำทางเดิน				
( ) สวนหย่อม				
( ) ชุมชนสีเขียวปลูกต้นไม้หน้าบ้าน				
( ) ปลูกพืชผักจากขยะ				
( ) บำบัดน้ำเสียก่อนทิ้งลงคลอง				
( ) ธนาคารขยะ				
( ) สร้างศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้				
( ) เดินขบวนด้านยาเสพติด				
( ) เข้าประชุม				
( ) กลุ่มออมทรัพย์				
( ) อื่นๆ ระบุ.....				

16. ใช้เวลาว่างที่บ้านทำอะไร

- ( ) พูดคุย สังสรรค์ กับใครบ้าง ชื่อ.....บ้านเลขที่.....เกี่ยวข้องเป็น.....บริเวณ.....
- ( ) เล่นกีฬา.....กับใคร ชื่อ.....บ้านเลขที่.....เกี่ยวข้องเป็น.....บริเวณ.....
- ( ) อื่นๆ ระบุ.....

ทัศนคติของชาวชุมชนเพชรคลองจั่น

กรุณาเล่าเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นกับชุมชนเพชรคลองจั่น ในช่วงระยะเวลาดังต่อไปนี้
ก่อนขยับบ้าน ก่อนปี 40

.....
.....

หลังขยับบ้าน ปี 40-45

.....
.....

แก้ปัญหาได้หรือกันอย่างไร ถึงได้อยู่ต่อ (ชะลอการไล่อื้อ)

.....
.....

ท่านคิดว่าสาเหตุที่ทำให้เกิดการรวมตัวช่วยกันปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมคืออะไรบ้าง

.....
.....

ความคิดเห็นต่อหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องที่เข้ามา

.....
.....

ตามความคิดเห็นของท่าน ท่านคิดว่าการอาศัยอยู่ริมคลองพิชัยของชุมชนเพชรคลองจั่น ถูกต้องหรือไม่

( ) ถูกต้อง เพราะ.....

( ) ไม่ถูกต้อง เพราะ.....

ข้อเสนอแนะการแก้ไขปัญหา.....

ถ้ามีการไล่อื้อ ท่านต้องการให้หน่วยงานใด ช่วยเหลือด้านใดบ้าง ช่วยแก้ปัญหาที่อยู่อย่างไรบ้าง

.....
.....

"คนอื่นมองว่าเป็นชุมชนเพชรคลองจั่นบุกรุก สร้างกีดขวางทางน้ำทำให้น้ำท่วม" ส่วนท่านคิดเห็นอย่างไร

( ) จริง เพราะ.....

( ) ไม่จริง เพราะ.....

ท่านจะร่วมพัฒนาชุมชนเพชรคลองจั่นต่อไปหรือไม่ ถึงแม้จะบุกรุก ต้องโดนย้าย คิดว่าที่ร่วมทำกันมามันดี ส่งผล
อะไรไปบ้าง รู้สึกไง ภูมิใจปาว เบื่อ เหนื่อย ท้อแท้รึยัง

.....
.....

ในช่วงก่อนขยับบ้านปี40ท่านเห็นด้วยกับการขยับบ้านหรือไม่ กรุณาบอกเหตุผล

( ) เห็นด้วย กรุณาบอกเหตุผล

.....
.....

( ) ไม่เห็นด้วย กรุณาบอกเหตุผล

.....
.....

หลังจากขยับบ้านท่านพอใจหรือไม่อย่างไร

( ) พอใจ เพราะ.....

( ) ไม่พอใจ เพราะ.....

ท่านขยับบ้านปีพ.ศ.ใด เป็นหลังที่เท่าไร ต่อจากใคร ขยับบ้านพร้อมใคร

ท่านขยับบ้านเป็น 2 ชั้น ตามแบบที่ชุมชนกำหนดหรือไม่

- ( ) ไม่ขยับบ้านเป็น 2 ชั้น เพราะ.....
- ( ) ขยับบ้านเป็น 2 ชั้น เพราะ.....

ท่านรู้สึกอย่างไรกับชุมชนของท่านบ้าง

ก่อนรวมตัว

หลังรวมตัว

( ) 1.ช่วยเหลือเกื้อกูลกันดี	( ) 1.ช่วยเหลือเกื้อกูลกันดี
( ) 2.ต่างคนต่างอยู่	( ) 2.ต่างคนต่างอยู่
( ) 3.สกปรก	( ) 3.สกปรก
( ) 4.น้ำท่วมบ่อย	( ) 4.น้ำท่วมบ่อย
( ) 5.ไม่ปลอดภัย	( ) 5.ไม่ปลอดภัย
( ) 6.พอใจ อยู่สบาย	( ) 6.พอใจ อยู่สบาย
( ) 7.อื่นๆ ระบุ.....	( ) 7.อื่นๆ ระบุ.....

ท่านอยากให้ชุมชนมีอะไรเพิ่มขึ้นบ้าง

( ) ศูนย์เด็กเล็ก	( ) จัดตั้งรวมกลุ่มประกอบอาชีพ
( ) เวิร์กช็อป	( ) โครงการร้านค้าสวัสดิการชุมชน
( ) โครงการธรรมะชุมชน	( ) อื่นๆ ระบุ.....

ท่านทราบหรือไม่ว่าต้องย้ายไปอยู่โครงการคลองกรุง ที่การเคหะแห่งชาติจัดที่ดินแปลงใหม่ให้เข้าชื่อ

- ( ) ทราบ จากใคร.....
- ( ) ไม่ทราบ เพราะ.....

เห็นด้วยกับการย้ายชุมชนเพชรคลองจั่นไปโครงการคลองกรุงหรือไม่

- ( ) ไม่เห็นด้วย เพราะ.....
- ( ) เห็นด้วย เพราะ.....

ในอนาคตท่านอยากย้ายไปอยู่ที่อื่นหรือไม่

- ( ) ย้าย ภายในระยะเวลา .....ปี
- ( ) ไม่ย้าย เพราะ.....

ถ้าโดนไล่ออกจะย้ายไปอยู่ที่ไหน

( ) กลับต่างจังหวัด.....	อำเภอ.....
( ) เช่าหรือซื้อบ้านใหม่บริเวณ.....	จังหวัด.....
( ) ให้การเคหะจัดหาให้ที่อื่นให้	
( ) รวมกลุ่มกันตั้งชุมชนจัดหาและซื้อที่ดิน	
( ) อื่นระบุ.....	

ท่านจะย้ายไปพร้อมกับใคร

- ( ) รวมกลุ่มกับคนในชุมชนนี้ไป เกี่ยวข้องเป็น.....
 ( ) ย้ายไปครอบครัวเดียว/คนเดียว
 ( ) อื่นๆ ระบุ.....

ท่านคิดว่าจำนวนเงินที่สามารถจ่ายเป็นค่าที่อยู่อาศัยเป็นรายเดือนได้ ประมาณ.....บาท
 มีแผนการออมเงินเพื่อซื้อหรือสร้างบ้านหรือไม่

- ( ) มี ออมกับสถาบันการเงินใด.....( ) ไม่มี

ในอนาคตท่านต้องการที่อยู่อาศัยประเภทใด

- ( ) ตึกแถว ( ) อาคารชุด/เฟลต ( ) บ้านเดี่ยว ( ) อื่นๆ ระบุ.....

ในอนาคตท่านต้องการที่อยู่อาศัยบริเวณใด

- ( ) ในเขตบึงกุ่ม ห่างจากชุมชนเพชรคลองจั่น.....กิโลเมตร ( ) นอกเขตบึงกุ่ม
 ( ) อื่นๆ ระบุ.....

แนวโน้มการครอบครองที่อยู่อาศัยในอนาคต

( ) เช่า	( ) เช่าซื้อ	( ) เจ้าของ
↓	↓	↓
( ) ที่ดิน	( ) ที่ดิน	( ) ที่ดิน
( ) อาคาร	( ) อาคาร	( ) อาคาร

แนวโน้มการใช้ประโยชน์อาคารที่อยู่อาศัยในอนาคต

- ( ) ที่อยู่อาศัย ( ) ประกอบการค้า ( ) ที่อยู่อาศัยและร้านค้า ( ) ประกอบอุตสาหกรรม
 ( ) อื่นๆ ระบุ.....

ถ้าท่านต้องตัดสินใจเลือกที่อยู่อาศัยในอนาคต ท่านจะให้ความสำคัญกับเรื่องใดบ้าง

- ( ) ทำเลการค้าดี
 ( ) มีที่ดินและอาคารบ้านพักอาศัยเป็นของตนเอง
 ( ) ใกล้แหล่งงาน
 ( ) ใกล้ตลาดและศูนย์การค้า
 ( ) ใกล้ครอบครัวและญาติพี่น้อง
 ( ) มีความสะดวกในการเดินทางไปยังสถานที่อื่นๆ
 ( ) มีสภาพแวดล้อมการอยู่อาศัยดี
 ( ) อื่นๆ ระบุ.....

ข้อมูลทั่วไป

- 1.เพศ ( ) ชาย ( ) หญิง 2.อายุ..... ปี
 3.ระดับการศึกษา ( ) จบชั้นประถมศึกษา ( ) จบชั้นมัธยมศึกษา ( ) จบระดับอาชีวศึกษา
 ( ) จบปริญญาตรี ( ) กำลังศึกษา ( ) ไม่ได้เรียน ( ) อื่นๆ ระบุ.....

- 4.จำนวนสมาชิกในบ้านทั้งหมด (รวมตัวท่านเองด้วย)
 ก่อนขยับบ้าน จำนวน.....คน
 หลังขยับบ้าน จำนวน.....คน

- 5.จำนวนครอบครัวในบ้านหลังนี้
 ( ) 1 ครอบครัว ( ) 2 ครอบครัว
 ( ) 3 ครอบครัว ( ) อื่นๆ ระบุ.....ครอบครัว

สาเหตุที่สมาชิกในครอบครัวเพิ่มขึ้นหรือลดลง

- ( ) เกิด ชื่อ.....
 ( ) เสียชีวิต ชื่อ.....
 ( ) ย้ายออก เนื่องจาก.....
 ( ) ย้ายเข้า เนื่องจาก.....
 ( ) อื่นๆ ระบุ.....

- 6.ความสัมพันธ์ของอีกครอบครัวที่อยู่ร่วมกัน ( ) เพื่อน ( )ญาติ ( ) ครอบครัวของคุณ ( ) อื่นๆ ระบุ.....
 7.ปัจจุบันสมาชิกในครอบครัวเรียนหนังสือที่ไหน

ลำดับ	ชื่อ	สถานศึกษา	ระดับ ชั้น	อายุ (ปี)	ระยะจาก บ้านไปโรง เรียน (กม.)	เดินทางโดย	ใช้เวลา (นาที)
( ) บุตรคนที่ 1							
( ) บุตรคนที่ 2							
( ) บุตรคนที่ 3							
( ) บุตรคนที่ 4							
( ) อื่นๆ.....							

- 8.ส่วนใหญ่ในครอบครัวทำกับข้าวอย่างไร ( ) ทำกับข้าวเอง ( ) ซื้อกับข้าวสำเร็จรูป ( ) อื่นๆ ระบุ.....

- 9.ครอบครัวของท่านหาซื้ออาหารจากที่ใด

- ( ) รถที่เข็นมาขายในชุมชน ( ) ร้านค้าภายนอกชุมชน
 ( ) ตลาด ชื่อ.....ระยะทาง..... กม. ( ) ห้าง ชื่อ.....ระยะทาง..... กม.
 ( ) อื่นๆ ระบุ.....

- 10.หาซื้อของใช้ภายในบ้านจากที่ใด

- ( ) รถที่เข็นมาขายในชุมชน ( ) ร้านค้าภายนอกชุมชน
 ( ) ตลาด ชื่อ.....ระยะทาง..... กม. ( ) ห้าง ชื่อ.....ระยะทาง..... กม.
 ( ) อื่นๆ ระบุ.....

- 11.เวลาเจ็บป่วย ท่านรักษาพยาบาลอย่างไร

- ( ) ศูนย์สุขภาพชุมชนเพชรคลองจั่น ( ) ซื้อจากร้านขายยา
 ( ) คลินิก ( ) ศูนย์สาธารณสุข 50
 ( ) โรงพยาบาล..... ( ) อื่นๆ.....

ข้อมูลทางเศรษฐกิจ

ปัจจุบันท่านมีงานทำหรือไม่ได้ทำงาน

 ทำงาน ไม่ได้ทำงาน

รับจ้าง.....

รับราชการ / ลูกจ้างประจำ/ลูกจ้างชั่วคราว หน้าที่รับผิดชอบ.....

รัฐวิสาหกิจ หน้าที่รับผิดชอบ.....

พนักงานเอกชน หน้าที่รับผิดชอบ.....

ค้าขายโดยมีร้านค้าประจำ บริเวณ.....

ค้าขายหาบเร่ เช่นของขาย/แผงลอย/ชาเล้ง บริเวณ.....

รับเหมาก่อสร้าง ( ) แม่บ้าน พ่อบ้าน ( ) กรรมกร/จับกัง/แบกหาม

ขับแท็กซี่/ขับรถเมล์ ( ) อื่นๆ ระบุ.....

ท่านได้งานทำ จากการแนะนำของใคร

ตัวเอง ( )ญาติที่ไม่ได้อยู่ชุมชนนี้แนะนำ

เพื่อนที่ไม่ได้อยู่ชุมชนนี้แนะนำ ( ) ชาวบ้านที่เป็นชุมชนข้างเคียง

ญาติที่อยู่ชุมชนนี้แนะนำ ( ) เพื่อนหรือชาวบ้านที่อยู่ชุมชนนี้แนะนำ

เพื่อนร่วมงาน ( ) ผ่านตัวแทนนายหน้าหางาน

หน่วยงาน.....ช่วยเหลือ ( ) อื่นๆ ระบุ.....

ท่านเดินทางไปทำงานโดยวิธีใด

1ทำงานที่บ้าน/ค้าขายที่บ้าน

2เดินหรือขี่จักรยาน

3รถมอเตอร์ไซด์ของท่านเอง

4รถยนต์ของท่านเอง

5รถรับจ้าง/รถประจำทาง

6อื่นๆ ระบุ.....

ระยะทางจากบ้านถึงที่ทำงาน.....กม.

เวลาที่ใช้เดินทางไปทำงาน.....นาที หรือ ชม.

ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปทำงานเฉลี่ยประมาณวันละ.....บาท

ท่านมีรายได้จากอาชีพหลัก ประมาณเดือนละ.....บาท

ส่วนใหญ่ท่านรับรายได้เป็นอย่างไร

1ชั่วโมงละ..... ( ) 2วันละ..... ( ) 3สัปดาห์ละ..... ( ) 4เดือนละ.....

5ขึ้นงานละ..... ( ) 6ไม่แน่นอน

ท่านและคนในครอบครัวมีอาชีพเสริมหรือไม่

( ) มี คือ..... รายได้เสริมรวมกันทั้งหมด..... บาท/เดือน ( ) ไม่มี

ครอบครัวของท่านมีสมาชิกที่ทำงานและไม่ได้ทำงานอยู่กี่คน

( ) ทำงานแล้ว ( ) ไม่ได้ทำงาน เรียนหนังสืออยู่ ไม่ได้เรียน

ใครบ้าง

( ) ตัวท่านเอง ( ) คู่สมรส (สามีหรือภรรยา) ( ) ลูก คนที่ 1 ( ) ลูก คนที่ 2

( ) ลูก คนที่ 3 ( ) ลูก คนที่ 4 ( ) อื่นๆ ระบุ.....

ข้อมูลของสมาชิกที่มีงานทำ

สถานภาพ	เพศ	อายุ	อาชีพ	แหล่งงาน		ทำงานแถวไหน	เดินทางโดย	ระยะ(กม.)	ใช้เวลา(นาที)	รายได้ บ/เดือน	ค่ารถไปกลับ/วัน	ทำงานกี่วันต่อสัปดาห์
				ใน	นอก							

รายจ่ายส่วนใหญ่ใช้ไปกับเรื่อง ( ) ค่าอาหาร ( ) ค่าเดินทาง ( ) ค่าน้ำ/ค่าไฟฟ้า ( ) ค่าดอกเบี้ยเงินกู้ ( ) อื่นๆ ระบุ.....

ท่านหรือสมาชิกในครอบครัวเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ได้บ้าง หรือไม่

( ) ไม่เป็น เพราะ..... ( ) เป็น โปรดระบุ.....

การขยับบ้าน ส่งผลกระทบต่อรายจ่ายของท่านบ้างหรือไม่ เมื่อเปรียบเทียบ ก่อนและหลังขยับบ้าน

( ) กระทบ เพราะ.....

( ) ไม่กระทบ เพราะ.....

ครอบครัวของท่านมีค่าใช้จ่ายอะไรบ้าง (กรอกตามประเภทที่จ่าย)

ประเภทของรายจ่าย	รายวัน (บาท)	รายสัปดาห์ (บาท)	รายเดือน (บาท)
ค่ากับข้าว			
ค่าข้าวสาร			
ค่าเชื้อเพลิงในการทำอาหาร			
ค่าเดินทางไปทำงาน			
ค่าเดินทางและค่าอาหารของบุตร (ถ้ามี)			
ค่าน้ำ			
ค่าไฟฟ้า			
ชำระหนี้สิน			
ค่าเทอมบุตร (ถ้ามี)			
อื่นๆ ระบุ.....			

สรุปรายได้และรายจ่ายของทั้งครัวเรือน

รวมรายได้+รายได้เสริม(ถ้ามี)/เดือนทั้งหมดประมาณ.....บาท

รวมรายจ่ายประจำ/เดือนทั้งหมดประมาณ.....บาท

รายได้ในครอบครัวของท่านมีเพียงพอต่อรายจ่ายหรือไม่ ( ) เพียงพอ มีเงินเก็บ.....บาท/เดือน

( ) รายได้พอติดกับรายจ่าย และไม่เหลือเก็บ ( ) ไม่เพียงพอ มีหนี้สินประมาณ.....บาท

ท่านมีปัญหาด้านการเงินหรือไม่ และแก้ปัญหาอย่างไร

( ) มี

( ) ไม่มี

<p>( ) กู้กับคนในชุมชน เกี่ยวข้องเป็น....</p> <p>( ) กู้กับคนนอกชุมชน</p> <p>( ) ทำงานให้มากขึ้นหรือหางานพิเศษทำ</p> <p>( ) เอาของไปจำหน่าย</p> <p>( ) อื่นๆ ระบุ.....</p>	<p>เงื่อนไขการชำระเงินคืน</p> <p>( ) กู้รายวัน ดอกเบี้ยร้อยละ.....จ่ายคืนเป็นวันๆ</p> <p>( ) กู้รายเดือน ดอกเบี้ยร้อยละ.....จ่ายคืนทุก.....วัน</p> <p>( ) อื่นๆ ระบุ.....</p>
--	---

<p>การนำเงินไปใช้จ่าย ( ) 1 เพื่อนำไปลงทุนประกอบอาชีพ</p> <p>( ) 3 สร้างบ้าน ซ่อมแซมบ้าน</p> <p>( ) 6 ซื้อ/ผ่อนเครื่องใช้ภายในบ้าน</p>	<p>( ) 2 เพื่อจ่ายค่าเล่าเรียนการศึกษา</p> <p>( ) 4 รักษาโรคภัยไข้เจ็บ</p> <p>( ) 7 อื่นๆ ระบุ.....</p>
--	---

ชุดที่

--	--	--

 บ้านเลขที่..... ชื่อ/นามสกุล..... วัน
ที่.....
เริ่มสัมมนาเวลา..... น.

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับคณะกรรมการ

ในการเลือกตั้งกรรมการชุมชนในแต่ละครั้งท่านทราบข่าวหรือไม่ และทราบข่าวจากที่ไหน

- ( ) ป้ายประกาศติดในชุมชน ( ) เสียงตามสาย ( ) อื่นๆ ระบุ.....

สมมติให้ท่านเข้าเป็นคณะกรรมการชุมชน ท่านจะเลือกเป็นตำแหน่งใด **ทำไมถึงเลือกตำแหน่งนี้** และควรมี **คุณสมบัติใด** เทียบกับคณะกรรมการชุดปัจจุบันแต่ละท่านมี **ข้อดี/ข้อเสีย**อย่างไร ท่านมีข้อเสนอแนะอย่างไร

- ( ) ประธาน

- ( ) รองประธาน

- ( ) เลขานุการ

- ( ) เภรัญญิก

- ( ) นายทะเบียน

- ( ) ประชาสัมพันธ์

- ( ) อื่นๆ ระบุ.....

กฎระเบียบในชุมชนที่ผ่านมาเหมาะกับสถานการณ์ในปัจจุบันหรือไม่ มีข้อเสนอแนะ อยากปรับอะไรเพิ่มหรือไม่

ท่านรู้หรือไม่ว่า กิจกรรมแต่ละอย่างที่เข้าไป ทำไปเพื่ออะไร ทำไปทำไม เพื่อใคร

ที่ผ่านมาท่านได้รับผลประโยชน์ในการทำกิจกรรมใดร่วมกันบ้าง

กิจกรรมที่ผ่านมา มีการสรุปผล ทบทวนบทเรียน และหาทางแก้ไข สานต่อ หรือไม่

ทัศนคติของชุมชนข้างเคียงต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น

วันที่สัมภาษณ์.....

เริ่มสัมภาษณ์เวลา . น.

ท่านรู้จักคนในชุมชนเพชรคลองจั่นหรือไม่

รู้จัก

↓

เกี่ยวข้องกับ

เพื่อน

ญาติ

ชาวชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นลูกค้าที่มาซื้อของที่ร้านของท่าน

ชาวชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นลูกจ้าง

ท่านได้รายได้จากการให้ต่อฟงน้ำประปาและไฟฟ้า

ท่านเป็นลูกค้าของพ่อค้า แม่ค้า ชาวชุมชนเพชรคลองจั่น

อื่นๆ ระบุ.....

ไม่รู้จัก

ท่านเคยเข้าไปในชุมชนเพชรคลองจั่นหรือไม่

เคย

↓

เข้าไปในช่วงใดของการปรับปรุงที่อยู่และสิ่งแวดล้อมในชุมชน

ก่อนขยับบ้าน ก่อนปี 40   หลังขยับบ้าน ปี 40-45

↓

ส่วนใหญ่ท่านเข้าไปทำอะไรในชุมชนเพชรคลองจั่น

ไปหาเพื่อน

ทวงตั้งค์ เก็บดอกเบี๋ย   เล่นแชร์

แทะหวย เก็บโพยหวย   อื่นๆ ระบุ.....

ไม่เคย

เพราะว่า.....

ท่านทราบหรือไม่ว่าชุมชนเพชรคลองจั่นมีการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมใหม่ (ได้แก่ รื้อย้ายบ้านออกจากแนวคลอง จัดผังชุมชนใหม่ให้เป็นระเบียบ ลอกคลอง เป็นต้น)

ทราบ

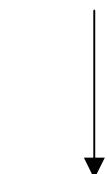
↓

ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับการพัฒนาปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านในชุมชนเพชรคลองจั่น

ดี เพราะ.....

ไม่ดี เพราะ.....

ไม่ทราบ

เพราะว่า.....

ชุดที่ ประเภท

วิทยานิพนธ์ " กระบวนการขยับบ้านหลังย้ายขึ้นจากคลองพิซัยของชุมชนเพชรคลองจั่น เขตบึงกุ่ม กรุงเทพฯ "
ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทัศนคติของท่านต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น

- ( ) ควรย้าย เพราะ.....
ข้อเสนอแนะการแก้ไขปัญหา.....
.....
( ) ไม่ควรย้าย เพราะ.....

ข้อมูลของผู้ให้สัมภาษณ์ เพศ ( ) ชาย ( ) หญิง

ท่านอยู่อาศัย ณ ที่พักอาศัยในปัจจุบันเป็นเวลา.....ปี

ประเภทที่อยู่อาศัย

( ) ตึกแถว ซอย..... ( ) คอนโด อพาร์ทเมนต์ ซอย.....

( ) บ้านเดี่ยว ซอย..... ( ) ห้องเช่า ซอย.....

เสร็จสิ้นการสัมภาษณ์เวลา . น.

รวมเวลาทั้งสิ้น นาที

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิทยานิพนธ์ “ กระบวนการขยับบ้านหลังย้ายขึ้นจากคลองพิซัยของชุมชนเพชรคลองจั่น เขตบึงกุ่ม กรุงเทพฯ ”
 ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทัศนคติของหน่วยงานต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น วันที่สัมภาษณ์.....
 เริ่มสัมภาษณ์เวลา . น.

1. ชื่อ-นามสกุล.....

2. ท่านสังกัดหน่วยงานใด และตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบของท่าน

.....

3. เคยเข้าไปในชุมชนเพชรคลองจั่นหรือไม่

( ) เคย

เข้าไปในช่วงใดของการปรับปรุงที่อยู่และสิ่งแวดล้อมในชุมชน

(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

( ) ก่อนขยับบ้าน ก่อนปี 40   ( ) หลังขยับบ้าน ปี 40-45

( ) ไม่เคย

เพราะว่า.....

.....

4. ท่านทราบหรือไม่ว่าชุมชนเพชรคลองจั่นมีการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมใหม่

( ) ทราบ

ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับการพัฒนาปรับปรุงที่อยู่อาศัย

และสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านในชุมชนเพชรคลองจั่น

( ) ดี เพราะ.....

( ) ไม่ดี เพราะ.....

( ) ไม่ทราบ

เพราะว่า.....

.....

5. กรุณาเล่าเหตุการณ์ ช่วงที่ท่านเข้าไปในชุมชนเพชรคลองจั่น และบทบาทหน้าที่ในหน่วยงานของท่านที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเพชรคลองจั่น

.....

6. ตามความคิดเห็นของท่าน ท่านคิดว่าการอยู่ริมคลองพิซัยของชุมชนเพชรคลองจั่น ถูกต้องหรือไม่

( ) ถูกต้อง

เพราะว่า.....

( ) ไม่ถูกต้อง

เพราะว่า.....

7. "การแก้ปัญหาควรนำความเป็นจริงของชุมชนเป็นแนวทาง ไม่ใช่ถือกฎหมายเป็นหลัก" ท่านเห็นด้วยหรือไม่

( ) เห็นด้วย

เพราะว่า.....

( ) ไม่เห็นด้วย

เพราะว่า.....

8. ทัศนคติของท่านต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น

( ) ควรย้าย

เพราะว่า.....

ข้อเสนอแนะการแก้ไขปัญหา.....

.....

( ) ไม่ควรย้าย

เพราะว่า.....

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาววิศรา ตั้งจิตเจริญพงศ์ เกิดวันที่ 24 มกราคม พ.ศ.2522 ที่จังหวัด กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต ปีการศึกษา 2543 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรปริญญาเคหะพัฒนาศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีพ.ศ.2544

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย